

Eesti rahvastik

Hinnatud ja loendatud

Ene-Margit Tiit

Eesti rahvastik

Hinnatud ja loendatud

Ene-Margit Tiit

Tallinn 2014

Kirjastanud Statistikaamet, Tatari 51, 10134 Tallinn

Toimetanud Taimi Rosenberg
Kujundanud ja küljendanud Uku Nurges

Trükkinud Ofset OÜ, Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn
November 2014

ISBN 978-9985-74-588-5 (PDF)
ISBN 978-9985-74-589-2 (trükis)

Autoriõigus: Statistikaamet, 2014

Kirivööde fotod Eesti Rahva Muuseumi kogust: ERM 4184, ERM 13074, ERM 5107, ERM A559-137, ERM 91, ERM 16510, ERM A509-1711, ERM 14231, ERM_342

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale

Eesti rahvastiku areng on meile kõigile väga oluline – nii poliitikutele kui ka visionääridele, nii noortele kui ka vanadele. Sellest ajast peale, kui oleme ennast rahvuse ja rahvana tunnetanud, oleme pidevalt muretsenud oma rahva käekäigu ja jätkusuutlikkuse pärast.

Käesolev raamat käsitleb Eesti rahvastiku arengut statistilises võtmes, kasutades niihästi viimase rahvaloenduse andmeid kui ka teiste uuringute tulemusi. Materjal on esitatud pigem matemaatiku-statistiku kui demograafi vaatenurgast, kusjuures loenduse kirjeldamisel on lähteks vahetult selles protsessis osalenud ja osaliselt seda suunanud inimese kogemus. Autor on osalenud ka kõigi raamatus kirjeldatud hindamise, täpsustamise ja ennustamise ülesannete lahendamisel, samuti on ta teinud kõik raamatus esitatud analüüsid ja aidanud tõlgendada loenduse statistilist väljundit niihästi pressikonverentsidel kui ka kirjutistes. Tulemuste tõlgendamisel on abiks olnud mitmekümne aasta pikkune koostöö perekonna-uurijate ja teiste sotsiaalteadlastega.

Loendamine ja hindamine on andmete kogumise viisid, mida rahvastiku-statistika kasutab. Kuiigi loendamine on täpsem, on selle võimalused rahvastikuprotsesside analüüsimisel piiratud, eriti siis, kui hetkeseisuga kõrval huvitab analüüsijat ka minevik ja tulevik. Sel juhul tuleb paratamatult kasutada hinnanguid, sh tulevikku suunatud hinnanguid ehk prognoose.

Raamatu eesmärk on anda pilt Eesti rahvastikust loendusmomendil 2011. aasta lõpus, kuid ühtlasi näidata rahvastikku arenevana ajas ja ruumis – vaadelda ühelt poolt Eesti rahvastiku arengut nii palju, kui seda võimaldab pilk minevikku ja tulevikku, ent samas määrata kindlaks ka Eesti koht Euroopa riikide ja rahvaste seas. See tähendab, et peale loendusandmete kasutatatakse ka teisi allikaid. Statistikaameti andmete kõrval on esitatud niihästi Euroopa Liidu statistikaameti (Eurostat) kui ka ÜRO omi, vajadusel on lisatud ka hinnanguid, seda eriti Eesti ajalooliste andmete puhul. Andmed on üldjuhul esitatud loendusmomendi (31.12.2011) seisuga ja enamasti ei ole neid võimalike segaduste vältimiseks hilisematega täiendatud.

Raamatu võib mõtteliselt jagada kolme ossa. Esimeses osas on juttu rahvastiku hindamisest ja loendamisest. Kõigepealt on vaatluse all Maa elanikkond ja selle kasvu hindamine. Seejärel tutvustatakse Eesti rahvaarvu muutumist esimestest ajaloolistest hinnangutest kuni tänapäevani ning käsitletakse ka põhilisi rahvaarvu mõjutavaid tegureid – loomulikke iivet ja välisrännet. Rahvastiku loendamise osa on pühendatud rahvaloendustele alustades esimeste ajalooliste loenduste kirjeldusest kuni tänapäevaste rahvaloenduste üldise korralduse tutvustamiseni. Eesti varasematel rahvaloendustel pikemalt peatumata esitatakse lühidalt viimase, 2011. aasta rahvaloenduse lugu.

Raamatu teine osa on kõige mahukam. Selles esitatakse lühidalt kõigi 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste analüüs Eesti tasandil, kusjuures enamiku tunnuste puhul tuuakse võrdlusi teiste Euroopa riikide vastavate (või sarnaste) andmetega. See osa koosneb kuuest temaatiliselt piiritletud peatükist ja kogu esitus on rikkalikult illustreeritud joonistega.

Kolmandas osas pööratakse tagasi hinnangute juurde. Selgub, et ka pärast rahvastiku kokkulügemist säilib vajadus anda hinnanguid. Nii on selles kõige matemaatilisemas osas juttu rahvaarvu täpsustamisest, sealhulgas ka mineviku ebatäpsuste parandamisest, kuid ka rahvaarvu ennustamisest ehk prognoosimisest. Esitatakse ka lühivisioon järgmise rahvaloenduse ettevalmistusest.

Kasutan võimalust avaldada tänu oma kaasteeliste ja mõttekaaslastele, kelle tööd ja mõtteid olen selles raamatus vahetult või kaude kasutanud: Diana Beltadze, Jaanus Heinsar, Marika Inno, Teele Järvekülg, Riina Leinbock, Kristi Lehto, Vassili Levenko, Aasa Maamägi, Doris Matteus, Koit Meres, Helen Mett, Kristo Mäe, Kaja Sõstra, Ebu Tamm, Alis Tammur, Anu Tõnurist, Mare Vähi.

Sisukord

Rahvastiku hindamine ja loendamine	6	Inimene ühiskonnas. Töö ja positsioon	91
Maa rahvaarvu hindamine	6	Sotsiaal-majanduslik seisund	91
Eesti rahvaarvu hindamine	9	Töölane seisund	99
Loomulik iive	11	Peamine elatusallikas	99
Välisränne – Eesti rahvaarvu fataalseim mõjutaja	15	Ametiala	104
Rahvastiku loendamine	18	Tegevusala	106
2011. aasta rahva ja eluruumide loendus Eestis	20	Tööränne	109
Rahvastiku koosseis ja paiknemine Eestimaa pinnal	30	Kokkuvõte	113
Soo-vanusjaotus	30	Leibkond ja perekond	114
Rahvastiku paiknemine	33	Leibkond	114
Linn või maa? Urbaniseerumine	38	Perekond	122
Kokkuvõte	43	Perekonnaseis ja kooselu vormid	126
Rahvuslik ja riiklik identiteet	44	Sünnituskäitumine	130
Rahvus	44	Leibkondade majanduselu	137
Emakeel	48	Kokkuvõte	139
Põlis- ja välispäritolu rahvastik	53	Eluruum ja elamistingimused	140
Usk	60	Eluruumid	140
Kokkuvõte	64	Eluruumide vanus	143
Eesti inimressursi kvaliteet: haridus ja tervis	65	Elamistingimused	147
Haridus	65	Teine eluruum	153
Õppimine	73	Kokkuvõte	154
Keelteoskus	75	Rahvaarvu täpsustamine ja ennustamine	157
Murdekeeled	78	Rahvaloenduse andmete täpsustamine	159
Tervis	83	Rahvaarvude täpsustamine aastaks 2000–2010	162
Tervise enesehinnangut mõjutavad tegurid	85	Eluruumide kaetuse hindamine	165
Tervena elada jäänud aastad	88	Rahvastiku prognoosimine	166
		Järgmine loendus – REGREL	172
		Kokkuvõte	174
		Kirjandus	176
		Lisa	177

Rahva arvukus on inimesi igipõliselt huvitanud.

Rahvastiku hindamine ja loendamine

Maa rahvaarvu hindamine

Rahva arvukus on küsimus, mis inimesi igipõliselt huvitanud. Kogu Maa inimeste arvu kindlaksmääramine või isegi hindamine oli eelmistel sajanditel võrdlemisi keerukas ülesanne. Siiski ilmus juba 155 aastat tagasi Pärnu Postimehes kirjutis, mis käsitles Maa elanike arvu. Loo autor, kes tsiteerib „üht tarka meest Berliinis“, kinnitab, et maailma inimeste arv oli tollal 1,29 miljardit (seda kinnitavad ka praegused hinnangud) ja 200 aasta pärast on see neli korda suurem ehk üle 5 miljardi. Viimane ennustus ei olnud aga õige, sest 5 miljardini jõudis Maa rahvastik juba eelmise sajandi lõpukümnendil, seega umbes 130 aasta pärast. See on iseloomulik enamikule varasemal perioodil tehtud ennustustele – need alahindavad tegelikult saavutatud rahvaarvu.

Maa kogurahvastiku hindamine ja ennustamine on üks ÜRO rahvastiku komisjoni eesmärke, kuid rahvaarv muutub nii kiiresti, et selle täpne fikseerimine ei ole ühelgi ajahetkel võimalik. Maa rahvaarvu kiiret dünaamikat näitab nn rahvastikukell³, mis arvestab pidevalt Maa rahvaarvu. Nii ongi võimalik öelda, et 27. märtsil 2014 kell 15.06 Kesk-Euroopa aja järgi elas Maal 7 155 748 188 inimest.

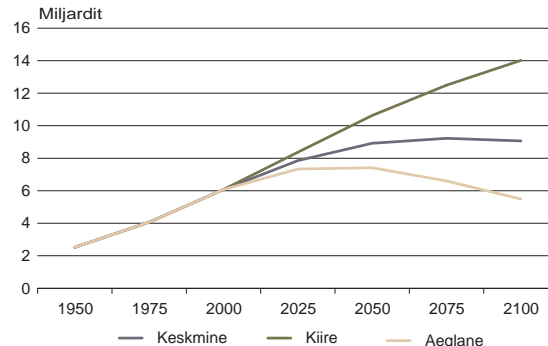
Kogu Maa elanike arv on pandud kokku riikide rahvaarvust, mis omakorda on kas täpne loendustulemus või hinnang ja mis muutub pidevalt, kajastades rahvastikuprotsesse. Hinnangute seas on nii riigi enese antuid (nii ka Eesti puhul) kui ka ÜRO hinnatuid. Kui riigi enese hinnangud enamasti täpsustavad loendusandmeid, siis ÜRO hinnangud pigem asendavad loendusandmeid ja nende täpsusaste on väiksem. Kõigist maailma riikidest (mida praegu on ÜRO arvestuses 243) on ÜRO hinnanud 34 riigi elanike arvu. Nende riikide andmed ei ole piisavalt usaldusväärsed või puuduvad hoopis. Nende seas on suurimad ligi 250 mil-

joni elanikuga Indoneesia (rahvaarvult neljas riik Maal) ja 174 miljoni elanikuga Nigeeria (seitsmes riik) (World Population).

Rahvastikku arvestatakse pidevalt mitmes riigis, näiteks on üldkättesaadav USA rahvastikumuutusi kajastav rahvastikukell, kuid sellised „kellad“ on loodud ka Hiina ja India rahvastikumuutuste kajastamiseks.

Eesti rahvas hõlmab Maa elanikkonnast 0,018%, kuid Eesti ei ole kaugelki väikseima rahvaarvuga riik, vaid on 243 riigi seas 155. Kui aga kellelgi oleks soov teha Eesti loomulikku iivet kajastav rahvastikukell, tuleks arvestada, et selle näit muutub päeva jooksul vaid mõne numbri võrra, kusjuures see muutus sõltub ka aastaajast – suveperioodil rahvaarv pisut suureneb, talveperioodil kahaneb.

Joonis 1. Rahvaarvu prognoos: kiire, keskmine ja aeglane kasv

Allikas: ÜRO

³ Vt <http://www.census.gov/popclock/>

Maa rahvastiku kasv ja selle hindamine

Riike ja rahvaid on hakatud rahvaloenduse andmete põhjal võrdlema ja järjestama (nt inimarengu indeks) alles viimase poolsajandi vältel sedamööda, kuidas maailm on üha enam globaliseerunud. Mureküsimus, millele ilmekalt juhtis juba 19. sajandi künnisel (1798) tähelepanu Malthus (2011) ja millele on hakatud järjest enam mõtlema, on Maa elanike arvu kiire kasv. Rahvaloendustel saadav teave on kogu Maad hõlmavate rahvastiku ja ressurside prognoosi alus. Alates möödunud sajandi viiekümnendatest aastatest, kui rahvaloenduste tegemine oli muutunud nii üldiseks ja tulemused usaldusväärseks, et kogu maakera rahvastiku suurst osati hinnata, on rahvaarv kasvanud ligi kolm korda – 2,5 miljardist 7,16 miljardini. Inimkonna edasise saatuse seisukohast on oluline, kuidas muutub rahvaarv edaspidi. Selle hindamiseks on ÜRO esitanud kolm stsenaariumi (joonis 1). Kiire kasvu stsenaarium näeb ette põhimõtteliselt samasugust kasvu kui seni ja selle kohaselt ulatub aastaks 2100 Maa rahvaarv 14 miljardi ligi. Keskmise kasvu stsenaariumi kohaselt jätkub kasv järjest aeglustuvalt ja sajandivahetuseks on rahvaarv kasvanud vaid pisut üle 9 miljardi, kuid kasv peatub enne 10 miljardini jõudmist. Kõige aeglasema kasvu stsenaariumi kohaselt pöördub kasv kahanemiseks 2050. aasta paiku, kui rahvaarv on kasvanud 7,5 miljardini, ning aastaks 2100 on Maa elanike arv kahanenud allapoole 6 miljardit. (World Population)

Hinnangulised tuleviku stsenaariumid

Stsenaariumide tõenäosuse hindamiseks saab kasutada praeguseid suundumusi, oletades, et need jätkuvad. Ka juba realiseerunud rahvastikuandmed näitavad kasvu aeglustumist – kiireim (2,2% aastas) oli kasv viiskümmend aastat tagasi, möödunud sajandi kuuekümnendatel aastatel, praeguseks on see kahanenud 1,1%ni aastas, mis on absoluutarvuna endiselt suur. Rahvaarvu kasvu aeglustumise võti on viljakuse ja sündimuse langus, mis on toimunud suure osas maailma riikidest ning on väga olulisel määral korreleeritud üldise arengu, sh naiste haridustaseme tõusuga. Kuid on ka vastupidiseid teooriaid, mis kinnitavad, et kahanemine lakkab teatava inimarengu taseme saavutamisel.

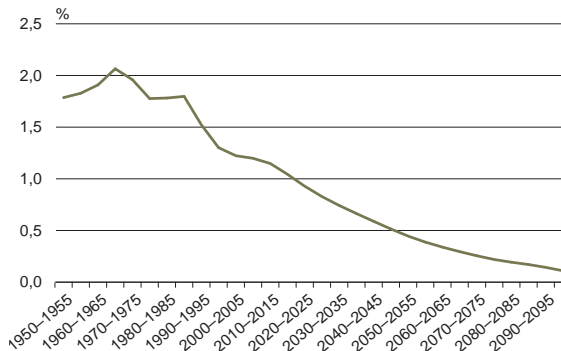
Kaardid näitavad ilmekalt, kuidas kogu maailmas on viljakuse näitajad viimase sajandi vältel langenud ja kuidas selle suundumuse jätkudes kahaneb sajandi lõpuks viljakus suure tõenäosusega tänapäeva arenenud maailma tasemele ka viimases üliviljakas piirkonnas – Aafrikas.

Kokkuvõte

Maa rahvaarvu kasv on olnud viimase viiekümne aasta jooksul, mil seda on mõõdetud ja jälgitud, ootamatult kiire. Kui aastal 1800 oli Maa hinnanguline rahvaarv 1 miljard ja aastal 1900 umbes 1,7 miljardit, siis 20. sajandi alguses, eriti pärast I maailmasõda, hakkas rahvastikukasv kiirenema ja kasvukiirus jõudis haripunkti möödunud sajandi keskpaigaks. Kuigi möödunud sajandi teisel poolel asendus kiirenev kasv möödudult aeglustuva kasvuga, on kasvutempo olnud siiski väga kiire – viimase kuuekümnend aastaga on Maa elanikkond kolmekordistunud. Absoluutarvudes on juurdekasv olnud muljetavaldav: viimase poolsajandi kasvutempo on olnud selline, et uue miljardi lisandumiseks kulub keskmiselt vaid 12,5 aastat. Möödunud sajandi keskel oli Maal mitu rahvastiku kiire kasvu piirkonda ja arvuliselt suurenes rahvaarv kõige rohkem Aasias – Hiinas ja Indias. Kuigi kasvukiirus oli suur ka Lõuna-Ameerikas ja Aafrikas, oli nende piirkondade panus rahvaarvu juurdekasvu väiksem, sest rahvaarv ei olnud seal kuigi suur. Aegamööda on mujal maailmas rahvastiku kiire kasv lakanud ja see jätkub vaid Aafrikas.

Tänapäevalgi on suhteliselt täpsetest mõõtmistulemustest hoolimata Maa rahvaarvu prognoosimine võrdlemisi keerukas. Kui oletada, et praegune kasvukiirus jääb püsima, oleks Maa rahvaarv käimasoleva sajandi lõpuks praegusega

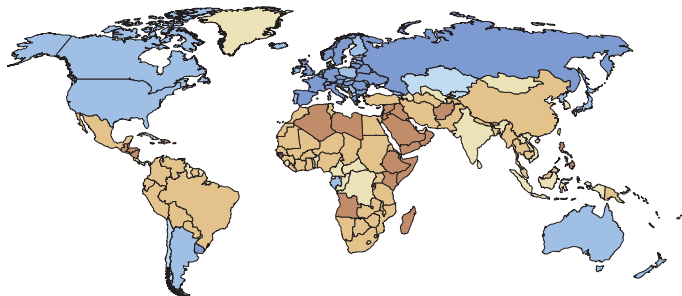
Joonis 2. Maailma rahvastiku kasvukiiruse hinnang, 1950–2100

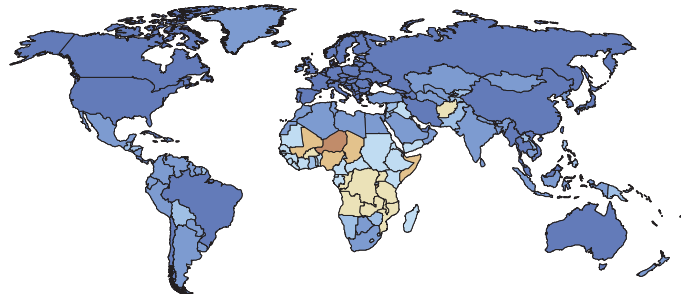
Allikas: ÜRO

Kaart 1. Summaarse sündimuskordaja (naise sünnitatavate laste arv) hinnangud alates 1950. aastast ja ennustus aastaks 2045

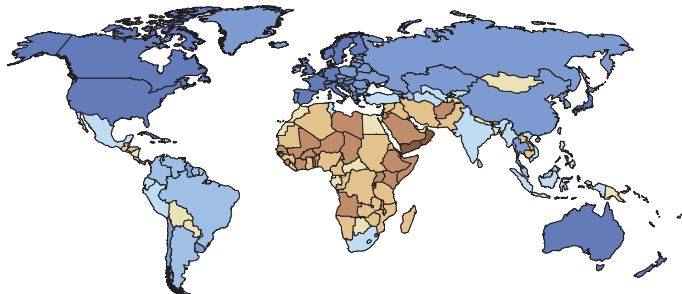
1950–1955

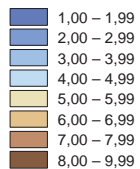
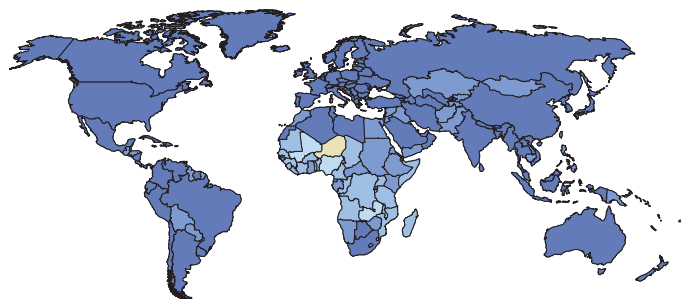
2010–2015

1980–1985

2040–2045

Allikas: ÜRO

võrreldes enam kui kahekordne. Möödukama kasvukiiruse puhul suureneks Maa elanikkond järgmiseks sajandivahetuseks poolteisekordseks. On ka tagasihoidlikum prognoos, mille järgi asendub kasv mõne aja möödudes kahanemisega ja Maa rahvaarv üle 10 miljardi ei kasva. Missugune prognoos õigeks osutub, ei ole praegu selge. Enamasti on kõige tõenäosem keskmine prognoos, kuigi rahvastiku ennustamisel on juhtunud ka teisiti.

Eesti rahvaarvu hindamine

Eesti rahvaarvu puhul on meie mure traditsiooniliselt vastupidine: meile meeldiks, kui eestlaste arv kasvaks, seda muret, et kasv oleks liiga kiire, ei ole ammu.

Esimesed teated Eesti rahvaarvust on üsnagi loomulikult hinnangud. Veelgi enam, esimene tõsiselt võetav hinnang pärineb allikast, mille nimigi viitab hindamisele, see on 13. sajandist pärinev Taani hindamisraamat (Liber Census Daniae). Kuigi selleks ajaks oli maailma ei piirkondades juba ridamisi rahvaloendusi korraldatud (meenutagem, et Piiblis kirjeldatud loenduselstki oli möödas üle 12 sajandi), kulus esimese Eesti pinnal toimunud loenduseni veel tubli seitse sajandit. Kuni selle ajani on Eesti rahvaarvu kohta olemas üksnes hinnangud.

Sellest ajast peale, kui oleme ennast eestlastena tunnetanud, on väike rahvaarv meile ikka muret teinud. Seetõttu on loendustulemused, rahvaarvu hinnangud ja ka ennustused, mis nii mõnegi rahva jaoks on pigem ebaohvitav info akadeemilistele uurijatele, Eesti puhul üldsust raputav ja šokeeriv teave. Peaaegu igas rahvuslike jõudude, parteide, vabaühenduste ja liitude programmis või märgukirjas korduvad refräänina üleskutsed suurendada rahvaarvu, sündimust, pidurdada väljarännet jne. Rahvastikuteadlaste poole pöördutakse väga sageli küsimusega, kuidas panna naisi rohkem sünnitama. Nii asjatundjad kui ka mitmesuguste huvigruppide esindajad teevad järjepanu ettepanekuid, mida tuleks teha, et rahvaarv kasvaks. Ettepanekuid on seinast sein, kõige sagedamini soovitakse abordid keelustada, lastetust maksustada ja lastetoetusi radikaalselt suurendada, rakendada vanaema intensiivselt laste kasvatamise ja taaselustada suurpered. Soovitakse ka pakkuda lastele või lastevanematele mitmesuguseid hüvesid (tasuta korter, valimisõigus), sh laste täielik ülalpidamine riigi poolt.

Eesti rahvastiku järjepidevuse teemal on ka variatsioone. Nõukogude ajal tegi muret suur sisseränne, loosungiks sai „Peatage Lasnamäel“. Hoolega jälgiti eest-

laste osatähtsust rahvastikus, see kahanes loendusest loendusesse, kuigi loomulik iive oli positiivne ja eestlaste arv tasapisi kasvas. Tänapäeval on rändesuund ja vastavalt ka teemad muutunud – küsimus on, mida teha, et Eesti noortest tühjaks ei jookseks.

Selles peatükis on Statistikaameti andmete, sh loendustulemuste kõrval kasutatud ajaloolise arengu ilmestamiseks ÜRO andmeid, mis katavad ajavahemikku alates 1950. aastast. Mõnel diagrammil on mitmest allikast pärit andmeid kombineeritud. Et ÜRO andmed on enamasti esitatud viieaastaste ajavahemike kohta, on need astmelisuse tõttu lihtsalt ära tuntavad.

Eesti rahvaarvu muutumine ajaloo vältel

Eesti rahvaarv on aegade jooksul üsna palju kõikunud. Kuigi rahvaarvu on seni toimunud üheteistkümnel loendusel korduvalt ka täpselt mõõdetud, ei ole kõiki loenduste vahele jäänud aastate rahvastikusündmusi fikseeritud, mistõttu on Eesti rahvastiku arengu kirjeldamine suurelt osalt hinnanguline.

Suurim oli Eesti rahvaarv 1989. aastal, mil siin loendati 1,56 miljonit elanikku. Tegelikult elas sel ajal Eestimaa pinnal veelgi rohkem inimesi – peale loendatud tsiviiliskivate olid siin ka Vene sõjaväeüksused, kes loendamisele ei kuulunud. Nende hulgaks hinnati mitukümmend tuhat. Seega võis Eesti asukate arvuks sel ajal olla ka 1,6 miljonit, kuid selle hinnangu ja ka toonaste loenduste täpsus ei ole teada.

Eesti elanike arvu on sõdade, näljahäda ja epideemiade kõrval järjest enam mõjutanud ränne, kusjuures Eesti on olnud vaheldumisi nii sisse- kui ka väljarändemaa, rohkem siiski viimane. Eestist on välja rännanud eri aegadel ja eri kohtadesse, kuid enamasti ei ole neist kohtadest enam mõtet eestlasi otsida: oletatavasti ei pea suur osa varasematel aegadel väljarännanuteist ja nende järeltulijatest end enam eestlaseks ja on kaotanud aktiivse seose Eesti riigi ja esivanemate keelega.

Eestimaa rahvaarv ületas tõenäoliselt ühe miljoni piiri 20. sajandi alguses, kuid täpset rahvastikuarvestust siis ei peetud, kuigi oli toimunud juba kaks rahvaloendust. Kuni 1917. aastani ei olnud Eesti halduslikus mõttes tervik, vaid eestlaste asuala jagunes põhiliselt kahe kubermangu, Eesti- ja Liivimaa vahel. Väljaspool neid piire paiknes veel Narva linn ja nurgake Setumaast.

Eesti rahvaarvu kahandasid I maailmasõda ja Vabadussõda. Peale rindekaotuste oli oluline rahvastikukao põhjus sõjaaegne sündimuse langus, millele Eestis beebibuumi ei järgnenud – liiga palju tähelepanu nõudis oma riigi rajamine ja elu uutviisi korraldamine. Selleks ajaks oli Eestis lõplikult möödunud rahvastiku kiire kasvu aeg – sündid-surmad olid napilt tasakaalus.

Vabadussõja-järgse kokkuleppe, nn optiooni alusel naasis Venemaal elanud eestlastest kodumaale vaevalt viiendik (ca 40 000 inimest), ülejäänud jäid Venemaale. Osa neist tapeti, osa venestus, kuid üsna paljud tulid pärast Eesti okupeerimist 1940. aastal enese või vanemate sünnimaale abiks kommunismi üles ehitama. Tulijaid oli pikkade aastate vältel mitmesuguseid, paljud sulandusid Eesti ühiskonda, kuid oli ka neid, kes jäidki võõraks.

II maailmasõda ja sellele järgnenud okupatsioonid kärpsid eestlaste ja Eestimaa elanike arvu väga oluliselt. Siit lahkusid sakslased ja rootslased, tapeti juudid ja mustlased, piirimuutustega kanti Venemaale Setumaa elaniku. Eestlasi langes rindel ja Vene tagala laagrites, neid oli küüditatud ja mobiliseeritud, saadetud Saksamaale tööteenistusse ja Venemaale koos Eestist evakueeritud vabrikutega. Suur hulk inimesi lahkus sõja lõpul, enne teise nõukogude okupat-

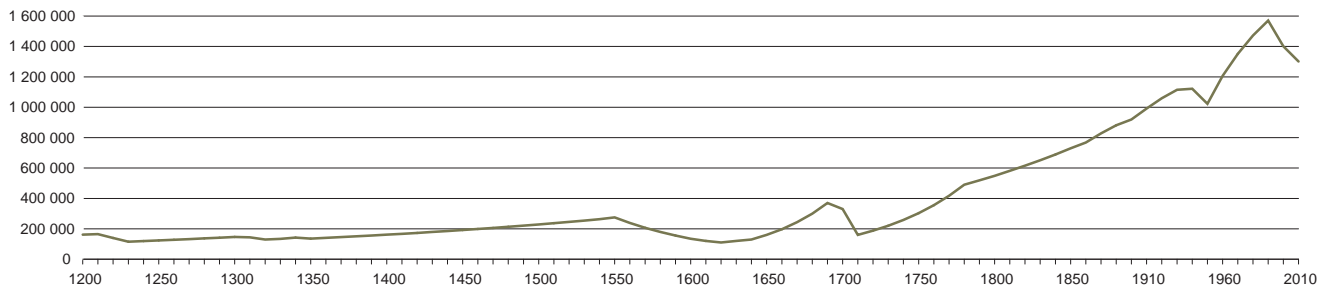
siooni algust Rootsi ja Saksamaale. Kuigi sel ajal rahvaloendust ei tehtud, võib arvata, et Eesti elanikkonna arvukus oli sõja lõpupäeviks kahanenud viimase aja madalaimale tasemele.

Nagu kogu maailmas, hakkas ka Eestis sõjajärgseil aastail rahvaarv kasvama. Kuid rahvastikukasv Eestis erines rahvastikukasvust suures osas maailmas, kus sündimus hüppeliselt suurenes – mehed naasid sõjaväljalt, sõjakoledused jäid seljataha, inimesed vaatasid taas lootusega tulevikku. Mitmekümne sõjajärgse aasta jooksul oli suures osas Euroopa riikides sündimus suhteliselt kõrge – see oli nn beebibuumi aeg, mil paljude riikide rahvastik väga oluliselt kasvas.

Eestis, nagu ka mitmes teises Ida-Euroopa riigis, beebibuumi ei olnud, sündimuse kasv oli nõrk ja lühiajaline. Tõsi, need rindemehed, kes olid võidelnud „õigel poolel“, naasid ja asusid osalema igapäevaelus, kuid üsna paljud jäid välismaale, vangilaagritesse või metsa. Kuigi sõda oli lõppenud, algas taas nõukogude okupatsioon, mis Stalini ajal oli eriti karm.

Sõjajärgsel perioodil hakkas Eesti rahvastik siiski kiiresti kasvama. Ühelt poolt suurendas rahvaarvu massiivne immigratsioon, teiselt poolt toetas rahvaarvu kasvu ka loomulik iive.

Joonis 3. Eesti hinnanguline rahvaarv Taani hindamisraamatust tänapäevani

Allikas: Statistikaamet, hinnangud

Rahvastik oli tollal suhteliselt noor. Joonisel 4 on kujutatud 60 aasta jooksul rahvastiku mediaanvanus ehk vanus, millest pooled inimesed on vaatlusaastal nooremad, pooled vanemad. Rahvastiku nooruse tõttu oli sõjajärgsel ajal suremus võrdlemisi madal, kuigi toona nõudsid ohvreid nakkushaigused ja näiteks imikusuremus oli sõja järel kõrgem kui kümnend tagasi Eesti Vabariigis (joonis 5).

Loomulik iive

Eesti rahvaarvu kasv loomuliku iibe mõjul aastail 1947–1990

Rahvaarvu muutumisel on alati kaks peamist põhjust – loomulik iive ehk sündide ja surmade arvu vahe ja välisrände saldo ehk sisse- ja väljarände vahe. Kõigepealt loomuliku iibe mõjust ja rahvastiku demograafilise arengu suundumustest alates 1919. aastast, st ligi saja aasta jooksul.

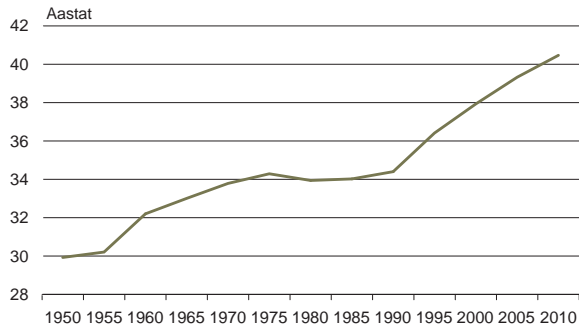
Loomulik iive hakkas Eestis kasvama 20. sajandi 1960. aastate lõpus, mil ületati taastetase (joonis 7). Loomulik iive oli tollal rändesaldo kõrval üks olulisi rahvaarvu suurenemise tegureid. Sellel oli mitu põhjust. Olulisemaid oli noorte, eriti noorte naiste jätkuv immigratsioon. Immigrandid leidsid eest head tingi-

mused (sh korteri), löid pere ja sünnitasid lapsi. Rea aastate jooksul oli sünnitajate seas eestlaste osatähtsus väiksem kui kogurahvastikus, kuigi eestlaste viljakus püsis kõrgem teiste rahvuste viljakusest ja eestlaste iive oli kuni 1990. aastani valdavalt positiivne. Tähelepanuväärne oli ka see, et kuni 1990. aastani sünnitaja vanus üldiselt alanen (joonis 8).

Loomulik iive absoluutarvudena on Eestis üldiselt teada, sest niihästi sünde kui ka surmasid registreeriti üsna järjepidevalt isegi sõdade ajal. Kuid et perioodi 1940–1950 täpne rahvaarv ei ole teada, ei ole suremuse ja sündimuse kordajaid neiks aastateks arvatatud (joonis 6).

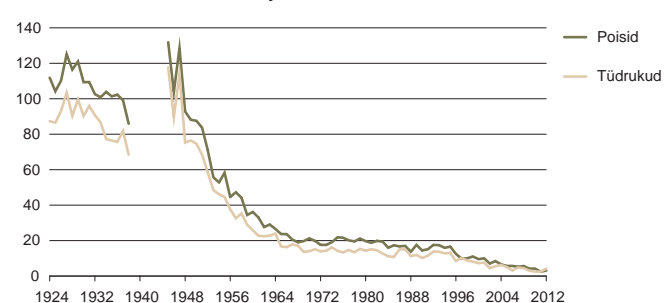
Aastail 1947–1990 oli loomulik iive Eestis positiivne ja rahvaarv suurenes selle tagajärjel enam kui 243 000 inimese võrra ehk umbes 5500 inimese võrra aastas. Suurim oli iive 1960. aastal – 7400, üle 7000 oli iive veel aastail 1955, 1961 ja 1971. Suhteliselt suur – 6800 – oli loomuliku iibe absoluutväärtus ka laulva revolutsiooni aastatel 1987 ja 1988, kui sündimus absoluutväärtusena saavutas maksimumi. Et selleks ajaks oli rahvaarv kasvanud ja rahvastik märgatavalt vananenud, oli suremus neil aastail absoluutarvudes ca 3000 võrra suurem kui 1960.–1970. aastatel, mistõttu iiberekordit ei sündinud.

Joonis 4. Eesti rahvastiku mediaanvanus, 1950–2010

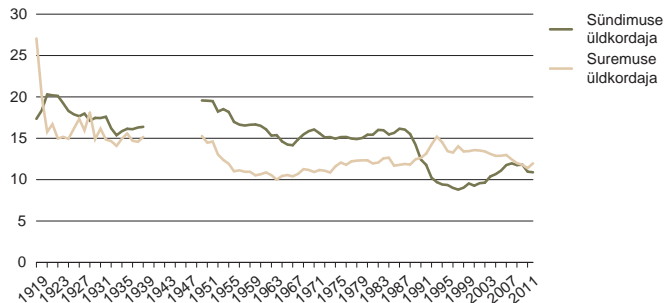

Allikas: ÜRO

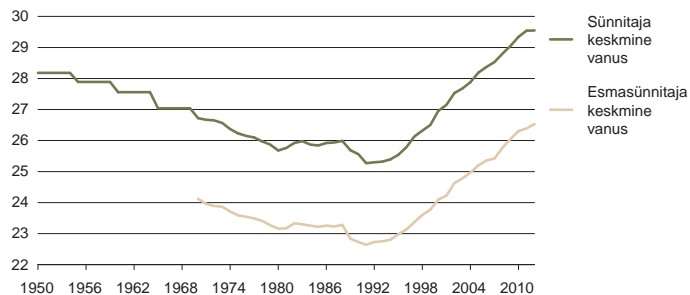
Joonis 5. Imikusuremus (surmajuhte tuhande elussündinu kohta), 1924–2012

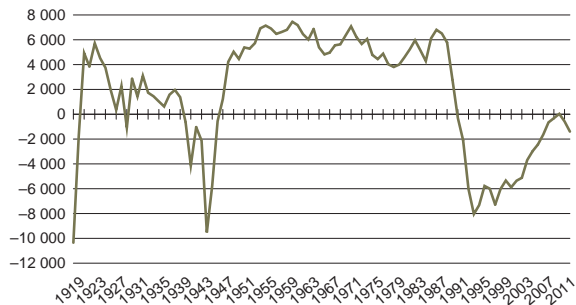
Joonis 6. Sündimus ja suremus (sünde ja surmi tuhande elaniku kohta), 1919–2012

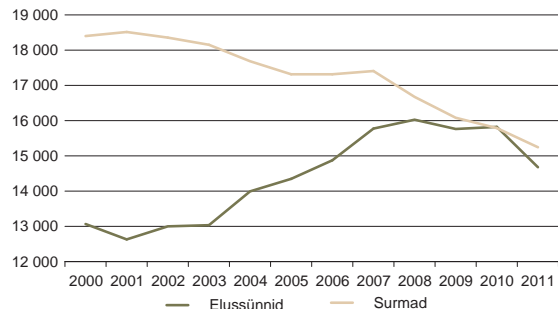
Joonis 8. Sünnitaja keskmine vanus, 1950–2012

Joonis 7. Loomulik iive, 1919–2012

Joonis 9. Sünnid ja surmad, 2000–2011

Allikas: Statistikaamet, ÜRO

Taasiseseisumine ja loomuliku iibe langus

Eesti rahvastiku kasv loomuliku iibe mõjul päädis laulva revolutsiooni ajaga 1980ndate lõpus, mil sündide arv aastas jõudis 25 000ni ja summaarne sündimuskordaja (keskmine naise eluajal sünnitav laste arv, kui sündimuskäitumine jääks samaks) ületas kolm aastat järjest mitte üksnes taastetaseme, vaid ulatus sellest kõrgemalegi (2,26). Sellele järgnes sündimuse järsu languse periood, mida sõnaosavad kommentaatorid on nimetanud ka sündimuse vabaks languseks. Sotsiaalteadlased seletavad seda taasiseseisumisele järgnevat üleminekušokiga, mis ilmnis peaaegu kogu Kesk- ja Ida-Euroopas.

Negatiivse loomuliku iibe tagajärjel vähenes Eesti rahvastik 1989. aasta loendusest kuni 2011. aasta loenduseni 74 000 inimese võrra, sellest 56% eelmisel sajandil (kuni 2000. aasta loenduseni) ja 44% viimasel loendustevahelisel perioodil. Suurim rahvastikukadu – 8000 inimest – oli 1994. aastal, sellest ajast peale on olukord järjest paranenud, eriti alates 2004. aastast. Aastal 2010 oli loomulik iive Eestis positiivne (joonis 7).

Sündimuse trend ja seda mõjutavad tegurid

Loomulikku iivet mõjutab sündimus väga oluliselt, kuid siiski oleks ekslik iivet sündimusega samastada, nagu seda vahel tehakse (nt meedias).

Sündide arv on seotud põhiliselt kahe teguriga: sünnitusealiste naiste arvu ja nende sünnitamisaktiivsusega. Sünnitamisaktiivsust mõõtvatest näitajatest on kõige tuntum summaarne sündimuskordaja, mis näitab, mitu last sünnitaks keskmiselt iga naine, kui sündimuskäitumine jääks samasuguseks tema viljaka ea lõpuni. Jooniselt 10 on näha, et viimasel loendustevahelisel perioodil summaarne sündimuskordaja küll mõnevõrra suurenes, kuid jäi ikkagi märgatavalt väiksemaks taastetasemest (see on arenenud riikides kokkuleppeliselt 2,1). Võrdlemisi kiirele kasvuperioodile aastail 2003–2008 järgnes alates 2010. aastast taas mõõdukas langus.

Kahekümne aasta jooksul, aastatel 1991–2011 kasvas esmasünnitaja vanus 3,75 aasta ja keskmise sünnitaja vanus 4,3 aasta võrra. Alates eelmisest rahvaloendusest 2000. aastal on ema keskmine vanus lapse sünnil suurenenud 2,6 ja esimese lapse sünnil 2,3 aasta võrra, st keskmiselt 2 kuud aasta kohta. Seda võiks tõlgendada ka nii, et ühe kuuendiku laste sünd lükati edasi ja järelkult kujuneb keskmiseks laste arvuks naise kohta 1,6–1,9. Päris adekvaatne see hinnang siiski ei ole, sest uuringud

on näidanud, et kõik edasilükatud lapsed ei sünnigi, põhjuseks võivad olla nii ema elumuutused kui ka terviseprobleemid. Jooniselt 8 on näha ka see, et esimese ja järgmise lapse sündide vahe on võrdlemisi suur, hinnanguliselt viie aasta ringis. Seega ei kehti enam kunagine ideaalne muster – kaks last võimalikult kiiresti ja võimalikult väikese vanusevahega.

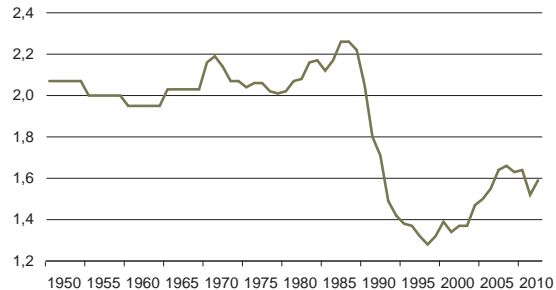
Suremus ja oodatav eluiga

Taasiseseisumisele järgnenud rahvastikušokk oli kõikehaarav ja sügav. Peale selle, et vähenes sündimus ja abiellumus, suurenes suremus, sh kriminaalsetel põhjustel. Mitme aasta võrra lühenes oodatav eluiga, mis oli pärast pikka stagnatsiooni mõne aasta võrra pikenenud Gorbatšovi kuiva seaduse ajal (joonis 11). Enamik näitajaid jõudis põhja 1994. aastal (mil toimus ka Estonia kataastroof), üksnes sündimus jätkas alanemist kuni sajandivahetuseni.

Taasiseseisumisjärgse rahvastikuarengu positiivseid tulemusi on suremuse kahanemine, mis mõjutab ka loomulikku iivet kasvu suunas.

Suremuse kahanemist põhjustab pidev oodatava eluea pikenedamine (joonis 11). Oodatav eluiga sünnil ei tähenda elukestuse ennustust praegustele vast-sündinutele – nende eluiga kujuneb suure tõenäosusega märksa pikemaks.

Joonis 10. Summaarne sündimuskordaja, 1950–2012

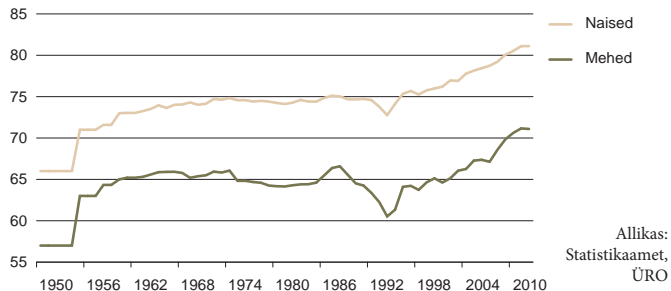

Allikas: Statistikaamet, ÜRO

Oodatav eluiga sünnil on abstraktsioon, mis iseloomustab suremust vaatlusaastal: nii kaua elaks inimene, kui kogu tema eluea jooksul oleks suremus täpselt selline, nagu see on vaatlusaastal. Peale oodatava eluea sünnil arvutatakse välja ka elada jäänud aastate arv, mis näitab, et mida vanem on inimene vaatlushetkel, seda eakamaks ta tõenäoliselt elab. Niisiis ei tarvitse inimesed, kes on jõudnud keskmise oodatava eluea piirile, sugugi teha järeldust, et neile antud aastad hakkavad otsa saama. Näiteks 2012. aastal 65. sünnipäeva tähistanud meestel seisab ees veel keskmiselt 15 ja naistel 20 eluaastat, 80. sünnipäeval aga vastavalt 7 ja 9 aastat.

Suremus on Eestis langenud üsna tõhusalt viimasel sajandil. Kui võrrelda viimaste loenduste vahelise perioodi algust ja lõppu, on surmade arv kahanenud ca 3000 inimese võrra, kusjuures see protsess on märksa stabiilsem kui sündimuse muutumine. Seda põhjustab asjaolu, et loendustevahelisel perioodil on meeste oodatav eluiga kasvanud üle 6 ja naiste oodatav eluiga enam kui 5 aasta võrra – see on tähelepanuväärselt kiire kasv ka Euroopa arvestuses. Niihästi meeste kui ka naiste oodatav eluiga Eestis ületab Maa keskmise taseme (vastavalt 66,5 ja 71 aastat), kuid meeste eluiga jääb veel maha arenenud maailma keskmisest (73,4), naiste oma aga ületab seda (80,4) pisut.

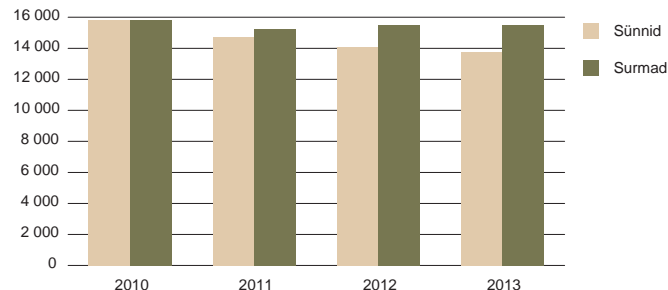
Joonis 11. Oodatav eluiga sünnil, 1950–2012

Suremuse juures on veel üks tahk, millele statistikas erilist tähelepanu pööratakse – see on imikusuremus ehk alla aastaste laste surmajuhtude arvu suhe kõigi ellusündide arvu. Ilmselt iseloomustab nimelt see näitaja meditsiini arengut kõige paremini – kui Eestiski suri 1920. aastate keskel, aga ka sõjale järgnenud aastail 1945–1947 iga kümnes imik (joonis 5), siis praeguseks on see näitaja kahanenud kümneid kordi. Hoolimata sellest, et vastasündinute hulka loetakse tänapäeval, erinevalt varasemast ajast, ka imetillukesed, alla kilo kaaluvad beebid. Aastaks 2011 jõudis Eesti selle näitaja poolest Euroopa arenenumate maade – Põhjamaade – hulka. Samas on tegemist väga varieeruva näitajaga, sest imikute surmajuhtumeid on (õnneks) vähe ja väiksedki kõikumised mõjutavad summaarset näitajat.

Ometi paistab, et rahvastiku väga positiivne arengusuundumus lõppeski uue sajandi esimese kümnendiga, järgmistel aastatel on mitme näitaja puhul märgata kas tagasiminekut või paigalseisu. Näiteks sündide arv on kolmel viimasel aastal vähenenud, kuigi vähenemistempo on aeglustunud. Surmajuhtumite arv seevastu püsib üsna stabiilne, kuid loendusele järgnenud kahe aastaga on rahvaarv loomuliku iibe tõttu kahanenud enam kui 3000 inimese võrra (joonis 12). Väike tagasinek oli ka imikusuremuses, oodatav eluiga jäi 2012. aastal eelmise aasta tasemele.

Joonis 12. Sünid ja surmad, 2010–2013

Välisränne – Eesti rahvaarvu fataalseim mõjutaja

Eesti välisränne kuni II maailmasõjani

Nagu juba mainitud, on Eesti oma ajaloo olnud vaheldumisi nii sisse- kui ka väljarändemaa. Kuigi Euroopa mõttes ääremaa, on Eesti siiski olnud paljudel rännu- ja sõjateedel, mistõttu rahvas on siia tulnud ja siit läinud. Hoolimata kõigest on eestlased suutnud säilitada oma keele ja lõpuks saavutada ka iseseisvuse.

Suurimaid Eestist väljarännu laineid oli 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses. Pärast sunnismisusest vabanemist selgus, et toleaeegsete põlluviljeluse meetoditega ei suutnud Eestimaa kõiki oma inimesi rahuldavalt toita ja nii rännati Venemaa lähipiirkondadesse, aga ka Siberisse, Kaukaasiasse, Krimmi ja isegi Kaug-Idta, kuhu tsariiriik asukaid soodsatel tingimustel kutsus, sest nois paigus jätkus vaba põllumaad harimiseks ning oli nappus virkadest ja osavatest töökätest. Ärkamatele eestlastele olid ahvatluseks Peterburi ja Moskva õppeasutused, eriti kõrgkoolid, mis pakkusid laiemat erialade valikut (sh ka insenerikoolitust) kui Tartu Ülikool. Ja lõpuks – Venemaal said hariduse omandanud mehed ka ennast teostada, sest kodumaal oli selle jaoks võimalusi vähe. 20. sajandi alguses kinnitasid Venemaa rahvastikuandmed ca 200 000 eestlase elamist Venemaal väljaspool Eesti- ja Liivimaa kubermangu.

Vabadussõja järel rändas Eestisse tagasi ca 40 000 Venemaal elanud eestlast. Väljaränne ei olnud sel perioodil kuigi suur – Euroopa riigid ei avanud sisse-rändajatele oma uksi kuigi meelsasti. Seetõttu olidki väljarände sihtkohaks peamiselt Lõuna-Ameerika riigid ja väljarände kogumaht aastail 1922–1934 piirdus seitsme tuhandega, seega oli aastane välisrände saldo –650 inimest. Suurem väljaränne toimus 1939. aasta lõpus, kui Eestist lahkus ligi 14 000 baltisakslast. Järelümberasumise korras lahkus 1940. aastal veel ligi 7000 inimest, nende seas ka eestlasi, samuti lahkusid pärast II maailmasõja puhkemist Eestist rootslased.

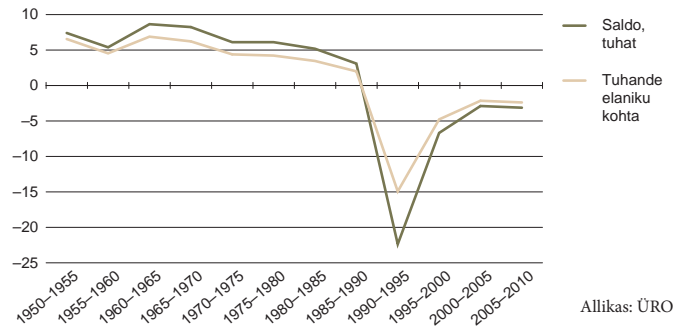
Eesti välisränne pärast II maailmasõda

Teise maailmasõja päevil kaotas Eesti enamiku oma senistest vähemusrahvustest – baltisakslased, rannarootslased, juudid, mustlased. Pärast sõja lõppu hakkas aga Eesti rahvaarv hoogsalt kasvama peamiselt immigratsiooni arvel ning rahvuste pilt muutus otsekohe varasemast märksa värvikumaks. Vahetult sõjajärgsetel aastatel oli immigratsioon eriti massiivne ja välisrände saldo (sisse- ja

väljarände vahe) püsis positiivne (joonised 13 ja 14).

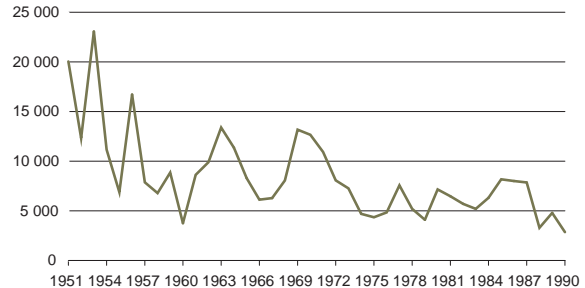
Pärast taasiseseisvumist kahanes rahvaarv lühikese aja jooksul kiiresti. Hoolimata suurest kaost loomuliku iibe tagajärjel oli suurim rahvastikukao põhjus siiski välisränne. 1990ndate algul lahkus siit arvestatav hulk (kuni 100 000) mitte-eestlast. Lahkujad olid põhiliselt hilisimmigrandid ja sõjaväega seotud isikud, nende sekka ei ole arvatud lahkunud sõjaväelasi, sest neid Eesti rahvastikuna ei arvestatud.

Joonis 13. Eesti välisrände saldo, 1950–2010

Allikas: ÜRO

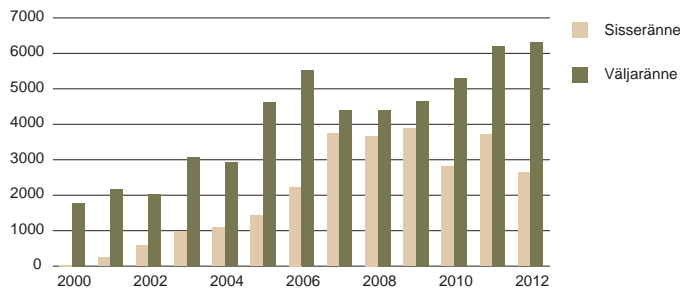
Joonis 14. Eesti välisrände saldo, 1951–1990

Võrdlemisi aktiivne välisränne on jätkunud seniajani. Kahjuks ei ole väljarände maht ka praegu täpselt teada, sest vabanemine nõukogude võimu alt tähendas ühtlasi vaba piiriületamist. Seda kasutasid paljud, kusjuures kaugeltki kõik väljarännanud ei ole kodumaalt lahkumist registreerinud. Viimasel ajal näib piiriületamise registreerimine siiski paranevat, sest ka naaberriigid ei ole huvitatud immigrantidest, kes legaalselt ja formaalselt selles riigis ei elagi.

Ametlikult registreeritud rändeandmete alusel rändas Eestist aastail 2000–2012 välja 53 411 ja Eestisse sisse 27 039 isikut, seega oli välisrände saldo –26 372. Sisserännanute 47% olid Eesti kodakondsusega, seega tõenäoliselt tagasirändajad. Hinnanguliselt jääks siis lahkunute arvuks (väljaränne miinus tagasiränne) ca 40 000. Arvestades, et lisandub ka registreerimata väljaränne, mille maht on hinnanguliselt 20 000 – 25 000 inimest, saaksime aastateks 2000–2012 hinnanguliselt kuni 65 000 inimese suuruse väljarände, mida kompenseerib sisseränne (ilma tagasirändeta) ca 15 000 inimese ulatuses.

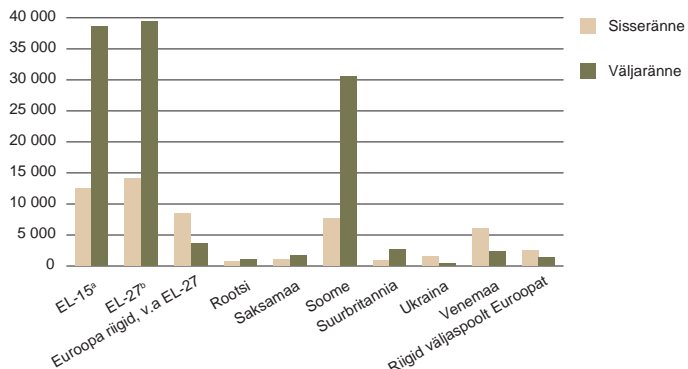
Joonis 15. Välisränne, 2000–2012

Välisrände siht- ja lähteriigid

Eesti rändesaldo on positiivne Venemaa, Ukraina, väljaspool Euroopa Liitu paiknevate Euroopa riikide ja ka Euroopast väljaspool paiknevate riikidega. Kõigi nende panus Eesti rändesaldosse on aga väga väike. Sisserännanute kohta on võimalik infot saada ka rahvaloenduse andmetest. Selgub, et aastail 2000–2011 saabus Eestisse välisriikidest 27 997 inimest, see on üsna rahuldavas kooskõlas rändestatistikaga. Sisserännanute lähteriikide pilt on üpriski kirju (Joonis 16), kuid on selge, et üle poole neist on tagasirändajad: Eesti kodakondsusega on üle 17 000 ehk 62%, rahvuselt eestlasi on 52% (14 500) ja Eestis sündinuid samuti 52%. Eelmisel kümnendil, aastail 1990–1999, oli Eestisse sisserännanud ligi poole vähem, kokku ligi 15 000, kusjuures tagasipöördujaid oli nendest kodakondsuse ja rahvuse järgi otsustades samuti natuke üle poole. Kahjuks ei ole usaldusväärseid andmeid neil aastatel väljarännanute kohta.

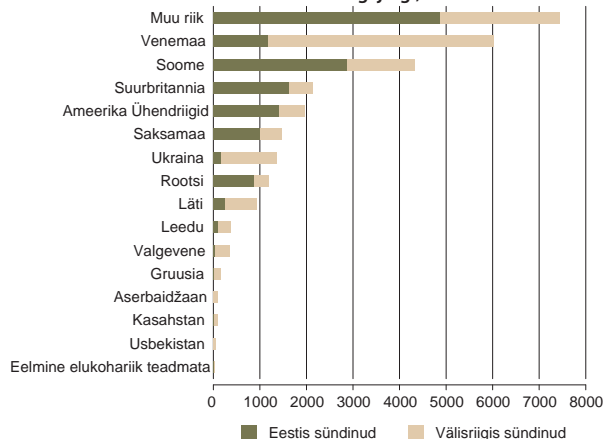
Joonis 16. Välisrände olulisemad siht- ja lähteriigid

^a Austria, Belgia, Hispaania, Holland, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Luksemburg, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia, Taani.

^b EL-15 ja Bulgaaria, Küpros, Leedu, Läti, Malta, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi, Ungari.

Joonis 17. Eestisse sisserännanud lähteriigi järgi, 2000–2011

Kokkuvõte

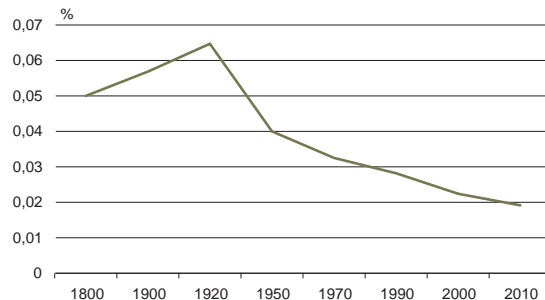
Eesti rahvastikku on ajaloo vältel mõjutanud paljud tegurid, Eesti on olnud nii sisse- kui ka väljarändemaa. Alates 19. sajandi lõpust on Eesti rahvaarv püsinud ühe miljoni piires, sellest ajast on loomulik iive olnud võrdlemisi väike, sest rahvastiku kiire kasvu periood oli lõppenud. II maailmasõjas olid Eesti rahvastiku kaotused võrdlemisi suured nii otseste sõjakaotuste, väljarände kui ka väljasaatmistele tulemusena. Pärast sõda algas massiline sisseränne, mille tagajärjel kasvas rahvaarv poolteisekordseks, kuid eestlaste osatähtsus rahvastikus kahanes 61%ni. Mõnes mõttes oli see rahvastikuarengu jaoks isegi positiivne: alates 1960. aastatest oli loomulik iive positiivne, kuigi oodatav eluiga jäi madalaks. Ometi kasvas eestlaste arv kuni 960 000ni, mis lähenes sõjaeelsele ajale. Abielluti varakult ja ka lapsed sündisid varakult, tihti enne ema 25. sünnipäeva. 1980. aastate lõpus oli vabanemise ootuses laulva revolutsiooni periood, mil sündimus oli läbi aegade suurim. Taasiseseisvumisele järgnes (nagu ka teistes siirderiikides) sirdeshokk, mille tulemuseks oli kõigi demograafiliste näitajate järsk halvenemine:

sündimus langes drastiliselt, oodatav eluiga kahanes, abiellumus vähenes. Šoki põhi saavutati osa näitajate puhul 1994. aastal, ent sündimus jäi madalseisu kuni saajandivahetuseni.

Viimasel kümnendil on demograafilised näitajad aegamööda paranenud, kuid eluhoiakutes on toimunud muutused: noortele on avanenud võimalus reisida ja varasemast olulisemaks on muutunud karjäär. Sünnitatakse suhteliselt vanemas eas, sündimus ei küüni taastetasemeni, kusjuures sündide arvu mõjutab endiselt sündide edasilükkamine. Vähenenud on suremus, eriti imikusuremus. Kuigi Eesti kaotab endist viisi rahvastikku negatiivse loomuliku iibe tõttu, on suurem kao põhjus siiski väljaränne. Rändesaldo on igal aastal keskmiselt 2000–3000 inimese võrra negatiivne. Positiivne on saldo vaid idanaabritega (Venemaa, Ukraina, ka Läti), negatiivne aga Lääne-Euroopa, Põhjamaade ja eriti Soomega. Soome statistikaameti andmetel elab Soomes juba ligi 40 000 Eesti kodakondsusega inimest, kellest suurem osa kõneleb emakeelena eesti keelt. Siiski on viimasel ajal suurenenud tagasiränne, mis hõlmab umbes veerandi väljarändest.

Kui võrrelda Eesti rahvastikku Maa rahvastikuga, tuleb tõdeda, et kogu oma ajaloo vältel oleme hõlmanud sellest vaid protsendi murdosa ja meie osatähtsus on kahanenud (joonis 18).

Joonis 18. Eesti rahvastiku osatähtsus Maa rahvastikus

Rahvastiku loendamine

Ajaloolised rahvaloendused

Rahvaloendusi on maailmas korraldatud aastatuhandeid. Tänu rahvaloendustele võib statistikat kõrvuti astronoomia ja mehaanikaga lugeda maailma vanimate teaduste hulka. Rahvaloenduse korraldamine saab võimalikuks niipea, kui matemaatika on arenenud nii kaugele, et on olemas arvustusüsteem, mis lubab loendada ja kokku liita küllalt suuri arve. Loendustulemuste salvestamise vahendid võivad olla erinevad: raidkirjad, savitahvlid, hunnikusse kogutud kivid (Missiakoulis 2010), taimejuurtest sõlmepuntrad ja loomulikult ka kirjalikud ürikud.

Egiptuse vanimad teadaolevad rahvaloendused korraldati 3300 aastat enne Kristust, ka Hiinas on dokumenteeritud kolmandal aastatuhandel enne Kristust toimunud loendus, mille tulemusena on teada niihästi toonane inimeste kui ka perede arv. 1600 aastat enne Kristust toimus rahvaloendus Antiik-Kreekas. Piiblis on kirjeldatud antiikses Iisraelis juba enne Kristuse sündimist toimunud rahvaloendusi. Rahvaloendusi korraldati enne Kristust ka Indias. Roomas korraldati 6. sajandil enne Kristust loendusi (tsensuseid) regulaarselt iga viie aasta järel ja loendusandmed koondati kodanike registrisse. Pidevat rahvastikuarvestust peeti ligikaudu samal ajal ka Muinas-Kreekas. Keskaegses Lääne-Euroopas toimus esimene rahvaloendus Ingismaal 11. sajandil (Tiit 2011).

Milleks seda kõike tarvis oli? Inimesed moodustasid ressursi nii tööjõu mõttes (mõelgem Egiptuse püramiididele) kui ka maksumaksjatena. Valitsejatel oli tarvis teada peale oma valduste suuruse ka muid ressursse, mida nad said käsutada. Kindlasti oli inimeste, eriti meeste arvu tarvis teada sõjakäike kavandades. Inimesi loendati sageli ka koos neile kuuluva varanduse, näiteks koduloomade ja maaga. Rahvaloenduse andmete põhjal määrati makse, see oli põhjus, miks inimesed suhtusid loendustesse üldiselt negatiivselt.

Euroopas pidas inimeste üle arvet eelkõige kirik, kus toimusid inimese elus tähtsad sündmused – ristimised, leerid, laulatused ja matused. Eialgu neid ei registreeritud, kuid 16. sajandil kohustus Trento kirikukogu katoliku kirikut pidama meetrikaraamatuid (Tepp), milles registreeriti ristimised, abiellumised ja matused. Hiljem laienes see kohustus ka luteri ning õigeusu kirikule. Sellega pandi alus rahvastiku registreerimisele Euroopas. Ka Eesti inimeste kohta on kõige vanemad andmed kirikute meetrikaraamatutest, kuigi need ei ole kaugeltki kõik säilinud.

Euroopa riikides (Island, Hispaania, Rootsi jne) hakati rahvaloendusi korraldama 18. sajandil ja seejuures pöörati tähelepanu ka loendusmetoodikale. Loendused hakkavad toimuma perioodiliselt, loenduse toimumise aeg lüheneb. Oluline on ka statistikute panus loenduse teaduslike aluste väljatöötamisse. 1853. aastal Brüsselis toimunud statistikute rahvusvahelisel konverentsil sõnastati rahvaloenduste korraldamise metoodilised soovitused, mis olulises osas on siiani jõus. Huvitav on teada, et selle konverentsi poollesaja osaleja hulgas, kellest kujunesid praeguseni tegutseva Rahvusvahelise Statistika Instituudi asutajaliikmed, oli vähemalt kolm Eestist pärit või Tartu ülikoolis tegutsevat statistikateadlast – professorid Wilhelm Lexis ja Etienne Laspeyres ning rahvusvahelise mainega teadlane Paul Eduard Jordan, kes osales hiljem aktiivselt loenduse korraldamisel Eestimaa kubermangus (Lember, Kollo 2010).

19. sajandi teisel poolel hakati ka Eestis tegema ettevalmistusi rahvaloenduseks – prooviloendused korraldati alates 1864. aastast üksikutes mõisates ja 1870. aastal Tallinnas. Täiemõduline loendus toimus 1881. aastal Eestimaa, Liivimaa ja Kuramaa kubermangus. See oli esimene ulatuslik rahvaloendus Tsaari-Venemaa pinnal, sellele järgnes 1897. aastal esimene Vene impeeriumi rahvaloendus, mis Eesti pinnal oli teine (Lember, Kollo 2010).

Rahvaloendused ja rahvastiku hindamine tänapäeva maailmas

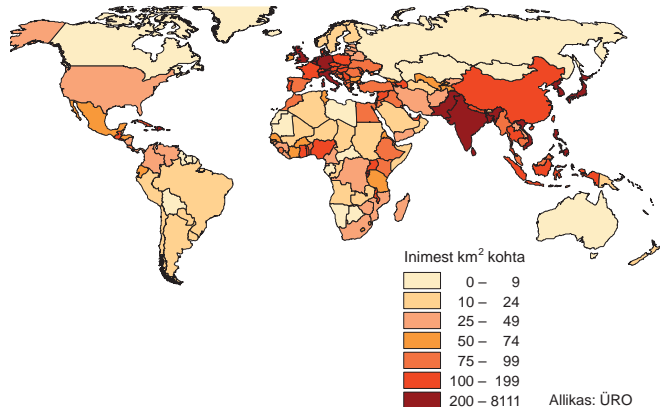
Tänapäeval korraldatakse ÜRO egiidi all rahvaloendusi kogu maailmas keskmiselt kümneaastase vahega. Rahvaloendused on kõikvõimalike globaalsete prognooside alus – rahvaloenduste andmete põhjal hinnatakse inimeste arvu Maal ja prognoositakse selle muutumist, hinnatakse kõigi maailma riikide inimarengu taset ja järjestatakse riigid inimarengu indeksi järgi, analüüsitakse maakeral elavate inimeste elujärge ja ressursse, võrreldakse omavahel riike ja piirkondi.

Rahvaloenduste korraldamine on ÜRO edulugusid. Kui üldiselt on tänapäeva maailmas äärmiselt raske riikide tegemisi koordineerida ja miljardeid Maal elavaid inimesi n-ö ühe mütsi alla saada, siis rahvaloenduste puhul on see võrdlemisi hästi õnnestunud. Juba möödunud sajandi algusest on saanud tavaks korraldada rahvaloendusi kümneaastase vahega ja loendusmoment valida nulliga lõppeval aastal või selle läheduses. Nii oli ÜRO viimase rahvaloenduse välja kuulutanud kui 2010. aasta loenduse (2010. aasta loendusvoor). Selle toimumine oli ette nähtud ajavahemikus 2005–2014, kuid enamikus riikides oli loendus aastal 2010 või 2011.

Euroopa Liidu riikides oli loenduse ajaks ette nähtud aasta 2011. Seetõttu võib ka siinses tekstis esineda väike segadus – üksnes Euroopast rääkides kasutame aastat 2011, globaalse käsitluse puhul on aga tegemist 2010. aasta rahvaloendusega. 2014. aasta alguseks oli loendusel osalenud üle 200 riigi ja iseseisva territooriumi 243-st, kusjuures loendust ei kavanda sel perioodil korraldada vaid 8 riiki. 2014. aasta alguseks oli loendatud 6 210 953 715 inimest ehk umbes 90% Maa kogurahvastikust. Tähelepanuväärne on see, et rahvaloenduste tulemuste ühiskasutamise eesmärgil on rahvusvaheliselt välja töötatud soovitud loendus-küsimustiku, loenduse meetoodika ja toimumise aja kohta.

Maal on vaid mõni üksik riik, kus rahvaloendusi ei ole kunagi toimunud, sellised on Eritrea ja Lääne-Sahara. Liibanonis toimus viimane rahvaloendus 1932. aastal. Üle 20 aasta on möödunud viimasest loendusest Madagaskaril ja Jeemenis.

Kaart 2. Maailma rahvastikutihedus, 2014

Rahvaloenduse tähtsus riigile. Tänapäevase rahvaloenduse meetoodika

Rahvaloenduste puhul on äärmiselt tähtis riiklik ja eriti kohalik mõõde. Loendusprogramm on hoolimata rahvusvahelisest koordineerimisest ja harmoneerimisest iga riigi jaoks ainukordne ja katab üldhuvitatavate küsimuste kõrval nimelt selle riigi jaoks kõige olulisema küsimuste ringi. Kuigi tänapäeva arenenud maailmas tehakse väga palju uuringuid, on rahvaloendus eriline, sest see on kõikne uuring. Tänu sellele saab rahvaloendusel teavet ka väikeste piirkondade ja vähearvukate rahvusrühmade kohta ning on võimalik avastada nähtusi, mis teiste uuringute puhul võiksid jääda märkamata. Rahvaloenduste tähtsust riigi enesetunnetamise arengus ei ole võimalik ülehinnata – see on nagu koordinaadistik, millele on üles ehitatud kogu riiklik statistika ja kõik muud uuringud.

Rahvaloenduste korraldamine läheb mõneti ootustevastaselt aina keerukamaks ja kallimaks. Ühelt poolt põhjustab seda andmete täpsuse ja mahu, aga ka andmekvaliteedi järjest suurenevad nõuded. Teiselt poolt on tänapäeval inimesi märksa raskem loendada, kui sada või viiskümmend aastat tagasi, inimesed on palju liikuvamad, kuid ka isepäisemad – enese kohta käivat infot püütakse hoida enese teada märksa kiivamalt kui endistel aegadel.

Enamikus arenenud riikides uuritakse loenduse käigus peale üksikainimeste ka leibkondi ja perekondi ning elamistingimusi. Niisuguseid loendusi nimetatakse rahva ja eluruumide loenduseks. Eestis on niihästi rahvaloendusi kui ka rahva ja eluruumide loendusi korraldatud alates 19. sajandi lõpuveerandist üksteist korda. Esimesed kaks loendust (aastail 1881 ja 1897) toimusid siis, kui Eesti kuulus veel Tsaari-Venemaa koosseisu, järgnesid Eesti Vabariigi aegsed loendused aastail 1922 ja 1934. Saksa okupatsiooni ajal aastal 1941 korraldati väga väheste küsimustega rahvastiku üldregistreerimine. Nõukogude ajal toimusid rahvaloendused aastail 1959, 1970, 1979 ja 1989. Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis on rahvaloendusi olnud kaks: aastal 2000 ja 2011. Tüüpilised rahva ja eluruumide loendused olid 1922., 1934., 1989., 2000. ja 2011. aasta loendus. Loenduse nimes on eluruumide osa rõhutatud ainult kahel viimasel korral, kuigi ka teiste loenduste puhul koguti mõningaid andmeid perekondade ja elamistingimuste kohta.

Niisiis on rahva ja eluruumide loenduse eesmärk rahvastiku koosseisu, leibkondade ja perekondade struktuuri, elamistingimuste ja ruumilise paiknemise kindlakstegemine, kusjuures rahvastiku koosseisu mõistetakse soolis-vanuselise, haridusliku, rahvusliku ja riikliku kuuluvuse, tööalase ja sotsiaalse ning ameti-

alase seisundi, tööhõive, põlvnemise, keelteoskuse ja tervise seisundi mõttes. Rahvaloenduste jaoks on olulised järgmised põhimõtted (EL nr 1151/2010):

- **individuaalne loendamine** – iga statistilise üksuse (isik, eluruum, leibkond) andmed kogutakse ja salvestatakse eraldi, mis võimaldab nende detailset mitmemõõtmelist analüüsi;
- **samaaegsus** – kogu teave kogutakse üheainsa ajahetke, loendusmomenti seisuga;
- **universaalsus** – andmed kogutakse kõigi territooriumil paiknevate statistiliste üksuste, sh püsielanike kohta;
- **väikeste piirkondade andmete kättesaadavus** – andmeid kogutakse ka väikestest geograafilistest piirkondadest ja väikeste (rahvastiku-)rühmade kohta;
- **määratud perioodilisus** – loenduste korraldamine dekaaditi.

2011. aasta rahva ja eluruumide loendus Eestis

Loendusmoment

Inimestes on aeg-ajalt tekitanud segadust küsimus, miks viimast Eestis toimunud loendust nimetatakse 2011. aasta loenduseks, kuigi kogu loendusele kulunud 92 päevast vaid üks jäi 2011. aastasse ning 91 päeva kestis loendus 2012. aastal.

Loenduse toimumise ajaks loetakse traditsiooniliselt loendusmomenti (kriitilist momenti), s.o päeva, tundi ja minutit, millele ajastatakse kõik sündmused ja kõik andmed. Lihtsustatult võib öelda, et loendamisele kuuluvad kõik inimesed, kes sündisid enne kriitilist momenti, kuid mitte need, kelle sünnipäev on küll loenduspäeval, aga kes nägid ilmavalgust hilisemal kellaajal. Samuti tuleb loendada kõik need isikud, kes loendusmomentil veel elasid, kuid pärast seda – võib-olla isegi samal päeval – siitilmast lahkusid. Loendusmomenti seisuga fikseeritakse ka inimeste elu- ja töökoht, pere koosseis ja muud andmed. Näiteks kui inimesed abiellusid loenduspäeval, ent pärast kriitilise momendi kellaaega, tuleb nad loendusel märkida vallaaliseks.

Eestis oli 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse (REL 2011) kriitiline moment 31.12.2011 kell 00.00. Seega oli 2011. aasta viimane päev (juhulikult laupäev) esimene loendusmomentile järgnenud päev ehk esimene loenduspäev ja selle päeva jooksul sündinud lapsed enam loendamisele ei kuulunud.

Loendus pidi terves Euroopa Liidus toimuma 2011. aasta jooksul, nii oli määranud Euroopa Liidu statistikaamet (EÜ nr 1201/2009), kuid päev oli liikmesriigi enda valida (EÜ määrus nr 763/2008). Eialgu kaaluti Eestis ka kevadist (märts 2011) või sügisest (september-oktoober 2011) aega, kuid 2009. aasta keskel otsustati aastavahetusele võimalikult lähedase ajahetke kasuks.

Võiks arvata, et interneti- ja arvutiajastul on inimeste loendamine märksa lihtsam, kui rohkem kui sajand tagasi, mil loendajad talust talusse käisid ja loendusandmed paberilehtedele märkisid, kuid see arvamus on rängalt ekslik. Paljud Eestis pinnal varem tehtud rahvaloendused korraldati vähem kui aastase ettevalmistustöö tulemusena. Nii suudeti vähem kui aastaga ette valmistada esimene Eesti pinnal toimunud rahvaloendus 1881. aasta detsembris, kui tsaari luba saadi alles aprillis ja korraldav komisjon loodi mais. Üsna tähelepanuväärne on selles mõttes ka esimene Eesti Vabariigis toimunud rahvaloendus 1922. aasta detsembris. Alles 1921. aastal oli loodud riiklik statistikabüroo ja 1922. aasta suvel võeti vastu üldrahvalugemise seadus (Eesti Statistika Kuukiri). Loenduse ettevalmistused tehti peamiselt 1922. aasta sügise jooksul, kuid seejuures suudeti tutvuda ka kümne Euroopa riigi rahvaloenduse kogemustega. Rekordiliselt kiiresti, vaid mõni kuu pärast kogu maa okupeerimist, korraldati ka 1941. aasta loendus, mis, tõsi küll, piirdus vaid seitsme küsimusega.

2011. aasta rahvaloendus valmistati ette ligi viis aastat. Esimene väga oluline küsimus oli, missugust metoodikat kasutada. Juba eelmise, 2000. aasta loenduse (REL 2000) järel avaldati meedias arvamust, et tegemist oli viimase traditsioonilise loendusega ja edaspidi hakatakse Eestis – nagu ka Soomes, Rootsis ja Taanis – inimesi kokku lugema ja rahvastikuarvestusi tegema registrite põhjal. Oli ju Eestis olemas rahvastikuregister, peale selle Haigekassa kindlustatud isikute register, pensioniregister, maksukohustuslaste register ja asutatud või asutamisel teisisi riiklikke registreid.

Registripõhise loenduse võimalikkust vaeti Eestis põhjalikult 2008. aasta lõpul, ähvardava majanduskriisi eel. Arvati, et registripõhine loendus oleks traditsioonilisest loendusest märksa odavam. Riigis oli välja töötatud aadressistandard ADS, mis ei olnud aga veel kaugeltki kõikjal rakendatud. Riigi Infosüsteemi Ameti loodud süsteem (andmevahetuskiht) X-tee toimis ja sisaldas 2008. aasta lõpuks juba üle saja andmekogu, kusjuures väga oluline oli isikukoodi kasutamine kõigi sikuandmete ühise identifikaatorina, mis tagas registrite hea koosvõime.

Siiski selgus registrite olukorra analüüsis, et üksnes registrite põhjal ei ole võimalik Euroopa Liidu kohustuslikku väljundit – nn hüperkuupe – esitada. Väga oluline probleem oli seotud rahvastikuregistriga, mis küll nii mõneski mõttes on Eesti parim. Siiski on sellel registril väga suur puudus – umbes viiendikul inimestest erineb rahvastikuregistris registreeritud aadress tegeliku elukoha aadressist. Probleem oli seegi, et enamik Eesti registritest on loodud sel aastatuhandel, neid oli alles üsna vähe aega kasutatud ning nende võimalikud vead ja kitsaskohad ei olnud veel välja tulnud. Võimaliku loendusmetoodika arutellu sekkus Statistikaameti asjatundjate palvel ka Teaduste Akadeemia, kes rõhutas andmekvaliteedi olulisust rahvaloendusel ja märkis ära Eesti registrite puudused. Nii tehtigi riiklikul tasemel (Vabariigi Valitsuses) otsus – 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus toimub kombineeritud meetodil.

Väga positiivne oli veel teinegi riigi samm. Nimelt algas otsekohe ettevalmistustöö, et järgmine, 2020. aasta vooaru loendus saaks toimuda registripõhiselt. Tulevane loendus sai koodnimetuse REGREL – registripõhine rahva ja eluruumide loendus. Tehti REGRELi meetodikaprojekt, kavandati meetmeid riiklike registrite kvaliteedi parandamiseks.

Andmeallikate kombineerimine loendusel

2010. aasta loendusvoorus kasutas Euroopa Liidu ja Euroopa Majandusühenduse riikidest kombineeritud meetodit (loendus + registrid) 12 riiki, üksnes registreid kuus riiki, kombinatsiooni registrid + varasemate uuringute andmed kolm riiki. Ülejäänud 32 riiki kogus andmeid ainult loendusel. Eesti sai andmed põhiliselt loenduselt ja registritest, vaid ühe tunnuse (tavalise tööandala pikkus) hindamiseks kasutati varasemate uuringute andmeid. Prantsusmaal kasutati võrdlemise omapärast veerevat loendust: loendatav üldkogum jagati osadeks ja loendati rea aastate jooksul, igal aastal üks osa. Registreid kasutati Eestis kolmel põhilisel viisil ja ajaperioodil: nii loenduse ettevalmistamisel, loenduse käigus kui ka loendusjärgsel etapil loendustulemuste täiendamiseks ja mitmesuguste hinnangute andmiseks.

Andmete kogumise meetodid

Igasuguste uuringute korral on kõige levinum info saamise viis küsitlus, mille puhul uuritav (loendatav) vastab küsimustele kas silmast silma intervjuus või tele-

foni teel ning küsituleja märgib vastused üles kas paberile või arvutisse. Selle järgi, kas vastused kantakse arvutisse või märgitakse paberankeedile, nimetatakse neid küsitlusviise vastavalt CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*) ja PAPI (*Paper Assisted Personal Interview*). Kui küsitlusel kasutatakse telefoni, nimetatakse küsitlusmeetodit CATI (*Computer Assisted Telephone Interview*).

Teine võimalus andmeid koguda on isevastamine, mille puhul küsitletavad täidavad ankeedid ise ja küsituleja selle juures üldjuhul ei viibi. Tänapäeval on seda mugavam teha internetis (CAWI – *Computer Assisted Web Interview*). Isetäitmist rakendati Eestis mõnevõrra ka 1922. ja 1934. aastal. Valdavalt tehti seda nii, et loendaja külastas kodu, andis ankeedid täitmiseks ja tuli neile hiljem järele. 2010. aasta loendusvoorus kasutas Euroopa Majandusühenduse riikidest isevastamist kas täies ulatuses või osaliselt 20 riiki. Kõige traditsioonilisem loendusmeetod on küsitlus paberankeediga (PAPI – *Paper Assisted Personal Interview*), nii on Eestis seni korraldatud enamik rahvaloendusi. Seniajani on sel viisil rahvastikku loendatud Nõukogude Liidus ja enamikus endistes liiduvabariikides. Ka 2010. aasta loendusvoor korraldati enamikus maailma riikides, sh ka Venemaal ja Ameerika Ühendriikides, just niisugusel viisil.

Kogu maailmas oli viimane, 2010. aasta rahvaloendus andmete kogumise viisi ja vahendite poolest mitmekesisem kui ükski varasem. Paberankeedi kõrval kasutati aktiivselt internetiloendust, kuid ka arvutiküsitlust. Mõnevõrra vähem populaarne oli telefoniküsitlus. Üsna ootuspäraselt koguti paljudes riikides andmeid kombineeritud meetodil, sest on päris selge, et ainult interneti või telefoni teel kõiki inimesi tänapäeval (veel) loendada ei õnnestu.

Eesti loendusel otsustati kasutada kahte põhilist küsitlusmeetodit: isevastamist internetis ja küsitlust sülearvuti abil ehk e-loendust ja küsitlusloendust. Ka sülearvutite kasutamise otsus ei olnud kohe selge. Kaaluti ka mitmesuguste lihtsamate spetsialiseeritud elektroonikaseadete kasutamise võimalust (nende hulgas ei olnud tahvelarvuti tüüpi seadmeid, sest rahvaloenduse meetodika kavandamise ajal neid veel ei tuntud), kuid see mõte jäeti siiski kõrvale. Loendajatele hangiti korralikud arvutid, millel oli normaalsuuruses ekraan, mahukas aku, mis võimaldas terve päeva autonoomselt töötada, ja GPS-süsteem. Pärast loendust jäid need arvutid riigiasutuste, sh ka koolide kasutusse.

Kui paljud täidavad loendusankeedi internetis? See oli küsimus, mida esitati niihästi loendusmeeskonnale kui ka välisekspertidele ja vastused olid väga

erinevad. Väljastpoolt tellitud eksperthinnang (uuringufirma Resta) pakkus vaid 5%. Kõrgeima, 75%se vastamismäära pakkus välja RELi teadusnõukokku kuulunud IT-ekspert Linnar Viik. Optimistlik oli e-loenduse suhtes ka Riigikogu esimees Ene Ergma, kes esines statistikaseltsi loendusteemalisel konverentsil ja arvas, et e-loenduse määr võiks Eestis olla vähemalt 50%. RELi meeskond ei jõudnud e-osaluse hindamisel ühtsele arvamusel, kuid hoiti pigem konservatiivset joont.

Eestis oli e-loenduse prognoosi aluseks prooviloenduse tulemus. Prooviloendusel täitis loendusankedi internetis 21% loendatud isikutest. Ühtlasi oli näha, et internetis loendamise aktiivsus oli piirkonniti väga erinev. Eeldusel, et välistingimused jäävad samaks, tehti internetivastamise prognoos kogu Eesti jaoks, see näitas oodatavaks internetis loendamise tulemuseks 27% (Tiit 2010). E-loenduse osatähtsus mõjutas kaht olulist aspekti ettevalmistustööde käigus. Ühelt poolt sõltus sellest ettevalmistatavate küsitlejate ja nende jaoks vajaliku varustuse (sh arvutid) arv. Teiselt poolt sõltus e-loenduse hinnatavast mahust andmeedastuskanalite vajalik võimsus. Selgus, et algselt kavandatud kanalite maht ei ole piisav juhul, kui e-loendusel osaleb üle 50% loendatavatest ja tipphetkedel võib tekkida tõrkeid ka 40%-lise osaluse korral. Seda hinnangut arvestati ja võimsust suurendati.

Loendusankedid

Rahvaloendus ei ole ammugi lihtsalt inimeste kokkulugemine rahvaarvu teada saamiseks, vaid põhjalik uurimus, mille käigus tehakse selgeks rahvastiku paiknemine ja koosseis suure hulga näitajate (sugu, vanus, rahvus, kodakondsus, emakeel, haridus, seaduslik ja tegelik perekonnaseis, sotsiaalne ja tööalane seisund, amet, tegevusvaldkond, sünnikoht, põlvnemine, rändeandmed) järgi. Rahva ja eluruumide loendusel on oluline selgitada välja ka rida näitajaid eluruumide ja eluhoonete kohta, hindamaks rahvastiku elamistingimusi.

Sel eesmärgil on rahvaloendustel juba enam kui sada aastat kasutatud loendusankete, mida täideti iga üksiku loendatava isiku ja objekti (eluruum, leibkond) kohta. Esialgu nimetati neid ankeete ka loenduskaartideks. Kaartide oluline eelis arvutieleelne ajastul oli see, et neid oli käepärane sorteerida – näiteks loendada eraldi mingis asulas elavaid mehi ja naisi. Ka osa esimesi mehhaanilisi arvutus-

masinaid (nn Hollerithi masinad), mida loendusandmete töötlemiseks kasutati^a, olid ehitatud nii, et nad suutsid loenduskaarte (perfokaarte) sorteerida. Eesti esimese rahvaloenduse andmete töötlemiseks kasutatud mehhaaniline arvutusmasin vajad siiski eraldi andmesisestust, kuid oli võimeline tabelleid moodustama ja trükkima.

Tänapäevastel rahva ja eluruumide loendustel on tavaliselt kolm põhilist loendusobjekti – isikud, eluruumid ja leibkonnad – ning vastavalt ka kolm ankeedivormi. Et enamasti elab igas eluruumis üks leibkond, on eluruumi- ja leibkonnaankeet ühendatud sageli ühiseks eluruumi- ja leibkonnaankeediks.

Ankeedi küsimuste arv, sõnastus ja vastusevariantide loetelu määrabki iga loenduse sisu. Eestis on olnud väga erineva mahuga loendusi. Kõige napim oli 1941. aasta loendus. Võrdlemisi vähe küsimusi oli ka nõukogude ajal toimunud rahvaloendustel (aastatel 1959–1989), esialgu puudusid täiesti eluruumi küsimused, neid küsiti alles viimasel, 1989. aasta loendusel. Seevastu Eesti Vabariigis korraldatud rahvaloendused olid märksa põhjalikumad, eriti mis puudutab elamistingimusi. Kõige põhjalikum oli 2000. aasta loendus, mil esimest korda küsiti vanemate sünnikohta, tavalist nädala töötundide arvu ja varasemat elukohta. Seda loendust ületab saadava teabe mahu poolest üksnes viimane, 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus.

Ankeedi koostamine on loenduse korraldaja – enamasti riigi statistikaameti või statistikabüroo vastutusrikkamaid ülesandeid. Üldjuhul kaasatakse eksperte nii-hästi tarbijate kui ka teadlaste-statistikute hulgast, koostatud küsimustikku analüüsitakse igakülgsest. 2011. aasta loendusanketele tehti ka kognitiivne analüüs, selgitamaks küsimuste ühest mõistetavust. Küsimuste lõplikul sõnastamisel arvestati ka selle analüüsi soovitusi.

Esimese Eesti pinnal toimunud rahvaloenduse (1881) küsimustiku koostas Tartu Ülikooli professor Schirring, kes arvestas ka Rahvusvahelise Statistikainstituudi (ISI) soovitusi. Võrdlemisi üksikasjalikult on protokollitud 1922. aasta rahvaloendus ette valmistanud komisjoni istungid. Küsimustiku koostamisele eelnes tutvumine kümne Euroopa riigi rahvaloenduse kogemuste ja küsimustikega. Selle teabe põhjal koostati loenduskuusimustik, mis äsjaloodud statistikanõukogu koosolekul läbi arutati. Komisjon töötas väga efektiivselt. Kuigi esitati rida täiendus-

^a Vt ka <http://inventors.about.com/library/inventors/blhollerith.htm>.

ettepanekuid, lükkas komisjon enamiku neist resoluutselt tagasi. Näiteks soovis Tartu Ülikooli esindaja Villem Ernits loendusanketi kaht küsimust alkoholi tarbimise kohta, kuid see ettepanek lükaati tagasi, sest soovivat tunnust (alkoholi tarbimise maht) ei olnud küsitlusel adekvaatselt mõõdetav (Eesti Statistika Keskiri). Viimaste loenduste ettevalmistamisel on kasutatud ekspertide komisjone, kelle arvamust ankeediküsimuste sobivuse ja vajalikkuse kohta on ka oluliselt arvestatud.

REL 2011 ankeedi küsimused võib jagada kolmeks:

- tuumküsimused, mis on vajalikud Eurostati kohustusliku väljundi (nn tuumtunnused) moodustamiseks;
- Eesti rahvaloenduste traditsioonilised küsimused;
- huvirühmade esindajate lisatud küsimused.

Esimesse rühma kuuluvad loenduste põhitunnused – sugu, vanus, elukoht, seaduslik perekonnaseis, kodakondsus, sünnikoht, haridus, sotsiaalne ja tööalane seisund, amet, tegevusvaldkond, töökohta asukoht, elukoht aasta tagasi, praegusesse elukohariiki ja elukohta saabumise aeg, välismaal elamise kogemus. Rahvusvaheliselt ei ole ette kirjutatud küsimused, vaid tunnused, mis moodustatakse kas ühe või mitme küsimuse vastustest. Selle voo puhul tõsteti Euroopas päevakorda kaks uut põhiteemat: ränne ja välismaal elamise kogemus ning tööhõive.

Eesti traditsiooniliste küsimuste hulgas on olulisel kohal rahvus ja emakeel. Juba eelmisel loendusel küsiti vanemate sünniriiki, viimasel loendusel täiendati põlvnemise küsimuste plokki vanavanemate sünniriigi kohta käiva küsimusega. See on võrdlemise ainulaadne küsimus, mida ükski teine Euroopa riik ei kasutanud. Eesti rahvaloenduste seisukohast võib traditsiooniliseks lugeda ka usku käsitlevat küsimust, kuigi seda nõukogude aja loendustel ei küsitud. Samuti on enamiku loenduste puhul (v.a nõukogude aeg) küsitud üks või mitu küsimust tervise, täpsemalt puude olemasolu kohta. Kui varasemal ajal esitati küsimus kindla puude kohta (Kas pime? Kas nõdrameelne?), siis viimastel loendustel on küsitud üldisemalt puude olemasolu ja toimetulekut.

Eesti 2011. aasta loenduse ankeedis oli ka täiesti uusi küsimusi. Inimeste järjest suureneva liikuvuse tõttu küsiti seekord teist elukohta, kus inimene elab kas õpingute, töö või muu põhjusega seoses. Algselt kavandati leibkonna lisaküsimuste osana iseseisvat küsimusteplokki leibkonna põllumajandusliku väiketootmise

kohta oma pere tarbeks (varasematel loendustel seda ei olnud), kuid pärast prooviloendust sellest siiski loobuti ja see asendati üheainsa küsimusega leibkonna ankeedis.

Väga põhjalik diskussioon järgnes ettepanekule küsida loendusel inimeste murdekeele oskust ja etnilist rühma – viimase all mõeldi Eesti piirkonnaga seonduvat lokaalset identiteeti (mulgid, kihnlased, setud). Et murrete temaatika oli viimasel ajal olnud päevakorras, otsustas loendusmeeskond murdeküsimuse ankeeti lisada.

Üks olulisemaid täiendusi, mis ankeeti tehti, oli küsimus välismaale lahkunud lähisugulaste kohta. Rahvaloendustel tavaliselt emigratsiooni ei mõõdetata, sest küsimusi saab esitada ainult vaadeldava riigi elanikele, mitte sealt lahkunutele. Mõte püüda REL 2011 käigus hinnata ka Eestist välismaale lahkunute hulka tekkis juba ankeedi algse versiooni väljatöötamise ajal, kuid jäi esialgu kõrvale, sest loendusel täielikku pilti väljarännanutest niikuinii ei saa. Et aga väljaränne üha intensiivistus, süvenes soov saada loendusel hinnang Eestist lahkunute kohta.

Sellegi loenduse ettevalmistamise käigus tuli tagasi lükata mõned huvirühmade soovitud küsimused. Üks kurioossemad ettepanekuid tuli loomakaitse seitsilt, kes soovis lisada ankeeti küsimused lemmikloomade kohta.

Prooviloendus

Sageli korraldatakse rahvaloenduste eel prooviloendusi. Loenduste ajalugu Eestis algabki prooviloendustest – juba 1864. aastal korraldati Eestis esimesed prooviloendused (Tiit 2011b). Esimest Eestimaa, Liivimaa ja Kuramaa kubermangus toimunud rahvaloendust (1881) käsitleti 1897. aastal kogu Tsaari-Venemaal toimunud esimese ülevenemaalise rahvaloenduse prooviloendusena.

Prooviloendus korraldatakse kavandatava loendusega võimalikult sarnane ja sarnastes tingimustes. Eesmärk on kontrollida ja katsetada loenduse meetodikat, instrumentaariumi ja töökorraldust. Kõik, mis prooviloendusel ei õnnestunud, tuleb pärisloendusel parandada. REL 2011 prooviloendus toimus täpselt kaks aastat enne pärisloendust. Küsimusi, millele prooviloenduse käigus loodeti vastust saada, oli palju, olulisemad neist olid järgmised.

- Kas isevastamine toimib? Kas vastatakse ausalt või esineb palju lollitamist ja naljategemist?
- Kas ankeet toimib, kas küsimustest-vastustest saadakse õigesti aru?

- Kui kaua võtab aega ankeedi täitmine?
- Kui suur osa loendatavatest vastab loendusankeedile internetis?
- Kas ajakava on sobiv?

Prooviloendusel koguti niihästi loendatavatelt kui ka loendajatelt mitmesugust täiendavat, sh tekstilist infot. Esitatud nõuandeid ja soovitusi kasutati pärisloenduse korraldamisel.

Prooviloendus koosnes kolmest etapist täpselt samuti, nagu oli kavandatud pärisloendus. Loendusmomen dil algas 53 päeva pikkune e-loenduse periood (31.12.2009–21.02.2010), sellele järgnes 11 päeva esmaseks andmekorras tuseks, mille käigus kõrvaldati töönimekirjadest need eluruumid, kus elanikud olid kõik vajalikud ankeedid (eluruumi, leibkonna ning kõik isikuankeedid) korrektselt täitnud, ja loenduse lõpul (5.03.2010–31.03.2010) toimus 27 päeva jooksul küsitlusloendus sülearvutite abil.

Prooviloenduse ajakava koostamisel uuriti ka seda, kas loenduse ajaline seos tuludeklaratsioonide täitmisega (mis Eestis interneti vahendusel väga hästi toimib) võiks innustada inimesi end internetis loendama. Selgus siiski, et see seos on nõrk ja mingit sünergia t ei teki, niisiis jäeti see idee pärisloendusel kõrvale. Prooviloenduse suurim probleem seostus aadressidega. Aadresse oli küll korrastama asunud – välja oli töötatud aadressistandard, mis pidanuks aadresside kasutamist hõlbustama, kuid kahjuks ei olnud see veel kõigis ametkondades kasutusele võetud ja oli ka tavainimestele võõras. Kuigi aadressidega jätkus intensiivne töö pärast prooviloendust, olid aadressid suurimaks murekohaks ka pärisloendusel. Olulisemaid põhjusi oli siin see, et umbes viiendiku inimeste tegelik elukoht erineb registreeritud elukohast. Selgus ka, et aadressi juurde kuuluvate ruumikoordinaatide määramine, st eluruumi kujutava punkti märkimine arvutierraanile kuvatud maakaardil (asula plaanil), käis üsna paljudele inimestele üle jõu.

Prooviloendusel saadi vastus enamikule esitatud küsimustest. Selgus, et iseloendamine toimus ja selle kvaliteet ei olnud küsitlusloenduse omast halvem, nn lollitamisi peaaegu ei esinenud. Üleliigseks peeti selliste küsimuste esitamist, mille vastused võinuks saada registreeritelt, st sisuliselt soovitati kasutada eel-täitmist. Keskmise suurusega leibkonnal (hinnanguliselt 2,3 liiget) kulus prooviloenduse ankeedikomplekti täitmiseks veidi alla tunni, küsitlejale vastamisel aga alla poole tunni, kusjuures küsitlejate töökiirus paranes loenduse käigus tundu-

valt. Prooviloenduse tulemuste põhjal muudeti ajakava – lühendati e-loendusele kavandatud aega ühe kuuni. Üsna palju muudatusi tehti loendusankeeti, nende põhiline eesmärk oli ankeeti lühendada ja selle täitmist lihtsustada/kiirendada. Mõni küsimus jäeti ära, mõne küsimuse puhul tõsteti vastajate vanusepiiri. Küsimustikule tehti kognitiivne analüüs ja ekspertide näpunäidete järgi muudeti keerukamate küsimuste sõnastust. Leibkonnaankeedist kustutati väikepõlluma-jandust käsitlev küsimuste plokk ja asendati see üheainsa küsimusega. Pärast prooviloendust lisati ankeeti küsimus murdekeele oskuse kohta. Leibkonnaankeeti lisati küsimus, kas keegi leibkonnaliikmete lähisugulastest on viimase kahe teist-kümne aasta jooksul välismaale lahkunud ega ole naasnud. Niisuguste inimeste kohta sooviti teada peale identifitseerivate andmete ka Eestist lahkumise aastat ja riiki, kus isik viibib.

Et niihästi ankeeti kui ka tarkvara muudeti pärast prooviloendust võrdlemisi palju, tekkis vajadus instrumentaariumi veel kord katsetada. Selleks kasutati sobivalt kujundatud katseplaani järgi loodud simuleeritud andmestikku, mis koosnes eri tüüpi objektidest/isikutest ja kätkes mitmesuguseid probleemseid andmekombinatsioone ja olukordi. Seda katsetust nimetati minipiloodiks ja see näitas, et senised probleemid olid kõrvaldatud.

E-loendus

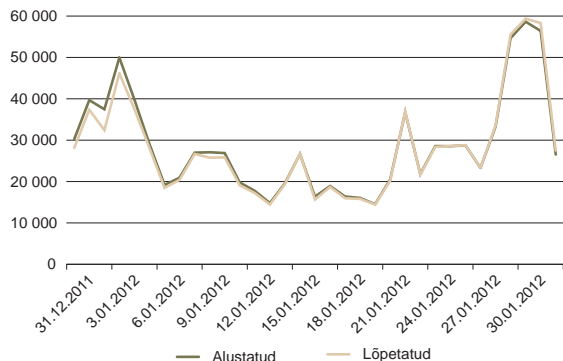
Interneti- ehk e-loendus algas 2011. aasta viimase päeva varahommikul ehk 31.12.2011 kell 00.00. Selleks ajaks oli avatud loenduse veebileht, kus kajastati loendatud isikute arvu ja suhtarvu (%) ametlikust rahvaarvust kogu riigis ning maakonniti. Peale selle oli leheküljel kolmevärvilise skaalaga loendur, mille näit tulenes parajasti loenduskeskkonnas olevast vastajate arvust – kui vastajaid oli kriitilisest piirist palju vähem, oli osuti rohelises sektoris, kui vastajate arv lähenes kriitilisele piirile või ületas seda, kaldus osuti punasesse sektorisse ja vahepealses olukorras oli osuti kollasel. Olukord muutus kriitiliseks 2. jaanuaril 2012. Vastajaid tuli ootamatult palju – hoolimata sellest, et nool oli pidevalt punases. Vastamise aeg venis kuni kahekordseks ja lõpuks tekkis katkestus, mis piirdus õnneks pooltunniga. Sellel päeval tekkisid ka turvalekkega sarnanevad juhtumid, kus isikut identifitseeriv info jäi kõrvalisele isikule nähtavaks, kuid ankeetide sisu ei olnud ühelgi juhul nähtav. Probleemidesse suhtuti väga tõsiselt. Kutsuti kokku kõrgetasemeline komisjon, kes selgitas välja, et ilmnenud

tõrge sisulist andmeleket ei põhjustanud. Pärast avastatud ebakoha kõrvaldamist ei olnud mingil viisil võimalik loendusandmetele ligi pääseda. Suurendati ka sidekanalite võimsust, nii et edaspidi tõrkeid ei esinenud. Loenduse väga intensiivsele algusele, kui ühe päeva jooksul alustas ankeedi täitmist ca 50 000 inimest (ca 4% loendamisele kuuluvatest isikutest), järgnes paarinädalane suhteliselt rahulik periood, mil keskmiselt täideti ca 20 000 ankeeti päevas (joonis 19).

Loendusaktiivsus suurenes viimasel kümnel päeval. Oluline tegur oli sportlik hasart, mis vastajaid haaras ja mida võimendas tulemuste pidev avaldamine veebilehel. Viimastel päevadel ulatus loendatavate arv 60 000ni päevas, seetõttu otsustati e-loenduse aega ühe päeva võrra pikendada ja e-loenduse ajale lisati 1. veebruar. Loenduskeskkond suleti 2. veebruaril 2012 kell 2.00.

Esialgu oletati, et ankeete täidetakse palju töö juures, st töötundidel. See oletus oli aga ekslik – kõige intensiivsem loendusankeetide täitmise aeg algas kell 18 ja kestis peaaegu kella 22ni. Ligi kaks kolmandikku püsielanikest loendas ennast internetis, see oli väga hea tulemus ja ületas kõiki ootusi. Maakondade vahel ei olnud erinevused kuigi suured. Kui võrrelda Ida-Virumaad, kus e-loenduse

Joonis 19. E-loendusel alustatud ja lõpetatud isikuanketid loenduspäeva järgi

aktiivsus oli madalaim, ja kõrgeima e-loenduse aktiivsusega Tartumaad, oli vahe vähem kui 1,6-kordne. Enamik neist, kelle isikuanket oli internetis täidetud, oli loenduskeskkonda ise sisenenud, kõige sagedamini kasutati selleks pangakoode. Loenduskeskkonda sisenenutest 61% olid naised.

Küsitlusloendus

Kõigi loenduste puhul on suuremahulisemaid eeltöid loendusjaoskondade määramine ehk kogu loendamisele kuuluva territooriumi jagamine loendajate vahel. 1922. ja 1934. aastal oli ametis vastavalt 17 000 ja 18 000 vabatahtlikku loendajat. 2011. aasta loendusel kavandati kasutada 2000 loendajat (tegelikus oli neid veidi vähem). Loenduse aluseks olevate kaartide ja plaanide kehva kvaliteedi üle on kurdetud peaaegu iga loenduse eel. Nõukogude ajal tegi muret see, et kaardid olid sihipäraselt moonutatud. Tänapäeval on kaartide kvaliteet varasema ajaga võrreldes märksa parem, kuid loendusel on tarvis nüüdki teha täpsustusi – näiteks lisada kaartidele uusi hooneid. Üsna töömahukas oli küsitlusloendusele eelnenud andmekorrastus, sest peaaegu kaks kolmandikku inimestest oli loendanud ennast internetis. Kui kõik leibkonda kuuluvad inimesed olid loendatud, ei olnud loendajal vaja selle leibkonna eluruumi minna.

Küsitlusloenduse eel loendajad koolitati, seekord kestis koolitus keeruka tarka- ja riistvara tõttu viis päeva, s.o kauem kui varasematel kordadel. Küsitlusloendus algas 20. veebruaril 2012 ja vältras 31. märtsini ehk 41 päeva. Küsitlusloendust koordineeriti süsteemse seiretarkvara abil. Loendajatel oli õigus oma tööaega ise korraldada, kuid tuli jälgida teatud piirkriteeriume, mis tagasid töö plaanikohase lõpetamise vaadeldavas piirkonnas. Iga tööpäeva lõpul pidi loendaja edastama päeva jooksul kogutud andmed Statistikaametisse. Selle tööetapiga oli probleeme, sest Eestit katva internetivõrgu võimsusest ei pisanud päeva jooksul kogutud teabe edastamiseks.

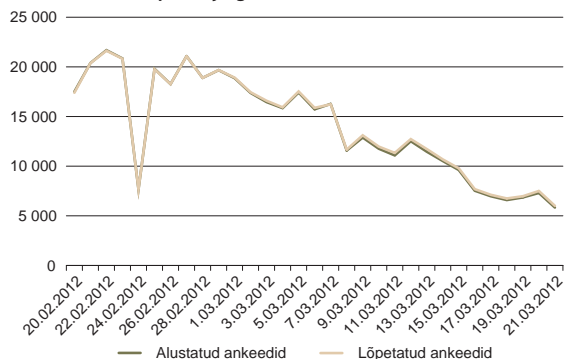
Loendamisviiside võrdlus

See, et nooremad vastajad eelistavad interneti ja eakamad ootavad loendajat koju, oli ootuspärane. Huvi pakkus aga see, mis vanus on murdepunktiks e-vastamise ja küsitluse vahel. Selgus, et see punkt oli 65 aastat – 64-aastastest loendas end internetis 52%, 65-aastastest aga juba pisut alla 50%. Väga suur (77,3%) oli internetiloenduse osatähtsus lastel, kelle eest täitsid loendusankeedi nende vanemad.

Seejuures oli e-loenduse osatähtsus seda suurem, mida noorem oli laps – alates 80%st alla kaheaastaste puhul ja lõpetades 75%ga teismeliste seas. See tulemus ei kinnita hüpoteesi, et kooliealiste laste olemasolu peres soodustab pere arvuti- ja internetikasutust. Suur (79–80%) oli internetis vastamise osatähtsus ka 24–33-aastaste hulgas, seejärel hakkab see tasapisi kahanema. Alates 43. aastast on internetis vastanute osatähtsus alla 75%, vähemalt viiekümnestel alla 70% ja 60. aastale lähenedes langeb e-loendatute osatähtsus alla 60%. Kõigi üle 65-aastaste seas on internetis loendusankeedi täitnute osatähtsus 30% ringis.

Nii proovi- kui ka pärisloendusel suutsid loendajad loendusankeete märksa kiiremini täita kui isevastajad. Kõige rohkem kulus internetis loendajatel aega enda isikuankeedi peale – see täideti esimesena ja selleks tuli kõik küsimused ning oluline osa abitekstidest läbi lugeda. Teise leibkonnaliikme ankeedi täitmine võttis kolmandiku jagu vähem aega ja lapse ankeedile kulus lapsevanemal keskmiselt neli korda vähem aega kui enese ankeedi täitmiseks. Kokkuvõttes kulus internetis isikuankeedi täitmisele keskmiselt pisut alla veerandtunni (14,6 minutit), see on ligi 10% vähem kui prooviloendusel.

Joonis 20. Küsitluse esimese 30 päeva jooksul (I etapil) loendatud isikud päeva järgi

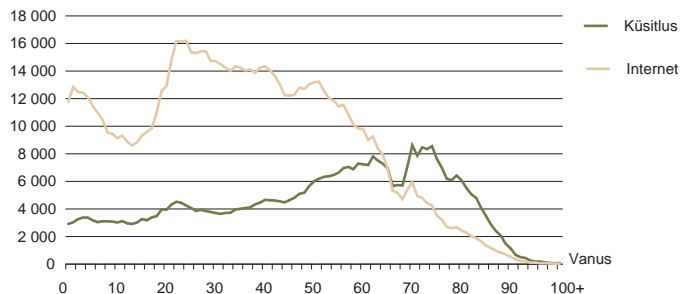
Kes kuuluvad loendamisele ja keda loeti Eesti rahvastiku hulka?

Kõik loendamisele kuuluvad isikud ehk Eesti püsielanikud pidid täitma isikuankeedi, vastates 10–40 küsimusele (suunavate lisaküsimusteta). Vastuste arv võis olla veelgi suurem, näiteks kui loendatav märkis, et oskab paljusid võõrkeeli. Keskmisest suurem oli küsimuste ja nõutavate vastuste arv inimestel, kellel oli mitu elukohta, kes olid elanud välismaal ja ka naistel, kes olid sünnitanud. Kõige vähem küsimusi oli väikestel lastel – see seletab ka asjaolu, miks lapsevanemad suutsid laste ankeedid nii kiiresti täita.

Peale püsielanike koguti andmeid ka selliste inimeste kohta, kes tavamõttes loendatavate (Eesti rahvastiku) hulka ei kuulu. Igalt leibkonnalt küsiti, kas nende eluruumis elab ka ajutisi elanikke. Samuti uuriti igalt leibkonnalt, kas neil on aastail 2000–2011 välismaale siirdunud lähisugulasi.

Rahva arvukuse määramisel rahvaloenduse andmetel on võtmeküsimus, keda püsielanikuna arvesse võtta. Püsielanikuks loeti kõik need isikud, kelle kohta oli laekunud identifitseeritav (täielik või poolik) püsielaniku isikuankeet. Seejuures ei tehtud vahet, kas isik oli ankeedi täitnud ise, vastanud ise loendaja küsimustele või oli seda teinud mõni tema leibkonnaliige.

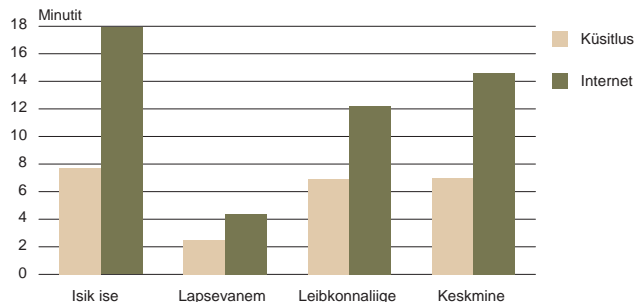
Joonis 21. Loendusankeetide täitmisviis loendatava vanuse järgi

Rahvusvaheliste reeglite järgi loeti püsielanikuks ka teatav hulk nn pendelrändajaid – isikuid, kes töötavad teises riigis, kuid kelle pere elab Eestis ja kes suurema osa töövabast ajast veedavad oma perekonna juures.

Uus kontingent, keda selle loenduse põhjal püüti hinnata, on (viimase kahe-teistkümneme aasta jooksul) välismaale siirdunud endised Eesti püsielanikud. Et rahvaloendused ei sobi hästi emigratsiooni mõõtmiseks, puudub siin rahvusvaheliselt tunnustatud metoodika. Mõningaid põhimõtteid saab siiski immigratsiooni mõõtmise metoodika põhjal tuletada. REL 2011 puhul loeti lahkunute hulka kõik need, kes olid sugulaste kinnitusel välismaale siirdunud enne 2011. aastat ja kelle Eestis elamise kohta loendusel ühtki teadet ei laekunud. Samuti loeti (rahvusvaheliste kokkulepete põhjal) välismaal viibivaks välismaa kõrgkoolides ja keskkoolijärgsetes kutseõppeasutustes õppivad isikud, kui nende stuudium vältas üle aasta. Välismaal elavate inimeste hulka kuuluvad ka need, kes püüdsid välismaal loendusanketi täita ja kellel see katkestati, sest püsielukohaks oli märgitud välismaa.

Joonis 22. Isikuankeetide täitmiseks kulunud aeg vastamisviisi ja vastaja järgi

Kokkuvõte

Eesti 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus oli mitmeski mõttes kõigist eelmistest erinev. Andmete kogumisel lähtuti eeldusest, et see võib olla viimane tavaloendus, kus on võimalus inimestelt andmeid otse küsida. Kõige suurem erinevus oli suur internetis isetäitmise osatähtsus (67% laekunud ankeetidest), mille poolest Eesti jõudis maailmas esikohale.

IT-rakenduste mõttes oli suur uuendus andmekogumise tarkvara (loenduskeskkond), mis toimis ühtse süsteemina kõigil loenduse etappidel. Loenduse ettevalmistamisel kasutati seda loendusanketide loomisel, loenduspiirkondade määramisel ja loendatavate nimekirjade koostamisel, küsitluse ajal loenduse infovahetuseks (sh loendusandmete saatmine loenduskohast kesksesse andmebaasi). Pärast loendust tehti seal esmane andmetöötlus.

Süsteemselt oli tagatud ka andmete turvalisus ja kaitse niihästi loendamise kui ka andmetöötluse ajal. Loendamisel kasutati esimest korda sülearvuteid ja GPS-süsteeme, viimased võimaldasid väga täpselt määrata kõigi loendamisele kuuluvate objektide ruumikoordinaadid. Loenduse eripära oli ka üldsuse positiivne hoiak loenduse suhtes ja suur huvi loendustulemuste vastu.

Mahuliselt koguti andmeid rohkem kui ühelgi varasemal loendusel. Peale rahvusvaheliselt kohustuslike tunnuste koguti ka rida riigis huvipakkuvaid (enamasti identiteeti väljendavaid) tunnuseid. Summaarne teabe hulk oli suurem kui varasematel loendustel.

Rahvaloenduse tulemused avaldati regulaarselt üldkättesaadavate tabelitena Statistikaameti veebilehel, avaldamisega kaasnesid pressikonverentsid. Valmistati ette rahvusvaheliselt määratud struktuuriga paljutunnuselised tabelid, nn hüperkuubid.

„Ära jää pildilt välja!“ oli loenduse teavitustöö olulisi sõnumeid, millega iga Eesti elaniku poole pöördui. Raamatu teine osa räägibki kõigist neist inimestest, kes loenduspidile jõudsid. Oli ka neid, kes pildilt välja jäid, neid siinses analüüsis arvestatud ei ole, nende arvu hinnatakse raamatu viimases osas.

Rahvastiku koosseis ja paiknemine Eestimaa pinnal

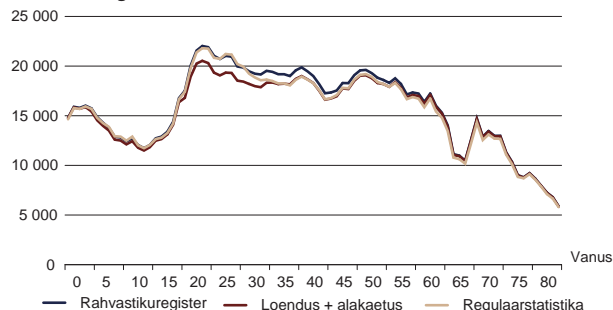
Soo-vanusjaotus

Olulisimaid asju, mis loendusel selgitatakse, on rahvastiku jagunemine soo ja vanuse järgi. Enne 2011. aasta rahva ja eluruumide loendust oli eri allikates Eesti rahvastiku kohta erinev info, kusjuures erines nii rahva üldarv kui ka selle jaotus soo ja vanuse järgi (Joonis 1). Jooniselt 2 on näha, et eelmise loendusega võrreldes on toimunud ootuspärane muutus – kõige arvukam, nn laulva revolutsiooni põlvkond (kelle sünniaeg langes 1980. aastatesse) on 20.–30. eluaastatesse jõudnuna kaotanud oma arvukusest mitukümmend tuhat inimest, oletatavasti põhiliselt väljarände tulemusena. Uus 10–20-aastaste põlvkond, praegused õppurid, on aga märksa väiksem. Positiivne uudis on noorima vanuserühma arvukuse märgatav kasv eelmise loendusega võrreldes. Enam ei ole kõige noorem vanuserühm väikseima arvukusega, väikseim on 10–14-aastaste rühm, kaks nooremat on mõlemad sellest arvukamad.

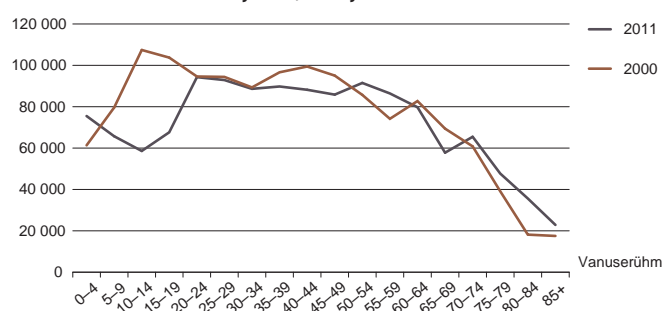
Rahvastiku vanusjaotus

Suurenenud on oodatava eluea mõju – silmnähtavalt rohkem kui eelmise loenduse ajal on üle 70-aastaseid. 2011. aasta loenduse andmetel on Eesti elanike keskmine vanus 2000. aastaga võrreldes veidi suurenenud. Kui aastal 2000 oli Eesti elanike keskmine vanus 38,7 aastat, siis 2011. aastal oli see 40,8 aastat. Meeste keskmine vanus oli 37,7 aastat (2000. aastal 35,9) ja naistel 43,4 aastat (2000. aastal 41,1). Endiselt suur on tööealiste – 15–64-aastaste osatähtsus, nemed hõlmavad elanikkonnast kaks kolmandikku. Vahetunud on aga kuni 15-aastaste noorte ja üle 65-aastaste eakate osatähtsus. 2000. aastal oli noori 18% ja eakaid 15%, 2011. aastal on olukord vastupidine – noori on 15% ja eakaid 18%.

Joonis 1. Püsielanike vanusjaotus loenduse, regulaarstatistika ja rahvastikuregistri andmetel, 31.12.2011

Joonis 2. Rahvastiku vanusjaotus, 2000 ja 2011

Rahvastiku vananemine

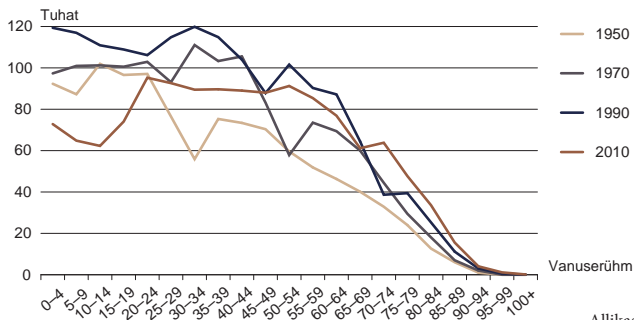
Eesti rahvastiku vananemine on üldteada. ÜRO andmete põhjal on võimalik analüüsida Eesti rahvastiku vanusjaotust (absoluutarvudes) alates 1950. aastast (joonis 3). On näha, et nooremas tööeas inimeste – 20–40-aastaste osatähtsus on Eestis olnud alati suhteliselt suur, eriti aga 1990. aastal. Rahvastik vananeb kogu arenenud maailmas, sh eriti Euroopas, kus oodatav eluiga pikeneb ja sündide arv kahaneb (joonised 4 ja 5).

Tähelepanu väärib, et Maa elanikkonnas ei ole 2010. aastal noorim vanuserühm arvukam, kui see oli 20 aastat tagasi, ega ületa ka oluliselt 20-aastaste vanuserühma, mis on silmapaistvalt arvukas. Kui võrrelda Maa rahvastikupildis emade ja laste põlvkondade arvukuse vahekorda 1970. ja 2010. aastal, on näha ilmselget rahvastiku kasvutempo aeglustumist. Arenenud riikide rahvastikupildis on aga väga selgelt näha II maailmasõja järgne beebibuum, mille põlvkond järjest vananeb ning on jõudnud pensioniea künnisele. Noorima, kuni 15-aastaste põlvkonna arvukus on aga vaid kolmveerand sellest.

Sugude tasakaal maailmas

Normaalses ühiskonnas on meeste ja naiste arv enam-vähem tasakaalus. Poisse sünnib küll mõnevõrra rohkem (kogu maakeral keskmiselt 105–108

Joonis 3. Eesti rahvastiku vanusjaotus, 1950–2010

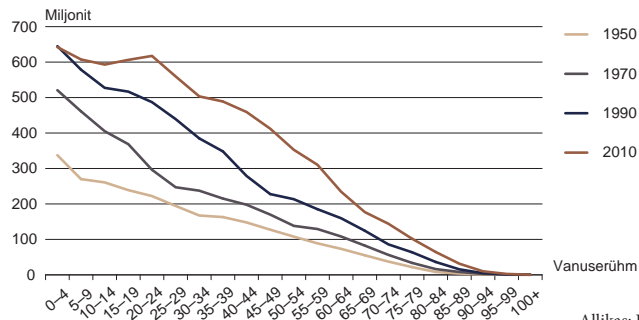

Allikas: ÜRO

poissi 100 tüdruku kohta), kuid see vahe tasakaalustub aja jooksul meeste suurema suremuse tõttu. Viimase paarikümne aastaga on see suhtarv mitmes riigis nihkunud sündimuse riiklike piirangute ja raseduskontrolli võimaluste tõttu. Nii sünnib Hiinas 100 tüdruku kohta 117 poissi, Indias 111 poissi. Ka Aserbaidžaanis, Armeenias ja Gruusias sünnib viimastel kümnenditel poisse märksa rohkem kui tüdrukuid – vastavalt 100 tüdruku kohta 117, 115 ja 111 poissi. Euroopa keskmine kõigub 105 ja 106 vahel, sama on see näitaja ka Eestis. Pisut väiksem on poiste osatähtsus Aafrikas – vaid 104 poissi 100 tüdruku kohta. On võimalik, et seda põhjustavad meditsiinilised probleemid – poisid on tüdrukutest nõrgemad ja vähem elujõulised juba looteeas.

Aja jooksul sugude tasakaal muutub. Kõige rohkem häirivad seda sõjad, kuid isegi arenenud maailmas ohustavad mehi naistest märksa rohkem õnnetussurmad ja elustiilist tulenevad probleemid. Arengumaades võivad naiste elu ohustada raseduse ja sünnitustega kaasnevad probleemid, mistõttu naiste keskmine eluiga on tihti meeste omast lühem. Eestis on meeste suurim vaenlane alkohol. Meeste ja naiste tasakaalu mõjutab ka ränne. Kui ajaloos on peamised rändurid olnud mehed, siis tänapäeval on olukord muutunud – arenenud maailmas rändavad naised vähemalt sama aktiivselt kui mehed, mõnel pool (sh Eestis) aktiivsemaltki.

Joonis 4. Maa rahvastiku vanusjaotus, 1950–2010

Allikas: ÜRO

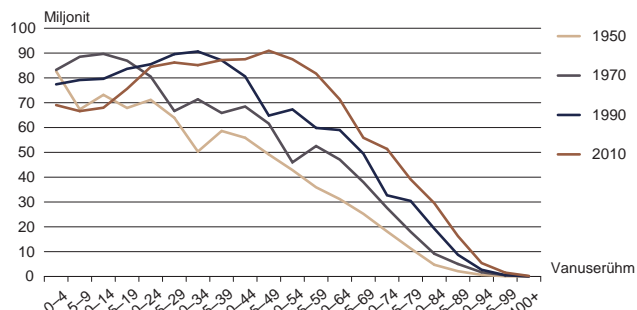
Meeste ja naiste tasakaal (kõiki vanuseid arvestades) on maakera eri piirkondades erinev. ÜRO andmetel on kogu maailmas iga 100 naise kohta 102 meest, Euroopas – 93 meest. Erinevuse põhjused on mitmesugused. Raseduse ja sünnitamisega seotud naiste terviseriski kõrval on paljudes traditsioonilistes kultuurides probleemiks ka meeste kõrgem sotsiaalne seisund, mis tähendab, et toidunappuse korral on mees eelistatud. Euroopas neid põhjuseid ei ole, küll aga on meestel suuremaid sotsiaalseid ohte ja ilmselt ka bioloogiliselt rohkem terviseriske.

ÜRO 2010. aasta andmetel on Eesti (koos mitme teise varem Nõukogude Liidu koosseisu kuulunud riigiga) meeste ja naiste suhtarvu skaala absoluutse miinimumi lähedal (joonis 6). Eestist vähem on saja naise kohta mehi vaid Lätis (84,1), Leedus ja Ukrainas (85,7) ning Venemaal (85,9). Eestist (86,4) pisut rohkem on saja naise kohta mehi Valgevenes (86,9).

Mehed ja naised viimaste rahvaloenduste andmetel

2011. aasta rahvaloenduse järgi elas püsivalt Eestis 693 929 naist ja 600 526 meest. See tähendab, et 100 mehe kohta elas Eestis 116 naist. Kuigi olukord on eelmise loendusega võrreldes pisut paranenud (siis oli 100 mehe kohta 117 naist), on naiste ülekaal Eestis siiski suur.

Joonis 5. Arenenud riikide rahvastiku vanusjaotus, 1950–2010

Allikas: ÜRO

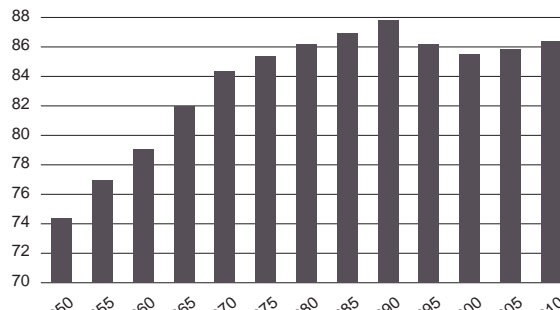
Eestis on naiste oodatav eluiga juba aastakümneid olnud meeste omast üle kümne aasta pikem, mistõttu on eakate hulgas suur naiste ülekaal. See on mõnevõrra üllatuslikult üle 80-aastaste vanuserühmas isegi suurenenud (joonis 7). Kui võrrelda kahe viimase rahvaloenduse tulemusi, on naiste ülekaal nihkunud hilisemasse ikka: 2000. aasta loenduse ajal ületas naiste arv meeste arvu kõigis vanuserühmades alates 25–29-aastastest, kusjuures nooremates vanuserühmades oli mehi rohkem. 2011. aastal aga oli tasakaalupunkt nihkunud 40. eluaastatesse.

Rahvastikupüramiid

Rahvastikupüramiid näitab rahvastiku soo-vanusjaotust. Igale vanuserühmale vastab horisontaalne tulp. Meeste arvukust näitavad tulbad on suunatud vasakule, naiste omad paremale. Selline graafik on püramiidi (või kuuse) kujuga arenivate rahvastike puhul, kui üldiselt iga järgmine põlvkond on eelmisest arvukam. Tänapäevases arenenud maailmas ei ole enamiku rahvaste rahvastikupüramiid enam püramiidjas, vaid kipub pigem meenutama seent.

Eesti rahvastikupüramiidi kuju (joonis 8) on viimastel aastatel muutunud pisut positiivsemaks – kolme noorima vanuserühma arvukus järjest suureneb. Ometi põhjustab püramiidi tugevasti laineline kuju muret, sest lähitulevikus jõuab

Joonis 6. Mehi saja naise kohta Eestis, 1950–2010

Allikas: ÜRO

sünnitusikka väga väikesearvuline põlvkond, mille tagajärjel muutub iive tõenäoliselt oluliselt negatiivseks ka siis, kui viljakusnäitajad püsivad head. Eriti murettekitav on see juhul, kui jätkub noorema põlvkonna intensiivne väljaränne. Rahvastiku vanusjaotuse ebaühtluse tulemusena on igasugune rahvastiku ressursi arvestav planeerimine (alates koolivõrgust) edaspidi võrdlemisi keerukas ülesanne. Olukorda komplitseerivad veel ka soo-vanusjaotuse paikondlikud eripärad.

Rahvastiku paiknemine

Kõigil tänapäevastel rahvaloendustel küsitakse inimestelt nende püsielukohta. Selle alusel selgitatakse välja asustustihedus, elanike arv linnades ja asulates, linna- ja maaelanike arvukus ja ka rahvastiku liikumine (siseränne) rahvaloendustevahelisel perioodil. Kuigi tänapäevane tehnoloogia pakub inimeste paiknemise ja liikumise uurimiseks ka alternatiivseid võimalusi (asustuse kaardistamine satelliitide abil, mobiilpositsioneerimine jne), ei suuda need meetodid oma täpsuse poolest esialgu veel klassikalise loendusega võistelda.

Eesti siseränne aastail 2000–2011

Kõige suurem loendustevahelisel perioodil Eesti rahvastikus toimunud muudatus, mida ka REL 2011 kinnitas, puudutas rahvastiku paiknemist. Kuigi uuringud on kinnitanud ühelt poolt linnastumist ja teiselt poolt valglinnastumist, ei olnud nende protsesside arvilised väärtused kuigi täpselt teada, sest inimeste registreeritud elukoht erineb tihti tegelikust elukohast ja võrdlemisi sageli registreeritakse uus elukoht märkimisväärse hilinemisega (kui üldse). Loenduse tulemusena selgus, et elanike arvu muutus jaguneb maakondade vahel üpriski ebaühtlaselt. Kui kogu Eesti rahvaarv kahanes 5,8%, siis enamikus maakondades kahanes rahvaarv kahe loenduse vahel 15–20%.

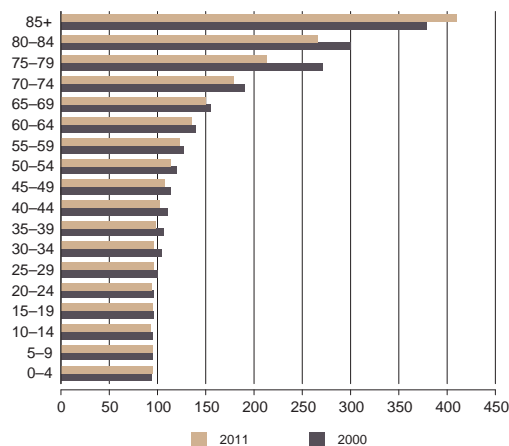
Joonisel 10 on peale loendatud rahvaarvu esitatud ka jooksva rahvastiku arvustusel põhinev rahvaarv. Rahvastikuarengu seisukohalt on oluline ja ühtlasi probleemne, et kahanemine ei olnud ühtlane ei elukoha ega ka soo ja vanuse järgi. Rahvaarvu muutmise mõttes jagunevad maakonnad kaheks: kasvava rahvastikuga maakonnad on Harjumaa ja Tartumaa, ülejäänud maakondade

rahvastik kahaneb. Harjumaa kasvamise aluseks on elanike koondumine Tallinna lähikonda, kusjuures sellest võidavad peamiselt Tallinna lähivallad. Oma endise taseme on säilitanud Tartumaa – ilmselt aitab sellele oluliselt kaasa tudengite eeskirjakohane loendamine Tartu elanikena. Tallinna tagamaa on laienenud nähtavasti ka Raplamaale, mille rahvastik on ülejäänud maakondadega võrreldes võrdlemisi vähe kahanenud.

Järvamaa punase laterna roll on osaliselt tingitud territoriaalsetest muutustest, kuid väljendab ka üldist murettekitavat suundumust: Kesk-Eesti (Viljandi-, Järva- ja Jõgevamaa) elanikkonna vähenemine on suur, ületades isegi Kagu-Eesti ääremaade rahvastikukadu.

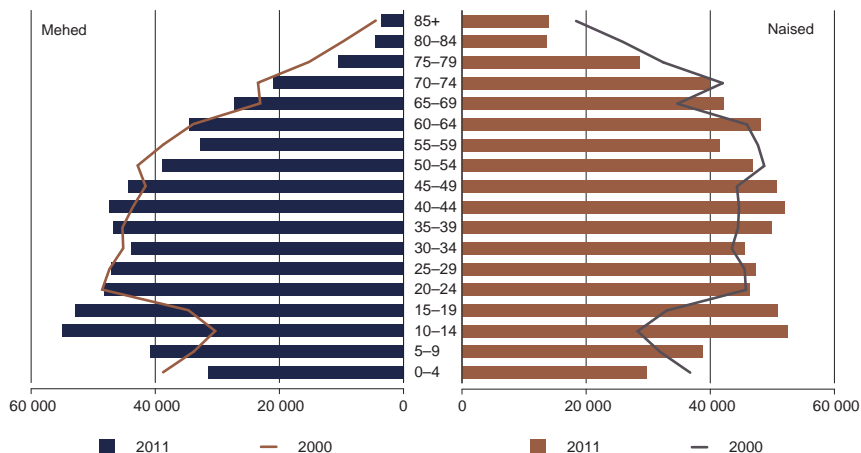
Rahvaarvu ebaühtlast muutumist on põhjustanud eelkõige maakondadevaheline tasakaalustamata ränne. Maakonnad, kust välja rännatakse, kaotavad peamiselt noori, kes on aktiivsemad rändajad, seejuures eeskätt noori naisi, mis veelgi võimendab kahaneva rahvaarvuga piirkondade negatiivset loomu-

Joonis 7. Naisi saja mehe kohta vanuserühma järgi, 2000 ja 2011

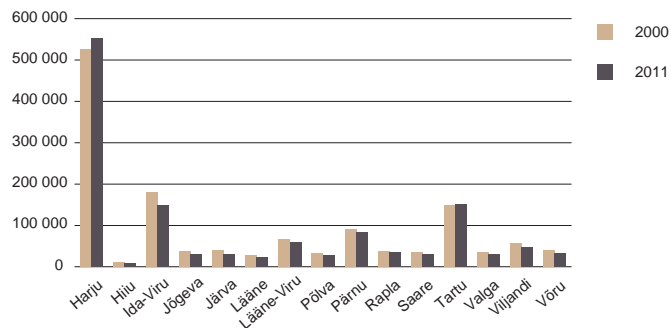

likku iivet. Ekslik oleks aga loota, et selle tagajärjel suureneb sündimus linnades. Üldjuhul see nii ei ole, sest linnades ei piisa noortele naistele partnereid ning õppimise ja muude harrastuste tõttu lükatakse sünnitamist edasi. See on suur probleem, sest just maapiirkonnad on varasemal ajal olnud koht, kus iive on püsinud positiivseks suhteliselt kõrgema sündimuse tõttu. Rahvaarvu muutumine ei ole olnud ebaühtlane ainult maakondade vahel, vaid ka maakondade sees. Nagu näha kaardil 1, väheneb rahvastik paljude maakondade äärealadel ja koondub maakonnakeskuste lähedusse. Sama ilmneb isegi valdades – suures osas valdadeski on külasid, mille elanike arv kahaneb süstemaatiliselt, need on enamasti valla ääremees.

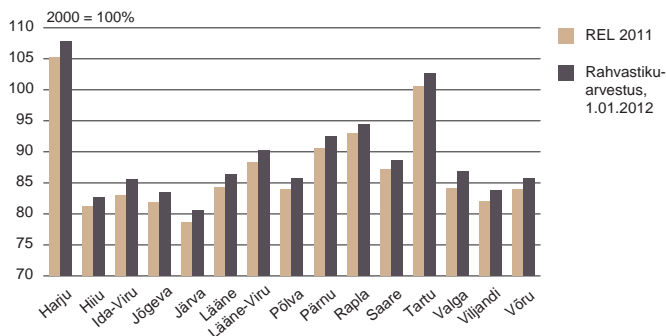
Joonis 8. Rahvastikupüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis 9. Maakondade rahvaarvu rahvaloenduste andmetel, 2000 ja 2011

Joonis 10. Maakondade rahvaarvu muutus, 2000–2011

Valglinnastumine ja ääremaastumine

Rahvaarvu erineva suuna ja kiirusega muutumine piirkondades on seotud suuremate keskustega, kuhu rahvastik koondub. Eestis on arvestatavaid keskusi, mille mõju ületab maakonna piire, vaid kaks. Need on Tallinn koos lähimbrusega, mis toimib tõmbekeskusena eeskätt Põhja- ja Kesk-Eesti jaoks, kuid omab olulist mõju kogu riigis, ja Tartu linn, mis on tõmbekeskus Lõuna-Eesti, peamiselt Jõgeva, Põlva ja Valga maakonna jaoks. Maakonnakeskuste mõju enamasti maakonna piire ei ületa.

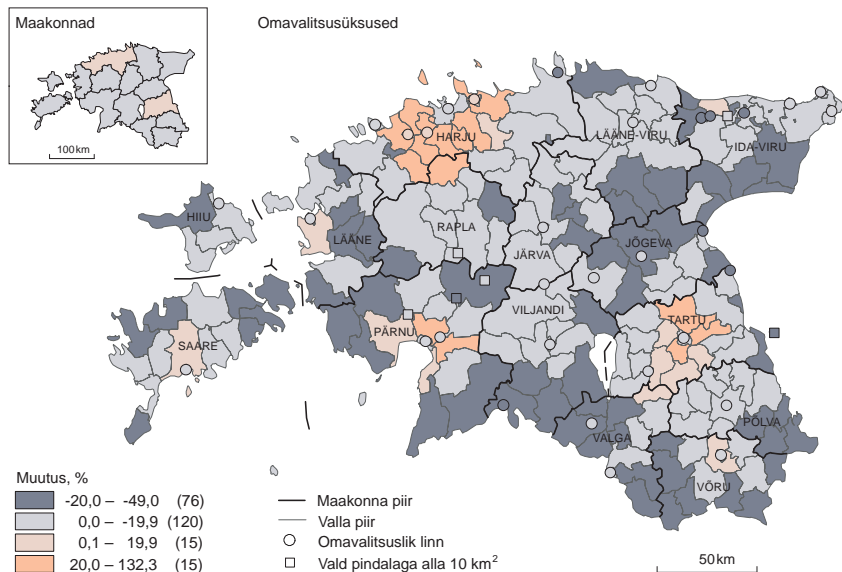
Hoolimata linnade mõjukusest nende rahvaarv üldiselt ei kasva. Oeldu kehtib ka Tallinna ja Tartu kohta. Selle põhjuseks on intensiivne valglinnastumine ehk linnaelanike kolimine linna lähedale maale. Samas ei ole mingit põhjust käsitleda keskustena suuremate linnade lähedasi valdu – need arenevad ikkagi tänu keskuses paiknevale linnale ja tõenäoliselt kahaneks nende rahvaarv linna mõjuta samuti nagu enamikus Eesti valdades.

Valglinnastumine on arenenud maailmas toimunud juba aastakümneid – jõukamad, sageli lastega pered leiavad, et tänapäevane suurlinn ei rahulda neid elukeskkonnana, ja otsivad looduslähedasemat ja privaatsemat elukohta maal, säilitades seose linnaga kas seal iga päev tööl käies või linna teenuseid (sh kultuuri) tarbides. Eestiski algas esmane valglinnastumine juba sadakond aastat tagasi, kui Tallinna külje alla raudtee äärde kerkis Nõmme. Esialgu omaette asulana, mis 1920. aastatel sai linnaõigused ja hakkas eriti kiiresti kasvama möödunud sajandi 1930. aastatel pärast raudtee elektrifitseerimist. Valglinnastumise tulemusena on loendustevahelisel perioodil kerkinud arvukalt elamuid Tallinna ja Tartu lähivaldadesse. Suuremate linnade lähikonda on tekkinud uut tüüpi suurlülad, mis erinevad väga oluliselt Eesti traditsioonilistest küladest. Neis küladest ulatub elanike arv sageli tuhandetesse, asustustihedus on lähedane alevite-

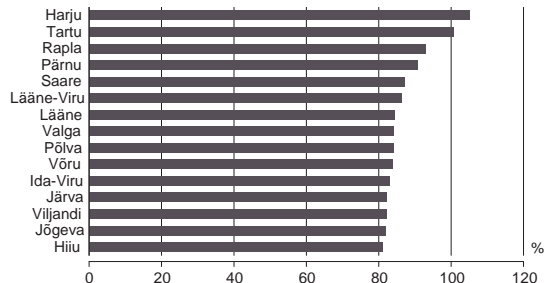
alevike omale ja elanike elulaad meenutab pigem suurlinna magalaid. Ilmselt vastab elu linnaäärteses piirkondades eestlaste ideaalidele ja väärtushinnangutele, sest kõigis viimaste aastakümnete jooksul (ka nõukogude ajal) tehtud uuringutes on eestlased eluaseme puhul eriti kõrgelt väärtustanud looduslähedust ja privaatust.

Valglinnastumine ei toimu üksnes Tallinna ja Tartu ümbruses. Väga selge on see ka Pärnu lähedal, kuid linnalähedastesse valdadesse siirduvad elama ka mõne väiksema maakonnakeskuse, nagu Võru, Haapsalu, Kuressaare ja Viljandi elanikud (kaart 1).

Kaart 1. Rahvaarvu suhteline muutus, 31.03.2000–31.12.2011

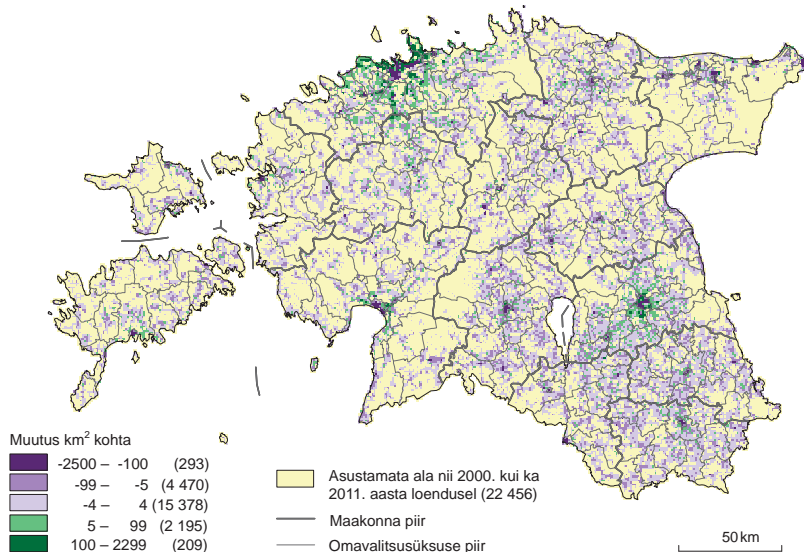

**Joonis 11. Rahvaarvu suhteline muutus maakonna järgi,
31.03.2000–31.12.2011**

Rahvastiku koondumine keskuste lähikonda ja riigi elanikkonna vähenemine tähendab valglinnastumisega kaasnevat ääremaastumist – ääremaa rahvaarv kahaneb ja seetõttu kaovad piirkonnast elutähtsad teenused. Ääremaastumine toimub mitmel tasandil. Riigi mõttes avaldub see eelkõige ida-, lõuna- ja läänepiiri ääres ning saartel. Maakondades on ääremaastumine täheldatav maakonnakeskusest kaugemale jäävates piirkondades. Üsna mitme valla puhul on näha, et valla äärtes paiknevatest küladest kolivad elanikud intensiivsemalt ära. Eesti ebaühtlast rahvastiku paiknemist iseloomustab kaart 3. Suurel osal Eestimaast on asustustihedus alla 10 inimese ruutkilomeetri kohta, mis on tänapäeva Euroopa mõistes võrdlemisi väike.

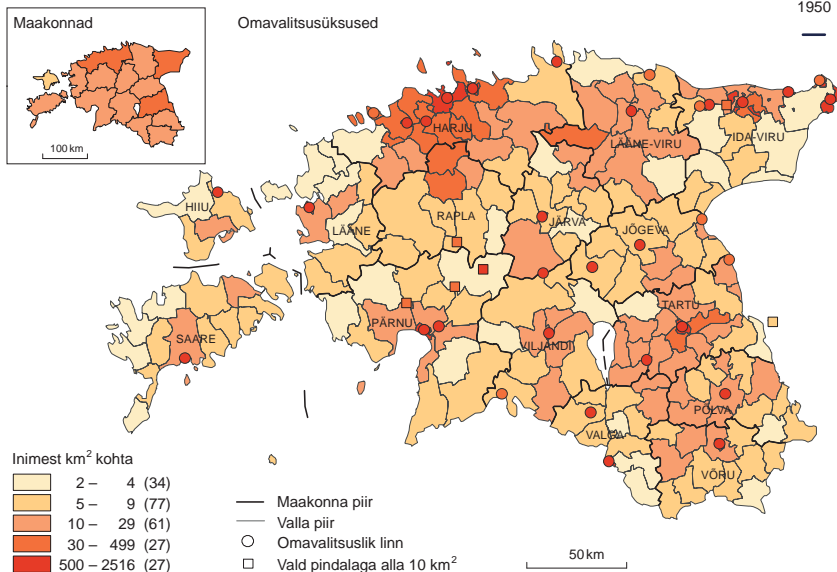
**Kaart 2. Rahvaarvu muutus loendustevahelisel perioodil,
31.03.2000–31.12.2011**

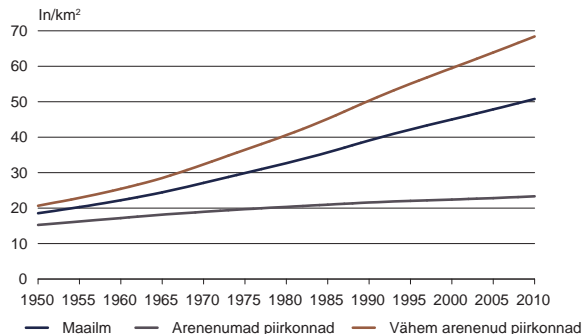
Eesti asustustihedus maailmas

Maailma asustustihedust vaadates selgub (vastupidiselt üldlevinud arvamusele), et arenenumad maad on üldiselt pigem hõredamalt asustatud ja kõige suurem on asustustihedus suhteliselt madalama arengutasemega maades, eriti Kagu-Aasias, kus asuvad ka tipptihedusega väikeriigid Singapur, Hongkong ja Macau (mis siiski kuuluvad arenenumate riikide sekka) (joonis 12).

Kaart 3. Asustustihedus omavalitsusüksustes, 2011

Joonis 12. Asustustihedus arenenumad ja arenemas maailmas, 1950–2010

Allikas: ÜRO

Kuigi enamikus Euroopa maades on asustustihedus märksa suurem kui Eestis, on Eestist väiksema asustustihedusega meie naaberriigid Soome ja Rootsi. Eesti asustustihedus jääb siiski võrdlemisi lähedale Euroopa keskmisele. Maailma suurriikidega võrreldes on Eesti asustustihedus lähedane Ameerika Ühendriikide omale, kuid ületab mitmekordselt Venemaa asustustihedust. Seega ei ole päris õigustatud mõnegi kommentaatori väljendatud arvamus, et Eesti on inimasustuse mõttes tühi maa. Üldiselt sõltub asustustihedus laiuskraadist (poolustele lähemal karmimas kliimas on see väiksem kui soojemates piirkondades) ja teiste samal laius-kraadil paiknevate maadega võrreldes ei ole Eesti asustus-tihedus sugugi väike.

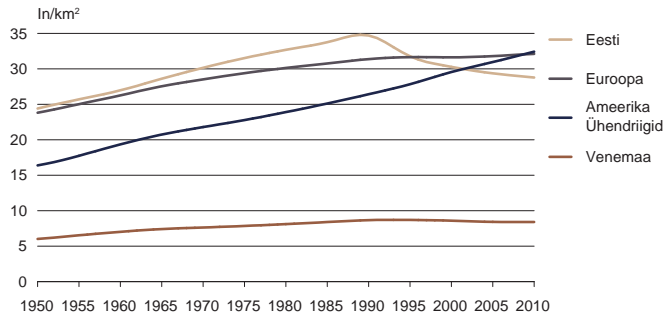
Linn või maa? Urbaniseerumine

Linna- ja maaelanikud Eesti rahvaloendustel

Olulisi tunnuseid, mida rahvaloenduste ajaloo jooksul on enamasti mõõdetud, on linna- ja maaelanike vahekord. Eestis on seda kõigil loendustel uuritud. Linnaelanike määratlemisel tuleb selgitada, missuguseid asulaid loetakse linnaks. Eestis on sageli loetud linnaliste asulate hulka ka alevid, viimastel kümnenditel on lisandunud vallasisesed linnad. Ka nende elanikud on siin loetud linnaelanikeks. Eestis ületas linnaelanike arv maaelanike arvu 1950. aastate alguses (joonis 14) – tõenäoliselt andis selleks tõuke 1949. aasta märtsiküüditamine, mis laastas talurahvast ja soodustas kolhooside loomist.

Tänapäeval, kui linnaelanikud asuvad elama linnalähedastesse suurrüüdesse ja ääremaastumine haarab peale keskusest kaugel paiknevate maa-asulate ka väikelinna ja aleveid, ei anna liigendus maa-linn enam ammendavat pilti sellest, missugustes asustustingimustes inimesed elavad. Seetõttu on selle liigenduse kõrvale rahvusvaheliselt kasutusele võetud uus, kuid esialgu inimeste teadvuses võrdlemisi vähe levinud asustusalaade liigendus.

Joonis 13. Asustustihedus Eestis, Euroopas, Ameerika Ühendriikides ja Venemaal, 1950–2010

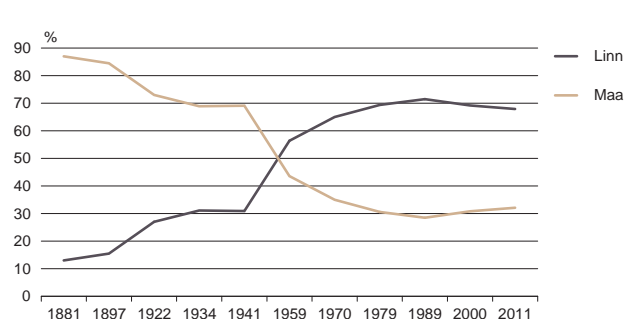

Mis on linn ja mis on maa tänapäeva Eestis?

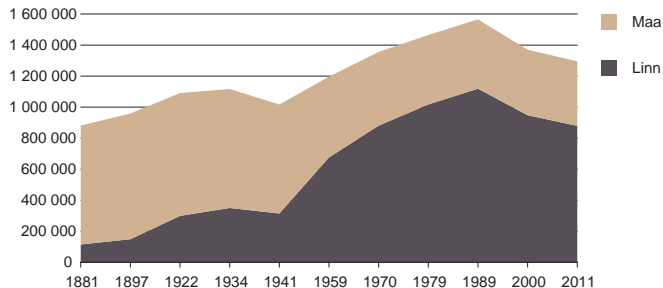
Möödunud sajandi esimese poole asulatüüpide definitsiooni järgi oli maa-asulate puhul üsna oluline, et nende elanikud tegeleksid põllumajanduse või kalanduse, harvem ka metsandusega. Eesti haldusjaotus oli 2011. aasta loenduse ajal (ja on siiani) võrdlemisi segane. Eestis on 33 linna, suurimas neist – Tallinnas – loendati ligi 400 000 püselanikku, väikseimas – Möisakülas (Viljandimaal) – oli püselanikke vaid 825. Väga pisikeste linnade hulka kuulub ka 852 elanikuga Kallaste (Tartumaal). Peale linnade, mis on iseseisvad haldusüksused, on Eestis ka 14 vallasiseset linna. Neist suurim on Lääne-Virumaa maakonnakeskus Jõhvi (10 775 elanikku), väikseim aga Viljandimaal paiknev Suure-Jaani (1039 elanikku).

Väikelinnadega sarnases staatuses on neist mõnevõrra väiksemad alevid – neid oli loendushetkel 11, suurim 3346 elanikuga Kohila Raplamaal, väikseim 460 elanikuga endine töölisasula Lavassaare Pärnumaal. Alevitest väiksemad on alevikud, mida praegune statistika loeb maa-asulateks. Ajalooliselt on alevikud keskite või kirikute, samuti raudteejaamade juurde tekkinud väikeasulad. Neid on kokku 185, kuid nende arv muutub, sest mõnigi suurem küla nimetatakse aeg-ajalt ümber alevikuks. Suurimad alevikud on Harjumaa paiknevad Haabneeme (5634 elanikku), Laagri (5165) ja Saku (4549).

Joonis 14. Linna- ja maaelanike osatähtsus rahvaloenduste andmetel

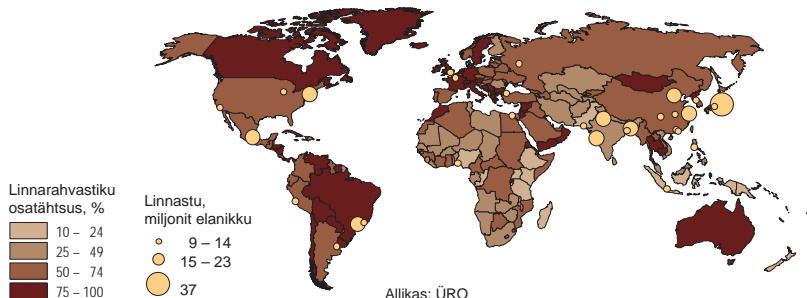

Joonis 15. Linna- ja maaelanikkond rahvaloenduste andmetel

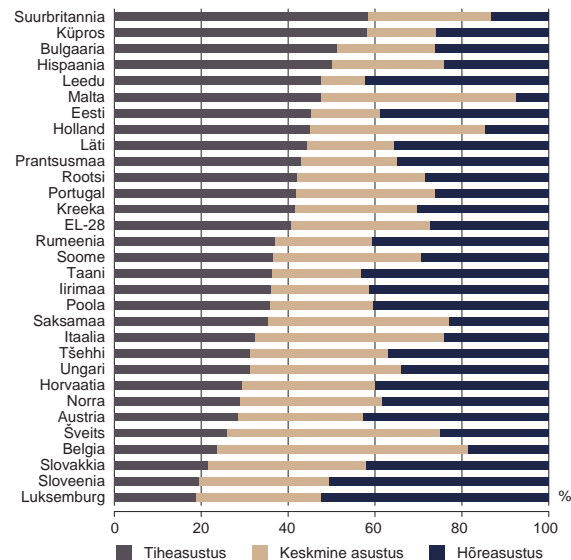

Alevikest veelgi väiksemad üksused on külad, mida Eestis on üle 4400. Külade struktuuri peetakse Eestis väga iidseks, oletatakse isegi, et küla on algset olnud ühe suguvõsa talude kogum. Küladest suurim oli loenduse hetkel Peetri Harjumaal (4435 elanikku, praegu alevik), väiksemaid olid hoopis ilma püsielaniketa külad (kokku 102). Nende seas oli ainult hooajaliselt asustatud suvituskülasid, väikesaarte külasid, aga ka ajaloolisi külakohti, kust elu aegade jooksul

Kaart 4. Linnastumise tase ja 30 suurimat linnastut, 2011

Joonis 16. Euroopa Liidu riigid tööelise elanikkonna elukohta asustustiheduse järgi, 2012

hääbunud. Enamik (ca 80) neist küladest olid tühjad ka eelmise loenduse ajal. 2011. aastal oli Eesti küla keskmine suurus 61 elanikku, kuid maakonniti on külade suurus üsna erinev – Võrumaa külad on väikesed, Harjumaal seevastu suured. Need erinevused on suurel määral ajalooliselt kujunenud ning tingitud maastikust ja keskkonnast.

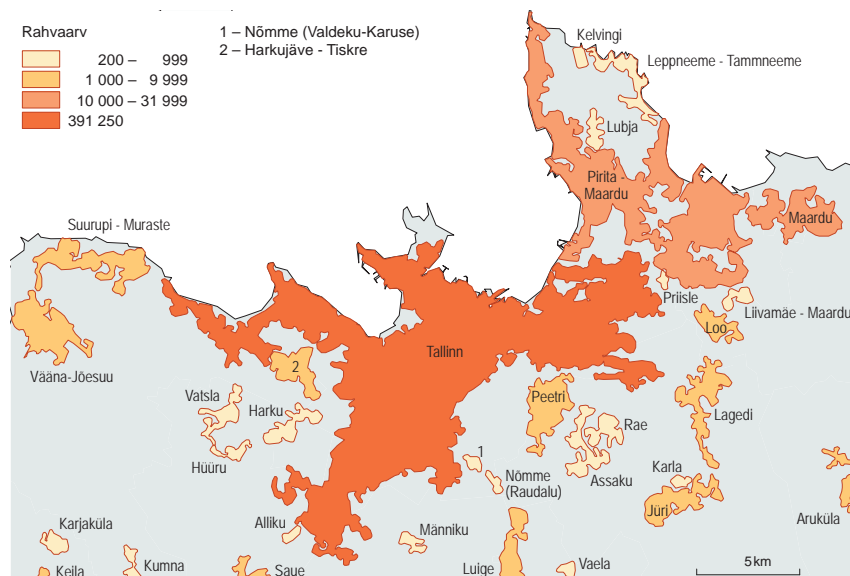
Viimastel aastakümnetel ei ole Eestis linnaelanike arv ega ka osatähtsus suurenenud. Küsimus on ka määratluses – liigendus linn-maa on muutunud probleemseks kogu arenenud maailmas.

Valginnastumise tulemusena on tekkinud linnalähedased külad, mis on olemuslikult sarnasemad linna kui külaga, traditsiooniliste põllumajanduslike külade elanikkond on aga kahanenud. Seevastu on ka selliseid linnu, mis on oma elanikkonda ja koos sellega ka osa linna funktsioone kaotanud (Eestis on alla 1000 elanikuga Mõisaküla või Kallaste), kuid formaalselt on endiselt linnad.

Linnastumise tase maailmas

2010. aastal oli kogu maailma rahvastiku arengus murdepunkt – linnaelanike arv jõudis järele maaelanike arvule ja ületas selle. Urbaniseerumise taset eri

Kaart 5. Tallinna ümbruse tiheasustusega paikkonnad, 2011

regioonides ja riikides näitab kaart 4. Eesti, kus linnaelanike osatähtsus on alla 70%, kuulub mõeldukalt urbaniseerunud riikide hulka, mida kaardi järgi on ilmnem enamik – suur osa Euroopast ja Aasiast. Suurel määral urbaniseerunud on enamik Ameerikast ja Austraalia, samuti ka Lääne-Euroopa. Aafrika on enamasti vähe urbaniseerunud.

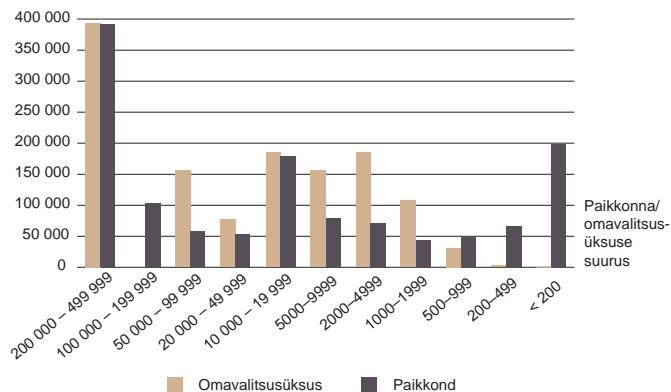
Kolmetasemeline asustuse liigendus

Liigenduse linn-maa asemel on Euroopas viimasel ajal kasutusele võetud tiheasustusega paikkonna mõiste ja selle arendusena ka territooriumi kolmetasemeline liigendus: tiheasustuse ala, keskmise linnastumise ala ja hõreasustuse ala. Suurima asustustihedusega piirkonnad (linna keskused) on piirkonnad, kus asustustihedus on vähemalt 1500 inimest ruutkilomeetri kohta ja piirkonnas elab vähemalt 50000 inimest. Linnapiirkonnaks loetakse vähemalt 5000 elanikuga alad, kus asustustihedus on vähemalt 300 inimest ruutkilomeetri kohta. Ülejäänud piirkonnad on maapiirkonnad.

Tiheasustusprikkondade määramine on ruumistatistika uus suund, mis on saanud võimalikuks alles viimastel kümnenditel, kui ehitiste ruumikoordinaate saab vajaliku täpsusega määrata (satelliitidele tugineva GPS-süsteemi abil). Loomulikult on tarvis ka isikute elukohtade täpset infot, mis saadakse kas loendusest või registritest. Esialgu ei ole paikkondade ja nendega seotud asustustiheduse piirkondade määramine ja kasutamine veel kuigi levinud.

Elukoha paiknemine tiheasustuse piirkonnas ei tarvitse seostuda elamisega suurlinnas või üldse linnas – Eestis võivad kunagised majandikeskusedki, kus paikneb paar kortermaja, moodustada tiheasustuse piirkonna. On võimalik ka vastupidine olukord – suurlinna territooriumil võib olla piirkondi, kus asustus ei ole tihe või on koguni hõre.

Joonis 17. Elanikud omavalitsüksuse ja paikkonna suuruse järgi, 2011

Eesti paikkonnad

Paikond on rahvaloenduste ajaloos uus mõiste, selle järgi oli vaja inimesi liigendada viimase rahvaloenduse kohustuslikus väljundis. Statistikaamet arvu- tas 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse tulemuste ja Maa-ameti Eesti topo- graafilise andmekogu ehitiste andmete põhjal välja tiheasustusega paikkonnad.

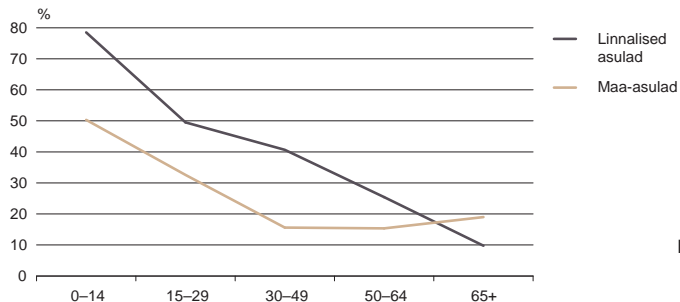
Tiheasustusega paikond on tihehoonestusega ala, kus hoonetevaheline kaugus ei ole suurem kui 200 meetrit ja kus elab vähemalt 200 inimest. 2011. aasta andmete põhjal leidub selliseid tihehoonestusega alasid Eestis 369 ja seal elab kokku umbes 85% loendatud püsielanikest. Pindalalt ja rahvaarvult on kõige suurem tiheasustusega paikond Tallinn, mis peale Tallinna linna (v.a Pirita linnaosa) hõlmab ka Tabasalu ja Laagri asula. Võrreldes asulatega, mille kujus on taotletud teatavat korrapära, on paikkonnad üpris „haralised“. Näiteks kuulub Tallinna paikkonda küll Tabasalu alevik, kuid mitte Pirita linnaosa, mis on Tallinna kesklinnast pargiga eraldatud. Ka Nõmme mõni ala (nt Valdeku tänava lõpuosa) ei kuulu Tallinna paikkonda, vaid moodustab iseseisva pisikese paikkonna.

Rahvaloenduse eeskiri nägi ette, et iga inimese puhul tehakse selgeks, kui suure rahvaarvuga paikkonnas ta elab. Paikkonnad jaotati elanike arvu järgi klassidesse, Eesti oludes on kõige suurema elanike arvuga paikkondade klass suurusega 200 000 – 499 999, kuhu mahub parajasti Tallinn. Järgmine paikkonna tase on 100 000 – 199 999, kuhu mahub Tartu paikkond. Järgneb paikkond suurusega 50 000 – 99 999, kuhu mahub Narva, jne – ikka samm-sammult väiksemaks, üks samm 2-, teine 2,5-kordne, kusjuures klasside piirid jäävad ümmarguseks. Järgmise klassi (20 000 – 49 999) esindajad on Tallinnast eraldunud Pirita-Maardu ning osa Pärnust (kesklinn-Raeküla). Jõgi lõikab Pärnu kaheks paikkonnaks. Paikkond suurusega 10 000 – 19 999 sisaldab 12 linna (linnaosa), enamasti on need maakonnakeskused – Rakvere, Viljandi, Võru, samuti Järve ja Ahtme linnaosa, Sillamäe. Ka järgmises klassis (5000 – 99 999) on 12 paikkonda, nende seas on Eesti väiksemad linnad alates Paidest kuni Kiviõlini, kuid ka Peetri alevik. Joonisel 17 on elanike arvu järgi võrreldavalt esitatud omavalitsüksused (linnad ja vallad) ning paikkonnad. Kuigi suures osas ühtivad paikkonnad linnade, alevite ja alevikega, ilmneb selge erinevus näiteks Tartu puhul: Tartu linna elanike arv on loenduse andmetel 97 600, kuid Tartu paikkonnas, mis haarab ka linnalähedasi asumeid, elab üle 100 000 inimese.

Meeste ja naiste jaotuse ebaühtlus

Kuigi Eesti rahvastikus on üldiselt suhteliselt suur naiste ülekaal, on maapiirkon- dades, vastupidi, ülekaalus nooremad mehed ja nappus noorematest naistest (kaart 6). Seda põhjustab ilmselt naiste suurem huvi edasiõppimise vastu, mis- tõttu nad siirduvad sagedamini maalt linna või ka välismaale ja jäävadki tihti pärast hariduse omandamist kvalifikatsioonile vastavale tööle. Selline rahvastiku jaotuse ebaühtlus põhjustab partnerita elamisega seostuvaid sotsiaalseid probleeme ühelt poolt üksikutele maal elavatele meestele, kelle elukvaliteet ja tervis selle all kannatavad, teiselt poolt aga ka partnerita linnanaistele, kelle võimalused pere- konda luua ahenevad ja tihti on ainus variant kasvatada last üksikemana.

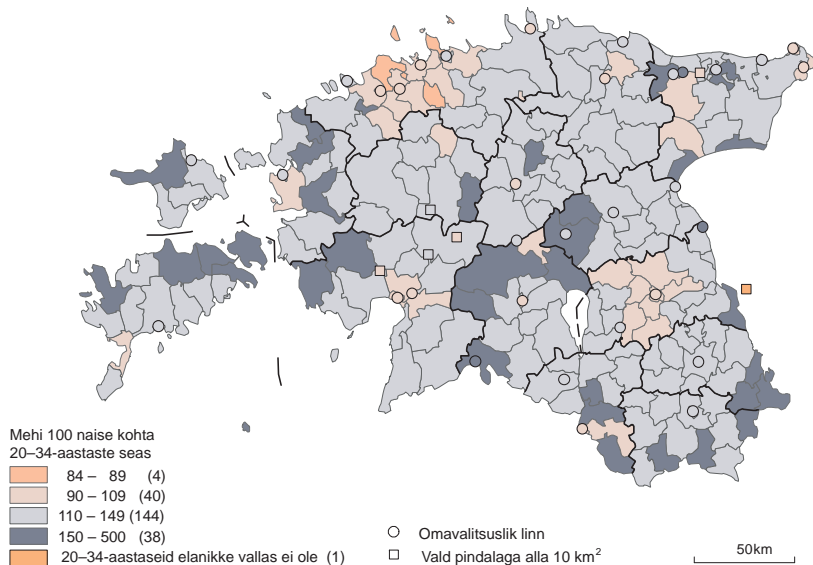
Joonis 18. Sünnist saadik samas elukohas elanute osatähtsus vanuserühmas, 2011

Elukohamuutus eluaja jooksul

Kõigist Eesti elanikest on oma praeguses elukohas (asulas või linnas) sünnist saadik elanud vaid pisut üle kolmandiku – 34,8%. Mõnevõrra üllatav on, et linnainimesed on keskmiselt olnud märksa paiksemad kui maainimesed – 39,4% linlastest ja 25,2% maainimestest on elanud sünnist saati samas asulas. Nähtavasti on siin põhjuseks maaelu süstemaatiline ümbermuutmine nõukogude ajal, kui põliselt oma talus elavate maainimeste osatähtsus rahvastikus vähenes oluliselt. Loomulikult sõltub samas elukohas elavate inimeste osatähtsus oluliselt vanusest – mida vanem on inimene, seda suurema tõenäosusega on ta oma elukohta (vähemalt üks kord) vahetanud (joonis 18). Oluline on ka asula suurus, sest suurema asula sees on võimalusi elukohta vahetada märksa rohkem kui väiksemas asulas.

Kaart 6. Noorte meeste ja naiste suhe omavalitsusüksuse järgi, 201

Kokkuvõte

Eelmisest loendusest möödunud 12 aasta jooksul on Eesti rahvastiku areng üldjoontes toimunud samas suunas nagu kõigis arenenud riikides: rahvastik on mõnevõrra vananenud, jõudes keskmise ja mediaanvanuse poolest enam-vähem keskmiste ELi riikide hulka. Nii meeste kui ka naiste oodatav eluiga on pikenenud, kuid endiselt on naiste oodatav eluiga ca 10 aastat pikem kui meestel (see on Eesti ja teiste endiste N Liidu riikide omapära). Seetõttu on naiste ja meeste suhe kaldu naiste poole, kuid see ilmneb alles üle 40-aastaste puhul.

Siserändes on viimasel ajal määrava tähtsusega olnud kaks suundumust. Üks neist on arenenud maadele iseloomulik valglinnastumine, mille tulemusena on elanikke kaotanud enamik linnu, sh ka Tallinn ja Tartu. Teine, muret tekitavam suundumus on ääremaade tühjenemine, inimeste, eriti nooremate naiste kolimine suuremate linnade, eriti Tallinna lähedusse.

Mõlemad suundumused, eriti valglinnastumine, toimuvad kogu maailmas, eriti arenenud maades. Hõredama asustusega maades on probleem ka ääremaastumine. Et endine linn-maa liigendus ei ole valglinnastumise tulemusena

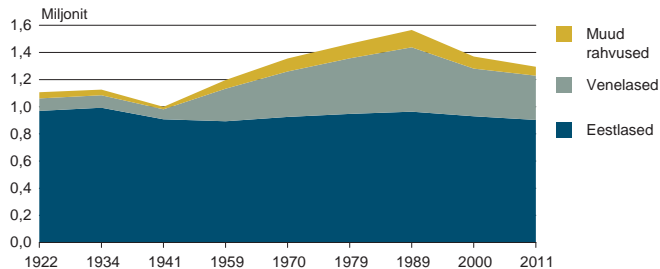
enam piisavalt informatiivne, on inimeste paiknemise täpsemaks analüüsimiseks võetud kasutusele tiheasustusega paikkonna mõiste – see on asustatud ala, kus hoonete vahekaugus ei ületa 200 meetrit. Kõik paikkonnad jaotatakse elanike arvu järgi klassidesse. Eestis kirjeldati 369 paikkonda, mis suuresti ühtivad linnade, alevite ja alevikega, kuid paikkonna piirid ei ole administratiivselt määratud, vaid järgivad tegelikku asustust ja seetõttu on paikkonnad üsnagi sopolised. Tiheasustusega paikkondades (väikseimates elab vaid 200 inimest) elab kokku ca 85% Eesti elanikest, ülejäänud elavad hajaasustusega piirkondades. Kuigi Eesti rahvastik koondub linnade lähedusse, püsib eestlaste väärtusüsteemis ikkagi maal omaette elamise eelistus, seda on näidanud aastakümnete jooksul tehtud hinnangud. Eestlased hindavad kõrgelt elamu looduslähedust ja omaette olemise võimalust.

Enamiku Euroopa riikidega võrreldes on suhteliselt suur osa Eestist hõre-asustusega. Siiski ei erine Eesti keskmine asustustihedus teiste samal laiuskraadil paiknevate, st võrdlemisi karmi kliimaga riikide asustustihedusest ja see on võrdlemisi lähedane ka Euroopa keskmisele.

Rahvuslik ja riiklik identiteet

Eesti inimeste jaoks on rahvuslik identiteet olnud alati oluline. Isegi statistiliste andmete puhul on seni suurimat huvi pakkunud just need tabelid, kus üks tunnustest on rahvus. Rahvust ja emakeelt on Eestis küsitud peaaegu kõigil rahvaloendustel. Samas ei ole need üldiselt rahvusvaheliselt mõõdetavad tunnused ega kuulu ka Eurostati nn tuumtunnuste loetellu. Rahvusvaheliselt käsitletakse rahvuslikku/riiklikku identiteeti määravate tunnustena kodakondsust ja sünniriiki. Neid on enamasti ka Eestis küsitud. Veelgi enam, Eestis küsiti viimasel loendusel ka vanemate ja vanavanemate sünniriiki, mis võimaldab põlisrahvastiku kõrval kindlaks teha ka esimese, teise ja kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku. Et viimasel ajal on suurenenud huvi ka paikkondliku identiteedi vastu, lisati neile, kelle emakeel on eesti keel, loendus küsimustikku küsimus murdekeelte oskuse kohta. Etnilis-kultuuriliste tunnuste loetellu kuulub sisuliselt ka usk (religioon), mida loendusel samuti küsiti ja mis viimaste andmete kohaselt on Eestis muutunud mitte-eestlaste jaoks võrdlemisi tähtsaks identiteedi tunnuseks.

Joonis 1. Eesti rahvuskoosseis, 1922–2011

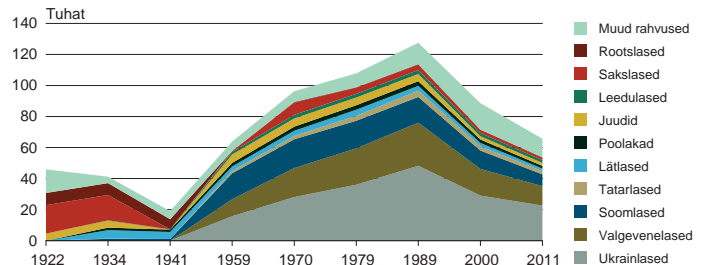

Rahvus

Kuigi Eesti oli kuni II maailmasõjani rahvusriik, kus 88% elanikest olid eestlased, on siin ajaloo vältel elanud üsna paljudest rahvustest inimesi.

Kuni 20. sajandi alguseni oli Eesti suurim vähemusrahvus sakslased, kuid nende osatähtsus rahvastikus ei ületanud 5% ja see vähenes järjest, 1934. aasta rahvaloenduse ajal oli sakslaste arv langenud 16 000ni (alla 2%). Iidsest ajast elasid Eesti põhjarannikul ja väikesaartel rannarootslased, neid oli ligi 7000. Eestis elas ka 4000–5000 juuti, neisse ei ole Eestis kunagi vaenulikult suhtunud. Venelastest on Eestis kestvamalt elanud Peipsi läänekaldale 17. sajandil kolinud vanausulised, kuid tsaarivõim tõi siia ka vene ametnikke, eriti oluline oli see 19. sajandi lõpus venestamise perioodil. Venelaste osatähtsus Eestis suurenes pärast I maailmasõda, kui Eestiga liideti Petserimaa ja Narva jõe tagune ala, kus eestlased olid vähemuses.

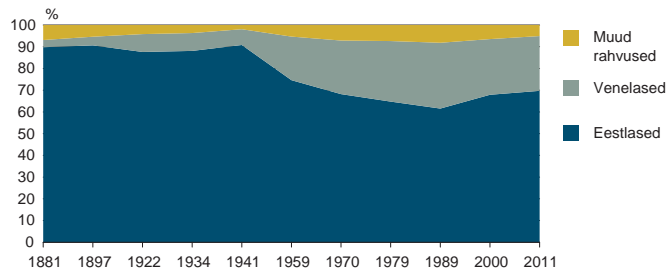
Joonis 2. Eesti vähemusrahvused (v.a venelased), 1922–2011

Eesti elanike rahvusstruktuur muutus radikaalselt II maailmasõja ja okupatsioonide tulemusena. Kõigepealt lahkusid 1939. aasta sügisel sakslased (füüreri kutsel kodumaale), see toimus pärast Molotovi-Ribbentropi lepingu sõlmimist, kui sai selgeks, et Eesti jääb Nõukogude Liidu mõjualasse. Sõja puhkedes viidi Venemaale Eesti sõjaväelased, mitmesuguste tsiviilvaldkondade esindajaid, lahkus osa siinseid venelasi ja enamik juute. 1941. aasta loendusel oli eestlaste osatähtsus rahvastikus üle 90%. 1944. aastal lahkusid ka rootslased, seoses Petsjerimaa arvamisega Vene Föderatsiooni osaks vähenes venelaste arv ja osatähtsus Eestis. Sel ajal oli tõenäoliselt eestlaste osatähtsus rahvastikus läbi aegade suurim, kuid see kestis väga lühikest aega. Alates 1945. aastast saabus Eestisse massiivne immigrandite voog ja rahvusstruktuur muutus taas kirjuks. Kõige rohkem kasvas venelaste arv, kuid koos venelastega tulid ka ukrainlased, valgevenelased, hiljem kasahhid, tatarlased jt nõukogude rahvaste esindajad – esialgu lähematest, hiljem ka kaugematest piirkondadest. Eestis elavate rahvuste arv kasvas ja see kasv on jätkunud siiani, kuigi mitte-eestlaste osatähtsus rahvastikus on alates 1989. aastast vähenenud.

Eelmise rahvaloendusega võrreldes kasvas rahvuste arv 2011. aastaks 142st 180ni (vt lisas tabel 1), kuid kõigi suuremate (enam kui 1000 liikmega) rahvusrühmade esindajate arv on kahanenud (vt lisas oleva tabeli kaht viimast veergu, kus on näidatud rahvusrühma arvukus 2011. aastal protsendina 2000. aasta arvuku-

Joonis 3. Eri rahvuste osatähtsus Eesti rahvastikus, 1881–2011

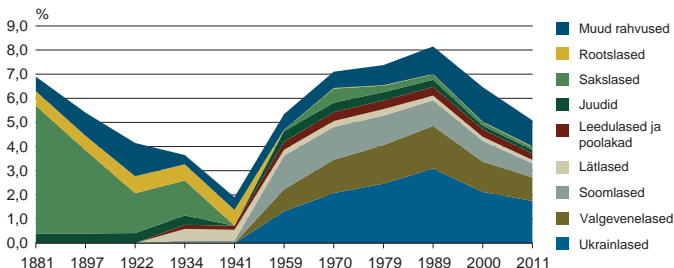

sest). Venelaste osatähtsus rahvastikus oli eelmise loenduse ajal 25,6%, 2011. aastal aga 25,2%; ukrainlaste, valgevenelaste ja soomlaste osatähtsus kahanes vastavalt 2,1%st 1,7%ni, 1,3%st 1%ni ja 0,9%st 0,6%ni. See tõendab, et Eestist väljarännanute hulgas on olnud arvestatav hulk teiste rahvuste esindajaid.

Uusi rahvusi on Eestisse lisandunud kõigist maailmajagudest. Joonisel 5 on esitatud eri maailmajagudest pärit inimeste arvukus ja joonisel 6 eri rahvuste arvukus maailmajagude kaupa. Aasia ja Euroopa rahvaste hulgas on eraldatud endine Nõukogude Liit, seejuures on isikute arvestusest välja jäetud ukrainlased ja valgevenelased, sest neid on kordades rohkem kui kõiki teisi rahvuseid. 134 rahvust on kahel viimasel loendusel samad, lahkunud on 8 rahvuse esindajad (kokku 8 inimest), lisandunud rahvusi on 46 (292 inimest).

Niisiis on rahvuste muster muutunud kirevamaks, kuid suuremate rahvusrühmade arvukus väheneb. Kuigi lisandunud on rahvusi kõigilt mandritelt, on kõige rohkem rahvusi ikkagi pärit endisest Nõukogude Liidust (v.a riigid, mis praegu kuuluvad Euroopa Liitu). Üksikute inimeste kaupa suureneb kaugetelt maadelt – Aafrikast ja Lõuna-Ameerikast (sh Kariibi saartelt) saabujate arv – ilmselt on nende seas välistudengeid. Aasiast sisserännanute arv on aga kasvanud juba üle 700. Koreast ja Hiinast pärit püsielanikke oli Eestis üle 100, hiinlaste arv on eelmise loendusega võrreldes peaaegu neljakordistunud, korealaste arv aga kahanenud. Kõik need arvud on siiski võrdlemisi väikesed ja mõjutavad rahvastiku üldpilti vähe.

Joonis 4. Vähemusrahvuste (v.a venelased) osatähtsus Eesti rahvastikus, 1881–2011

Eestlaste arv ja osatähtsus rahvastikus

2011. aasta rahvaloenduse andmetel oli Eesti püsielanikest eestlasi 69,7%. Eelmise, 2000. aasta loenduse ajal 67,9%. Seega võib kinnitada, et rahvastiku rahvusstruktuuris loendustevahelisel perioodil olulisi muutusi ei toimunud, kuid eestlaste osatähtsus rahvastikus kasvas peaaegu kahe protsendi võrra. Eestlaste arv siiski kahanes, ületades napilt 900 000 piiri (loendati 902 547 eestlast, eelmisel loendusel 930 219).

Kuigi Eesti rahvaarvus on viimase sajandi jooksul toimunud väga suuri muutusi ja võnkeid, on eestlaste arv Eestimaal olnud märksa stabiilsem – põhiliselt on liikumine toimunud 900 000 ja 1 000 000 vahel (10% piires). Oletatavasti oli eestlaste arv Eestis suurim 1940. aasta alguses ja ületas siis napilt ühe miljoni piiri, kuid et sel ajal kavandatud rahvaloendust ei toimunud ja regulaarstatistikat rahvuste järgi ei tehtud, ei ole ametlikult kunagi fikseeritud, et Eestis oleks elanud üle miljoni eestlaste (joonis 7).

Omamoodi paradoksaalne on tõsiasi, et aastal 1989, kui Eesti rahvaarv oli üle poolteise miljoni ja ka eestlaste absoluutarv ületas 960 000, oli eestluse püsima jäämine kõige enam ohus – eestlaste osatähtsus rahvastikus oli langenud 60% lähedale, mis on teadaolevalt ajaloo madalaim tase.

Märkimist väärib ka see, et eestlaste arvukuse muutuseid on varem põhjustanud eskäht ränne, kuid taasiseseisvumise järel on eestlaste arv oluliselt vähenenud negatiivse loomuliku iibe tõttu. Aastatel 1991–2007 vähenes eestlaste arv

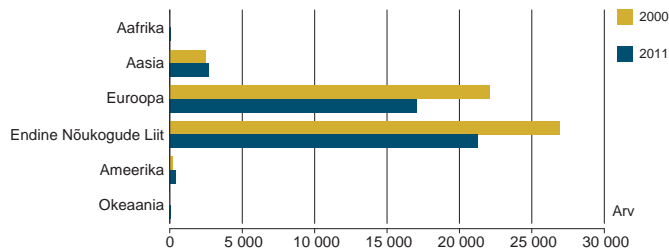
Eestis loomuliku iibe tõttu 33 000 võrra. Alates 2008. aastast on eestlaste loomulik iive taas positiivne. Viimase poolsajandi jooksul on eestlaste viljakus olnud üldiselt kõrgem kui teistel Eestis elanud rahvustel ja viimasel ajal on ka suremus väiksem.

Kas eestlased on ikka veel maarahvas?

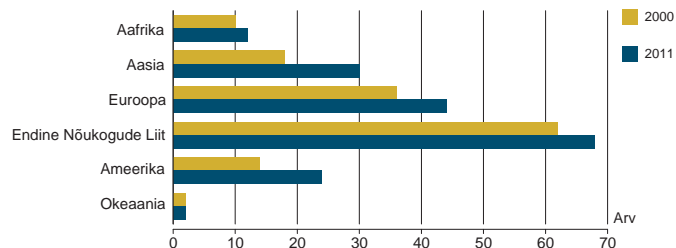
Kogu Eesti ajaloo vältel (eriti varasematel perioodidel) on siinmail paiknenud linnad olnud võrdlemisi kirju rahvastikuga, maal aga elanud valdavalt maarahvas ehk eestlased. Kas see suundumus on jätkunud ka tänapäeval, kas ka praegu kogunevad sisserändajad enamasti linnadesse? Joonis 8 kinnitab, et nii see tõesti on – kui eestlastest elab maa-asulates üle 40%, siis enamiku teiste rahvuste puhul ei ulatu maaelanike osatähtsus kümnendikunigi. Erandiks on selles mõttes soomlased, kes on aja jooksul kõige enam eestlaste elulaadi omaks võtnud ja Eesti ühiskonda sulandunud.

Eesti maakonnad jagunevad rahvusstruktuuri poolest kahte teravalt eristatavasse rühma. Ida-Virumaal on eestlased vähemuses ja nende osatähtsus on vähenenud eelmisest loendusest saadik veelgi – 20%lt 19,5%le. Kuigi muutus on tühine, näitab see suundumust – sisseränne Ida-Virumaale mujalt Eestist ei toimi. Kõigis teistes maakondades on eestlastel suur ülekaal ja see on sel sajandilgi kasvanud 1–2% võrra.

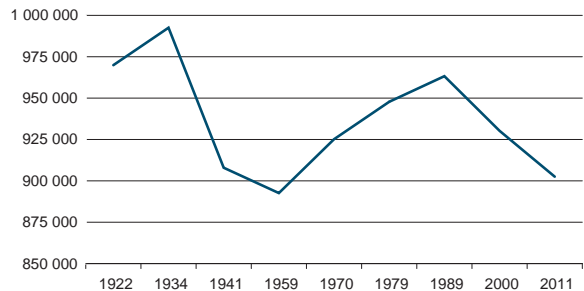
Joonis 5. Eestis esindatud vähemusrahvuste esindajad päritolu järgi, 2000, 2011

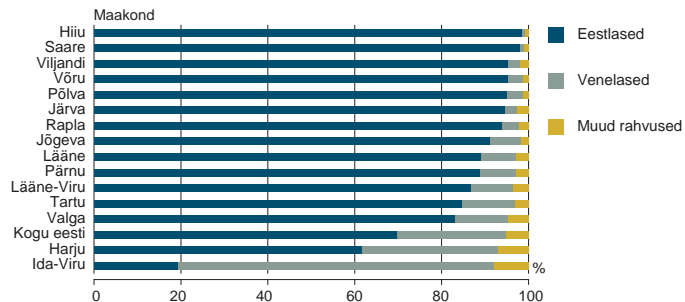
Joonis 6. Eestis esindatud vähemusrahvused päritolu järgi, 2000, 2011

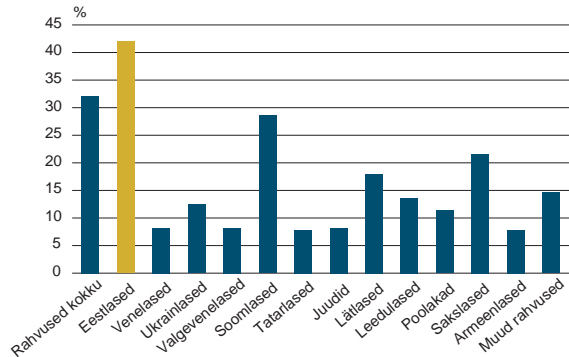
Joonis 7. Eestlaste arvukus, 1922–2011

Joonis 9. Maakondade rahvusstruktuur, 2011

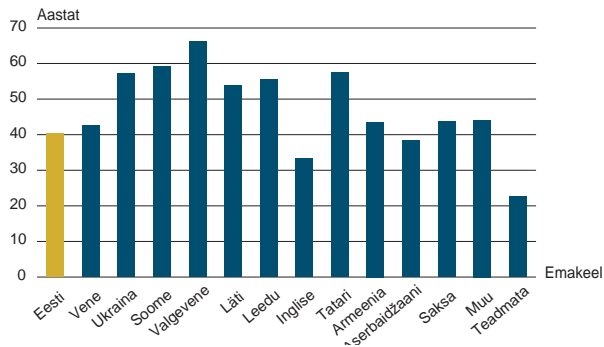

Joonis 8. Maaelanike osatähtsus rahvusrühmades, 2011^a

^a Tulbad on järjestatud rahvusrühmade arvukuse järgi.

Joonis 10. Rahvastiku keskmine vanus emakeele järgi, 2011

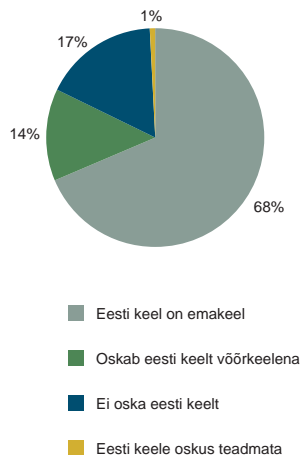
Emakeel

Emakeel ja rahvus

Emakeel on oluline identiteedi tunnus. Eestis kõneldi viimase rahvaloenduse andmetel emakeelena 157 keelt. Eraldi keeleks loeti ka mõni viipekeel, kuid mitte murded ega murrakud. Vähemalt saja kõnelejaga emakeelte loetelus oli 25 keelt (lisa tabel 3).

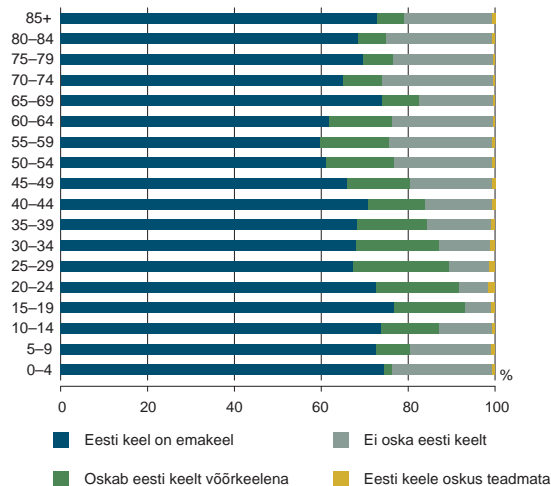
Enam kui 98% ulatuses jaguneb Eesti püsielanikkond kaheks – üle kahe kolmandiku on neid, kelle emakeel on eesti keel, ja ligi 30% neid, kelle emakeel on vene keel. Kõigist Eesti püsielanikest peab 94% emakeeleks oma rahvuskeelt, suurim on see protsent venelaste seas (98,7). Järgnevad eestlased, kellest 97% emakeel on eesti keel. Enam kui 80% juhtudest on emakeeleks rahvuskeel inglased, itaallased, prantslased, hispaanlased ja hollandlased – kõigi nende puhul

Joonis 11. Eesti rahvastik eesti keele oskuse järgi, 2011

on tegemist üsna hiljuti Eestisse rännanud inimestega. Rahvuskeel on emakeeleks ka 70% mustlastel. Lätlastel, leedulastel, grusiinidel ja armeenlastel on rahvuskeel emakeeleks ligi pooltel juhtudel, ülejäänud juhtudel on emakeeleks vene keel. Ühelgi arvukamal rahvusrühmal ei ole ülekaalukalt emakeeleks eesti keel, kuid enam kui kolmandikul soomlastest ja rootslastest on emakeeleks eesti keel. Eesti keelt peab emakeeleks ka 12% juutidest, 1% venelastest ja valgevenelastest ning 2% ukrainlastest. Enamiku ülejäänud rahvusrühmade puhul on üle pooltel juhtudest emakeeleks vene keel, sealhulgas peab vene keelt oma emakeeleks 64% ukrainlastest, 86% valgevenelastest, 62% sakslastest, 82% juutidest ja 34% soomlastest. Ilmselt on suures osas segaperedest emakeeleks kujunenud vene keel, seetõttu ongi venekeelse elanikkonna osa rahvastikus (29,6%) suurem kui venelaste osa (25,2%).

Joonis 12. Eesti keele oskus vanuserühma järgi, 2011

Keeleoskus ja vanus

Et leida keeleoskuse ja vanuse seost, on arvatud eri keeli emakeelena kõnelejate (kui nende arv ületas 500) keskmine vanus. Joonisel 10 on tulbad (v.a kaks viimast) järjestatud vastavate rühmade arvukuse järgi. Selgub, et suur osa inimesi, kelle emakeel erineb eesti keelest, on üsna eakad ja ilmselt Eestisse rännanud aastakümneid tagasi. Ainsana on eestikeelsetest elanikest nooremad ingliskeelsed, kelle arv jääb aga alla 900. Teadmata emakeelega isikute seas on nähtavasti arvestatav hulk lapsi, kelle keelt vanemad ei osanud määrata. Sellest, et suure osa endise Nõukogude Liidu rahvaste keeli emakeelena kõnelevad inimesed on eakad, võib järeldada, et rahvuskeel ei ole järgmistele põlvkondadele enam emakeel ja segapered on valdavalt muutunud venekeelseks, või ka seda, et nende inimeste järeltulijad on Eestist lahkunud.

Eestis peetakse mitte-eestlaste lõimumise juures kõige olulisemaks eesti keele oskust. Rahvaloenduse andmetel kõneleb eesti keelt emakeelena üle 68% Eesti elanikest ja sellele lisandub 13,7% neid, kes kõnelevad eesti keelt võõrkeelena. Seega oskab eesti keelt 82,7% vähemalt 10-aastastest püsielanikest (noorema vanuserühma kohta pole täpseid andmeid, sest võõrkeelte oskust küsiti loendusel alates 3. eluaastast). Eesti keele oskus sõltub oluliselt vanusest – eakamate seas on eesti keele kui võõrkeele oskajaid vähem, kõige rohkem on eesti keelt võõrkeelena kõnelejaid 20–29-aastaste noorte seas. Kui arvestada ka eesti keelt emakeelena kõnelejaid, on eesti keele oskajaid kõige rohkem – ligi 95% – gümnaasiumiealiste hulgas.

Kodakondsus ja sünniriik

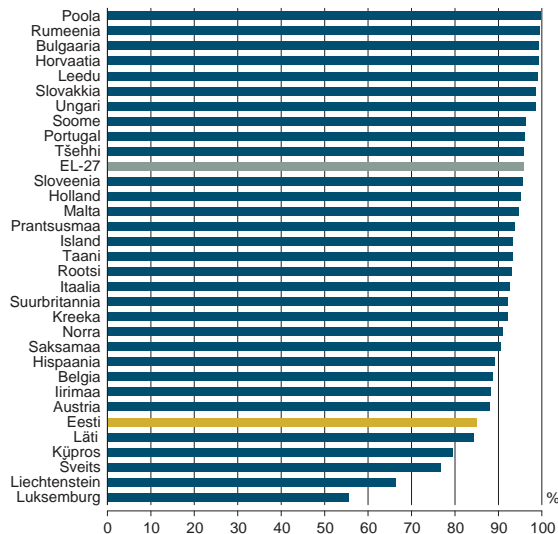
Kodakondsus Euroopa Liidu riikides

Kodakondsus on rahvusvaheliselt laialt kasutatav tunnus, mis seob inimese ja riigi. Paljudes riikides (etnilist) rahvust eraldi ei käsitleta ning rahvusena mõistetaksegi kodakondsust. Eestis on need mõisted olnud ajaloo vältel erinevad. Sellist suhtumist on kujundanud Eesti ajalugu, sest olles küll okupeeriva suurriigi kodanik (kellel oma riigi kodakondsust ei saanudki olla), identifitseerisid eestlased ennast rahvuse ja keele kaudu.

Jooniselt 13 on näha, et rohkem kui kahes kolmandikus Euroopa Liidu riikidest on üle 90% elanikest sama riigi kodakondsusega. Suhteliselt suure võõrkodanike

arvuga on väikeriigid Liechtenstein ja Luksemburg, mille puhul see asjaolu on ootuspärane. Suur on võõrkodanike arv ka Eestis ja Lätis, kus oma riigi kodanikke on napilt 85%. Selline olukord ei tähenda kaugeltki seda, et need riigid oleksid praegu intensiivse sisserände maad, vaid suur võõrkodanike arv on minevikupärand. Silma paistab ka see, et Lätis ja Eestis elavad võõrkodanikud ei pärine Euroopa Liidu riikidest (joonis 14).

Joonis 13. Euroopa Liidu riigid oma riigi kodakondsusega püsielanike osatähtsuse järgi, 2011

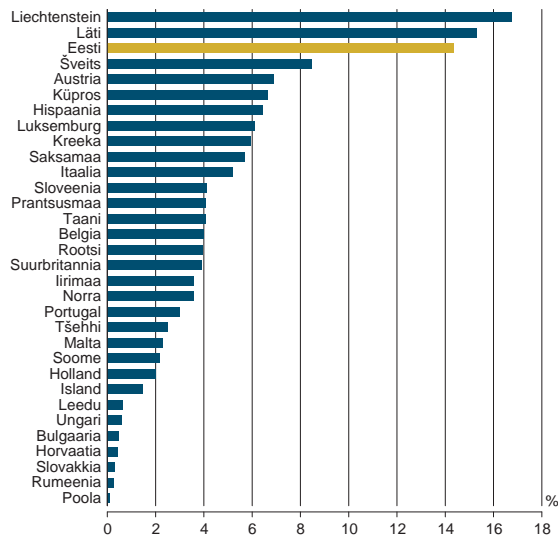

Püsielanike jagunemine kodakondsuse järgi

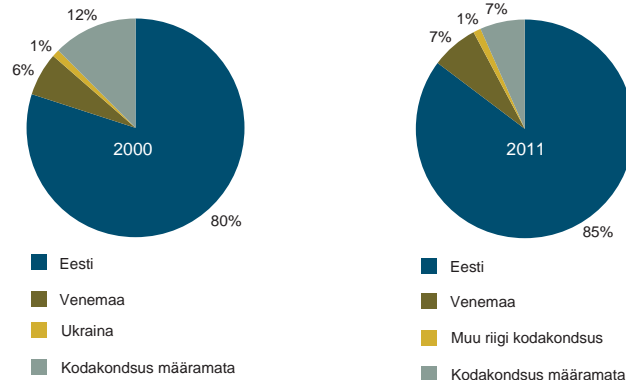
Kõige olulisem muutus elanikkonna kodakondsuse struktuuris võrreldes 2000. aastaga on määramata kodakondsusega isikute arvu peaaegu kahekordne kahanemine – varasema 170 000 asemel oli neid nüüd alla 86 000. Sellega on vähenenud ka Eesti rahvastiku suurim anomaalia.

Sellel muutusel oli mitu põhjust. Arvestatav hulk inimesi määrasid oma kodakondsuse kindlaks, selle arvel suurenes mitme riigi kodakondsete arv (joonis 16). Arvestatav on ka demograafiline faktor – kodakondsuseta inimesed on suhteliselt eakad ja osa neist on loendustevahelisel perioodil surnud.

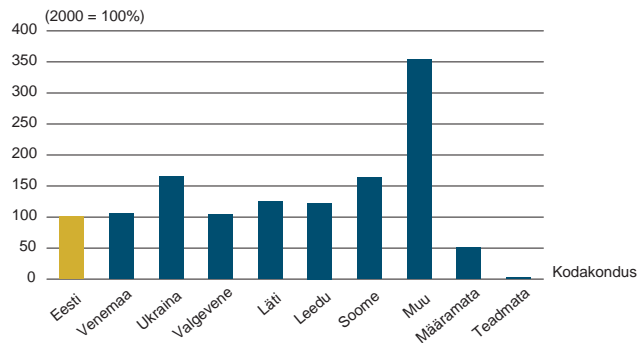
Joonis 14. Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide kodanike osatähtsus riigi elanikkonnas, 2011

Joonis 15. Püsielanikud kodakondsuse järgi, 2000 ja 2011

Joonis 16. Eri kodakondsusega isikute arvu muutus, 2000–2011

Sünniriik

Sünniriikide jaotus on suuresti sarnane kodakondsuse jaotusega. Eesti on riik, kus välismaal sündinute osatähtsus on võrdlemisi suur. See on ühelt poolt tingitud riigi väiksusest, kuid väga oluline on ka ajalugu oma mitmekümneaastase massilise sisse- ja väljarände perioodiga. Samas elas arvestatav hulk eestlasi aastakümneid Eestist eemal (sh väljasaadetuna Venemaal, eriti Siberis). Kõik neisse peredesse sündinud lapsed kuuluvad samuti võõrsil sündinute hulka. Eesti püsielanikest on Eestis sündinud 85,1%, Venemaal 10,4%, Ukrainas 1,6% ja teistes riikides 2,8%. Enamik neist teistest riikidest on endised Nõukogude Liidu maad, sh Läti, Leedu, Kasahstan. Soomes on sündinud 2200 ja Saksamaal 1200 Eesti püsielanikku.

Eelmise rahvaloendusega võrreldes on Eestis sündinud rahvastiku osatähtsus märgatavalt suurenenud (2000. a 80,8%, praegu 85,1%). Kõige rohkem, ligi 30% võrra on vähenenud Venemaal sündinute osatähtsus – neid oli 2000. aastal 13,9% rahvastikust. Vähenenud on ka Ukrainas ja Valgevenes sündinute arv ja osatähtsus. Selle rahvastikuosa vähenemise põhjuseks on ühelt poolt ränne (niihästi kodumaale tagasi kui ka läände), kuid põhiliselt siiski suurem, sest tegemist on suhteliselt eakate rahvusrühmadega.

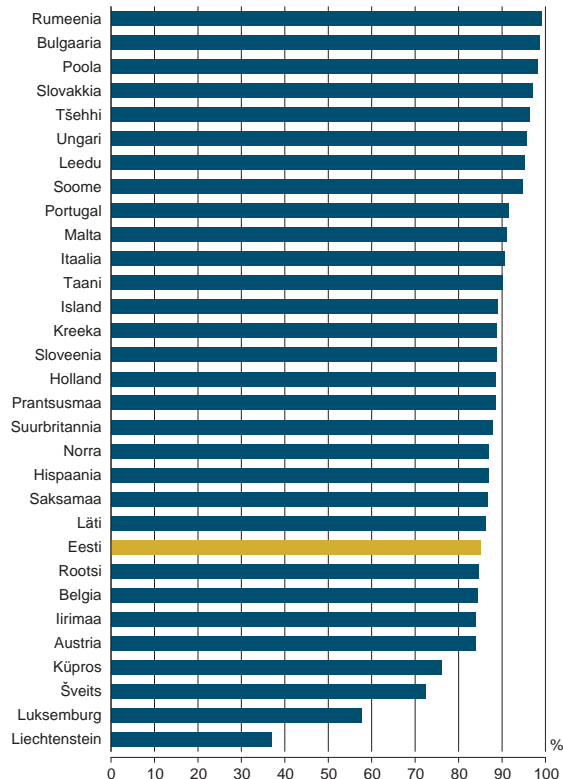
Kodakondsus ja sünniriik on omavahel väga tihedalt seotud. Eesti püsielanikest 1 026 000 on Eestis sündinud ja Eesti kodakondsusega. See on ligi 80% elanikkonnast ning 93,1% Eestis sündinutest ja Eesti kodakondsusega põliselanikest.

Valdavalt on Eestis elavate välisriikide kodanikud sündinud oma päritolumaal – Venemaa kodanikest 57,5%, Ukraina ja Valgevene kodanikest koguni 76,3% ja 80,0%, Soome, Läti ja Leedu kodanikest vastavalt 87,6%, 60,3% ja 48,7%.

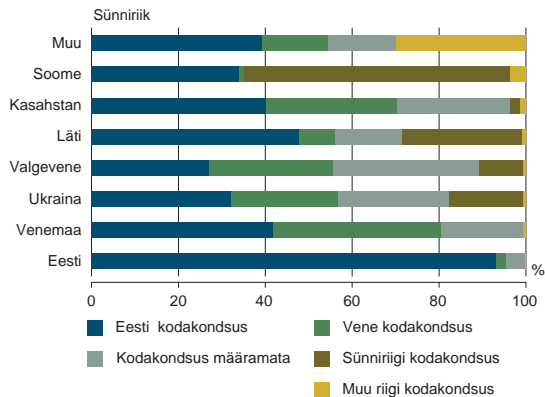
Meeste ja naiste välisrände aktiivsuse hinnang sünniriigi ja elukohariigi kaudu

Üks sisse- ja väljarände aktiivsuse näitaja on kodumaal sündinud inimeste osatähtsus riigis: mida väiksem see on, seda suurem on sisse- ja väljarände aktiivsus. Seda võib käsitleda eraldi meeste ja naiste puhul. Suures osas Euroopa riikidest ei ole meeste ja naiste rändeaktiivsuse vahel suuri erinevusi. Ülejäänutest pisut suuremad erinevused ilmnevad rahvaarvult väikestes riikides, kus võõrsil sündinute osatähtsus on suhteliselt suur.

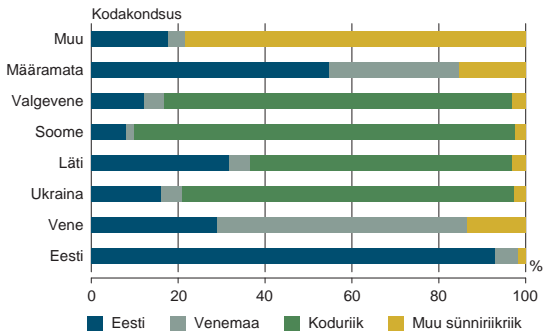
Joonis 17. Kodumaal (samam riigis) sündinute osatähtsus Euroopa Liidu riikides, 2011

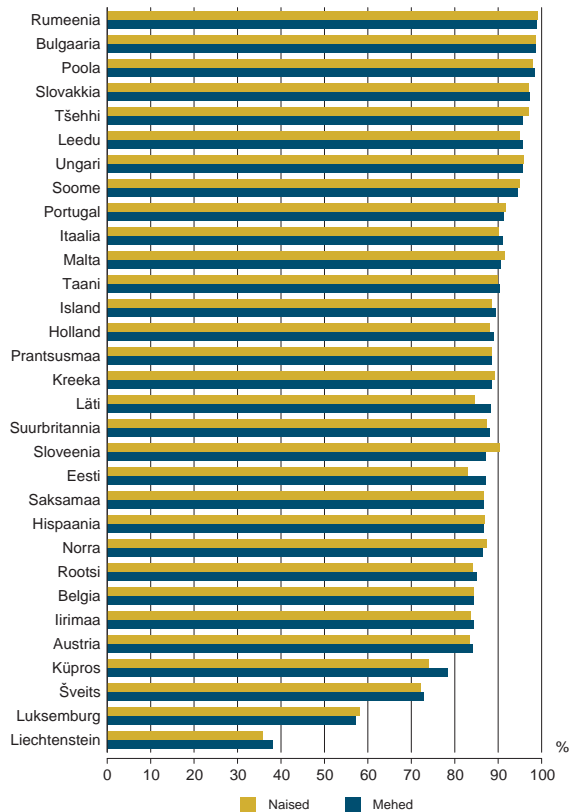
Joonis 18. Eri riikides sündinud Eesti püselanikud kodakondsuse järgi, 2011

Joonis 19. Eri kodakondsusega Eesti püselanikud sünniriigi järgi, 2011

Joonis 20. Koduriigis sündinud soo ja riigi järgi, 2011

Allikas: Eurostat

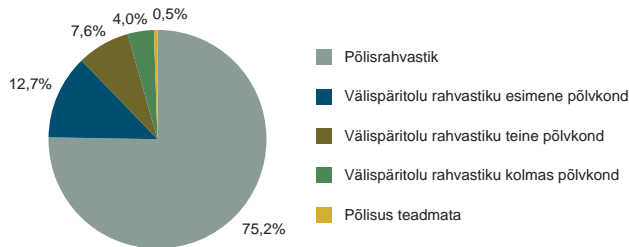
Põlis- ja välispäritolu rahvastik

Rahvastiku liigendamine päritolu järgi

Uuringutest on selgunud, et rohkem kui inimese enda sünnikoht võib identiteeti mõjutada tema päritolu, st vanemate ja isegi vanavanemate sünnikoht. Viimase Eesti rahvaloenduse (REL 2011) eripära oli peale vanemate sünnikoha ka vanavanemate sünnikoha kindlakstegemine, mis võimaldab liigendada Eesti elanikkonna nelja kategooriasse. Peale põliselanike saab eristada välispäritolu rahvastiku kolme põlvkonda. Et Eestile on iseloomulik välispäritolu rahvastiku suhteliselt suur osatähtsus, on see teema Eesti jaoks oluline. Vanemate sünniriigi kohta koguti täpsemaid andmeid, kuid vanavanemate kohta küsiti võrdlemisi lihtne küsimus, mille põhjal oli võimalik selgeks teha, kas mõni vanavanematest on Eestis sündinud.

Eesti põliselanikud on need, kelle vanemad või üks vanem ja vähemalt üks vanavanem on sündinud Eestis. Rahvaloenduse andmetel oli Eesti elanike seas põliselanikke 75,2%. Ülejäänud Eestis elavad inimesed on välispäritolu. 12,7% Eesti elanikest kuulub välispäritolu rahvastiku esimesse põlvkonda (nemad ja nende vanemad on sündinud välismaal), 7,6% teise põlvkonda (nad on sündinud Eestis, kuid nende vanemad on sündinud välismaal) ja 4% kolmandasse põlv-

Joonis 21. Eesti rahvastik põlisuse järgi, 2011

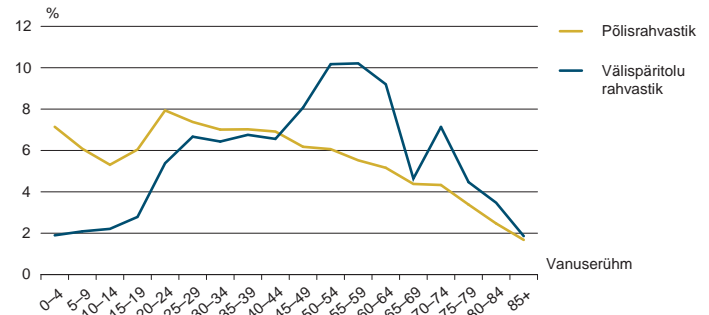

konda (nad ise ja vähemalt üks vanematest on sündinud Eestis, kuid vanavanemad on sündinud välismaal). Põlisust ei õnnestunud kindlaks teha 0,5% elanikest. 2000. aasta rahvaloenduse ajal elas Eestis 15,7% esimese põlvkonna ja 8,4% teise põlvkonna välispäritolu elanikke, kolmanda põlvkonna kohta andmeid ei kogutud. Põlisrahvastiku võib sünnikoha järgi veel omakorda kaheks jagada, need on Eestis sündinud ja välismaal sündinud põliselanikud. Viimasesse kategooriasse kuulub siiski suhteliselt väike osa rahvastikust (alla 2%), kusjuures nende seas on ca 3% 50–65-aastaseid (sh küüditatute järeltulijad) ja 4% üle 80-aastaseid (sh Vabadussõja järel opteerunud).

Põlis- ja välispäritolu rahvastiku vanusjaotus

Põliselanikud ja eri põlvkondade välispäritolu elanikud erinevad üksteisest paljude näitajate poolest, kuid üks olulisemaid tunnuseid, mille poolest välispäritolu rahvastik põlisrahvastikust eristub, on ebaühtlane vanusjaotus, mida põhjustas nõukogude korra aegne lainerahe sissetulek. Joonisel 22 on esitatud kummagi rahvastikurühma vanusjaotus viieaastaste vanuserühmade järgi. Välispäritolu rahvastiku vanusjaotus on põlisrahvastiku suhteliselt korrapärase vanusjaotusega võrreldes üsnagi erinev.

Joonis 22. Põlis- ja välispäritolu rahvastiku vanusjaotus, 2011

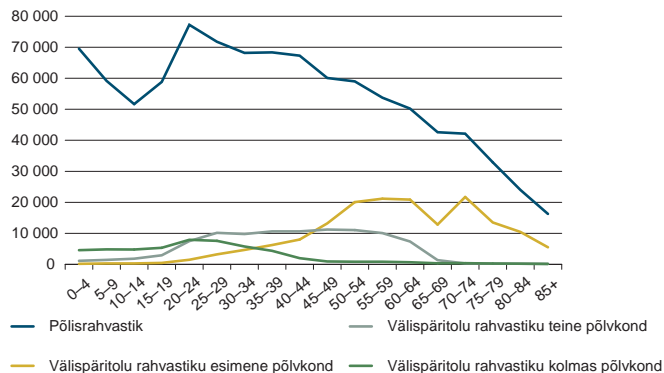
Ootuspäraselt on erinev eri põlvkondadesse kuuluva välispäritolu rahvastiku vanusjaotus. Joonisel 23 on esitatud põlis- ja välispäritolu rahvastiku vanusjaotus viieaastastes vanuserühmades absoluutarvudena, joonisel 24 aga iga soo-vanuserühma koosseis põlis- ja välispäritolu rahvastiku osatähtsusena. See, et nooremates põlvkondades on välispäritolu rahvastikku vähem, näitab välispäritolu rahvastiku teatavat segunemist põlisrahvastikuga, sest teise põlvkonna välispäritolu rahvastiku hulka kuuluvad ainult need, kelle mõlemad vanemad on välispäritolu, ning kolmanda põlvkonna välispäritolu inimestel ei kuulu ükski vanavanematest põlisrahvastikku. On arusaadav, et juhusliku valiku teel paare moodustades peabki kõrgema põlvkonna välispäritolu isikute arv vähenema. Kuigi Eestis ei moodustata paare juhusliku valiku teel, on põlis- ja välispäritolu rahvastiku segapaaride tõenäosus siiski arvestatavalt suur.

Kui immigratsioon toimunuks ajas enam-vähem ühtlaselt, oleksid ka välispäritolu rahvastiku põlvkondade vanusjaotused suhteliselt sarnased. Eestis olukord selline ei ole. Sisseränne sai alguse vahetult pärast II maailmasõda, toimus

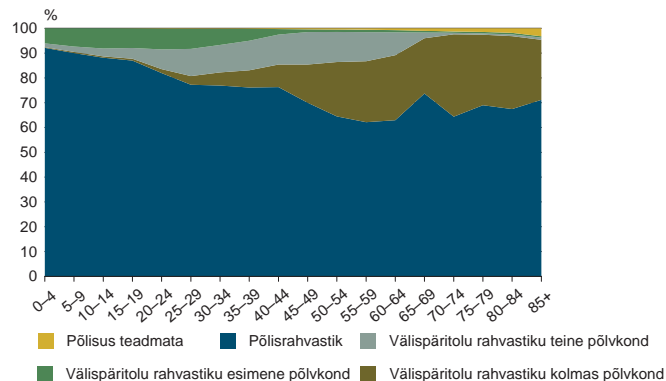
lainetena ja oli alperioodil väga intensiivne, püsesid võrdlemisi intensiivsena kuni 1980ndate lõpuni, st ligi pool sajandit. Seda kajastavad ka välispäritolu rahvastiku vanusjaotuse erinevused (joonis 22).

Esimese põlvkonna välispäritolu rahvastik moodustab Eesti elanike kõige eakama rühma – nende keskmine vanus oli loendushetkel üle 60 aasta, mediaanvanus ligi 64 aastat (NB, mediaanvanus on keskmisest vanusest kõrgem vanusjaotuse iseärasuse tõttu – eriti eakaid on suhteliselt palju). Valdav enamik neist on Eestisse saabunud aastakümneid tagasi toonase Nõukogude Liidu eri piirkondadest ja on siin elanud pikka aega. Et nende saabumine algas vahetult pärast II maailmasõda neljakümne aastate keskel, on kõige suurem esimese põlvkonna välisrahvastiku rühm 70–74-aastased, järgnevad 55–64-aastased. Märkatavalt väiksema arvukusega on vahepealne, 65–69-aastaste (sõja-aastail 1942–1945 sündinute) vanuserühm. Just esimese põlvkonna sisserännanute tõttu on mõnest Eesti rahvastiku vanuserühmast üle kolmandiku välispäritolu. Esimese põlvkonna välisrahvastikust on arvestatav hulk juba surnud, seda näitab ka

Joonis 23. Eesti põlisrahvastiku ja välispäritolu rahvastiku eri põlvkondade vanusjaotus, 2011

Joonis 24. Eesti rahvastik põlisuse ja vanuse järgi, 2011

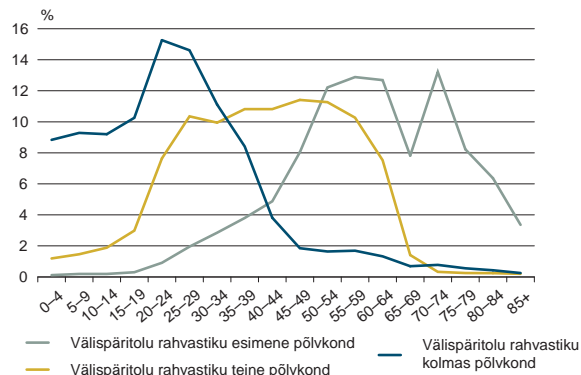
võrdlus eelmise rahvaloendusega. Väikese osa (ca 11 000 inimest ehk alla 1% kogurahvastikust) esimese põlvkonna välisrahvastikust moodustavad nn uus-immigrandid, kes on viimasel kümnendil maailma eri piirkondadest Eestisse saabunud. Need sisseerändajad on suhteliselt noored, enamik kas õppurid või siia saabunud tööalised inimesed.

Vanuselt järgmise rühma moodustab teise põlvkonna välispäritolu rahvastik – esimese põlvkonna järeltulijad. Nende keskmine vanus on 41 aastat (mediaan ligi 43 aastat), mis on lähedane Eesti kogurahvastiku keskmisele. Enamik neist on kogu elu Eestis veetnud. Vanuse poolest kolmandad on Eesti põliselanikud keskmise vanusega 39 aastat (mediaan ligikaudu 36 aastat). Kõige nooremad on aga kolmanda põlvkonna välispäritolu inimesed, kelle keskmine vanus on vaid 25 aastat (mediaanvanus 21) ja kellest 27% on alla 15-aastased (joonis 25).

Põlises seos kodakondsuse, rahvuse ja emakeelega

Ootuspäraselt on rahvastiku põlisus väga tihedalt seotud kodakondsusega, seda näitab ka joonis 26.

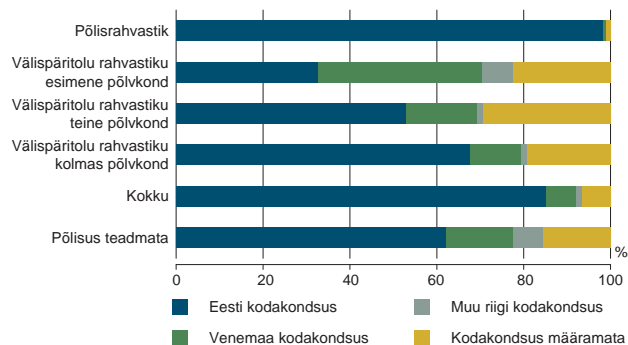
Joonis 25. Eri põlvkondadest välispäritolu rahvastiku vanusjaotus, 2011

Kuigi esimese põlvkonna välispäritolu rahvastik on üldjuhul Eestis kõige kauem elanud, on nad senini ülekaalukalt Vene kodakondsusega. Eesti kodakondsuse on neist omandanud vähem kui kolmandik, Vene kodakondsus on rohkem kui kolmandikul ja kodakondsus on määramata enam kui viiendikul. Muu riigi kodakondsusega isikute hulgas on kõige rohkem Ukraina ja Valgevene kodanikke. Eesti kodanike arv kasvab lineaarselt põlvkonna kasvuga – teise põlvkonna välispäritolu rahvastikust on Eesti kodanikke juba üle poole ja kolmandast põlvkonnast koguni üle kahe kolmandiku. Vastavalt väheneb Vene ja muu riigi kodanike osatähtsus – teise ja kolmanda põlvkonna välisrahvastikust on Vene ja muu riigi kodanikke vastavalt 16% ja vaid pisut üle 1%. Mõnevõrra üllatav on suhteliselt suur määramata kodakondsusega isikute osatähtsus teise ja kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku seas – vastavalt 29% ja 19%. On võimalik, et selle aluseks on pragmaatilised kaalutlused (reisimise võimalus nii ida kui ka lääne suunas).

Üldiselt sõltub Eesti elanike kodakondsus olulisel määral vanusest. Seda põhjustab ühelt poolt riigi poliitika noortele Eesti kodakondsuse andmisel, teiselt poolt teatava osa eakate soovimatus kodakondsuse saamiseks vajalikke eksameid sooritada.

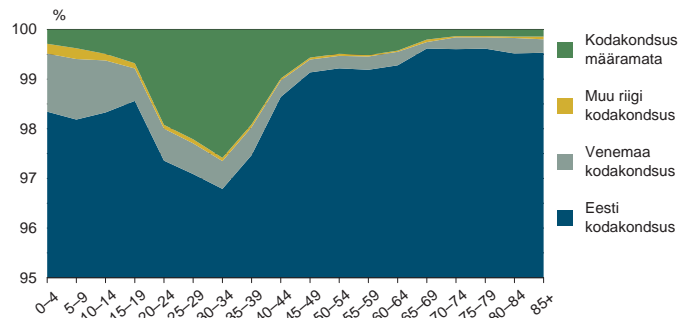
Joonis 26. Eesti rahvastik kodakondsuse ja põlises järgi, 2011

Järgnevalt on vaadeldud põlisuse eri rühmadesse kuuluvate inimeste kodakondsuse ja vanuse seoseid. Põlisrahvastiku puhul domineerib väga tugevasti Eesti kodakondsus (98,4%), siiski on 20–35-aastastest 2–2,5%-l kodakondsus määramata ja lastest on 1–1,5%-l Vene kodakondsus. Võib oletada, et need on valdavalt segaperekondade järeltulijad. Muude riikide kodakondsust esineb vaid üksikjuhtudel, kõige rohkem lastel (joonis 27).

Esimese põlvkonna välispäritolu rahvastikust on Eesti kodakondsus igas vanuserühmas napilt kolmandikul, üle 60-aastaste puhul (kõige arvukam osa sellest rahvastikurühmast) domineerib ülekaalukalt Vene kodakondsus. Määramata kodakondsus on sagedamini keskealistel vanuses 30–60 aastat (seega ei pea paika oletus, et kodakondsuse määramisest on loobunud peaausjalikult eakad). Ligi pooltel noorematest on muu riigi kodakondsus. Ühest küljest näitab see tõsiasi, et nõukogude perioodi lõpul rändas Eestisse rahvast eri regioonidest, mis nüüd on iseseisvad riigid. Teiselt poolt on nende hulgas ka viimastel kümnenditel saabunud uusimmigrante. Seega on esimese põlvkonna välisrahvastiku nooremate generatsioonide rahvuskoosseis ilmselt üsna kirju (joonis 28).

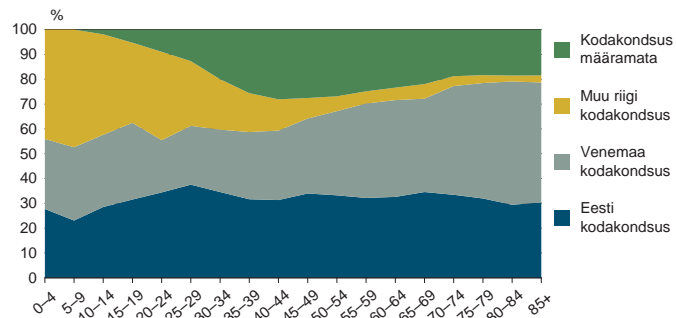
Joonis 27. Põlisrahvastik kodakondsuse ja vanuse järgi, 2011

Teise põlvkonna välispäritolu rahvastiku kodakondsuse jaotus erineb esimese põlvkonna omast peamiselt Eesti kodakondsusega inimeste märksa suurema osatähtsuse poolest, mis eriti paistab silma nooremate kui 30–35-aastaste puhul (joonis 29). Selle arvel on esimese põlvkonnaga võrreldes vähenenud eeskätt Vene ja muu riigi kodakondsusega inimeste osatähtsus. Märkimist väärib tõsiasi, et laste hulgas on suhteliselt palju muu kodakondsusega isikuid. Vastupidiselt levinud arvamusele selgub, et määramata kodakondsusega ei ole ka selles välisrahvastiku rühmas ülekaalukalt eakad, vaid pigem keskealised, 30.–40. eluaastates inimesed.

Kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku kodakondsuse jaotus vanuserühmades on võrdlemisi sarnane teise põlvkonna jaotusega – oletatavasti toimivad samad seaduspärasused (joonis 30). Üldiselt on kolmandas põlvkonnas Eesti kodakondsusega inimeste osatähtsus märksa suurem, kuid keskealiste puhul on ka kolmandas põlvkonnas populaarne määramata kodakondsus – 30–40-aastaste hulgas on selliseid inimesi ligi 40%. Ka kolmanda põlvkonna puhul paistab silma, et laste seas on Eesti kodakondsusega isikuid mõnevõrra vähem kui noorukite seas, selles vanuserühmas on mõnevõrra suurenenud Vene kodakondsuse osatähtsus.

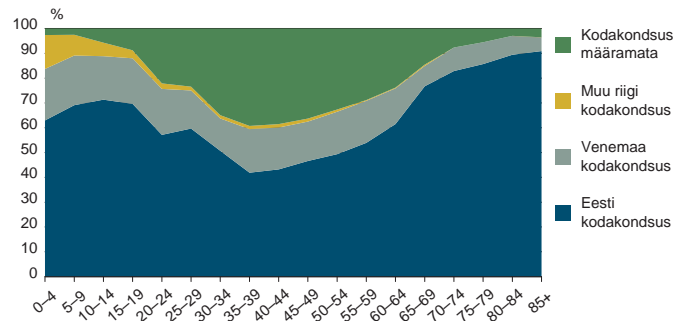
Joonis 28. Esimese põlvkonna välispäritolu rahvastik kodakondsuse ja vanuse järgi, 2011

Ekslik oleks arvata, et rahvastiku jagunemine põlis- ja välispäritolu rahvastikuks dubleerib rahvastiku jaotust rahvuse järgi. Põlisrahvastikust 90% on eestlased, kuid ligi 10% on venelasi ja 0,7% teiste rahvuste esindajaid (soomlasi, ukrainlasi, juute, valgevenelasi, lätlasi jt). Välispäritolu rahvastikus on teiste rahvuste seas arvukamad ukrainlased, valgevenelased ja soomlased, seejärel tatarlased ning lätlased või leedulased. Välispäritolu rahvastiku põlvkondi jälgides ilmneb, et igas järgmises põlvkonnas suureneb venelaste osatähtsus teiste rahvuste arvel – ilmselt omandavad eri rahvuste segaperedes järeltulijad valdavalt vene keele ja koos sellega ka vene rahvusliku identiteedi.

Siiski on tähelepanuväärne ka eestlaste osatähtsuse kasv teise ja kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku hulgas – need on nähtavasti inimesed, kes identifitseerivad ennast eesti rahvusega, ehkki nende päritolu (vanemate ja vanavanemate sünniriigi mõttes) seda identiteeti ei toeta. Kuigi arvuliselt on eestlasi välispäritolu rahvastiku seas vaid 8% (s.o 26 000 inimest ehk 2% kogurahvastikust), on see siiski oluline näitaja, mis mingis mõttes iseloomustab välispäritolu rahvastiku lõimumist Eestiga. Nende inimeste hulgas, kelle päritolu ei õnnestunud määrata, sest vanemate või vanavanemate sünnikoha andmed ei

Joonis 29. Teise põlvkonna välispäritolu rahvastik kodakondsuse ja vanuse järgi, 2011

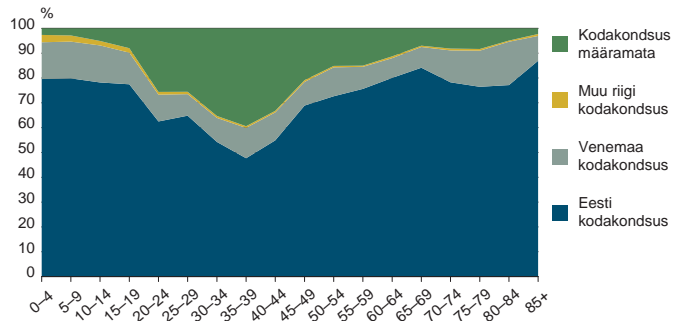

olnud teada (0,5% loendatutest), oli eestlasi 44%.

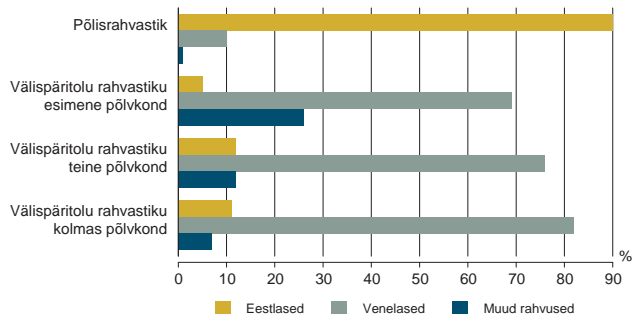
Põlisrahvastikust oskab eesti keelt 95%, välispäritolu rahvastikust alla poole. Kõige halvem on olukord esimese põlvkonna välispäritolu inimestega, neist oskab eesti keelt vaid kolmandik. Teise ja kolmanda põlvkonna keeleoskus on peaaegu ühesugune, eesti keelt oskab ligi 60% inimestest, alla 10% on neid, kellele eesti keel on emakeel. Murettekitav on kolmanda põlvkonna veidi kehvem riigikeele oskus teise põlvkonnaga võrreldes.

Välispäritolu rahvastiku eesti keele oskus sõltub väga oluliselt vanusest (joonised 33–36). Eri vanuses inimeste keeleoskuse puhul tuleb arvesse võtta, et loendusel küsiti võõrkeeleoskust alates kolmandast eluaastast, mistõttu on esimese vanuserühma andmed mõnevõrra moonutatud (võõrkeele, sh ka eesti keele oskus on sisuliselt alahinnatud). Valdav enamik ehk 90% põliselanikest kõneleb eesti keelt emakeelena (joonis 33). Erandi moodustavad vaid alla 15-aastased lapsed, kusjuures nende puhul on eesti keele oskus seda väiksem, mida nooremate lastega on tegemist. Võib oletada, et kuni 4-aastaste eesti keelt mitteoskavate põliselanike suhtelisel suur osatähtsus tuleneb sellest, et siia hulka on sattunud (loendusandkeedi täitmise võimaliku ebatäpsuse tõttu) ka

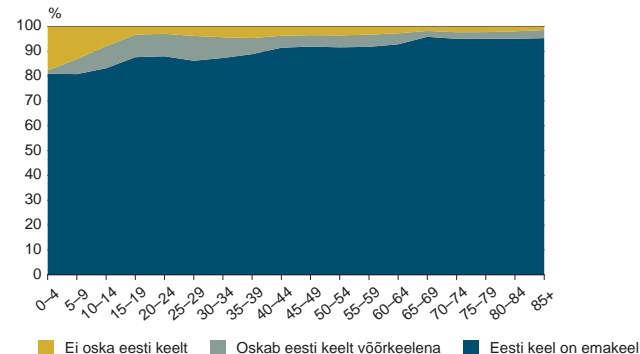
Joonis 30. Kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastik kodakondsuse ja vanuse järgi, 2011

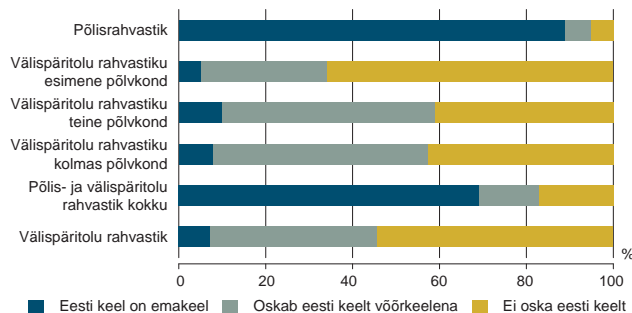
Joonis 31. Eesti rahvastik põlisuse ja rahvuse järgi, 2011

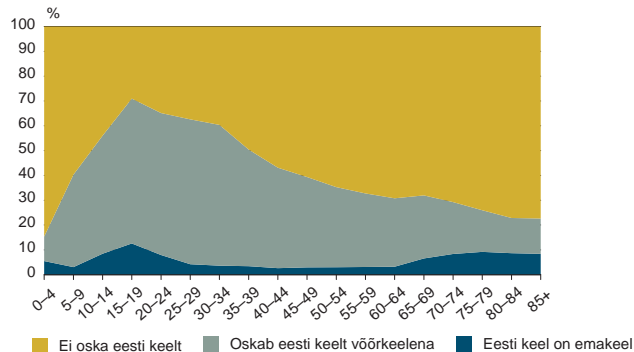
Joonis 33. Põliselanikud eesti keele oskuse järgi, 2011

Joonis 32. Eesti keele oskus põlisuse järgi, 2011

Joonis 34. Esimese põlvkonna välispäritolu rahvastik eesti keele oskuse järgi, 2011

lapsi, kelle emakeel on küll eesti keel, kuid kes ei oska veel üheski keeles rääkida. Eesti keele kui võõrkeele oskuse tase on kuni 14-aastastel lastel madalam kui järgmiste vanuserühmade noortel, sest nende puhul ei ole õpingud sageli nii kaugele jõudnud, et vanemad neid eesti keele oskajaks võiksid tunnistada, isegi kui nad eesti keelt koolis õpivad.

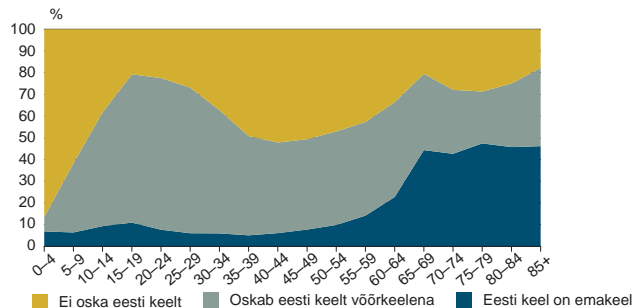
Esimese põlvkonna välispäritolu rahvastikust kõneleb eesti keelt emakeelena vaid 5%, paljudes vanuserühmades piirdub nende osatähtsus 2–3%ga. Ülejäänud vanuserühmadest pisut rohkem on eesti keelt emakeelena kõnelejaid üsna eakate (vähemalt 65-aastaste) ja ka noorte, 15–24-aastaste seas. Eesti keele kui võõrkeele oskus sõltub oluliselt vanusest, kasvades noorte puhul koos vanusega ja saavutades maksimumi (70%) 15–19-aastaste seas. Vanemate isikute keeleoskus hakkab vanuse kasvades kiiresti kahanema. Alates 40. eluaastast ei oska üle poole esimese põlvkonna väliselanikkonnast riigikeelt, alates 55. eluaastast ei oska eesti keelt üle kahe kolmandiku esimese põlvkonna välisrahvastikust. Võib oletada, et nad ei olegi koolis eesti keelt õppinud või on nende õpingud olnud ebatõhusad. Arvestatav osa eakamast välispäritolu rahvastikust on aga ilmselt hariduse omandanud väljaspool Eestit ega ole siin keeleõpinguid ette võtnud.

Teise põlvkonna välispäritolu rahvastiku eesti keele oskus sõltub samuti väga oluliselt vanusest. Eesti keelt emakeelena kõneleb 40–45% vähemalt 65-aastas-

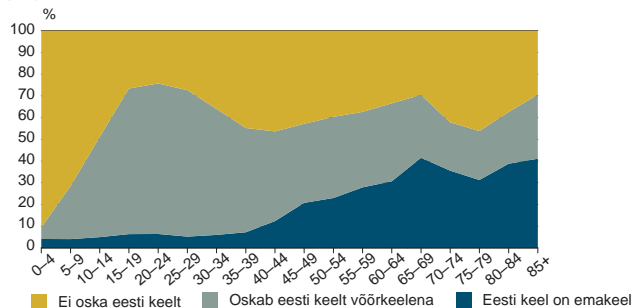
test teise põlvkonna välispäritolu rahvastikust, nooremate kui 55-aastaste puhul on eesti keelt emakeelena kõnelejate osatähtsus alla kümnendiku. Kuni 20-aastaste eesti keele kui võõrkeele oskus kasvab koos omandatava haridusega ja on tipus 15–30-aastaste puhul – selles eas oskab üle kahe kolmandiku teise põlvkonna välisrahvastikust eesti keelt võõrkeelena. Sellest vanusest edasi eesti keele oskus kahaneb ja on 35. ja 65. eluaasta vahel 40–45%. Kolmanda põlve välispäritolu rahvastiku keeleoskus on võrdlemisi sarnane teise põlvkonna omaga. Alates 40. eluaastast suureneb eesti keelt emakeelena kõnelejate arv 30–40%ni, võõrkeelena eesti keelt oskavate inimeste arv kasvab koos vanusega, jõudes 20–30-aastaste puhul ligi 75%ni.

Teise ja kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku keeleoskuse sarnasus kinnitab, et keeleoskust iseloomustavad pigem teatavad püsivad hoiakud, mitte ajastuomane käitumine. 15–30-aastastest kolmanda põlvkonna välispäritolu inimestest oskab keskmiselt vaid 1% riigikeelt paremini kui teine põlvkond. Eesti keelt emakeelena valdavad sagedamini kolmanda põlvkonna keskeelised, seevastu peaaegu kõigis teistes vanuserühmades on kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastiku eesti keele oskus isegi tagasihoidlikum kui teisel põlvkonnal. See, et suur osa mitu põlvkonda Eestis elanud ja Eesti haridussüsteemis hariduse omandanud välispäritolu rahvastikust eesti keelt ei oska, on üsna murettekitav.

Joonis 35. Teise põlvkonna välispäritolu rahvastik eesti keele oskuse järgi, 2011

Joonis 36. Kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastik eesti keele oskuse järgi, 2011

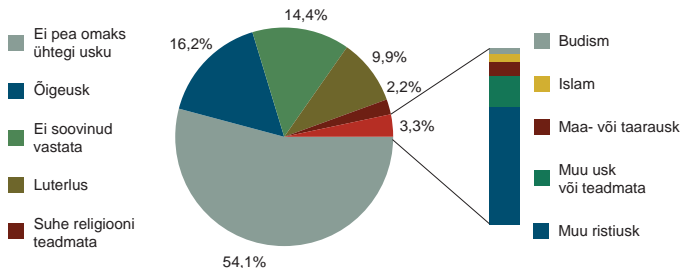
Usk

Enamikul senistest rahvaloendustest on Eestis küsitud ka elanike suhtumist usku (religiooni). Usu kohta ei esitatud küsimusi nõukogude aja rahvaloendustel, küll aga küsiti seda (pärast vaidlust ja hääletamist) Eesti Vabariigis 1922. ja 1934. aastal toimunud rahvaloendusel.

2011. aasta loendusel esitati kõigile vähemalt 15-aastastele usu kohta kaks küsimust. Kõigepealt küsiti, kas vastaja tunnistab omaks mõnd usku^a ja seejärel paluti usk täpsustada^b. Selleks oli kolm võimalust: teha valik ankeedil esitatud loetelust, kus olid eeldatavasti kõige sagedamini esinevad usud, valida usk loetelust, kus olid Eestis registreeritud usud, ja oli ka võimalus kirjutada usk ankeeti tekstina. Esimesele küsimusele vastamisest võis ka keelduda – oli võimalik valida vastusevariant „ei soovi vastata“ või „ei tea“. Viimane eeskätt neid vastajaid arvestades, kes vastasid leibkonnaliikme eest. Esimesele küsimusele vastamisest keeldunutel teist küsimust ei küsitud.

Suhtumist usku küsiti ka 2000. aasta rahvaloendusel. Siis pidas mõnd usku omaks 29,2% vastanutest. Ülejäänute seas oli nii usu suhtes ükskõikseid (34,1%), ateiste (6,1%), vastata mittesooivijaid (8%), neid, kes tunnistasid, et nad vastata

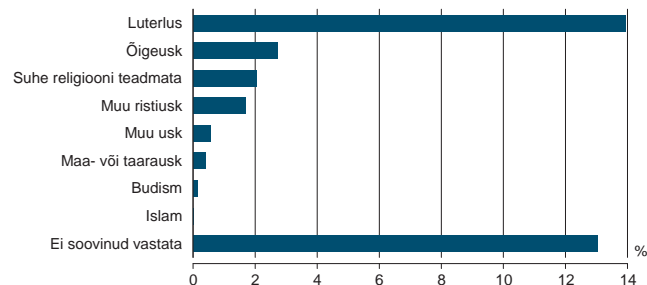
Joonis 37. Eestis arvukamalt esindatud religioonid, 2011

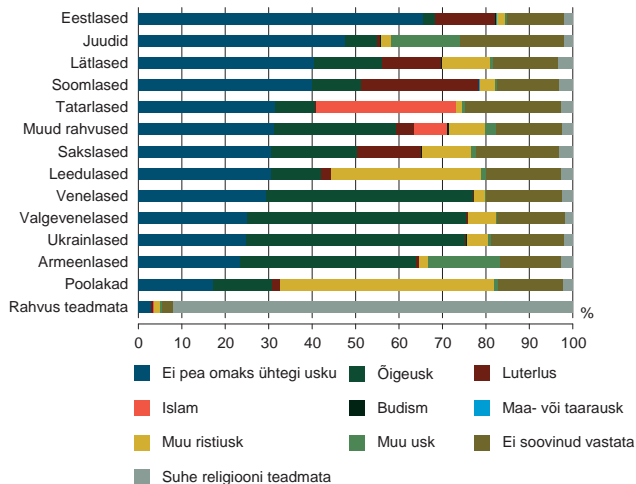
^a Edasises analüüsis nimetatakse inimesi, kes mingit usku omaks peavad, lühidalt ka usklikke.

^b Religiooniga seotud suhtarvude puhul loetakse kogurahvastikuks kõik vähemalt 15-aastased Eesti põsielanikud.

Joonis 38. Eestlaste religioonivalikud, 2011

Joonis 39. Religioonivalikud rahvuse järgi, 2011

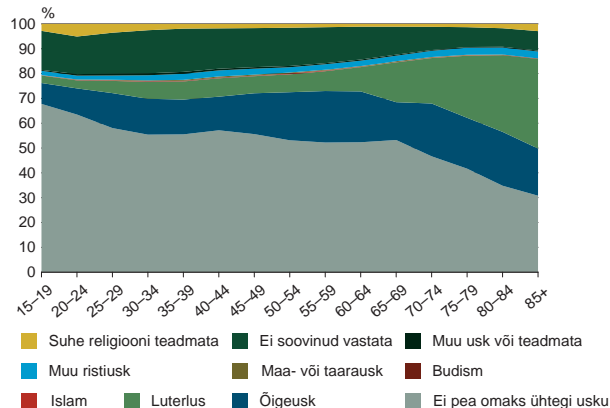

ei oska (14,6%), ja ka neid, kes jätsid vastamata (8%). Levinuim usk oli luterlus, seda tunnistas 13,6% rahvastikust. Populaarsuselt teisel kohal oli õigeusk, mida tunnistas 12,8% rahvastikust. 2011. aasta rahvaloendusel oli usuga seotud inimeste osatähtsus rahvastikus peaaegu sama nagu eelmisel korral: mõnda usku pidas omaks 29,3% rahvastikust (35,1% nendest, kes soovisid ja oskasid vastata). Muutunud oli aga eelistatavate uskude järjestus ja vahekord. Esikohale oli tõusnud õigeusk – seda tunnistas nüüd 16,1% rahvastikust, luterlaste osatähtsus oli kahanenud, neid oli vaid 9,9% loendatutest.

Religioon ja rahvus

Eestlastest 13% ei soovinud usuga seotud küsimustele vastata ja 65,5% deklareeris, et nad ei pea omaks ühtegi usku – võrreldes kõigi teiste rahvusrühmadega oli see suurim usku mittetunnistajate osatähtsus (seda vastusevarianti joonis 38 ei kajasta). 2,7% eestlastest tunnistas õigeusku, 1,7% muud ristiusku (peale luteri ja õigeusu), 0,4% oli maa- või taarausku ja 0,5% muud usku. Venelastest tunnistas 47,5% õigeusku, ühtegi usku ei pidanud omaks 29,6% ja vastata ei

Joonis 40. Religioossus vanuse järgi, 2011

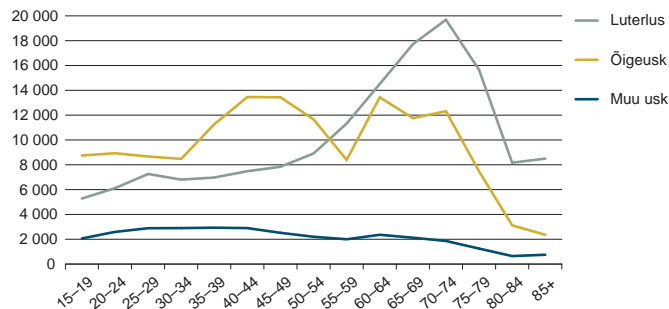
soovinud 15,2%. Ukrainlastest ja valgevenelastest oli õigeusklikke pisut üle 50%, armeenlastest – 40%. Mõnevõrra üllatav on, et ka sakslaste ja lätlaste hulgas oli õigeusklikke rohkem kui luterlasi – vastavalt 19,9% ja 14,7% ning 15,7% ja 13,7%. Soomlaste seas oli levinuim usk luterlus (27%), kuid 40% soomlastest ei tunnistanud ühtegi usku. Poolakate ja leedulaste puhul oli levinuim usk katoliiklus (49% ja 35%), tatarlastest 32% tunnistas end islamiusuliseks. Kõige vähem usklikud olid (eestlaste järel) juudid, neist 47,7% kinnitas, et nad ei tunnista ühtegi usku, ja 24% ei soovinud usuküsimusele vastata.

Religioossuse sõltuvus vanusest ja soost

Joonisel 40 on näha, et luterlaste osatähtsus on nooremates vanuserühmades oluliselt väiksem kui eakamate hulgas. Kui võrrelda vanusest sõltuvat religioonivalikut 2000. ja 2011. aasta loendusel, on näha luterlaste suhtarvu märgatavat kahanemist, samal ajal kui õigeusklike arv ja suhtarv kasvasid (joonis 41 ja 42).

Üle 10% jõuab luterlaste osatähtsus 1950. aastatel sündinute puhul (mõlema loenduse andmed), enne 1926. aastat sündinutest on luterlasi 37%, st ligi pooled

Joonis 41. Usku tunnistavad isikud vanuserühma järgi, 2000

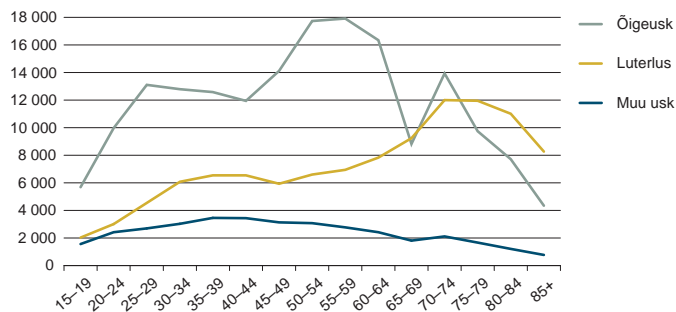
eestlased. Seega ei ole luterlaste korral toimunud loendustevahelisel perioodil muid muutusi kui vanema põlvkonna lahkumine ja noorema usklike põlvkonna väga nõrk pealekas.

Joonistel 41 ja 42 on muude uskude hulgas niihästi maa- ja taaraus, islam, budism kui ka muud ristiusu voolud, samuti igasugune muu usk, nagu satanism, lilla leegi hoidjad jne. Nende summaarne osatähtsus on võrdlemisi püsivalt kõrgis vanuserühmades 2–3,5%.

Joonistel on näha, et õigeusklike usuline aktiivsus on märgatavalt suurenenud peaaegu kõrgis vanuserühmades, oletatavasti on selle taga Venemaa kaasmaalaste poliitika, sh õigeusu kiriku ehitamine Lasnamäele. Hinnanguid tehes võib arvestada, et venelaste ja eestlaste arvukuse suhe muutus loenduste vahel väga vähe. Siit järeldub, et mitte-eestlaste jaoks on usk muutunud tähtsaks identiteedi tunnuseks, mida see varem ei olnud.

Kui analüüsida usku tunnustavaid inimesi soo järgi, selgub naiste märgatav ülekaal – vähemalt 15-aastastest meestest peab mõnda usku omaks 23,6%, samas vanuses naistest aga 34,1%. Kuid neid mehi ja naisi, kes kinnitavad, et nad ühtegi usku omaks ei pea, on arvuliselt peaaegu ühepalju – ligi 300 000. Probleemi taga on meeste ja naiste erinev oodatav eluiga ja sellest tulenevalt erinev vanusjaotus.

Joonis 42. Usku tunnustavad isikud vanuserühma järgi, 2011

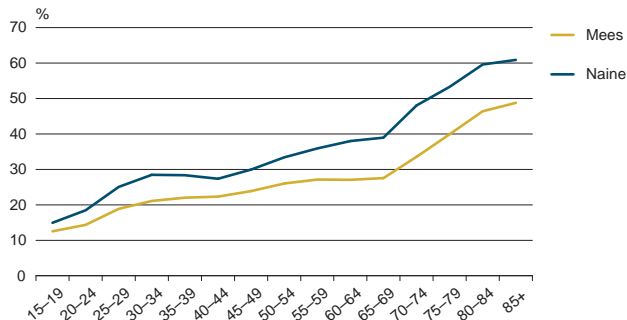
Luterlaste hulgas on naisi peaaegu kas korda rohkem kui mehi, kuid ilmselt põhjustab seda vanusjaotus – eakate seas on naiste ülekaal suur. Õigeusklike naiste ja meeste suhe on kuuskümmend neljakümnele. Tähelepanuväärne on aga see, et mehed on ülekaalus muude, meil ebatraditsiooniliste uskude puhul. Ka taara- ja maausulisi mehi on naistest enam kui poole tuhande jagu rohkem. Mehi on rohkem islamistide, budistide, judaistide, hindude, paganate, satanistide jm hulgas, kuid kõigi nende osatähtsus ja oletatavasti ka mõju on väga väikesed.

Usklike paiknemine ja haridustase

Esmapilgul on ootamatu, et linnalistes asulates on usklike rohkem kui maal – tavapärane on pigem vastupidine olukord, sest maaelanikud on oma vaadetelt enamasti alalhoidlikumad, mis määrab ka suhtumise ususse.

Eestis on linnaelanike suurema usklike oluline põhjus linna- ja maaelanike erinev rahvusstruktuur – linnades on rohkem venelasi, ukrainlasi ja ka valgevenelasi, kellest märksa suurem osa kui eestlastest peab mõnd usku omaks (ligi 90% maaelanikest on eestlased). Kuid see ei ole ilmselt ainus põhjus. Terves reas maakondade väikelinnades on usku omaks pidavate inimeste, sh eriti luterlaste osatähtsus mõne protsendi võrra suurem kui lähikonna maavaldades. Niisugused

Joonis 43. Mingit usku omaks pidavate meeste ja naiste vanusjaotus, 2011

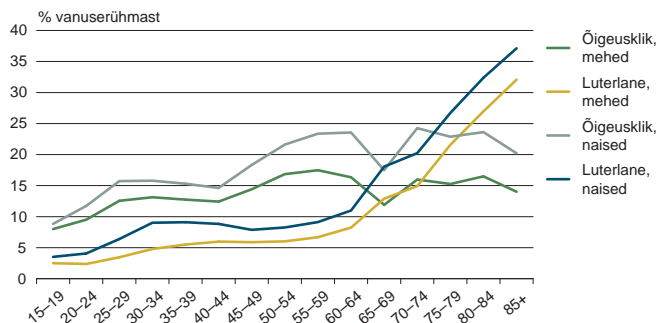
on Põltsamaa linn (luterlasi linnas 20%, vallas 15%), Kilingi-Nõmme linn (luterlasi linnas 15% ja Saarde vallas 13%), Otepää linn ja vald (luterlasi vastavalt 15% ja 13%), Suure-Jaani linn ja vald (14% ja 10%, Türi linn ja vald (12% ja 10%), Antsla linn ja vald (24% ja 20%). Siinjuures tuleb arvestada, et valla puhul on arvestatud ka vallasisese linna elanikke, seega on erinevus linna- ja maaelanike vahel suurem, kui näitavad esitatud protsendid. On ka vastupidiseid näiteid (Põlva linn – luterlasi 14% ja Põlva vald – 17%), kuid need ei ole nii silmatorkavad. Võimalik, et põhjuseks on ka kirikute paiknemine linnades ehk linnaelanike jaoks parem kättesaadavus.

Võiks oletada, et kõrgema haridusega inimesed suhtuvad religiooni kriitilisemalt – nii oli see ka 20. sajandi alguse Eestis. Tänapäeval, kui inimesed mõtestavad endi jaoks religiooni uuesti pärast selle täielikku mahavaikimist nõukogude ajal, on asi pigem vastupidine: niihästi õigeusku kui ka luterlust peavad omaks pigem kõrgema kui madalama haridustasemega inimesed, kusjuures see seaduspära ilmneb peaaegu kõigis vanuserühmades.

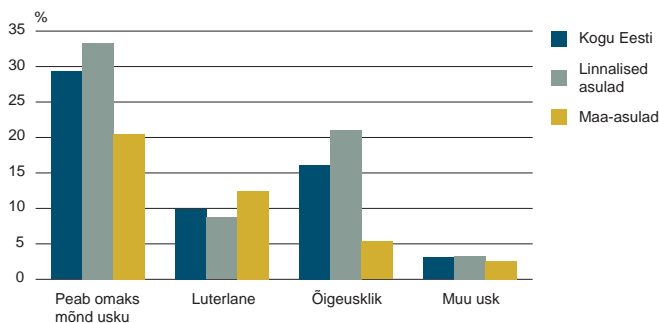
Kui analüüsida valdade ja linnade kaupa elanikkonna kuulumist põlisrahvastiku hulka ning religioossust ja religiooneelistusi, selgub, et kuigi õigeusk on Eesti levinuim selle tunnistajate arvu järgi (osatähtsus usklikest 55% ja

elanikkonnast 16%), on õigeusklikud ülekaalus vaid 32 linnas ja vallas 240-st, s.o 13,3% kõigist linnadest ja valdadest. Luterlus on ülekaalus 186 linnas ja vallas, mis hõlmab nende koguarvust 70%. Kahes vallas domineerib vanausk, kahekümmes vallas ja linnas (8,3%) selgelt eelistatud religioon puudub. Õigeusu eelistamine on tugevasti seotud välispäritolu rahvastiku suure osatähtsusega elanikkonnas, seost vastavate näitajate vahel illustreerib korrelatsioonikordaja väärtus 0,797, mis näitab, et õigeusu eelistus on 64% ulatuses determineeritud välispäritolu rahvastiku suure osatähtsusega.

Joonis 44. Luterlaste ja õigeusklike vanusjaotus soo järgi, 2011

Joonis 45. Usklike paiknemine linnas ja maal, 2011

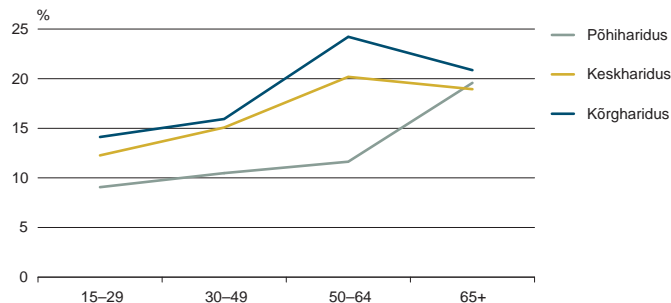

Kokkuvõte

Rahvuslikku identiteeti määravad tunnused on Eesti ühiskonnas väga tähtsad. Eelmisest loendusest saadik on need püsinud võrdlemisi stabiilsena üsna väikese nihkega eestluse suunas: eestlaste ja eesti keelt emakeelena kõnelejate osatähtsus on protsendi-paari võrra suurenenud ja ulatub 70% ligi. Kodakondsuseta inimeste osatähtsus on kahanenud alla 7%. Eesti elanikest 85% on Eesti kodanikud, ligikaudu sama palju on Eestis sündinuid. Siiski on Eesti Euroopa Liidu riikide seas üks suurima välissündinud ja väliskodakondsusega elanike suhtarvuga riike, kusjuures Eesti (ka Läti) eripära on see, et siinsed väliskodanikud ei kuulu enamasti Euroopa Liitu.

Loenduse tulemuste (vanemate ja vanavanemate sünniriik) kaudu määrati põlisrahvastik (76% Eesti rahvastikust) ning esimese (12%), teise (8%) ja kolmanda (4%) põlvkonna välispäritolu rahvastik. Põlvkonnad erinevad üksteisest oluliselt nii kodakondsuse kui ka keeleoskuse poolest. Vanim põlvkond, kes on siin elanud kõige kauem, on Eestiga kõige vähem integreerunud.

Joonis 46. Õigeusklikud haridustaseme ja vanuse järgi, 2011

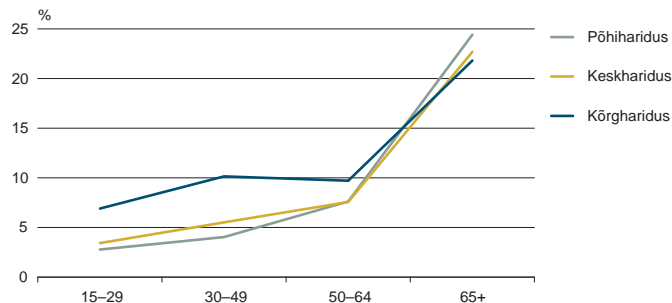

Kuigi rahvuste ja emakeelte loetelu on viimase tosina aastaga pikenenud, on suurimate vähemuste osatähtsus nii rahvuse kui ka keele järgi kahanenud. Segaperede järeltulijad ilmselt enamasti venestuvad. Üllatuslikult on ka Eestis elavad sakslased ja soomlased, lätlased, leedulased ja poolakad, rääkimata juutidest, ukrainlastest ja valgevenelastest suures osas venekeelsed. Kõik need rahvusrühmad on enamasti saabunud Eestisse nõukogude ajal.

Eestis elavad rahvusrühmad erinevad üksteisest oluliselt keskmise vanuse poolest, kusjuures enamik teiste rahvuste esindajaid on keskmiselt (ja mediaani järgi) eestlastest vanemad. Sama näitab ka välispäritolu rahvastiku keskmise vanuse analüüs. Kõik see näitab, et Eesti rahvastikku mõjutab siiaamaani omaaegne massiline, lainetena toimunud sissetõu tollase Nõukogude Liidu piirkondadest.

Usk, mis suures osas Euroopa riikides (eriti Põhjamaades) on pigem taanduvas positsioonis, on mõneti üllatuslikult muutunud Eestis oluliseks rahvusliku identiteedi tunnuseks. Seda eeskätt venelaste jaoks. Eestlaste usuline leigus on viimasest rahvaloendusest möödunud ajaga pigem süvenenud ja vanema põlvkonna lahkumise tõttu on luterlaste arv kahanenud, nii et levinuimaks usuks Eestis on saanud õigeusk.

Joonis 47. Luterlased haridustaseme ja vanuse järgi, 2011

Eesti inimressursi kvaliteet: haridus ja tervis

Kuigi inimressursi kvaliteeti määrata on üsna keeruline, sobib selle üldnimetuse alla kokku võtta kolm loendusel haaratud valdkonda: haridus ja õppimine, võõrkeelte oskus ja tervis. Nende valdkondade olulisust rahvastiku arengu hindamisel näitab seegi, et neist kahte – haridust ja tervist – arvestatakse ka inimarengu indeksi arvutamisel, mille järgi ÜRO kõiki maailma riike järjestab.

Nimetatud valdkondade tunnuste mõõtmine Eesti (aga ka teiste riikide) loendustel on seni olnud mõneti juhuslik. Haridust on uuritud enamikul loendustel ja see on ka rahvusvaheliselt kohustuslik küsimus, seevastu keelteoskus ja tervis rahvusvaheliselt kohustuslike tunnuste hulka ei kuulu ja nende sõnastus on Eestigi loendustel oluliselt varieerunud, nii et tulemused ei ole suuresti võrreldavad. Esimest korda küsiti 2011. aasta rahvaloendusel ka murdekeele oskust, mida võib käsitleda eestlaste kohaliku identiteedi näitajana, kuid mis lisaoskusena sobib ka inimressursi kvaliteedi hinnangusse.

Haridus

Haridust on Eestis enamikul rahvaloendustest uuritud, kuigi ülemöödunud sajandil toimunud loendustel piirdus see kirjaoskuse küsimisega. 2011. aasta rahvaloendusel küsiti haridust kõigilt vähemalt 15-aastastelt Eesti püsielanikelt, väljundtabelites on aga andmed kõigi vähemalt 10-aastaste elanike kohta – 10–14-aastaste haridusandmeid (valikuvõimalusi oli tegelikult väga vähe) täiendati Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) abil.

Eesti elanike haridustase. Meeste ja naiste erinevused

Hariduse kohta oli rahvaloenduse küsimustikus võrdlemisi keerukas (interaktiivne) plokk, mille vastuste põhjal on võimalik haridustasemeid liigitada niihästi rahvusvahelise klassifikaatori (ISCED) alusel kui ka võrrelda varasemate Eesti

loendustega. Haridussüsteem on aja jooksul muutunud kõikjal, kuid Eestis on lisandunud veel riiklike süsteemidega seotud kontseptsioonilised muutused. Näiteks tuleb rahvusvahelise skaalasse sobitada nõukogude ajal üsnagi levinud tehnikumiharidus, mida oli võimalik omandada nii kesk- kui ka põhihariduse alusel. Alghariduse kestus on Eestis ajaloo eri perioodidel olnud kolmest kuni kuue aastani, keskhariduse võis nõukogude ajal venekeelsest koolist saada 10 aastaga jne.

Joonisel 1 on esitatud kõige detailsem loenduse põhjal leitud haridustasemete liigendus. Tõlgendamisel tuleb tähele panna, et akadeemiline kõrgharidus (17% elanikest) jaguneb omakorda bakalaureuse, varasema kõrghariduse ja magistri tasemeks, kuid ei hõlma doktori taset, mis loomulikult eeldab samuti akadeemilist kõrgharidust. Koos rakenduskõrgharidusega (haarab niihästi varasemat tehnikumi kui ka 1990. aastatele omast diplomiopet) ja doktoritega (sealhulgas meditsiini alal residentuuri läbinud) on kõrgharidusega isikute osatähtsus vähemalt 10-aastaste seas 29,7%. Seejuures ilmneb üsna suur erinevus meeste ja naiste vahel – 100 kõrgharidusega mehe kohta on samasuguse haridusega naisi 148. Kuid see ei ole Eestis uus nähtus – nõukogude ajal (kuni 1992. aastani kehtinud õppekava alusel) kõrghariduse omandanute seas on 100 mehe kohta koguni 153 naist. Eesti naiste tung hariduse järele on sajanditepikkune, isegi üleelmise sajandi rahvaloendused näitasid, et naiste lugemisoskus oli pigem parem kui meestel.

Siiski ei saa öelda, et enamik Eesti elanikke on kõrgharidusega. Rohkem kui kõrgharidusega on keskharidusega (kutseõppega ja ilma selleta) inimesi – kõigist vähemalt 10-aastastest 40,3%. Seega oli loendushetkel 70% vähemalt 10-aastastest püsielanikest (66% meestest ja 73% naistest) vähemalt keskharidusega, mis on kahtlemata väga hea näitaja. Ka disproportsioon meeste ja naiste vahel ei ole sellel haridustasemel kuigi suur – 100 vähemalt keskharidusega mehe kohta on

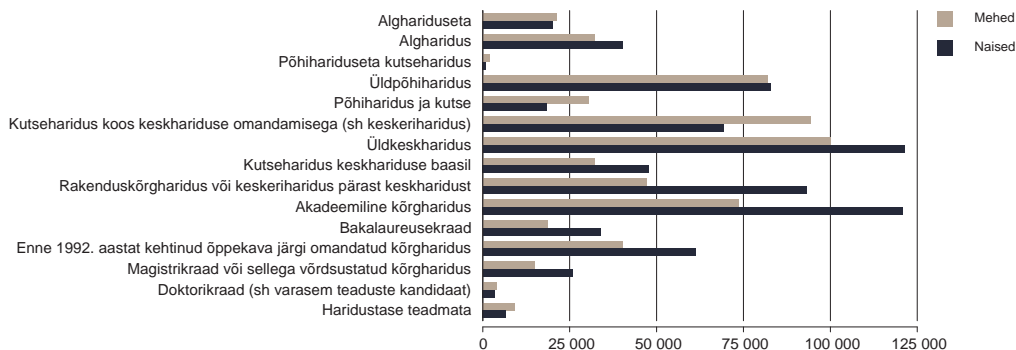
Eesti rahvastikus 109 vähemalt keskharidusega naist. Meeste trumbiks on kutseharidus koos keskharidusega, niisuguse haridusega on Eestis 94 000 meest, see on üldkeskhariduse kõrval meeste levinuim haridustase. Ülejäänud 30% elanikkonnast on põhihariduse või sellest madalama haridusega. Nende seas on alg- ja põhiharidusega õppurid, ent ka eakad inimesed, kelle haridustee katkeski alg- või põhihariduse omandamise järel. Viimaste osatähtsus järjest väheneb peamiselt suuremuse tõttu. Siiski paraneb mõnevõrra ka keskealiste haridustase, osa neistki jätkab katkijäänud haridusteed.

Huvi pakub ka väljarännanute haridustase. See on üsna eripalgeline, väljarändajate seas on nii väga kõrge haridustasemega tippspetsialiste kui ka võrdlemisi madala haridustasemega noori. Arvestatav hulk on neid, kes ongi välismaal õppimas. Detailsem uuring näitab, et viimasel ajal on välismaal töötajate hulgas palju suhteliselt madala haridustasemega inimesi, kes teevad tööd, mis ei vaja kõrget kvalifikatsiooni, kuid mida rikkamates ELi riikides (Eestiga võrreldes) suhteliselt hästi tasustatakse (Krusell 2013).

Eesti elanike haridustase kahe viimase rahvaloenduse võrdluses

Hariduse võrdlemisel tuleb arvestada, et üld- ja kutsehariduse paigutamine ühisele skaalale on mõnevõrra problemaatiline – nende omavahelisi suhteid ei ole võimalik üheselt hinnata. Ka üksikkomponentide võrdlemine ei ole lihtne, sest rahvusvahelise ISCEDi skaala puhul on oluline haridustasemete omandamise järjekord: koos keskharidusega omandatud kutseharidust hinnatakse madalamalt kui kutseharidust, millele kohustuslikult eelneb keskharidus. Et nõukogude haridussüsteemis oli keskhariduse omandamine koos kutsega võrdlemisi levinud, on raske võrrelda keskharidusega isikute osatähtsust kahel loendusel. Vastavalt sellele, kas lugeda keskhariduse hulka üksnes puhas keskharidus või ka kutseõppe raames omandatud keskharidus (ja keskeriharidus), oli keskharidusega inimeste osatähtsus vähemalt 10-aastaste püsilanike hulgas 2000. aastal 46% või 59%. Igal juhul on vähemalt keskharidusega inimeste osatähtsus vähemalt 10% võrra suurenenud.

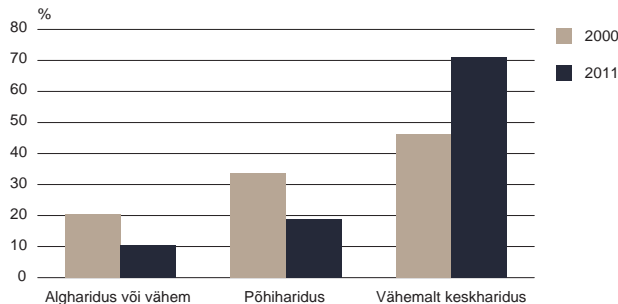
Joonis 1. Vähemalt 10-aastased püsilanikud omandatud hariduse järgi, 2011

Põhiharidusega inimeste osatähtsus on eelmise loendusega võrreldes vähenenud peamiselt edasiõppimise, mõnevõrra ka suremuse ja väljarände tõttu. Siiski tuleb arvestada, et praegu on vähem ka teismelisi, kellel õppimine alles pooleli. Sama palju on vähenenud alghariduse või sellest väiksema haridusega inimeste osatähtsus – 19%st 10%ni. Siiski ei ole see üksnes positiivne vähenemine. Et Eestis saadakse praegu algharidus 6 klassi lõpetamisel, omandavad noored selle keskmiselt 13-aastaselt ja 10–12-aastased, kuid ka suur osa 13-aastaseid on ilma alghariduseta ja 14–15-aastased on algharidusega, kuid ilma põhihariduseta. Kõigi nende noorte arv on vähenenud. Suremuse tõttu on vähenenud eakate, suhteliselt madala haridustasemega inimeste arv – ennesõjaajasel perioodil oli 6-klassiline algkool põhiline hariduse allikas suurele osale elanikkonnast, kesk- ja veel enam kõrgharidusega oli võrdlemisi väike osa inimestest.

Märksa selgem on keskmise haridustaseme tõus siis, kui arvestada ka kutseharidust (joonis 3). Kutsehariduseta inimeste osatähtsus, mis eelmise loenduse ajal oli 50%, on kahanenud 43%ni, alla 5% on langenud nende inimeste osatähtsus, kellel kutseoskuse kõrval puudus keskharidus. Oluliselt on suurenenud kõrgharidusega inimeste osatähtsus. Kokkuvõttes selgub, et Eesti rahva haridustase on loendustevahelisel perioodil märgatavalt tõusnud nii üld- kui ka kutsehariduse mõttes.

Joonis 2. Vähemalt 10-aastased haridustaseme järgi, 2000 ja 2011

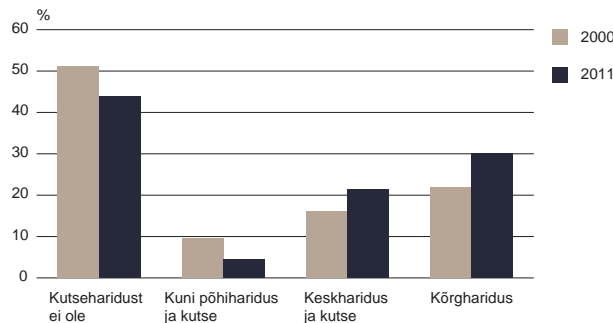

Eesti haridustase Euroopa taustal

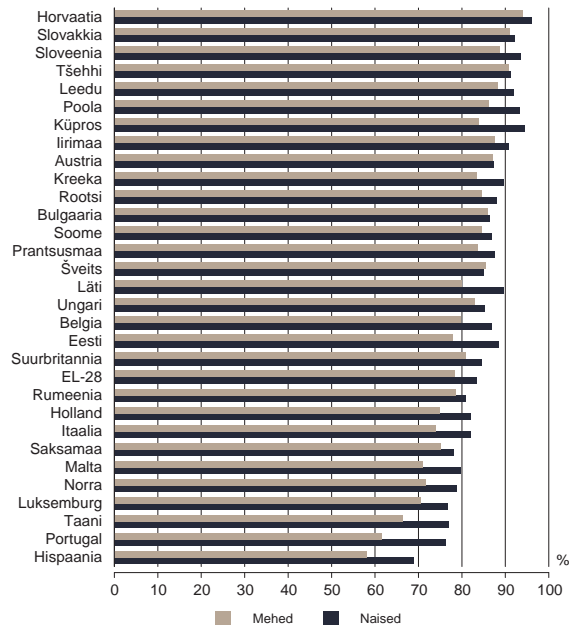
Kui võrrelda Eesti haridusnäitajaid ülejäänud ELi riikide omadega, selgub, et enamasti oleme tublid keskmikud. On näitajaid, mille poolest Eesti haridussüsteem ja siinsete inimeste haridustase on Euroopa (ja maailma) tipu lähedal, aga on ka selliseid näitajaid, kus on veel üsna palju arenguruumi.

Keskharidus. Vähemalt keskharidusega inimeste osatähtsusest on Baltimaad koos Poola, Tšehhi ja Slovakkiaiga Euroopa tipus, edestades ka kõrge haridustaseme poolest väljapaistvaid Põhjamaid, Lõuna-Euroopast rääkimata (kaart 1). Selle väga hea positsiooni jätkusuutlikkuse seab aga kahtluse alla 20–24-aastaste haridustase, mille järgi on Eesti langenud keskhariduse omandanute osatähtsusest tabeli teise poolde (joonis 4). Seda põhjustab meeste suhteliselt madal keskhariduse tase. Kuigi kõigis ELi riikides on selles vanuses keskharidusega naisi suhtarvuna rohkem kui mehi (vaid Šveitsis on keskharidusega mehi pisut rohkem), on suhtarvude erinevus suurim (üle 10%) Portugalis, Hispaanias ja Eestis. Ilmselt on siin üks põhjuseid haridusteelt varakult lahkunute suur osatähtsus – need on 20–24-aastased noored, kelle üldhariduse tase piirdub põhiharidusega ja kes edasi ei õpi. Niisuguste noorte osatähtsus on Eestis ca 10% vanuserühmast, mis on üsna lähedane ELi riikide mediaanile, kuid mis

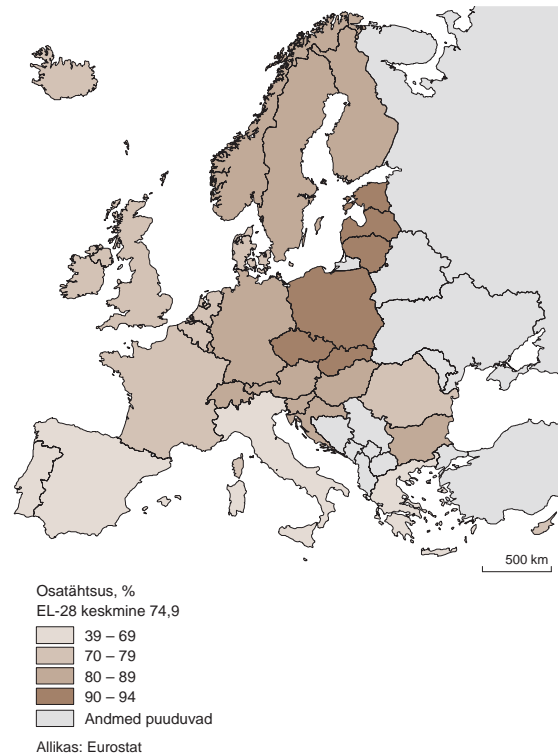
Joonis 3. Vähemalt 10-aastased kutsehariduse taseme järgi, 2000 ja 2011

Joonis 4. Vähemalt keskhariidusega meeste ja naiste osatähtsus 20–24-aastaste seas, 2011

Kaart 1. Vähemalt keskhariidusega inimeste osatähtsus 25–64-aastaste seas, 2011

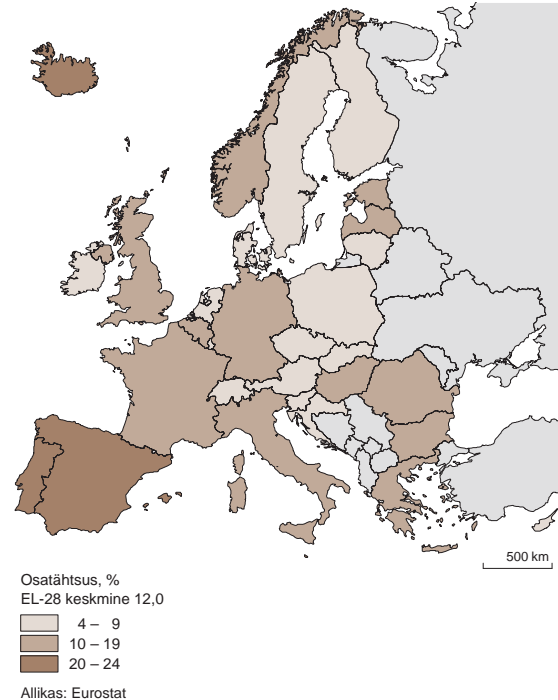
märgatavalt ületab hariduslikult edukamaid riike, sh Poolat ja Leedut (kaart 2).

Kõrgharidus. Eestis on 2011. aasta loenduse andmetel kõrgharidusega 29,7% vähemalt 10-aastastest – 23,6% meestest ja 34,8% naistest. Joonisel 5 on riigid järjestatud kõrgharitud inimeste osatähtsuse järgi 15–64-aastaste seas (arvestamata sugu), kuid eri värvi tulpad näitavad kõrgharitud naiste ja meeste osatähtsust vastava soo ja vanusega elanikkonnas. Kogu Euroopa Liidus on kõrgharitud naiste osatähtsust suurem kui meeste seas (vastavalt 26,6% ja 23,6%). Meeste puhul on kõrgharitud osatähtsust suurem peamiselt saksa kultuuriruumis (Šveits, Saksamaa, Austria). Suurim on naiste ja meeste vahe kõrgharitud omandanute hulgas Eestis, järgnevad Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Island. Kokkuvõttes on Eesti 15–64-aastaste kõrgharitud naiste osatähtsuse poolest 39,7%ga esikohal, järgnevad Iirimaa (39,5%) ja Norra (39,1%). Mehed on aga samasuguses pingereas keskel, ületades 24%ga napilt ELi keskmist taset (23,6%). Taas pole selge selle väga kõrge positsiooni kestlikkus. Selles sunnib kahtlema joonis 6, mis on samuti järjestatud meeste ja naiste summaarse kõrgharitud osatähtsuse järgi. Siin on näha, et Eesti kõrgharitud naiste osatähtsuse 30–34-aastaste seas (51,4%) ületab tervelt 9 riiki: Leedu (60,6%), Norra (58,7%), Iirimaa (58,4%), Rootsi (54,7%), Luksemburg (53,9%), Läti (53,7%), Soome (53,5%), Küpros (53,3%) ja Taani (52,4%).

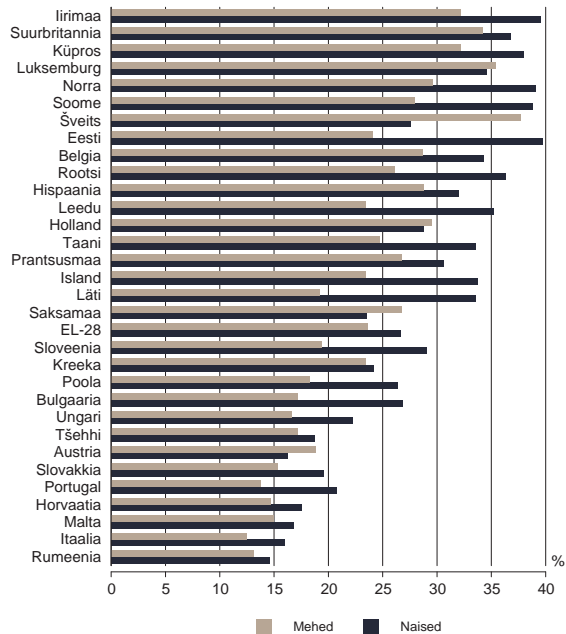
Järelilikult on suure osas Euroopa riikides viimasel kümnendil kõrgharitud omandanud rohkem noori kui Eestis ja mure selle üle, et Eestis lõpetab ülikooli liiga suur osa noortest, ei ole asjakohane – nähtavasti on kõrgharitud tänapäeva arenenud ühiskonnas eduka toimetuleku loomulik eeldus.

Kõrgharitud meeste ja naiste suhtarvude erinevus on Eestil Läti järel teisel kohal (üle 20%) ja kõrgharitud pingereas jäävad Eesti mehed oma suhtarvu poolest (31%) alla ka ELi keskmisele (32,4%), olles eespool vaid seitsmest ELi riigist. Niisiis võib ka kõrgharitudeta jäämist käsitleda haridustee enneaegse lõpetamisena ja see mure on väga omane Eesti noormeestele. Võimalik, et hariduse sooline segregatsioon Eestis on põhjuseid, miks meie noored on ELi riikide pingerea lõpus „kövadel“ erialadel omandatava kõrgema astme kõrgharitud poolest (kaart 3). See ei ole aga kuidagi kooskõlas Eesti kui eduka IT-riigi kuvandiga.

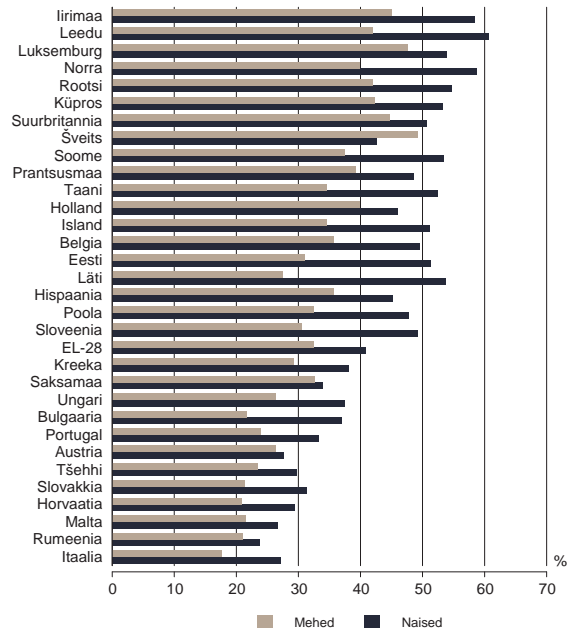
Kaart 2. Varakult haridusteelt lahkunute osatähtsus 20–24-aastaste seas, 2011

Joonis 5. Kõrgharidusega meeste ja naiste osatähtsus 15–64-aastaste seas, 2011

Joonis 6. Kõrgharidusega meeste ja naiste osatähtsus 30–34-aastaste seas, 2011

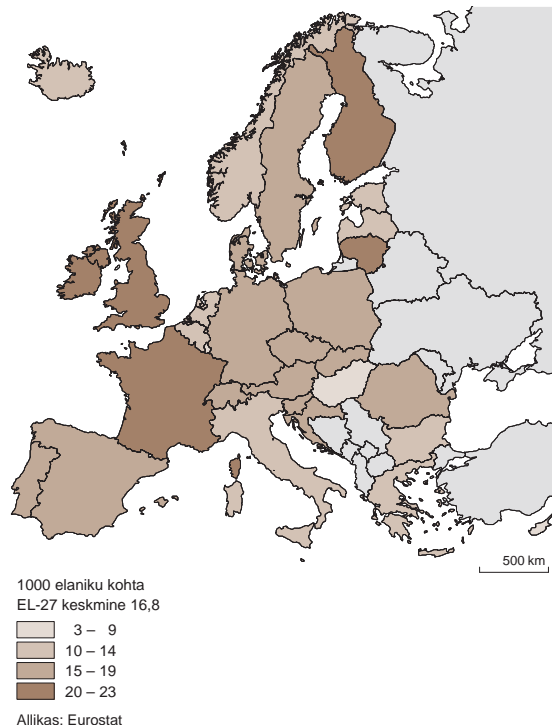
Eesti püsielanike haridustaseme sõltuvus vanusest

Haridustase sõltub väga oluliselt vanuserühmast. On selge, et noorimas vanuserühmas on ka kõige edukamad napilt üldpõhihariduseni jõudnud, ka järgmises, alla 20-aastaste vanuserühmas domineerivad põhiharidusega inimesed, 20–24-aastaste seas on ülekaalus keskhariduse omandanud ja alates 25-aastastest on üle kolmandiku kõrgharidusega. Kõrgharidus on kõige levinum haridustase kuni 70–75-aastaste vanuserühmani. Üle 75-aastaste seas saavutavad ülekaalu põhi- või algharidusega inimesed, kuid isegi üle 85-aastastest on 15% kõrgharidusega. Et naiste ja meeste hariduse omandamise strateegia on eriti viimasel ajal olnud väga erinev, on selle tulemusena erinev ka meeste ja naiste haridustaseme sõltuvus vanusest.

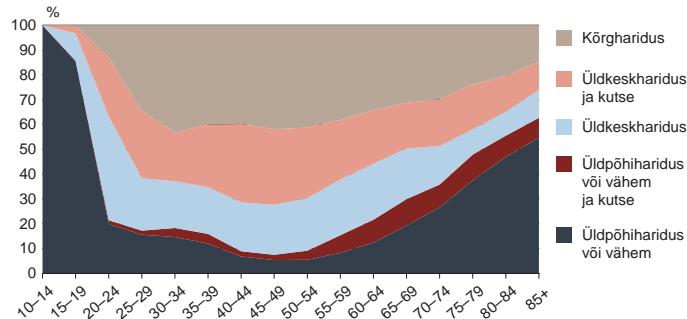
Keskealiste (üle 40-aastaste) meeste puhul on tähelepanuväärselt suur keskhariduse ja kutsega inimeste osatähtsus, mis läheneb 40%le. Kõrgharidusega mehi on vanuses 30–75 peaaegu stabiilselt 30% ringis, kuid üsna oluliselt varieerub madalaima – põhi- või algharidusega meeste osatähtsus. Kõige vähem – alla kümnendiku – on neid 40–55-aastaste seas, seevastu 20–24-aastastest noormeestest ei ole keskhariduse või kutse omandamiseni jõudnud tervelt veerand. Naiste puhul on 30. ja 50. eluaasta vahel terve rida selliseid aastakäike, kus kõrgharidusega on üle poole esindajatest.

Kutseharidus – ei kombineerituna kesk- ega põhiharidusega – ei ole naiste seas nii populaarne kui meeste seas. Suhteliselt madala haridusega piirdujaid on naiste seas vähem kui meeste puhul. Neid neidusid, kes 20–24-aastaselt ei ole keskkooli ega kutsekooli lõpetanud, on 15%, alates sellest vanusest kuni 60. eluaastateni on põhi- või algharidusega naisi alla 10% vanuserühmast, 40–54-aastaste puhul koguni alla 5%. Ainult väga eakate, üle 80-aastaste seas on kõrgharidusega mehi rohkem kui naisi – see oli aeg, mil kõrgharidust peeti rohkem meeste pärisosaks. Selgelt on näha (joonis 9), kuidas kõrgharidusega naiste osatähtsus kõige vanemast rühmast kuni 50–54-aastasteni pidevalt suureneb (mis tähendab, et naiste nooremad põlvkonnad õpivad aina agaramalt ülikoolis), kuid meeste puhul on sõltuvus vanusest hoopis nõrgem ja vanusevahemikus 30–75 peaaegu puudub, st et üldiselt pojad ei pürgi isade ja isegi vanaisadega võrreldes kõrgemate haridustasemete poole. Ilmselt siin ongi üks Eesti haridusliku mahajäämuse põhjuseid.

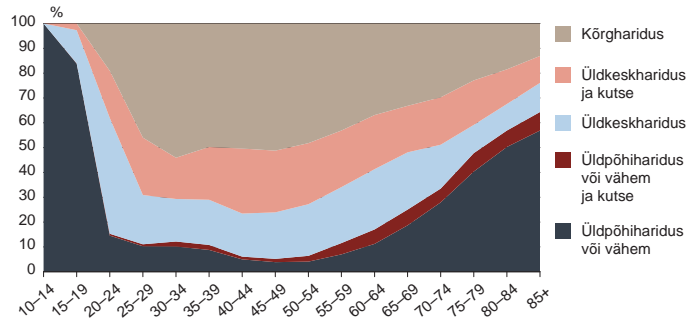
Kaart 3. Matemaatika, loodusteaduste või tehnoloogia alal magistri- või doktoritasemel kõrghariduse omandanud tuhande 20–29-aastase kohta, 2011

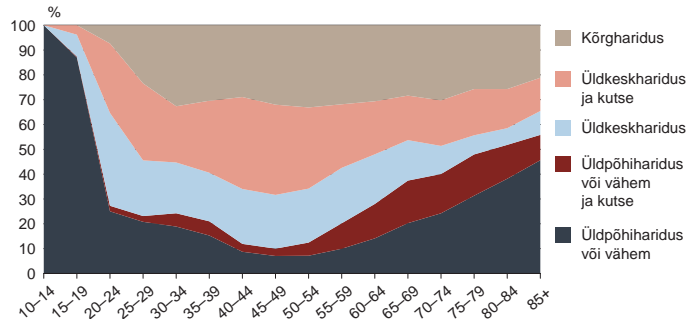
Joonis 7. Haridustase vanuserühma järgi, 2011

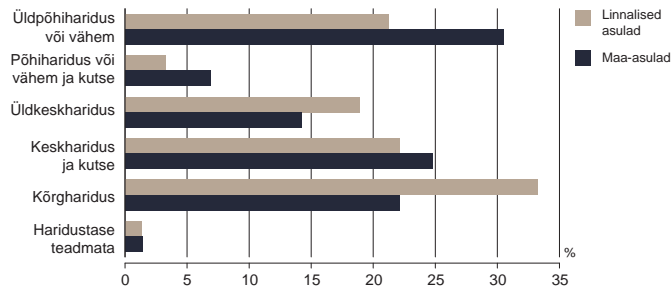
Joonis 9. Naiste haridustase vanuserühma järgi, 2011

Joonis 8. Meeste haridustase vanuserühma järgi, 2011

Joonis 10. Haridustasemete jaotus elukoha järgi, 2011

Omandatud haridustaseme sõltuvus elukohast ja rahvusest

Ootuspäraselt on maaelanike keskmine haridustase linnaliste asulate elanike omast madalam.

Kõrgharidusega inimesi on linnas 33%, maal aga 22%. Peeaegu vastupidine on põhi- ja algharidusega inimeste suhtarv – neid on maal 31%, linnas aga 21%. Maaelanikke iseloomustab aga kutsehariduse sagedasem omandamine, seda lisaks niihästi põhi- kui ka keskharidusele. Ekslik oleks arvata, et niisugune haridustasemete jaotus on maal varasemal ajal omandatud erinevate haridustasemete tõttu. Ka nooremates ja keskealistes vanuserühmades on suundumus sama – maal on vähem kõrgharidusega ning rohkem alg- ja põhiharidusega inimesi, kuid suhteliselt suurem on kutseharidusega inimeste osatähtsus.

Eestis elab arvestatav hulk rahvusrühmi, kelle kultuuritaust ja demograafiline käitumine on üpris erinevad. Ka nende Eestisse saabumise aeg ja asjaolud võivad olla erinevad. Võib küsida, kuivõrd need tausttingimused mõjutavad rahvuste haridusjaotust. Eestis elavate rahvusrühmade vanusjaotus on erinev. Et vanusest tulenevaid hariduserinevusi elimineerida, on võrreldud sagedamini esinevate rahvusrühmade 25–64-aastaseid isikuid. Võrdluseks sobivad rahvusrühmi on viis, ülejäänud on liiga väikesearvulised. Selgub, et haridustasemete vahel suuri erinevusi ei ole, kuid üldiselt ei ole teiste rahvuste esindajad madalama haridustasemega kui eestlased, pigem on olukord vastupidine. Seda näitab niihästi kõrgharidusega isikute osatähtsus (eestlastel väikseim) kui ka madala haridustasemega isikute suhtarv (eestlastel pigem ülejäänutest suurem). Osaliselt seletab seda erinevust elukoht: teiste rahvuste esindajad elavad valdavalt linnas ja nende haridustase vastab linnaelanike omale, eestlastest elab suur osa maal, kus keskmine haridustase on mõnevõrra madalam.

Õppimine

Õppimise kohta rahvaloendusel küsimusi ei esitatud, esimest korda Eesti rahvaloenduste ajaloos võeti need andmed registrist – Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS).

Kõigist Eesti püsielanikest õpib (Eestis) ligi 285 000 ehk 22,8% elanikkonnast, sh 24% meestest ja 21% naistest. Erinevust meeste ja naiste vahel seletab nende erinev vanusjaotus. Õppijate arv on eelmise loendusega (335 000) võrreldes 15% vähenenud, oluline põhjus on siin noorte põlvkondade väiksem arvukus. Kooliskäijate arv (EHISe andmetel) oli loendusandmetega üsna heas kooskõlas, siiski ei olnud nt 10–14-aastastest EHISe õppurite nimekirjas ca 600 loendatud isikut (1%) (joonis 13).

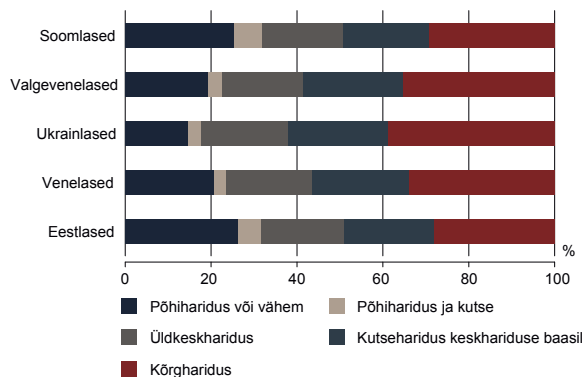
Meeste ja naiste õppimisaktiivsus

Kõrgematel õppetasemetel on naiste õppimisaktiivsus meeste omast märgatavalt suurem, noormehed seevastu on pigem orienteeritud varasemale kutse omandamisele (joonis 14). See, et mehed on aktiivsemad õppurid kutseõppes, on Euroopas üldine suundumus (joonis 15).

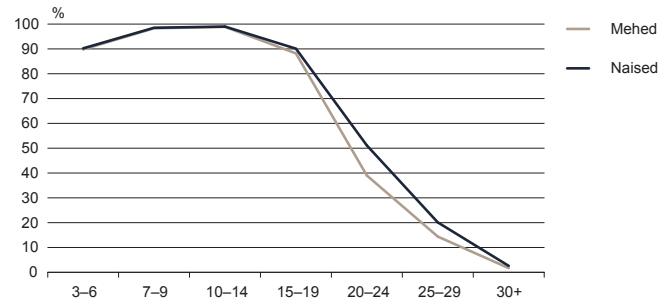
Õpiränne

Õppimisega seostub paratamatult õpiränne, sest kaugeltki igas asulas ja ka mitte igas linnas ei leidu kõiki koole, milles selle linna või asula noored õppida soovivad. Kui ränne on loomulik tudengite jaoks ja vastuvõetav ka vanemas koolieas õppuritele, siis alg- ja põhikooli õpilastel oleks normaalne õppida kodu lähedal. Kodulinnas või -vallas on õppimisvõimalus 86%-l kuni 15-aastastest õppuritest ja 64%-l 15–19-aastastest (joonis 16).

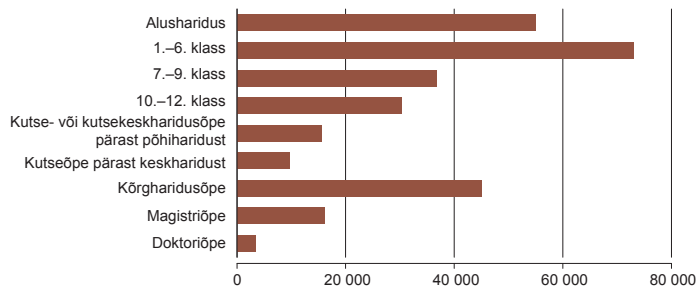
Joonis 11. 25–64-aastased rahvuse ja haridustaseme järgi, 2011*

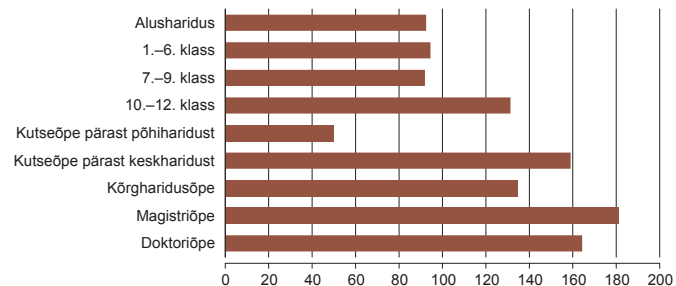
Joonis 13. Õppurite nimekirja kuulunud püselelanikud vanuserühma järgi, 2011

Joonis 12. Õppurid õppetase järgi, 2011

Joonis 14. Naisi saja mehe kohta õppetase järgi, 2011

* Parandatud 6.01.2015

Seega on nooremate õpilaste puhul koduläheduse tingimus üldjuhul täidetud. Nende 1200 alla 15-aastase lapse seas, kes käivad koolis väljaspool maakonna piire, ja 12 000 seas, kelle koolitee viib välja koduvallast, on ilmselt arvestatav hulk lapsi, kes käivad Tartu ja Tallinna eliitkoolides. Suhteliselt palju on Tallinnas koolis käivaid lapsi ka Raplamaal, mille põhjaosa on sisuliselt Tallinna tagamaaks muutunud.

Üsna sarnane on pilt ka joonisel 17, kus õppurid on vanuserühma asemel liigendatud õppetaseme järgi. Siin ei ole kujutatud kõrgkoolide ja keskkoolijärgsete kutseõppeasutuste tudengeid, sest rahvaloenduse rahvusvahelise kokkuleppe järgi loetakse nende elukohaks õppeasutuse linn/asula. Suurimad hariduskeskused on Tallinn ja Tartu, Tallinnas õpib ligi 86 000 last ja noort, neist 41 000 üldhariduskoolis, 8000 eri tasemega kutsekoolis ja 37 000 kõrgkoolis. Tartus õpib kokku üle 39 000 lapse ja noore, neist 13 000 üldhariduskoolis, ligi 4000 kutseharidussüsteemis ja 23 000 kõrgkoolis. Õppurid hõlmavad Tallinna elanikkonnast 22%, Tartu elanikkonnast aga 40%.

Keelteoskus

Haridusega on tihedalt seotud võõrkeelte oskus. Eestis on koolihariduses alati rõhku pandud võõrkeelte õpetusele ja traditsiooniliselt eeldatakse, et haritud inimene valdab mitut võõrkeelt.

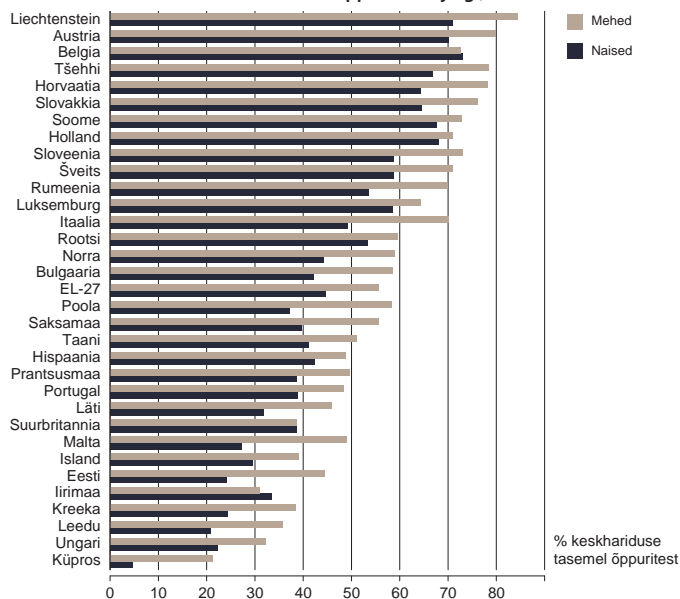
Eesti rahvaloendustel on seni enamasti esitatud küsimusi vastaja emakeele kohta. Üksnes mõnel loendusel on küsitud ka osatavaid võõrkeeli, kuid vastamisvõimaluste arv on olnud piiratud (nt nõukogude ajal küsiti vaid Nõukogude Liidu rahvaste keeli). 2011. aasta loendusel oli võõrkeelte küsimustik varasemast põhjalikum, emakeelele lisaks küsiti eesti keele murdeid ja ka võõrkeelte oskust, kusjuures eri võõrkeeli oli võimalik märkida kuni 20. Murdekeelt ei käsitletud emakeelena ega loetud ka võõrkeelte hulka. Keelteoskust küsiti vähemalt 3-aastaste kohta.

Eesti keele oskuse sõltuvus haridusest

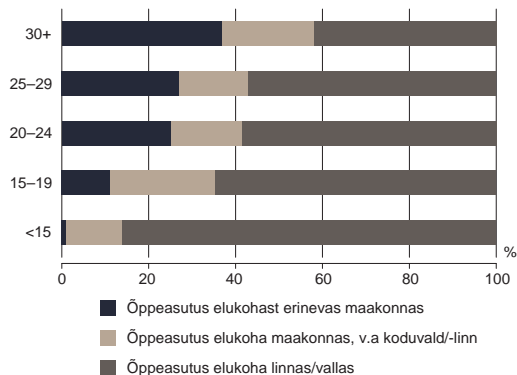
Eesti keele oskust mõõtis kaks küsimust – eesti keel võis olla inimese emakeel ja kui ei olnud, võis eesti keele märkida võõrkeelena, kuid seda alles vähemalt 3-aastaste puhul.

Eesti keele oskus sõltub vastaja haridusest, mis aga omakorda on seotud vanusega. Eesti keel on emakeeleks kõige sagedamini suhteliselt madala haridustasemega inimestel (valdavalt kuni 20-aastased), kuid samuti kõrgeima haridustaseme puhul ehk doktori- või magistrikraadi kaitsnutel (joonis 18). Suhteliselt vähe on eesti keelt emakeelena kõnelejaid rakenduskõrghariduse ja keskkoolijärgse kutseharidusega (varasema tehnikumiharidusega) inimeste seas. Eesti keelt võõrkeelena räägivad suhteliselt paremini need, kellel on vähemalt üldkeskharidus või kõrgharidus. Neid, kes eesti keelt ei oska, on kõige rohkem tehnilise kõrghariduse või nn tehnikumiharidusega inimeste seas, eriti vähemalt 50-aastaste hulgas.

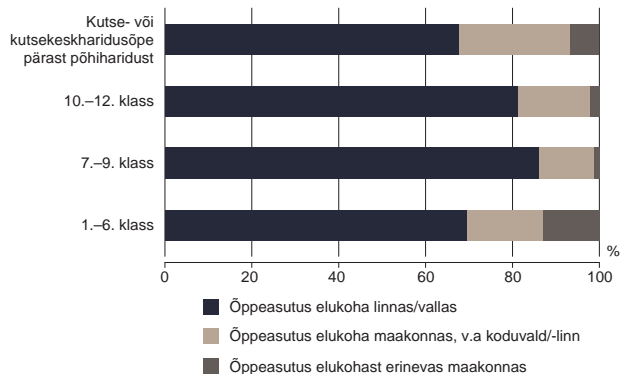
Joonis 15. Keskkhariduse tasemel kutseõppurid soo järgi, 2011

Joonis 16. Õppurid vanuse ja õppeasutuse paiknemise järgi, 2011

Joonis 17. Õppurid õppetase ja õppeasutus paiknemise järgi, 2011

Tabel 1. Levinumad võõrkeeled Eestis, 2011

Keel	Kõnelejad	% vähemalt 3-aastastest
Vene	545 537	43,66
Inglise	495 420	39,65
Eesti	177 286	14,19
Soome	167 315	13,39
Saksa	130 191	10,42
Prantsuse	18 677	1,49
Rootsi	13 990	1,12
Ukraina	9 981	0,80
Hispaania	7 853	0,63
Itaalia	4 319	0,35
Läti	2 922	0,23
Valgevene	2 869	0,23
Poola	2 817	0,23
Norra	2 325	0,19
Ladina	1 184	0,09
Leedu	1 125	0,09
Taani	1 011	0,08

Võõrkeelte oskus

Võõrkeelte oskust küsiti kõigi vähemalt 3-aastaste püsilanike kohta. Keeli, mille kõnelejaid on Eestis vähemalt viis, oli kokku 113 (sh viipekeeled). Tabelis 1 on esitatud keeled, mida oskab Eestis võõrkeelena vähemalt 1000 inimest.

Niisiis on Eestis kõige enam osatavad keeled endiselt eesti, vene ja inglise (viimane küll peamiselt vaid võõrkeelena, emakeelena esineb inglise keel väga harva), lisaks traditsiooniline saksa ja viimase viiekümne aasta jooksul levima hakanud soome keel.

Neid keeli oskab vähemalt kümnendik püsilanikest. Järgneb suur hüpe – järgmisi keeli oskab vaid 1% elanikkonnast või vähemgi. Selliste hulka kuuluvad Euroopa suured keeled prantsuse, hispaania, itaalia, samuti naabrite rootsi, läti ja leedu ning lõpuks ka siinsete arvukate vähemusrahvuste keeled ukraina ja valgevene. Arvestatav hulk on ka mitme võõrkeele oskajaid (Joonis 19).

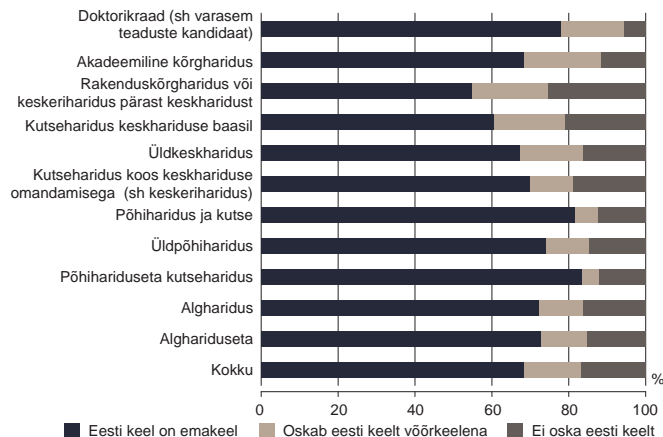
Eesti keelt emakeelena kõnelejatest ligi neli viiendikku oskab vähemalt üht võõrkeelt. Vanematel inimestel on see vene keel, noorematel inglise keel. Keskmine osatavate võõrkeelte arv on eesti emakeelega inimestel 1,5 ja muu emakeelega inimestel 0,9.

Selgub, et kõige levinum võõrkeel on eestlastel vene keel, muukeelselel aga eesti keel. Seega võib kinnitada, et Eestis räägib eesti keelt 1 064 502 inimest, neist 887 216 emakeelena ja 177 286 võõrkeelena. Vene keelt oskab Eestis 928 655 inimest, see on emakeel 383 118 inimesele ja võõrkeel 545 537 inimesele. Seega on Eestis ca 700 000 inimest, kes oskavad nii eesti kui ka vene keelt, st et üle poole Eesti püsilanikest oskab eesti keele kõrval ka vene keelt.

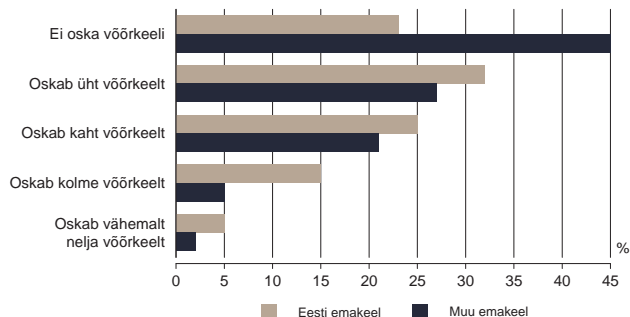
Võõrkeelte õppimine Euroopa Liidus

Keskkoolis õpitakse rohkem võõrkeeli ilmselt neis riikides, kus on mitu riigikeelt. Samuti on parem võõrkeelte oskus tüüpiline väiksematele riikidele. Vähem õpitakse võõrkeeli ingliskeelsetes riikides (Iirimaa ja Suurbritannia), kus üks üldkasutatav keel on lastel selge juba emakeelena. Eesti on keskkoolides õpitava kahe võõrkeelega ELi riikide hulgas üsna heas positsioonis.

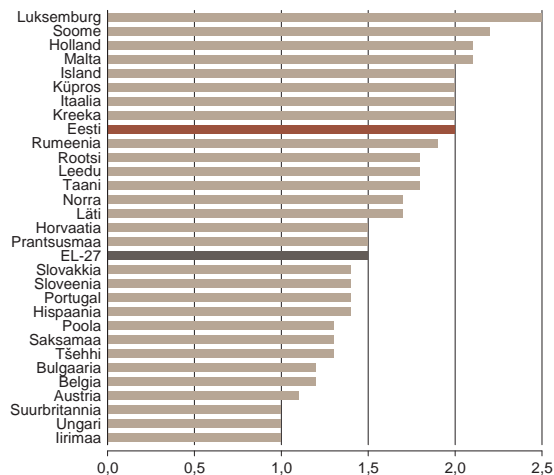
Joonis 18. Vähemalt 10-aastased eesti keele oskuse järgi, 2011

Joonis 19. Võõrkeelte oskajad emakeele järgi, 2011

Joonis 20. Keskmine keskkoolis õpitavate võõrkeelte arv, 2011

Murdekeeled

Tänapäeva maailma üldise globaliseerumise taustal on inimesed hakanud vastu pidise suundumusena huvi tundma oma juurte, päritolu ja esivanemate vastu. Sellega seostub ka kohalike keelte taaselustamine ja huvi nende vastu. Kui veel pool sajandit tagasi vaadati murdekeele kõnelejat kui vähese haridusega inimest, kes võib-olla kirjakeelt ei oskagi, siis tänapäeval on suhtumine teine – murdekeele oskamine (lisaks kirjakeelele) näitab pigem inimese kaalukamat vaimset pagasit. Seetõttu tunduski loogiline lisada murdekeele oskus keelteoskust käsitlevasse raamatu ossa, kuigi seda võiks vaadelda ka identiteedi tunnuseks, kuigi mitte niivõrd riiklikul, vaid pigem paikkondlikul tasemel.

2011. aasta rahvaloendusel küsiti esimest korda Eesti rahvaloenduste aja loos kõigi vähemalt 3-aastaste eesti keelt emakeelena kõnelejate kohta nende murdeoskust ja paluti märkida see murre (kohalik keel), mida inimene (kõige paremini) oskab. Murde võis valida kas otse ankeedilt (kus olid märgitud olulisemad mured), loetelust või kirjutada ise ankeeti vaba tekstina. Viimased kodeeriti andmetöötlaste käigus murrete klassifikaatori järgi.

Tabel 2. Eelistatunud võõrkeeled emakeele järgi, 2011

Eesti emakeelega elanikud			Muu emakeelega elanikud		
Võõrkeel	Kõnelejad	% rahvastikust	Võõrkeel	Kõnelejad	% rahvastikust
Vene	528 553	59,6	Eesti	177 284	43,7
Inglise	396 325	44,7	Inglise	99 093	24,4
Soome	158 254	17,8	Saksa	20 438	5,0
Saksa	109 753	12,4	Vene	16 983	4,2
Prantsuse	14 102	1,6	Soome	9 061	2,2
Rootsi	11 836	1,3	Ukraina	9 019	2,2
Hispaania	6 129	0,7	Prantsuse	4 575	1,1

Murdekeele oskuse sõltuvus soost ja vanusest

Loenduse tulemusena selgus, et murdekeele oskajaid on üle 130 000 ehk 15,4% eestikeelsetest vähemalt 3-aastastest elanikest. Ootuspäraselt on murdekeele oskajaid rohkem vanemaeliste hulgas (joonis 21). Meeste ja naiste murdeoskused on peaaegu ühesugused ja üheski vanuses ei ületa murdeoskajate osatähtsust veerandit vanuserühmast, kuigi jõuab eakate puhul üsna selle piiri lähedale. 82,9% vastanutest kinnitas, et nad murdekeelt ei oska, ja 1,8% puhul jäi murdekeele oskus teadmata.

Kõneldavad murded ja murrakud ning nende seos elukohaga

Ülekaalukalt kõige tuntum on Võru murre – Eestis oskab Võru murret 87 000 inimest (sh 12 500 Setu murraku oskajat). 24 500 inimest oskab saarte murret (sh 1300 Kihnu murraku oskajat), 9700 inimest kõneleb Mulgi ja 4100 Tartu murret. Ida- ja rannikumurde kõnelejaid on üle 1000, läänemurde ja keskmurde oskajaid vastavalt 800 ja 200.

Kui võrrelda murdekeele kõnelejate arvu vastava piirkonna elanike arvuga, võib jõuda Võru murde kõnelejate puhul mõnevõrra üllatava tulemuseni. Võru- ja Põlvamaa elanike koguarv on vaid 60 000, seega on Võru murdekeele kõne-

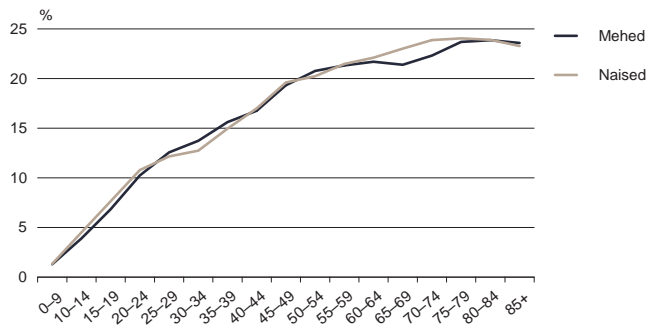
lejaid peaaegu poole (1,43 korda) rohkem kui seal praegu inimesi elab. Asi muutub arusaadavaks, kui liidame praegustele Võru- ja Põlvamaa elanikele juurde neis maakondades sündinud, kuid praegu mujal Eestis elavad inimesed, keda on kokku ligi 32 000. Siiski võib arvata, et Tartu murret ei ole paljud selle oskajad osanud Võru murdest eristada ja on selle ankeedis Võru murdeks märkinud.

Saare- ja Hiiumaa elanikkond on kokku 40 000 inimest, see on võrdlemise hästi kooskõlas saarte murde kõnelejate arvuga, samuti ei tekita küsimusi Mulgi murde rääkijate arv.

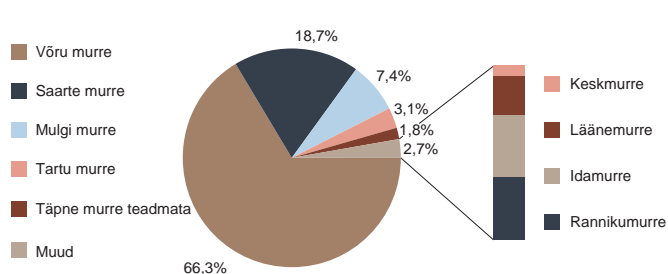
Ka Põhja-Eesti murdeid (ranniku-, kesk-, ida- ja läänemurre) ei tundnud inimesed nähtavasti ära nende läheduse tõttu kirjakeelele. Siiski ei saanud täpsiasi, et murrete klassifikatsioon on inimestele võõras, olla eksituse peamine põhjus, sest murded ja murrakud võis ankeeti märkida kohanime (kihelkonna) järgi, kus seda vastaja teades kõneldi.

Jooniselt 23 on näha, et Võru murret oskab 67% Võrumaa elanikest, kusjuures võrumaalaste seas teiste murrete kõnelejaid peaaegu ei ole. Põlvamaa elanikest oskab Võru murret 56% ja Tartu murret vaid 0,4%. Suhteliselt palju Võru murde kõnelejaid on Valgamaal (21% elanikest), kus osatakse veel Mulgi (6% elanikest) ja Tartu murret (2%). Saaremaa ja Hiiumaa elanikud oskavad peamiselt

Joonis 21. Murdekeele oskuse soo ja vanuserühma järgi, 2011

Joonis 22. Eri murrete kõnelejate osatähtsus, 2011

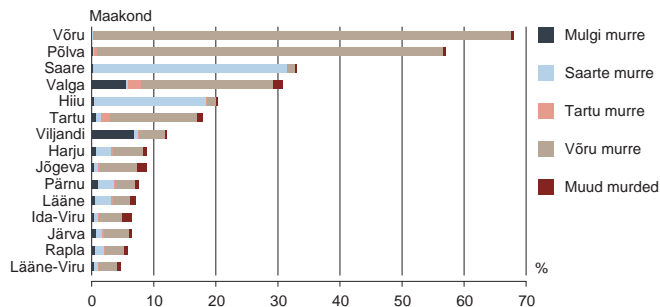

saarte murret (Saaremaal 31% ja Hiiumaal 18%). Mõlemal saarel on ka 1% Võru murde kõnelejad. Viljandi maakonnas kõneleb 7% elanikest Mulgi ja 4% Võru murret. Mõnevõrra kummaline on olukord Tartumaal, kus Võru murret kõneleb 14% rahvastikust, Tartu murret aga kümme korda vähem. Ülejäänud maakondade puhul on pilt võrdlemisi ühesugune – murdeoskajate osatähtsus varieerub 5%st Lääne-Virumaal 9%ni Harjumaal, kõigis maakondades osatakse kõige rohkem Võru murret, vaid Pärnu- ja Läänemaal konkureerib Võru murdega saarte murre. Pärnemaal on murdekeele kõnelejad koondunud Kihnu saarele, kus räägitakse saarte murde Kihnu murrakut. Muude murrete oskajate osatähtsus küünib poolteise protsendini vaid Ida-Virumaal (rannikumurre), Jõgevamaal (idamurre) ja Valgamaal (ei osata murret määrata).

Huvitaval kombel oskavad murdekeeli kõnelda ka välismaal sündinud. Ootuspäraselt kõneleb Võru murret üle poole Eesti endisel territooriumil sündinud ja veel elus olevast 2338 inimesest; 30% neist teab, et kõneldav keel on Setu murrak. Ka mujal välismaal sündinutest oskab murdekeeli 18,5%, nende seas on ligi 1000 Setu murraku oskajat.

Murrakutest (murrete alaliigid) on tuntuimad Setu murrak (mida kõneles 12 531 inimest) ja Kihnu murrak (1319 kõnelejat).

Joonis 23. Eri murrete kõnelejad maakonna järgi, 2011

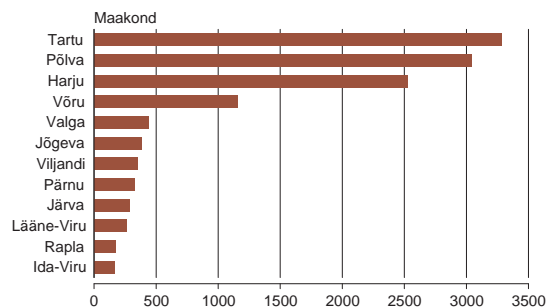

Setu murrak

Et setud on viimasel ajal väga aktiivselt oma etnilise rühma (rahvuse) eluõiguse eest võidelnud, on neid käsitletud eraldi, seda enam, et Setu murrak on keelte klassifikatsioonis Võru murde alamrühm ja seetõttu Setu murraku oskajad Võru murde kõnelejate hulgas ei eristu. Ometi kuulub Setu keel aktivistide kinnitusele iseseisva keelena rahvusvahelise keelte loetelusse. Igatahes on Setu keeles viimasel ajal kirjastatud mitte üksnes luuleraamatuid, vaid ka aabits ja tarbetekste. Selgub, et kõige rohkem Setu murraku kõnelejad – üle 3000 ehk 26% – elab Tartumaal, neist 63% Tartu linnas. Põlvamaal (kus paiknevad põlissetu vallad) elab samuti üle 3000 Setu murraku oskaja. Mõnevõrra vähem on Setu murraku oskajaid Võrumaal, välja arvatud 800 elanikuga Meremäe vald, mis kuulub põlis-Setumaa alale ja kus Setu keelt kõneleb ligi 60% elanikest.

Tähelepanuväärne on see, et üle poole Setu murraku kõnelejatest elab maal, kuid eri maakondades. Joonisel 25 on esitatud linn ja vallad, kus elab vähemalt sada Setu murraku oskajat. Tartu ja Tallinna linnale, mis on kogu Eesti jaoks suurimad sisserände keskused, järgnevad setu asustusala vallad. Setu murraku kõnelejad elab ka Tartu ja Tallinna lähedal uusasumites.

Joonis 24. Setu murraku kõnelejad maakonna järgi, 2011^a

^a Esitatud on üksnes need maakonnad, kus on vähemalt sada Setu murraku oskajat.

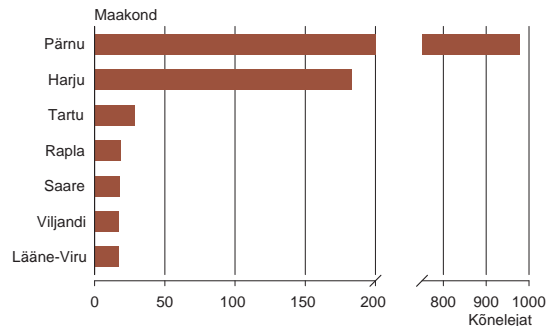
Kihnu murrak

Setu murrakuga mõneti sarnane on Kihnu murrak, mida samuti eelnevas ei käsitletud saarte murdest eraldi. Kihnu murraku on laiemalt tuntuks teinud Eesti Raadios regulaarselt esitatavad kihnukeelsed uudised. Kihnu murraku kõnelejaid on kümme korda vähem kui Setu murraku kõnelejaid, peaaegu kolmveerand neist elab Pärnumaal ja selliseid maakondi, kus Kihnu murraku kõnelejaid on vähemalt 15, on kokku vaid 7 (joonis 26). Ligi kolmandik Kihnu keele oskajatest elabki Kihnu vallas, järgnevad Pärnu linn, Tallinn ja rida Pärnumaa valdu eesotsas Tõstamaa ja Audruaga (joonis 27).

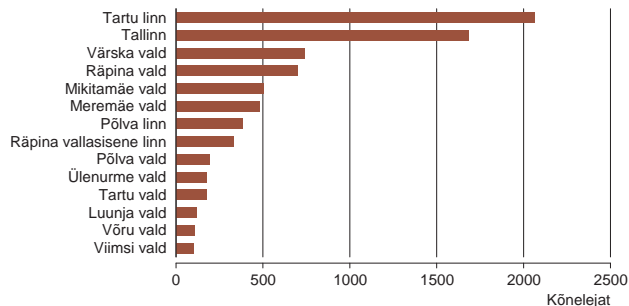
Murdeoskuse seos sünnikoha ja haridusega

Murdeoskus seostub väga oluliselt sünnikohaga, kusjuures ülekaalukalt aktiivseimad murdekõnelejad on Kagu-Eestis – Võrumaal, Põlvamaal ja ka endisel Setumaal (praeguse Venemaa territooriumil) sündinud. Järgnevad Saaremaal ja Hiiumaal sündinud, seevastu Põhja-, Lääne- ja Kesk-Eestis sündinute murdeoskus piirdub enamasti mõne protsendiga (joonis 29).

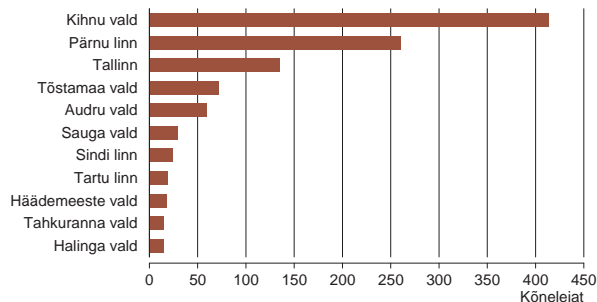
Joonis 26. Vähemalt 15 Kihnu murraku kõnelejaga maakonnad, 2011

Joonis 25. Vähemalt saja Setu keele oskajaga linnad ja vallad, 2011

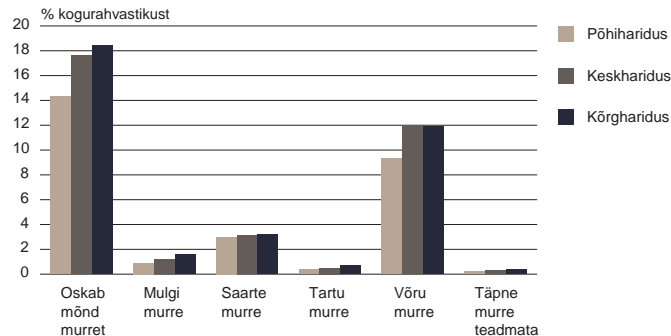
Joonis 27. Vähemalt 15 Kihnu murraku kõnelejaga linnad ja vallad, 2011

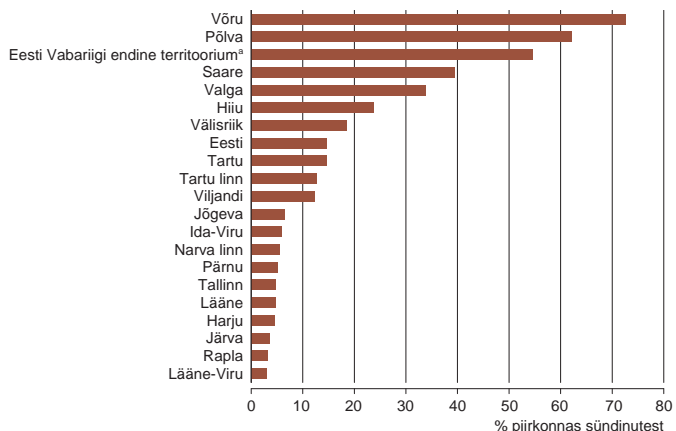
Hariduse mõju murdekeele oskusele on kahteline. Ajalooliselt on kõrgema haridustasemega inimesed pruukinud kirjakeelt, murdekeeles kõnelemist peeti pikka aega isegi sobimatuks ja vähese harituse tunnuseks. Murdekeel taandus tasapisi n-õ kõõgikeeleks, milles puudus sõnavara keerukama sisuga teksti esitamiseks. Vähem haritute keelekeskkond säilis pikemalt murdekeelsena, mis soodustas nende paremat murdekeele oskust.

Tänapäeva Eestis on aga tänu elanike kõrgele haridustasemele ja massimeediale saanud kirjakeel niivõrd üldiselt kasutatavaks, et murdekeele kõnelejate puhul ei teki kahtlustki, et nad eesti kirjakeelt ei oska. Murdekeeles kõnelemine ja kirjutamine tähendab enamasti pigem teadlikku pärimuse elustamist, mis on omane just kõrgema haridustasemega inimestele. Seda väidet kinnitab ka joonis 30, kust on näha, et üheski vanuserühmas ei ole põhiharidusega (sh algharidus) inimeste murdekeele oskus parem kui kesk- ja kõrg-haridusega inimestel. Joonis näitab ka, et kõrgema haridustaseme puhul on murdeoskus mõne-võrra parem kui madalama haridustaseme korral. Siin on põhihariduse hulka arvatud ka põhiharidus koos kutsega ja põhiharidusest madalamad haridusastmed.

Joonis 28. Murdekeele oskus haridustaseme ja murde järgi, 2011

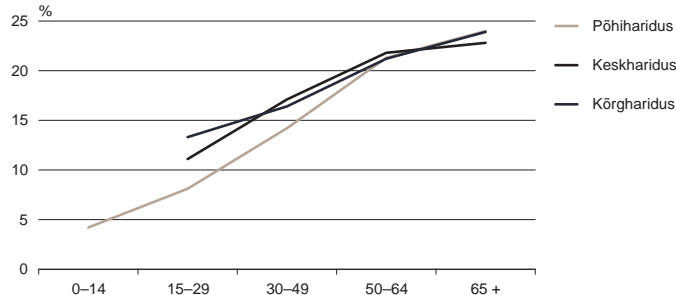

Joonis 29. Murdekeelte oskajad sünnikoha järgi, 2011

*Petserimaa või Narva jõe tagune ala

Joonis 30. Murdekeele oskus vanuserühma ja hariduse järgi, 2011

Tervis

Tänapäeval ei kuulu terviseküsimused rahvusvahelise standardi järgi rahvaloenduste kohustuslike küsimuste hulka, seda enam, et üha rohkemates riikides on olemas registrid, mis kajastavad riigi elanike terviseandmeid märksa põhjalikumalt, kui neid on võimalik rahvaloendusel (enesehinnanguna) küsida. Liiatigi on terviseküsimused mõneti delikaatsed ja nendele vastamine ei ole loendatavale alati vastuvõetav.

Eesti rahvaloenduste terviseküsimused

Eestis on korduvalt rahvaloendustel tervise kohta küsimusi esitatud, kuid küsimuste laad ja sisu on olnud nii erinevad, et võrdlusi teha ei ole võimalik. Esimestel loendustel küsiti peamiselt puudeid (Kas pime? Kas kurt? Kas nõdra-meelne?). Saksa- ja nõukogudeaegsetel loendustel terviseküsimusi ei küsitud, viimasel juhul oli ilmselt põhjuseks tugev registrisüsteem (dispansseerimine): mitme haiguse (sh vaimuhaigused ja tuberkuloos) põdejad olid registreeritud ja nende tervist jälgiti riiklikult nende endi soovist sõltumata.

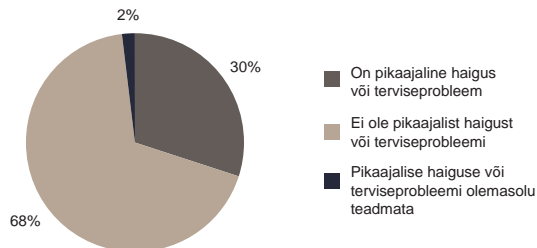
2000. aasta rahvaloendusel küsiti inimesele ametlikult omistatud invaliidsuse kohta. Viimase loenduse ajal oluks sama lähenemine mõttetu, sest vastav teave on Eesti registrites olemas. Siiski pidasid tarbijad (Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut) vajalikuks rahvaloendusel terviseküsimusi esitada. Need küsimused kuuluvad rahvusvaheliselt välja töötatud tervise enesehinnangu komplekti ja neid kasutatakse muu hulgas ka oodatava haigusvaba eluea hindamiseks. Küsimusi oli kaks ja need esitati igale Eesti püsilanikule.

- Kas Teil/tal on mõni pikaajaline haigus või terviseprobleem? (Jah/ Ei)
- Kui palju mõni terviseprobleem on Teie/tema igapäevategevusi juba pikka aega (vähemalt kuus viimast kuud) piiranud? (On oluliselt piiranud / On piiranud, aga mitte oluliselt / Ei ole piiranud)

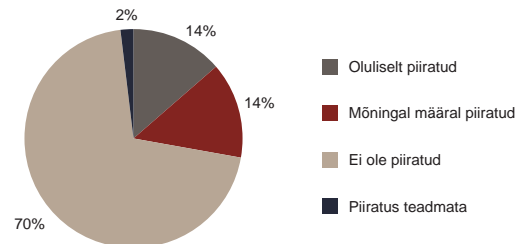
Terviseprobleemid ja neist põhjustatud piirangud

Rahvaloenduse andmetel pödes 30% Eesti inimestest kroonilist haigust või puudega (joonis 31), 14% alalistest elanikest oli terviseprobleem tõsiseks takistuseks igapäevategevistel ja 14% takistas see probleem tegevusi mõnevõrra (joonis 32).

Joonis 31. Rahvastik pikaajalise haiguse või terviseprobleemi olemasolu järgi, 2011

Joonis 32. Rahvastik tervisest tulenevate igapäevategevuste piiratuse järgi, 2011

Terviseprobleemide ja piirangute kooskõla

Üldiselt on terviseprobleemid ja neist põhjustatud tegevuspiirangud omavahel võrdlemisi hästi kooskõlas. Üle 170 000 inimese (13,3% rahvastikust) põeb mõnd pikaajalist haigust või kannatab terviseprobleemi all ning nende igapäevategevus on oluliselt piiratud, 150 000 pikaajaliselt põdeva inimese (11,8%) tegevus on mõnevõrra piiratud ja 64 000 (4,9%) inimest põeb küll pikaajalist haigust, kuid piiranguid ei tunnetata. Ligi kaks kolmandikku elanikkonnast ehk umbes 850 000 inimest ei põe pikaajalisi haigusi ega tunnetata piiranguid, 32 000 inimest (2,5%) on mõnevõrra piiratud, kuigi pikaajalisi haigusi ei põe ja ligi 4000 inimest (0,3%) ei põe küll pikaajalisi haigusi, kuid nende igapäevategevus on tervise tõttu oluliselt piiratud. Infot terviseprobleemide kohta ei õnnestunud saada 24 000 inimeselt (1,9%).

Tervise enesehinnangud Euroopa Liidus

Euroopa Liidu võrreldavate andmete aluseks on valikuuringust pärinevad tervise enesehinnangud viiepalliskaalal, riigid on järjestatud väga hea tervisega inimeste osatähtsuse järgi (joonis 33). Selgub, et väga hea tervisega inimeste osatähtsus varieerub riigiti enam kui kümnekordselt – Lätis on see 4,4%, Kreekas aga peaaegu 47%. Seejuures ei ole näha otsest seost ei majandusliku jõukusega (Kreeka ei kuulu ELi jõukaimate hulka) ega ka kliimaga (tipus on niihästi lõunapoolsed riigid

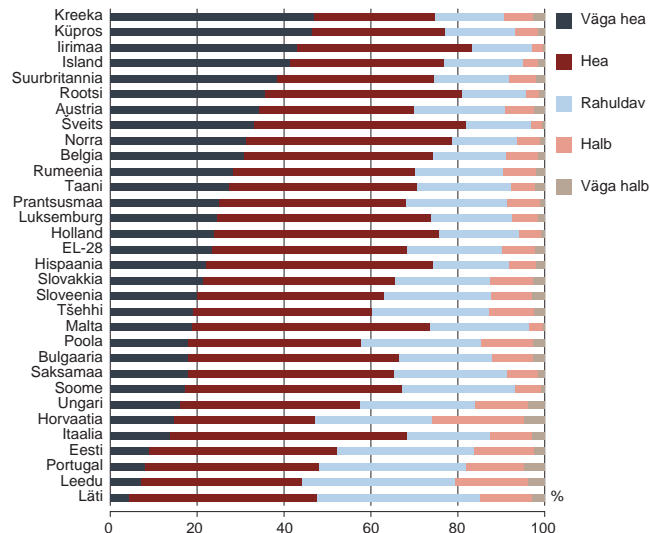
Tabel 3. Terviseprobleemid ja nendest tingitud tegevuspiirangud, 2011 (protenti)

	Oluliselt piiratud	Mõningal määral piiratud	Ei ole piiratud	Piiratus teadmata	Kokku
On pikaajaline haigus või terviseprobleem	13,3	11,8	4,9	0,0	30,0
Ei ole pikaajalist haigust või terviseprobleemi	0,3	2,5	65,4	0,0	68,2
Pikaajalise haiguse või terviseprobleemi olemasolu teadmata	0,0	0,0	0,0	1,8	1,8
Kokku	13,6	14,2	70,4	1,9	100,0

Kreeka ja Küpros kui ka põhjamaine Island, pingerea lõpus on Balti riikide kõrval ka päikesepaisteline Portugal).

Eesti on Euroopa Liidu riikide seas üsna pingerea lõpus – väga hea ja hea tervisega inimesi on vähe, halva ja väga halva tervisega inimesi aga suhteliselt palju. Et tegemist on enesehinnanguga, võib see näitaja mõõta peale otsese tervise seisundi ka üldist rahulolu (sh majandus- ja julgeolekuprobleemidest põhjustatud stressi taset). Kui võrrelda uuringu andmeid loenduse andmetega, on näha võrdlemisi rahuldav kooskõla, kuigi küsimused on erinevad. Enesehinnangu põhjal halva või väga halva tervisega inimeste osatähtsus 16,3% on lähedane loenduse põhjal leitud pikaajalist haigust põdevate ja seetõttu igapäevaelus piiranguid tajuvate inimeste osatähtsusega (13,6%).

Joonis 33. Euroopa Liidu elanike tervise enesehinnang, 2011

Tervise enesehinnangut mõjutavad tegurid

Asulatüübi mõju tervisele ja toimetulekule

Võib oletada, et terviseprobleeme mõjutab oluliselt elukeskkond ja see on maal ja linnas erinev. Tabelis 4 on esitatud sama teave linna- ja maaelanike kohta. Linnalisi ja maa-asulaid võrreldes selgub, et maal on inimeste tervis mõnevõrra kehvem, hoolimata eeldatavalt tervislikumast elukeskkonnast. Terviseprobleemide esinemissagedus on maal 1% võrra suurem kui linnas, kuid siin võib põhjuseks olla ka maaelanike keskmiselt kõrgem vanus. Suurem erinevus on aga igapäevaeluga toimetulekus – olulisi piiranguid on 15,3% maaelanikel ja 12,7% linnaelanikel. Nähtavasti on sarnase tervisega inimestel linnas lihtsam eluga toime tulla kui maal, kus vahemaad on suuremad ja olmemugavuste tase üldiselt madalam.

Terviseprobleemide sõltuvus vanusest, soost ja rahvusest

Haigestumus on suhteliselt suurem kuni 10-aastaste laste hulgas (aastas haigestub keskmiselt 0,8%), püsib madal järgmise 25 aasta jooksul (aastas haigestub selles eas keskmiselt vaid 0,2%) ja hakkab siis tõusma – kuni 80. eluaastani haigestub kroonilistesse haigustesse aastas keskmiselt 1,3% inimestest.

Jooniselt 34 on näha, et linna- ja maainimeste terviseprobleemide erinevus

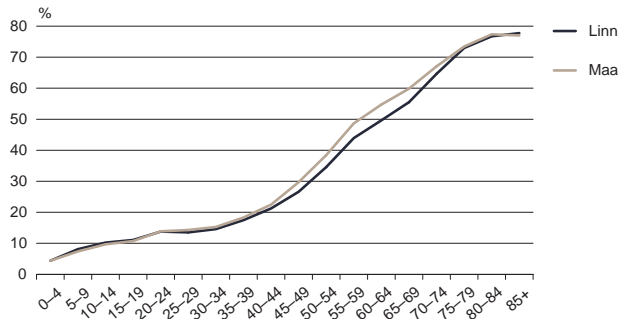
tekib 40. eluaastal ja süveneb kuni 60–64-aastaste vanuserühmani, kus terviseprobleemide all kannatab 50% linna- ja 55% maainimestest. Kõrgemas eas vahed kaovad, kuigi terviseprobleemide sagedus kasvab järjest, ulatudes üle 85-aastaste puhul juba üle kolmveerandini sellealalistest.

Mehi ja naisi võrreldes selgub, et naistest on terviseprobleeme ligi kolmandikul – 32,4% –, meestest aga vaid 27,2%-l. Sellest ei saa siiski järeldada, et naistel on üldiselt palju halvem tervis kui meestel. Meeste ja naiste terviseprobleemide vahekorrd sõltub väga oluliselt vanuserühmast ja elukohast. Kuni 45. eluaastani on linnalistes asulates meestel rohkem terviseprobleeme kui naistel, kusjuures suurim, ligi 5%ne erinevus on 20–24-aastaste vanuserühmas – selles vanuses on terviseprobleeme 16% meestest ja 11% naistest (joonis 35). Alates 45.–49. eluaastast kasvab linnalistes asulates naistel terviseprobleemide hulk kiiremini kui meestel, vahe on suurim (üle 4%) 70–74-aastastel (terviseprobleemid on 62% meestest ja 66% naistest), kõrgemas eas erinevus taas tasandub. Maa-asulates on üldised suundumused võrdlemisi sarnased linnaliste asulate omadega, kusjuures suurim meeste ja naiste erinevus – ligi 5% – on samuti 20–24-aastaste vanuserühmas. Kuid meeste probleemide ülekaal (mis on küll enamiku vanuserühmade puhul üsna pisike, vaid 1–2%) kestab kuni 64. eluaastani – ainus väike, ilmselt pigem juhuslik erand puudutab 15–19-aastaseid neide. Suurim erinevus

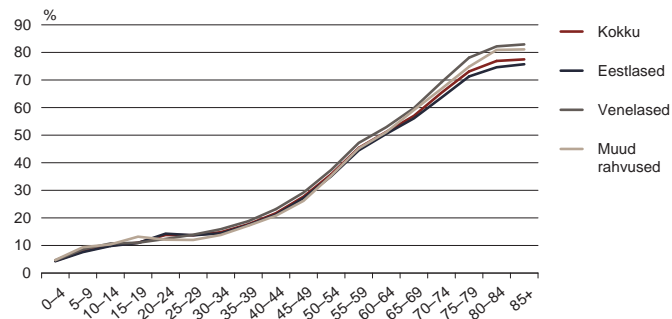
Tabel 4. Terviseprobleemid ja nendest tingitud tegevuspiirangud asulatüübi järgi, 2011 (protsenti)

	Linn					Maa-asulad				
	Oluliselt piiratud	Mõningal määral piiratud	Ei ole piiratud	Piiratus teadmata	Kokku	Oluliselt piiratud	Mõningal määral piiratud	Ei ole piiratud	Piiratus teadmata	Kokku
On pikaajaline haigus või terviseprobleem	12,5	12	5,2	0	29,7	15	11,2	4,4	0	30,6
Ei ole pikaajalist haigust või terviseprobleemi	0,3	2,4	65,6	0	68,4	0,3	2,5	64,9	0,1	67,8
Pikaajalise haiguse või terviseprobleemi olemasolu teadmata	0	0	0	1,9	1,9	0	0	0	1,6	1,6
Kokku	12,7	14,5	70,8	2	100	15,3	13,8	69,3	1,6	100

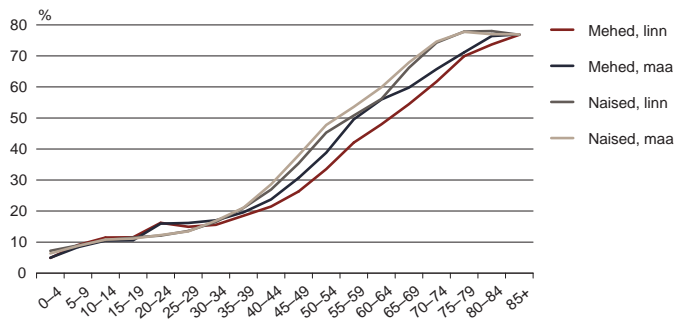
Joonis 34. Terviseprobleemid elukohta ja vanuserühma järgi, 2011

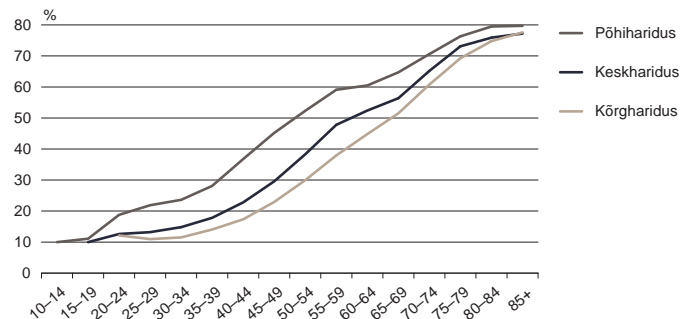
Joonis 36. Terviseprobleemid rahvuse ja vanuserühma järgi, 2011

Joonis 35. Terviseprobleemid vanuse, elukohta ja soo järgi, 2011

Joonis 37. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemi olemasolu haridustaseme ja vanuserühma järgi, 2011

ilmneb 75–79-aastaste seas, kui meestest kannatab terviseprobleemide all 71%, naistest – 75%. Veel kõrgemas eas vahekord taas tasakaalustub.

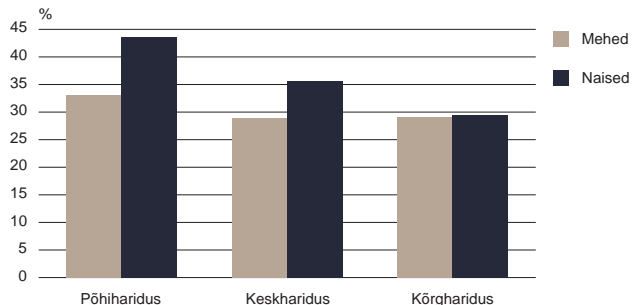
Rahvuste vahel on erinevused kuni 60. eluaastani väikesed, pärast seda ilmnevad erinevused – venelastel ja muude rahvuste esindajatel esineb haigusi ja puudeid mõne protsendi võrra rohkem kui eestlastel, kuigi vanuses 20–50 on muude rahvuste esindajatel kroonilisi haigusi isegi vähem kui eestlastel (meenu-tagem siiski, et tegemist on väga väikesearvulise rahvusrühmaga). Et keskmiselt on venelased ja muude rahvuste esindajad eestlastest vanemad, on ka nende haigestumus keskmiselt suurem (eestlastest on terviseprobleeme 28,5%, venelastest 32,4% ja muude rahvuste esindajatest koguni 38,4%).

Hariduse mõju tervisele

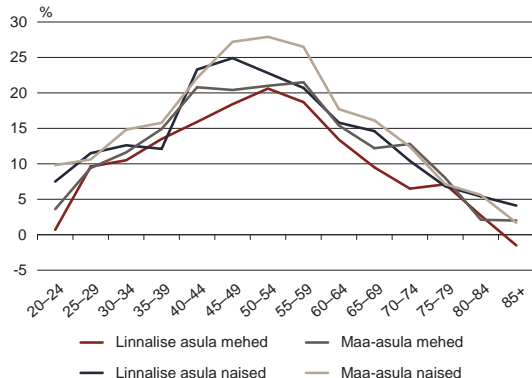
Uurides hariduse mõju tervisele on kasutatud kolme haridustaset: põhiharidus või vähem koos kutseharidusega või ilma (põiharidus); kesklaridus koos kutseharidusega või ilma (kesklaridus) ning kõrghariduse kõik variandid, sh magister ja doktor (kõrgharidus) (Joonis 37).

Tervise ja hariduse vastastikune mõju on üsna suur. Ilmselt mõjutab omanda-

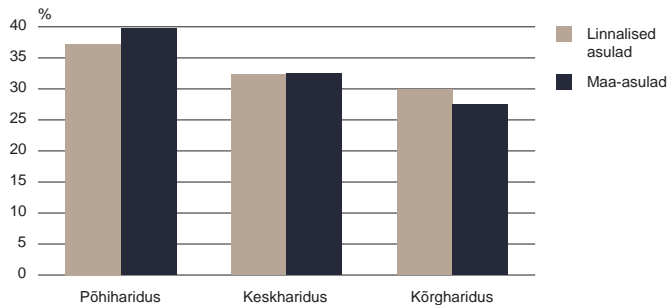
Joonis 38. Pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus haridustaseme ja soo järgi, 2011

Joonis 39. Pikaajalise haiguse esinemise erinevus põhi- ja kõrgharidusega meestel ja naistel vanuserühma ja elukoha järgi, 2011

Joonis 40. Pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus haridustaseme ja elukoha järgi, 2011

tud haridus oluliselt elulaadi ja selle kaudu ka tervist ning vastupidi, halb tervis võib olla takistuseks haridusteel. Jooniselt on näha, et pikaajaliste haiguste risk on eriti suur inimestel, kelle haridus piirdub põhiharidusega või jääb sellest madalamaks. 20–50-aastastel kõrgharitudel on keskmiselt kaks korda vähem puudeid ja kroonilisi haigusi kui samas vanuses põhi- või madalama haridusega inimestel.

Haridusest sõltuv haigusrisk on naistel suurem kui meestel (joonis 38), kuid see on suurel määral vanusest. Pikaajalise haiguse esinemissageduse erinevus põhi- ja kõrgharidusega inimestel on suurim (ligi 30%) 45–55-aastastel maa-naistel. Linnanaistel on suurim erinevus 25%, meestel piirdub suurim erinevus 20%-ga. Kõigil juhtudel jääb suurim erinevus ligilähedaselt samasse vanusepiirkonda (joonis 39). Hoolimata väikestest erinevustest linna ja maa vahel, on elukoha (linnaline või maa-asula) mõju hariduse ja tervise seosele võrdlemisi väike.

Toimetulek igapäevaeluga

Toimetulekut on siin iseloomustatud nende inimeste osatähtsusega, kellel on tervisest tulenevad olulised igapäevaelu piirangud.

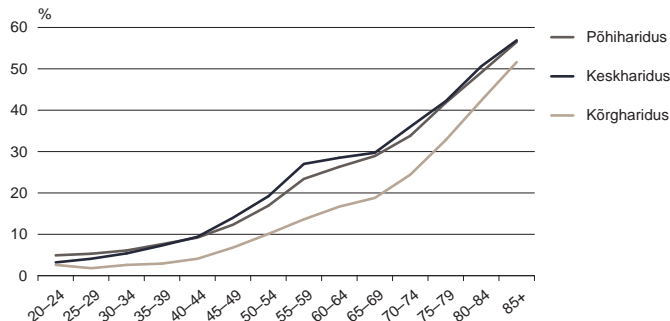
Ka igapäevaeluga toimetulekul on kõrgharitudel suur eelis põhiharidusega inimeste ees, kusjuures see seaduspära kehtib nii meestel kui ka naistel. Tähelepanu äratav jónks 60. eluaasta ümbruses. Ilmselt on see seotud pensionieaga – inimestel võib olla raske tulla igapäevaeluga toime tööil käies, kuid pensionile jäädes, kui kohustuste hulk väheneb, paraneb ka võime eluga toime tulla.

Tervena elada jäänud aastad

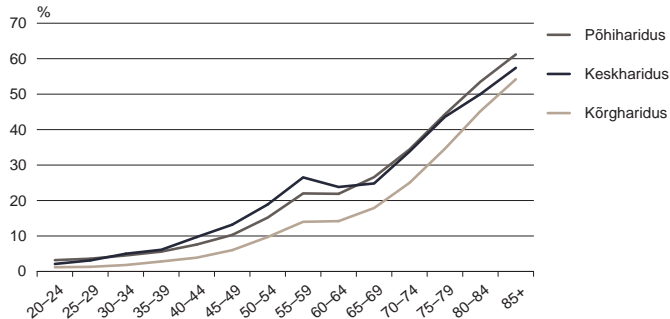
Loendusel esitatud küsimust terviseprobleemide mõju kohta igapäevaeluga toimetulekule kasutati ka selleks, et arvutada välja oodatav eelseisev haigustest vaba eluperiood iga vanuse jaoks (eeldusel, et haigestumus ei muutu). Seega iseloomustab näitaja „tervena elada jäänud eluaastad“ terviseseisundit ja haigestumust tänapäeva Eestis (täpsemalt – loendushetkel 2011. aasta lõpus). Praegustel noortel ja lastel on väga suur tõenäosus elada tervena märksa kauem. Varasemate loenduste andmetel ei ole tervena elada jäänud aastate arvu arvatud.

Joonis 43 esitab oodatava tervena elada jäänud aastate arvu soost ja rahvuse järgi. Selgub, et kõige pikemalt on tänapäeval lootus haigusvabalt elada eestlannadel. Näiteks 35-aastaselt võib loota 30 aastale, 50-aastaselt aga 20 aastale

Joonis 41. Igapäevategevusi oluliselt piiravate terviseprobleemidega meeste osatähtsus hariduse ja vanuserühma järgi, 2011

Joonis 42. Igapäevategevusi oluliselt piiravate terviseprobleemidega naiste osatähtsus hariduse ja vanuserühma järgi, 2011

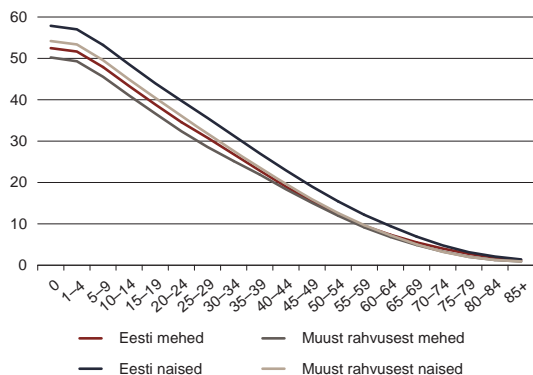

haigusvabale elule. Arusaadavalt on need näitajad keskmised (ooteväärtused). Erilist vahet ei ole aga muust rahvusest naise, mehe ja eesti mehe oodatavas tervena elada jäänud aastate keskmises arvus, mis on mõnevõrra väiksem eestlanna omast. Näiteks 40-aastane mees võib arvestada, et elab haigusvabalt veel veidi üle 20 aasta. Vanuse kasvades oodatavad elada jäänud aastate arvud lähevad üksteisele, kuid kõige rohkem erinevad oodatavad tervena elada jäänud aastad sünnil. Eesti naise jaoks on see arv 58, muust rahvusest naise jaoks 54, eesti mehe jaoks 52 ja muust rahvusest mehe jaoks 50 aastat.

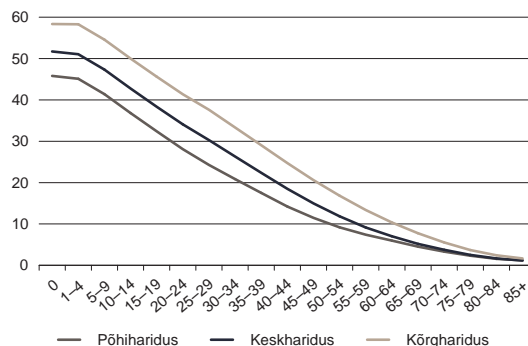
Tervena elada jäänud aastate sõltuvus haridusest ja soost

Tervis, järelikult siis ka tervena elada jäänud aastate arv, sõltub oluliselt haridusest. Kuigi erineva haridusega inimeste tervisehinnanguid oli tegelikult võimalik arvestada alles alates 25. eluaastast, osutus hariduse mõju siiski üpris oluliseks: kõrgharidus lisab niihästi meestele kui ka naistele põhiharidusega eakaaslastega võrreldes tervelt 12,5 tervena elada jäänud eluaastat (joonised 44 ja 45).

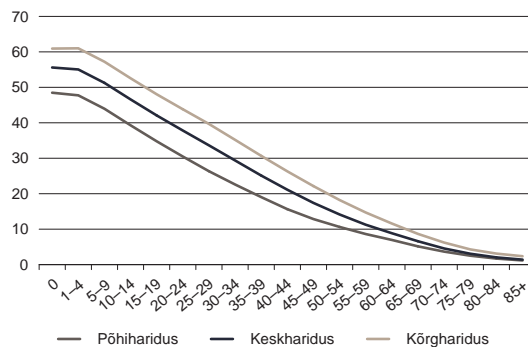
Joonis 43. Tervena elada jäänud aastad soo, rahvuse ja vanuserühma järgi, 2011

Joonis 44. Meeste tervena elada jäänud aastad hariduse ja vanuse järgi, 2011

Joonis 45. Naiste tervena elada jäänud aastad hariduse ja vanuse järgi, 2011

Kokkuvõte

Haridusnäitajad on Eestis loendustevahelisel perioodil oluliselt paranenud, suurenenud on nii keskharidusega kui ka kõrgharidusega inimeste osatähtsus rahvastikus. Igast kümnest vähemalt 10-aastasest Eesti elanikust on 2011. aasta andmetel vähemalt keskharidusega seitse ja kõrgharidusega kolm. Vähemalt pooltel inimestel on kutseharidus (sh kõrgharidus). Need on üldiselt väga head näitajad, mille poolest oleme koos teiste Balti riikidega Euroopa riikide paremikus. Kuid siiski on hariduselus ka nõrku kohti. Üks neist on suur lõhe meeste ja naiste haridustaseme vahel: kõrgharidusega naiste ülekaal kõrgharidusega meestega võrreldes on Eestis Euroopa suurim. Kahjuks saab see alguse noormeeste varasest haridusteelt väljalangemisest, selle näitaja poolest on Eesti üsna halvas seisus. Osaliselt kompenseerib kõrgharitud meeste väiksemat osatähtsust meeste suurem aktiivsus madalama taseme kutsehariduse omandamisel. Teine oluline probleem (mis võib-olla osaliselt on seotud meeste vähesusega tudengite seas) on eriala valik. Tänapäeva tipptehnoloogia eelduseks olevate täppisteaduste ja tehnoloogia alale spetsialiseerujate suhtarvu poolest õppurite seas on Eesti ELi pingereas pigem lõpuosas. Et tänapäeva arenenud riikide haridustaset ise-loomustab üha suurenev kõrgharitude osatähtsus, ei ole ka Eestis kohta mingiteks järeleandmisteks kõrgharitude koolitamisel. Kui naiste puhul on näha, et nooremad põlvkonnad kasutavad aina agaramalt võimalust kõrgkoolis õppida, siis

noored mehed ei näita kõrghariduse omandamisel üles suuremat aktiivsust kui nende isade ja vanaisade põlvkond.

Ka keeleoskuse poolest on Eesti, eeskätt eestlaste positsioon võrdlemisi hea: vanema põlvkonna vene keele oskusele on lisandunud noorema põlvkonna inglise keele oskus, kuid peale selle oskab enam kui kümnendik elanikkonnast soome ja pisut vähem kui kümnendik saksa keelt. Üle poole Eesti elanikkonnast oskab niihästi eesti kui ka vene keelt. Gümnaasiumides õpetatakse keskmiselt kaht võõrkeelt, mis on positiivne näitaja Euroopa riikide hulgas. Lisaks võõrkeeltele oskab 15% eestlastest ka mõnd murdekeelt, murdekeele oskus on suurem eakamatel, kuid ka kõrgema haridustasemega inimestel.

Teiste Euroopa Liidu riikide seas on aga eestlaste tervise enesehinnangud, samuti hinnangud igapäevaeluga toimetulekule (tervisest tulenevate piirangute puudumine) võrdlemisi madalad. Oluline on aga see, et tervise enesehinnang sõltub väga oluliselt haridusest: mida kõrgem on haridustase, seda parem on inimese tervis ja seda vähem tunnetab ta tervisest tulenevaid piiranguid oma igapäevategevustes. Kõrgharidus lisab niihästi meestele kui ka naistele põhiharidusega eakaaslastega võrreldes keskmiselt 12,5 tervena elada jäänud eluaastat. Nähtavasti tuleb see olulisel määral elustiilist ja harjumustest, kuid välistada ei saa ka vastupidist mõju: kehvema tervisega inimesed ei jõua kõrgemate haridustasemeteni.

Inimene ühiskonnas. Töö ja positsioon

Selles peatükis vaadeldakse tunnuseid, mis suurel määral defineerivad inimese seisundi ühiskonnas: sotsiaal-majanduslik seisund, elatusallikas ja töötajate puhul ka tööelu iseloomustavad tunnused (töölane seisund, ameti- ja tegevusala). Kõiki neid uuriti 2011. aasta rahvaloendusel ja enamik neist kuulus ka rahvusvaheliselt kohustuslike hulka.

Sotsiaal-majanduslik seisund

Statistika tegemisel jaotatakse kõik riigi püsielanikud majanduslikult aktiivseteks ja mitteaktiivseteks. Selle jaotamise aluseks on inimeste töötamine ja soov töötada. Majanduslikult aktiivsete hulka loetakse niihästi töötajad kui ka need, kes parasjagu ei tööta, kuid kellel on töökoht olemas, samuti need, kes on töötud, kuid teevad töö leidmiseks pingutusi. Majanduslikult mitteaktiivsed on mittetöötavad lapsed, õppurid, pensionärid ja kodused, samuti need, kes ei tööta ja on tööotsimisest loobunud – nn heitunud.

Eesti püsielanike majanduslikku aktiivsust 2000. ja 2011. aastal iseloomustab joonis 1. Kõige olulisem muutus on toimunud noorte puhul – 2000. aastal oli kuni 15-aastaseid noori rahvastikus 18,1%, 2011. aastal aga 15,4%. Noorte arv on vähenenud enam kui 48 000 võrra. Majanduslikult aktiivsete arv jäi peaaegu samaks – 630 000, kuid aktiivsete osa rahvastikus suurenes 46,2%st 48,7%ni. See näitaja on peaaegu võrdne Euroopa Liidu keskmisega. Üsna vähe muutus ka muude majanduslikult mitteaktiivsete arv, mis oli vastavalt 480 000 ja 450 000 ehk mõlemal juhul ca 35% rahvastikust. See, et eakate arvu ja osatähtsuse kasvust hoolimata mitteaktiivsete arv siiski kuigi palju ei kasvanud, tuleneb nähtavasti eakate suuremast hõivatusest, mille üks põhjuseid on pensioniea tõus.

Majanduslik aktiivsus Euroopa Liidu riikides

Kaardil 1 on Eesti majanduslikult aktiivsete inimeste osatähtsus mõne protsendi võrra suurem kui loenduse andmetel. Kaart on tehtud tööjõu-uuringu andmetel ja erinevuse põhjuseks on ühelt poolt erinev uuringuhetk (2012. aasta), teiselt

Joonis 1. Eesti püsielanike majanduslik aktiivsus, 2000 ja 2011

poolt ka erinev kogum (uuringu üldkogumisse kuuluvad üksnes tavaleibkondade liikmed, ei arvestata kinnipeetavaid, kodutuid jne).

Eestis on majanduslikult aktiivsete elanike osatähtsus teiste ELi riikidega võrreldes suhteliselt suur. Siin on ilmselt üks põhjuseid elanikkonna vanuskoosseis – Eestis on tööealiste osatähtsus rahvastikus praegu võrdlemisi suur.

Sotsiaal-majandusliku seisundi sõltuvus vanusest

Majanduslikult aktiivsete seas on palgatöölised, ettevõtjad ja töötud, lisaks muud hõivatud, nt ajateenijad. Kõige arvukama majanduslikult mitteaktiivsete rühma moodustavad pensionärid ja õppurid, vähem arvukad on muud mitteaktiivsed (sh kodused ja heitunud, kes ei tööta ega otsi tööd). Joonisel 2, kus on kujutatud elanikkonna jagunemine sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, algab vanuse skaala 15 aastast, sest nooremad on definitsiooni järgi mitteaktiivsed. See, et mõni noorem kui viieteistkümnneaastane aeg-ajalt (nt suvevaheajal) töötab, ei muuda tema sotsiaal-majanduslikku seisundit. Niisiis kajastab joonis 2 kokku 1 094 564 loendatu andmeid.

Kõigist vähemalt 15-aastastest Eesti elanikest on hõivatud 51,3%, sealhulgas on palgatöötajaid (niihästi püsiva kui muu töölepinguga) 46,7%, ettevõtjaid (palgatöölisestega või ilma) 3,8% ja muid hõivatuid (sh ajateenijad) 0,8%.

Töötuid on kõigist vähemalt 15-aastastest 6,3% (see ei ole töötuse määr, sest arvestatakse töötute suhet kogu vähemalt 15-aastasest elanikkonda). Järelikult on majanduslikult aktiivsete inimeste osatähtsus 57,6%. Majanduslikult mitteaktiivseid vähemalt 15-aastasi on kokku 447 774 ehk 40,9% kõigist vähemalt 15-aastastest, lisandub veel 1,5% selliseid, kelle majanduslik aktiivsus on teadmata.

Õppureid (kõik kooliastmed, põhitegevuseks märgitud õppimine) on vähemalt 15-aastastest Eesti elanikest 7,5%, pensionäre (sh nii vanadus- kui ka invaliidsuspensionärid, kes ennast töötajaks ei märkinud) 26,3%. Lapsehoolduspuhkusel on 1,7% vähemalt 15-aastastest. Ülejäänud 5,5% on muudel põhjustel mitteaktiivsed – nende seas on nii koduperenaisi, kinnipeetavaid kui ka heitunud, kes on töö otsimisest loobunud.

Inimese sotsiaal-majandusliku seisundi määrab väga suurel määral vanus, seos on vastastikune. Ootuspäraselt on enamik (98%) õppureid kuni 30-aastased. Kuigi õpitakse ka hilisemas eas, ei pühenduta siis enamasti üksnes õppimisele, vaid seotakse see töötamisega. Pensionäridest on üle 85% vähemalt 60-aastased.

Kaart 1. Majanduslikult aktiivsete osatähtsus koguelanikkonnas, 2012

Majanduslikult aktiivsed, %

EL-27 keskmine 48,8

40 – 44

45 – 49

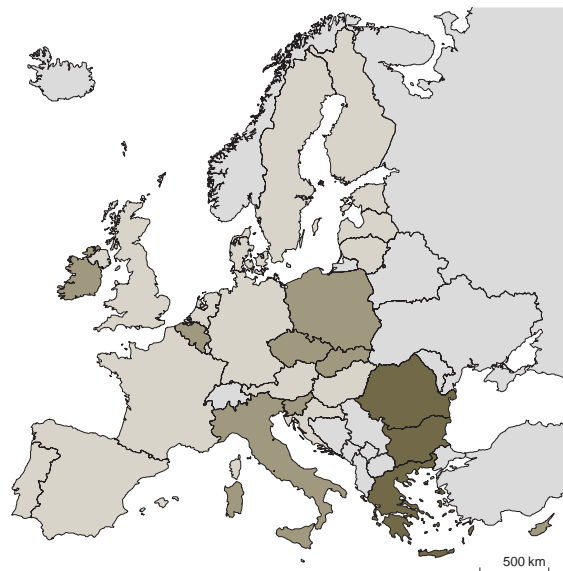
50 – 54

72 – 80

Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

Kaart 2. Ettevõtjate osatähtsus hõivatutes, 2011

Ettevõtjad, %
 EL-28 keskmine 15,5

5 – 15
16 – 25
26 – 35
Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

Kaart 3. Töötus Euroopa Liidu riikides, 2011

Töötus, %
 EL-28 keskmine 10,9

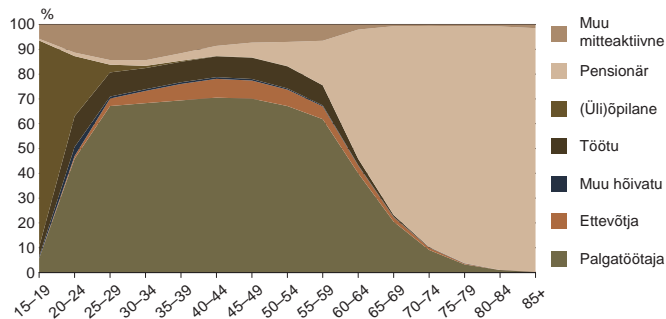
3 – 9
10 – 14
15 – 19
20 – 27
Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

20–59-aastastest on igas viieaastases vanuserühmas vähemalt 63% hõivatuid. 35–44-aastastest on hõivatud üle 76%, maksimumtaseme saavutab hõivatus aga 50–54-aastaste puhul, neist on hõivatud koguni 78%. Ka ettevõtluks on nähtavasti vanus alates 40. eluaastast sobivaim – kõige rohkem ettevõtjaid (üle 7% vanuserühmast) on 40–49-aastaste hulgas. Töötuid on kõige rohkem (ligi 12%) 20–24-aastaste seas ja 9,4% 25–29-aastaste seas, kõigi järgmiste vanuserühmade puhul vahemikus 30–59 aastat püsib töötus ühtlaselt 8% juures vanuserühmast. 20–24-aastastest on 4,7% sotsiaal-majanduslik seisund teadmata, enam kui 2% puhul on see teadmata ka 25–34-aastaste seas, kõigi teiste vanuserühmade korral puudub sotsiaal-majandusliku seisundi kohta teave vaid ca 1% vastanute kohta.

Kaart 2 näitab ettevõtjate osatähtsust hõivatutes. Selgub, et Euroopa keskmisega võrreldes on see näitaja Eestis võrdlemisi väike. Sarnane on olukord mitmes Põhja-Euroopa riigis, seevastu Lõuna-Euroopas on ettevõtjate osatähtsus märksa suurem. Ettevõtjate osatähtsuse ja riigi jõukuse vahel ei näi selget seost olevat, pigem on küsimus traditsioonides ja hoiakutes.

Joonis 2. Rahvastik sotsiaal-majandusliku seisundi ja vanuserühma järgi, 2011

Kaart 4. Alla 25-aastaste töötus Euroopa Liidu riikides, 2011

Töötus, %
 EL-27 keskmine 23,5
 8 – 24
 25 – 49
 50 – 59
 Andmed puuduvad
 Allikas: Eurostat

Töötus Euroopa Liidus

Ka töötuse andmed, mille põhjal saab Euroopa Liidu riike võrrelda, ei pärine loendusest, vaid uuringust ja on seetõttu loenduse omadest mõnevõrra erinevad.

Kaardilt on näha, et töötuse poolest on Eesti Euroopa Liidu keskmike seas, olles siiski keskmisest tasemest pisut paremas olukorras. Kõige teravam probleem ELis on aga noorte töötus, mis ka Eestis on muude vanuserühmade töötuse tasemest kõrgem (kaart 4).

Keskmiselt on Euroopa Liidus noorte seas töötuid suhtarvuna üle kahe korra rohkem kui koguelanikkonnas. Samasugune suhe kehtib ka Eestis. Siiski on Eesti noorte töötuse poolest selgelt paremas olukorras kui suurem osa riike, kuigi uuringu andmetel on noorte töötus ka siin üle 20%.

Sotsiaal-majandusliku seisundi sõltuvus soost

Traditsioonilistes ühiskondades on meeste ja naiste sotsiaal-majanduslik seisund võrdlemisi erinev. Eestis see nii ei ole, enamik seisundeid (peale pensionäri) esineb meeste ja naiste puhul üsna ühesuguse sagedusega. Arvulised vahekorrad olenevad aga suuresti meeste ja naiste vanusjaotusest (joonised 4 ja 5). Hoolimata sellest, et meeste seas on palgatöölise osatähtsus suurem, on palgatöötajate seas

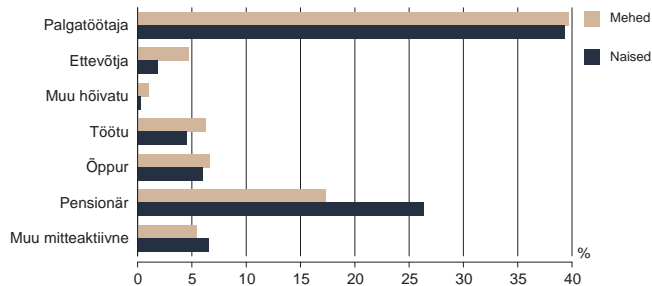
naisi rohkem – palgatööl on 239 000 meest ja 273 000 naist ehk 100 meespalgatöötaja kohta on naispalgatöötajaid 114 (see on ligilähedane meeste ja naiste suhtele elanikkonnas).

Palgatöötajate puhul on meeste ja naiste ajaline (vanuseline) dünaamika üsna erinev. Mehi on palgatööl kõige rohkem 20–29 aasta vanuses, edaspidi hakkab palgatööl olevate meeste arv ja ka osatähtsus järjest vähenema. Mingi osa meestest hakkab ettevõtjaks, osa jääb töötuks või loobub aktiivsest tööelust hoopiski. Kuni 55. eluaastani on kahanemine võrdlemisi aeglane, alates 60. eluaastast on aga langus kiire. Üldiselt on meespalgatöötajate arv muutus üsna hästi kooskõlas meeste arvu üldise muutusega. Enamiku teiste seisundirühmade arvukus on selles vanuses meeste puhul suhteliselt stabiilne.

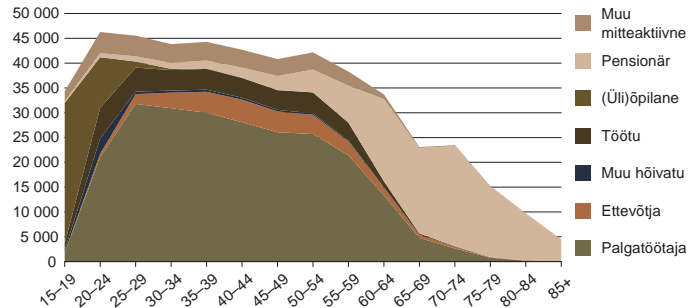
Naistel on olukord vastupidine: 20. eluaastast kuni 55. eluaastani naispalgatöötajate arv järjest suureneb. Põhjuseks ei ole siin niivõrd naiste arvukuse suurenemine rahvastikus (tõsi, 50–59-aastaseid on rohkem kui nooremaid), vaid peamiselt koduste naiste arvu vähenemine – 25–39-aastastest naistest on koduseid ca 15%, need on valdavalt lastega kodus viibivad emad.

Ettevõtjaid on igas vanuses meeste seas märgatavalt rohkem kui naiste seas. Õppurite puhul ei ole meeste ja naiste vahel suuri erinevusi näha. Siin tuleb aga

Joonis 3. Rahvastik sotsiaal-majandusliku seisundi ja soo järgi, 2011

Joonis 4. Mehed sotsiaal-majandusliku seisundi ja vanuse järgi, 2011

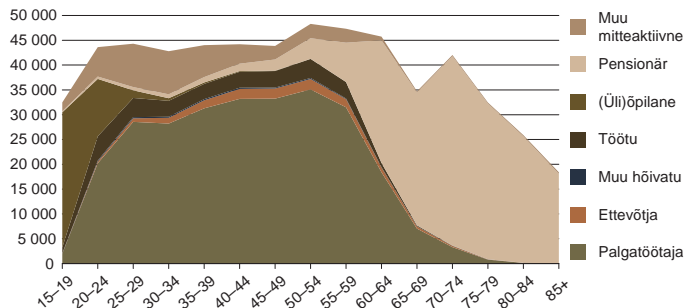
arvestada, et õppuritena ei ole kirjas kõik inimesed, kes õpivad, vaid üksnes need, kes peavad õppimist oma põhiliseks sotsiaalseks seisundiks. Üldjuhul loetakse need, kes õppimise kõrval ka töötavad, töötajate hulka. Samuti on töötajatena arvel töötavad pensionärid. Naiste ja meeste võrdluses torkab ka silma, et meeste seas on kõigis vanuserühmades rohkem töötuid ja muid mitteaktiivseid, kuid naispensionäre on märksa rohkem kui meespensionäre.

Linna- ja maaelanike jagunemine sotsiaalse seisundi järgi

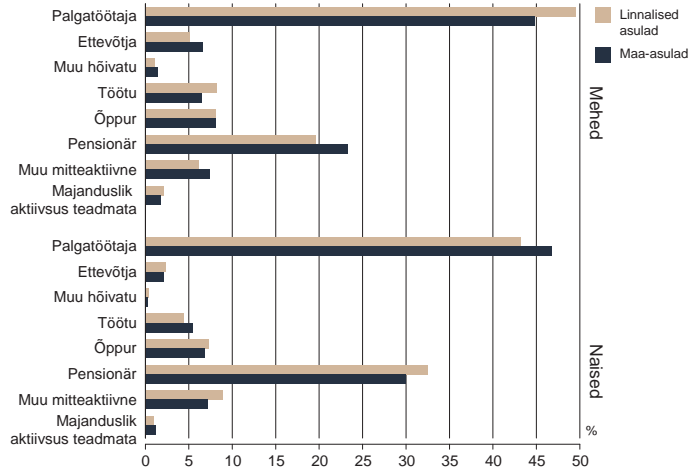
Arvestatav mõju inimeste sotsiaal-majanduslikule seisundile on ka elukohal (Joonis 7). Maa-asulates on majanduslikult aktiivseid 45%, linnalistes asulates aga 50%. Alla 15-aastaseid on linnalistes asulates 14,5%, maa-asulates aga 17,4%.

Üsna ootuspäraselt on linnas palgatööga hõivatuid veidi rohkem kui maal, kuid vahe on väike. Ettevõtjaid (kelle hulgas on ka talunikud) on maal rohkem, aga ainult meeste hulgas – naistalunikke on väga vähe. Töötuid on maal vähem – siin võib olla põhjuseks ka see, et maal on töötajaid jäänud inimesed pigem heitunud ega otsi enam aktiivselt tööd. Õppurite osatähtsus on linnas ja maal peaaegu sama, mis on kindlasti positiivne. Pensionäre on maal rohkem ilmselt seetõttu, et pensioniikka jõudnud eakad jäävad maal suurema tõenäosusega

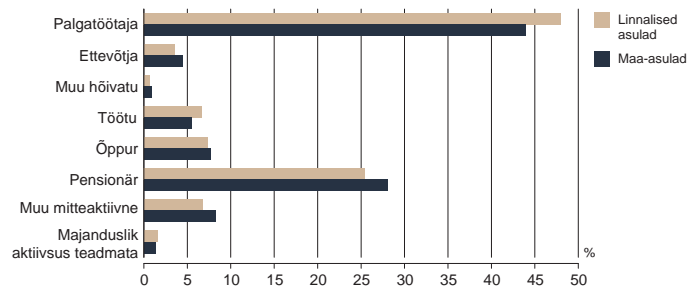
Joonis 5. Naised sotsiaal-majandusliku seisundi ja vanuse järgi, 2011

Joonis 6. Meeste ja naiste sotsiaal-majanduslik seisund elukoha järgi, 2011

Joonis 7. Rahvastik sotsiaalse seisundi ja elukoha järgi, 2011

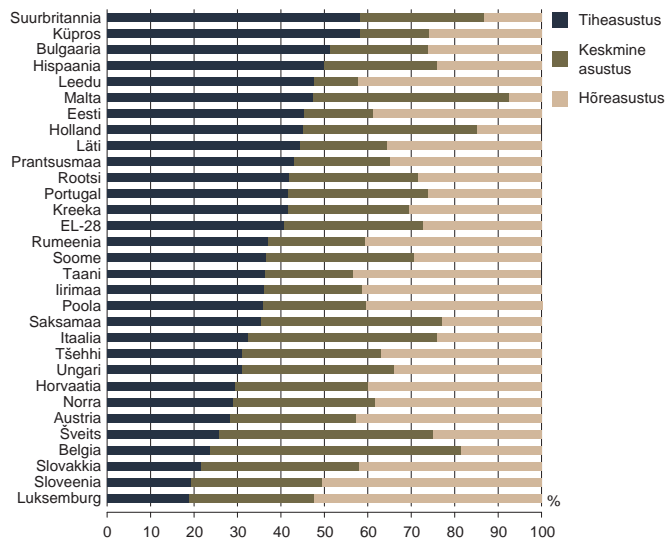

koju, kus võib-olla tegelevad väikepõllunduse ja aiaga, linnas aga püüavad pigem töötamist jätkata. Siiski võib öelda, et linna- ja maainimeste sotsiaal-majanduslik seisund ei ole kuigi erinev ja seda ka siis, kui vaadata mehi ja naisi eraldi (joonis 6).

Töönimeste elukohad Euroopa Liidus

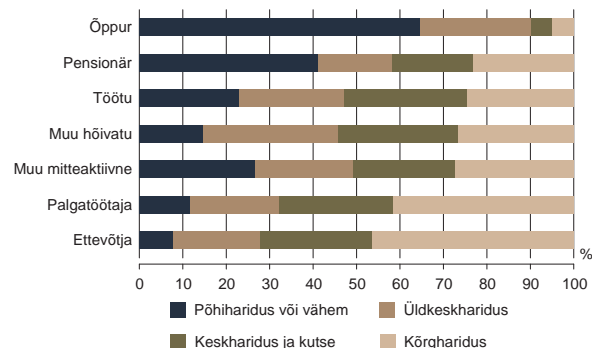
Et maa-linn liigendus tänapäeva maailmas hästi ei toimi, on Eurostat võtnud kasutusele kolmetasemelise urbanisatsiooni kriteeriumi, millest esimene tähistab tiheasustusega alasid (enamasti suurlinnad koos nendega tihedalt seotud lähialadega), teine keskmise tihedusega alasid (nt väikelinnad, alevid ja alevikud) ja kolmas traditsioonilisi hõreasustusega külasid (vt lk 40–41).

Joonis 8. Töötajad elukoha asustustiheduse järgi Euroopa Liidu riikides, 2011

Joonisel 8 on esitatud töötajate jagunemine asustustüüpide vahel Euroopa Liidu riikides, kusjuures järjestuse aluseks on tiheasustusalal elavate inimeste osatähtsus. Eestile on iseloomulik, et ligi pooled töötajatest elavad tiheasustuse piirkonnas, st enamasti Tallinnas, Tartus või nende lähialal, küllaltki suur (ligi kolmandik) on ka suhteliselt pisikestes asulates või hõreasustuse piirkonnas elavate inimeste osatähtsus, kuid võrreldes teiste Euroopa riikidega on üsna väike keskmise asustustihedusega piirkondade (nt väikelinnade) elanike osatähtsus. Sarnane on olukord ka Lätis ja eriti Leedus.

Joonis 9. Tööelised püsielanikud sotsiaalse seisundi ja haridustaseme järgi, 2011

Sotsiaal-majandusliku seisundi sõltuvus haridustasemest, rahvusest, kodakondsusest ja emakeelest

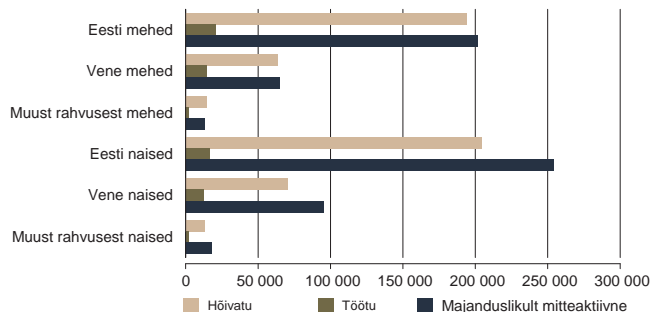
Ootuspäraselt sõltub sotsiaal-majanduslik seisund olulisel määral inimese haridustasemest (joonis 9).

Kõige kõrgem haridustase on ettevõtjatel, neist on ligi pooltel kõrgharidus ja alla keskharidusega inimesi on ettevõtjate (sh talunikud) seas alla kümnendiku. Sellele lähedane on palgatöötajate haridustase, ka palgatöötajatest on enam kui 40% kõrgharidus ning vähemalt keskharidus ja kutse kahel kolmandikul. Natuke madalam on koduste keskmine haridustase, kuid neistki on kolmandik kõrgharidusega – nende seas on ka ajutiselt lapsega kodus viibivad emad. Töötuid on peaaegu võrdset igasuguse haridustasemega, kuid arvestades haridusrühmade arvukust selgub, et kõrgema haridusega inimestel on töötuks jäämise šanss mõnevõrra väiksem kui madalama haridustasemega inimestel. Töötutega üsna sarnane on muude mitteaktiivsete haridusjaotus, ainult madalaima haridustasemega inimesi on nende seas vähem kui töötute seas. Pensionäride seas on arvestatav hulk madalama haridustasemega inimesi, see tuleneb vanusstruktuurist. Õppurite ülejäänutest madalam haridustase on ootuspärane,

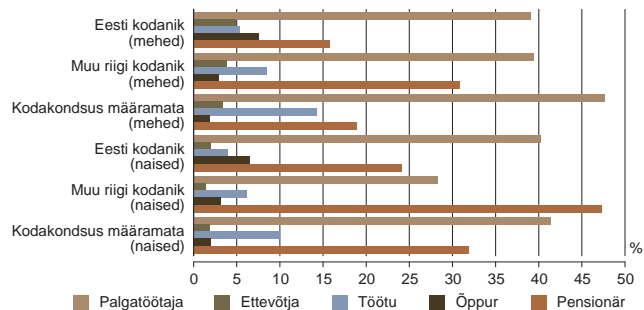
pigem on oluline see, et õpivad ka kõrgharidusega inimesed.

Uurime ka, kui võrd inimeste sotsiaal-majanduslik seisund sõltub rahvusest, kodakondsusest ja emakeelest – see võimaldab langetada otsuseid ühiskonna siduse kohta, kuid selle juures tuleb arvestada rahvusrühmade erinevat vanusstruktuuri (eestlaste keskmine vanus on mõne aasta võrra madalam kui teistel rahvusrühmadel). Väga suuri rahustevahelisi erinevusi sotsiaal-majandusliku seisundi jaotuses ei esine, kuid siiski on võimalik teha mõningaid tähelepanekuid. Eestlaste puhul (ca 69% vähemalt 15-aastasest rahvastikust) on meeste ja naiste osa palgatöös ligikaudu võrdne, venelastel (26% vähemalt 15-aastasest) on meeste ja naiste erinevused suuremad ja muude rahvuste puhul (6% vähemalt 15-aastasest) veelgi suuremad. Kõigis rahvusrühmades on töötuid mehi rohkem kui naisi, kusjuures eestlaste seas on töötuid kõige vähem, venelaste hulgas aga kõige rohkem. Muude rahvuste puhul on suhteliselt kõige rohkem ettevõtjaid, kusjuures need on valdavalt mehed. Samuti on muude rahvuste seas kõige rohkem pensionäre, kes on enamasti naised. Eestlaste seas on pensionäre suhteliselt vähem (eestlased on keskmiselt nooremad), kuid oodatav eluiga on eestlastel kõrgem. Nähtavasti näitab see töötamist ka pensionieas.

Joonis 10. Vähemalt 15-aastased sotsiaal-majandusliku seisundi, rahvuse ja soo järgi, 2011

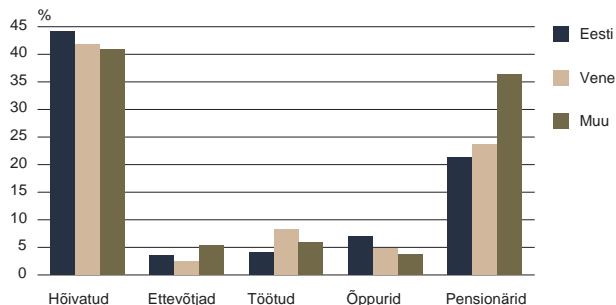
Joonis 11. Vähemalt 15-aastased sotsiaal-majandusliku seisundi, kodakondsuse ja soo järgi, 2011

Üldjoontes on joonised 10 ja 11 võrdlemisi sarnased (mis on ka ootuspärane, sest kodakondsus ja rahvus on üsna tihedalt seotud), kuid siiski ei dubleeri teineteist. Joonisele 11 on lisandunud rühm „kodakondsus määramata“. Tähelepanuväärne on see, et nende jagunemine sotsiaal-majandusliku seisundi järgi sarnaneb rohkem muust rahvusest isikute kui venelaste jagunemisega: võrdlemisi suur on hõivatute, aga ka töötute osatähtsus, pensionäride suhtarv (eriti naiste puhul) on väiksem, ka õppureid on vähem. Rohkem kui kodakondsus on rahvusega seotud emakeel. Joonis 12 kinnitab, et hõivatute osatähtsus sõltub emakeelest võrdlemisi vähe. Ettevõtjate osa on suurem nende isikute hulgas, kelle emakeel ei ole ei eesti ega vene keel. Niisuguste isikute seas on kõige vähem õppureid ja kõige rohkem pensionäre. Seega võib oletada, et oluline osa neist inimestest ei ole hilisimmigrandid, ammugi mitte siia saabunud üliõpilased, vaid on siin elanud juba aastakümneid.

Kokkuvõttes võib kinnitada, et sotsiaalse seisundi määramisel on kõige olulisemad tunnused vanus ja haridus, mingil määral ka sugu (silmas on peetud koduseid, kelle seas on valdavalt lapsepuhkusel naised). Kõigi teiste tegurite – elukoha, rahvuse, kodakondsuse ja emakeele mõju on võrdlemisi väike.

Joonis 12. Vähemalt 15-aastased sotsiaal-majandusliku seisundi ja emakeele järgi, 2011

Töölane seisund

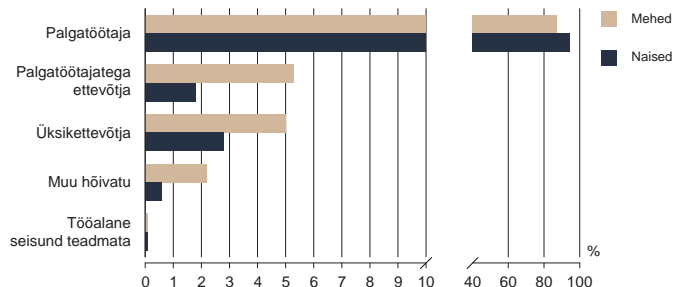
Töölase seisundi loetelu oli 2011. aasta loendusel üsna lühike – peale palgatöötaja oli seal veel palgatöötajatega ettevõtja ja üksikettevõtja ning muu hõivatut (peamiselt ajateenijad). 2000. aasta loendusel oli töölase seisundi loetelu pikem, palgatöötajate seas eristati püsiva lepinguga palgatöötajaid, lisaks olid veel palgata töötajad pereettevõttes või talus ja tulundusühistu liikmed, ajateenijad moodustasid samuti iseseisva rühma.

Viimati nimetatud rühmad olid väikesearvulised. Võrdlemist väärib aga ettevõtjate arvukus: 2000. aastal oli üksikettevõtjaid 2,7% ja palgatöötajatega ettevõtjaid 3,3% kõigist hõivatutest, 2011. aastal olid vastavad näitajad 3,5% ja 3,9%. Niisiis on ettevõtjate arv loendustevahelisel ajal kasvanud, kuigi võrdlemisi vähe.

Peamine elatusallikas

Eesti püsielanike tööeluga seotud loendusküsimuste hulka kuulub peamine elatusallikas. Seda küsimust on esitatud ka varasematel loendustel, mitmel neist küsitud isegi kahte – peamist ja teist elatusallikat. Rahvusvaheliselt kohus-

Joonis 13. Hõivatud töölase seisundi ja soo järgi, 2011

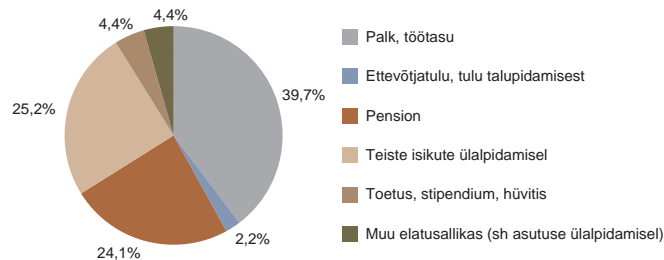

tuslike küsimuste hulka elatusallikas siiski ei kuulu. Elatusallikas on tihedalt seotud tööalase ja sotsiaal-majandusliku seisundiga – on ju ootuspärane, et palgatöötaja peamine elatusallikas on palgatulu ja pensionäriil pension. Siiski ei kattu need küsimused täies ulatuses, sest elatusallikas on olemas kõigil, ka neil, kelle sotsiaal-majanduslik seisund ühtegi sissetulekuallikat ei näita.

Kõigist Eesti elanikest ligi 40% puhul on põhiline elatusallikas töötasu. Veerand on neid, keda peavad ülal teised inimesed – loomulikult kuuluvad siia kõik lapsed, keda peavad ülal nende vanemad, aga ka teised põhiliselt pereliikmete ülalpeetavad. Veerandi jagu on pensionäre (24%) ja asutuses ülalpeetavaid (alla 1%). Ettevõtjatulust elatub 2%, toetustest 4% ja 4% isikute puhul ei ole tuluallikas selge või on see eelmainitustest ja etteantud loetelust erinev, st muu – näiteks omanditulu, isiklik abimajapidamine või elatub inimene säästudest või laenudest.

Elatusallikates ei ole eelmise loendusega võrreldes põhimõttelisi muutusi toimunud, kuigi mõningaid nihkeid on põhjustanud rahvastiku vanuskoosseisu muutumine. Kõige olulisem muutus on palgatööst ja ettevõtlusest elatujate suhtarvu väike suurenemine. Ülejäänud muutusi on põhjustanud muutunud vanusjaotus: laste ja noorte osatähtsuse vähenemise tõttu on vähenenud teiste inimeste ülalpidamisel isikute osatähtsus, eakate osatähtsuse suurenemine on suurendanud pensionist elatujate osa. Töenäoliselt on muu elatusallika vähenemise taga isiklikust abimajapidamisest elatujate arvu vähenemine.

Joonis 14. Eesti püselanikud peamise elatusallika järgi, 2011

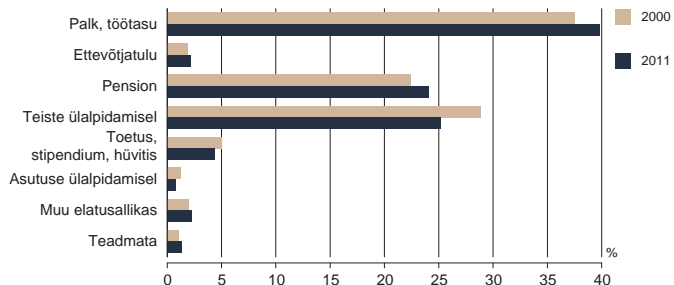

Elatusallika sõltuvus sotsiaal-majanduslikust seisundist ja elukohast

Elatusallika seost sotsiaal-majandusliku seisundiga illustreerib joonis 16. Ootuspäraselt on töoga hõivatute peamine elatusallikas palk, kuid ligi 5% ulatuses ka ettevõtjatulu. Pensioni, teiste inimeste abi ja toetuste osa elatusallikana piirdub töötajate puhul mõne protsendiga. Kõigi teiste sotsiaal-majandusliku seisundiga inimeste seas ei küündi töötasu osatähtsus peamise elatusallikana viiendikunigi, kuigi seda siiski näitavad nii töötud kui ka mitteaktiivsed. Põhjuseks võib siin olla erinevus loendushetke ja varasema perioodi seisundis. Pensionäride peamine elatusallikas on pension. Ülejäänud elatuvad teiste inimeste – peamiselt leibkonnaliikmete abist või toetustest ja hüvitistest. Pääaegu täies ulatuses on leibkonnaliikmete ülalpidamisel lapsed ja enam kui kaheksakümne protsendi ulatuses õppurid. Siinkohal tuleb meenutada, et töötavad tudengid märgiti rahvaloenduse prioriteetsuse eeskirja põhjal töötajaks. Kõige kirjum on töötute ja muude mitteaktiivsete eluga toimetuleku strateegia. Teiste ülalpidamisel on ligi kolmandik kodustest, töötutest ja muudest mitteaktiivsetest. Toetus (nähtavasti vanema hüvitis ja lapsetoetus) on peamine elatusallikas üle 40% koduste, veerandi töötute ja kaheksandiku muude mitteaktiivsete jaoks.

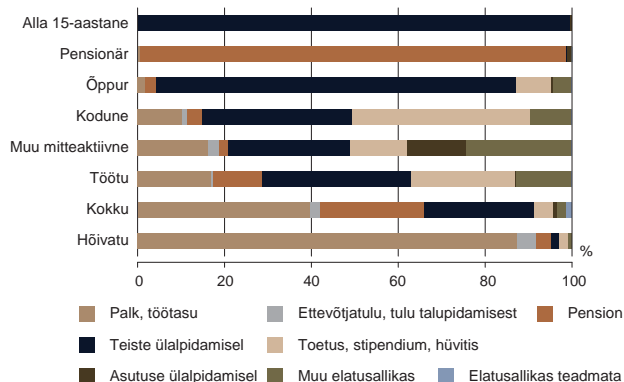
Elatusallikate struktuur on linna- ja maaelanike puhul võrdlemisi ühesugune, ainult palgasaajate osatähtsus on maal mõnevõrra väiksem kui linnas. Natuke suuremad on meeste ja naiste peamise elatusallika erinevused, kuid seda

Joonis 15. Eesti püselanikud peamise elatusallika järgi, 2000 ja 2011

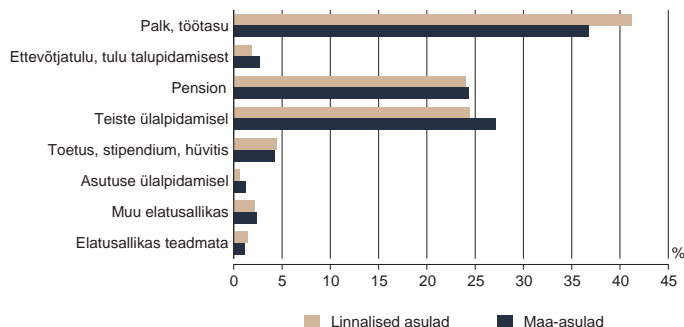

põhjustab põhiliselt mees- ja naisrahvastiku erinev vanuskoosseis. Suurim vahe on pensionist elatujate osatähtsuses – meestest elatub peamiselt pensionist 19%, naistest aga 28% (joonis 18). Selle erinevuse peamine põhjus on naiste ligi kümne aasta võrra pikem oodatav eluiga. Meeste osatähtsus on suurem peaaegu kõigi teiste elatusallikate puhul, kuid selline pilt ei säili, kui võrrelda ainult neid mehi ja naisi, kes pensioni ei saa. Sel juhul elatub üle poole meestest ja naistest töötasust (naiste osatähtsus on pisut suurem) ja kolmandik saab ülalpidamist oma perelt (meeste ja naiste osatähtsus enam-vähem võrdne). Mehed saavad sagedamini ülalpidamist ettevõtlusest ja muudest allikatest, kuid on sagedamini ka asutuse ülalpidamisel. Naised seevastu elatuvad sagedamini toetustest ja stipendiumidest. Kõik need erinevused on ligilähedaselt kahekordsed.

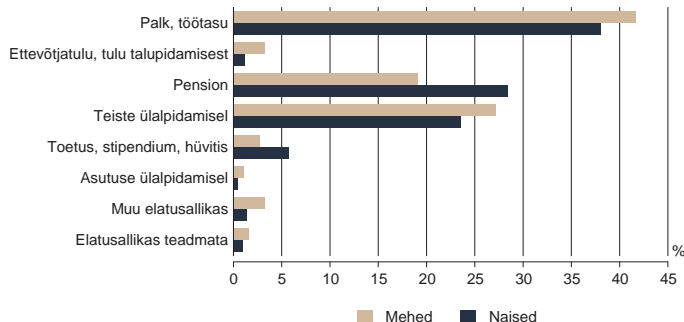
Joonis 16. Rahvastik sotsiaal-majandusliku seisundi ja peamise elatusallika järgi, 2011

Joonis 17. Linnaliste ja maa-asulate elanikud peamise elatusallika järgi, 2011

Joonis 18. Rahvastik peamise elatusallika ja soo järgi, 2011

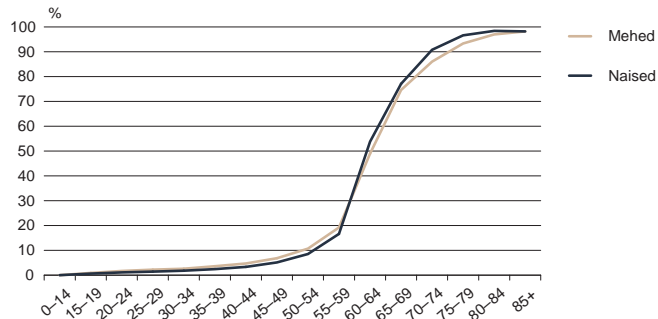

Elatusallika sõltuvus soost ja vanusest

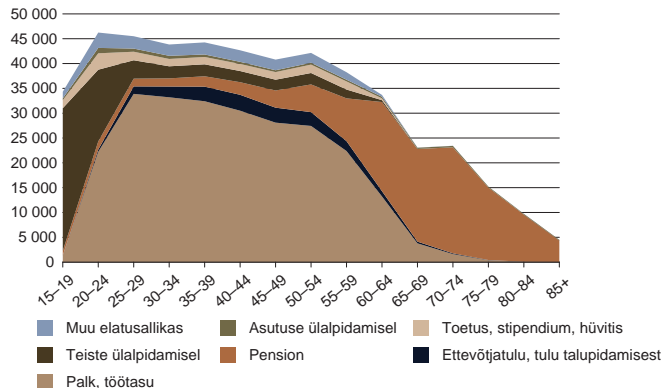
Kuni 15. eluaastani on peaaegu kõik Eesti inimesed teiste (valdavalt pereliikmete) ülalpidamisel. Asutustes elab ja on riigi või omavalitsuse ülalpidamisel vaid 750 last (0,4% kõigist sellealalistest).

Joonised, mis ilmestavad meeste ja naiste peamise sissetulekuallika sõltuvust vanusest, on üpris sarnased meeste ja naiste sotsiaal-majandusliku seisundi joonistega (joonised 4 ja 5). Üle kahe kolmandiku meestest ja naistest vanuses 25–59 aastat elatub peamiselt palgast. Kuni 20-aastased elavad vanemate toel, ka kolmandik 20–24-aastaseid on teiste ülalpidamisel. Pensionist elatujate osatähtsus suureneb alates 55. eluaastast 20%ni ja 60-aastastest elatub peamiselt pensionist üle poole. Meeste ja naiste elatusallikate erinevus on suurim 20–45-aastaste puhul: arvestatava osa selles vanuses naiste peamine elatusallikas on toetused. Teiste leibkonnaliikmete, st abikaasa kulul elavaid naisi on aga väga vähe – see näitab, et traditsiooniline perekonnamudel, mis tugines mehele kui leivateenijale, on Eestis taandunud peaaegu olematuks.

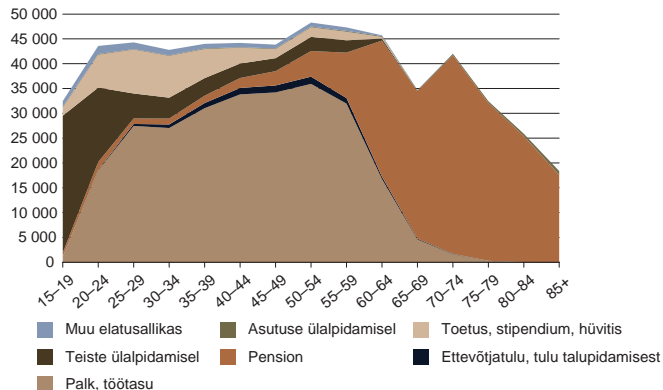
Joonis 19. Pensionäride osatähtsus vanuserühma ja soo järgi, 2011

Joonis 20. Mehed peamise elatusallika ja vanuse järgi, 2011

Joonis 21. Naised peamise elatusallika ja vanuse järgi, 2011

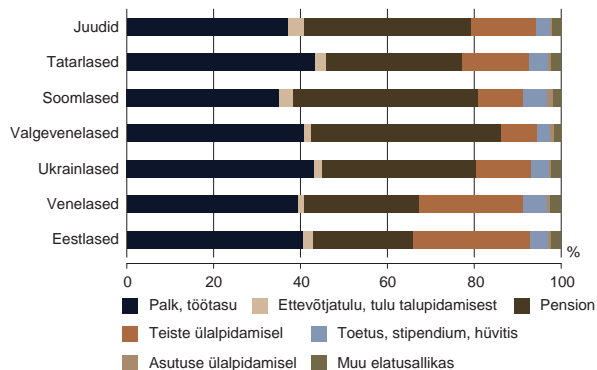

Elatusallika sõltuvus rahvusest ja tervisest

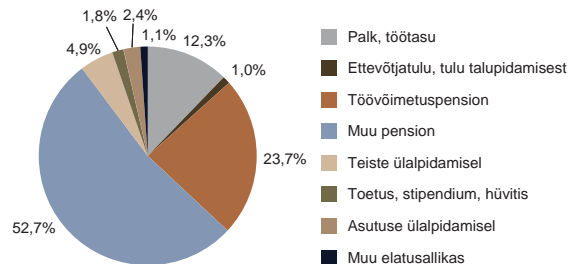
Eestis elavate rahvusrühmade elatusallikate erinevused on üsna märkimisväärsed, kuigi tuleb arvestada, et tegemist on erineva vanuskoosseisu ja elukohaga (maa/ linn) rahvusrühmadega, mille arvukus on samuti väga erinev. Selgub, et juutide, soomlaste, valgevenelaste ja mõnevõrra ka ukrainlaste puhul on pensionisaajate osatähtsus väga suur. See näitab nende rahvusrühmade vanusstruktuuri, aga nähtavasti ka seda, et nende inimeste arvates on pensionäriil Eestis hea elada, nii et nad oma ajaloolisele kodumaale ei kipu. Ülalpeetavate osatähtsus on seevastu suurim eestlastel, seejärel venelastel – nähtavasti on nende rahvastikurühmade esindajatel keskmiselt suurem pere ja rohkem lapsi. Ettevõtlusest saavad oma ülalpidamise kõige sagedamini soomlased ja juudid.

Joonised 23 ja 24 iseloomustavad terviseprobleemidega ja tervete isikute peamisi elatusallikaid. Enam kui kolmveerand inimestest, kelle igapäevategevus on oluliselt piiratud, elatub pensionist, kusjuures vaid kolmandiku puhul on see töövõimetuspension, ülejäänutel valdavalt vanaduspension. Terviseprobleemidest hoolimata töötab kaheksandik piirangutega inimestest ja teiste ülalpidamisel on neist vaid 5%.

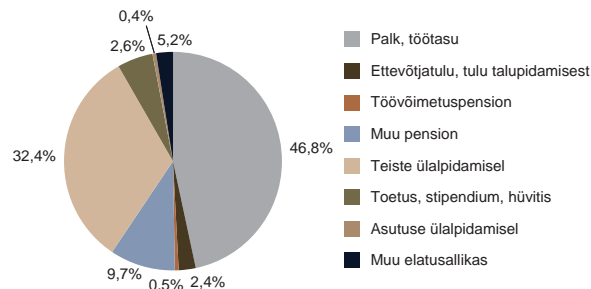
Joonis 22. Peamine elatusallikas rahvuse järgi, 2011

Joonis 23. Igapäevategevustes piiratud isikute elatusallikad, 2011

Joonis 24. Igapäevategevustes piiranguteta isikute elatusallikad, 2011

Ametiala

Ametiala on küsitud igal loendusel ja nende loetelu iseloomustab ilmekalt ajastu levinumaid tegevusi. Näiteks esimeste loenduste ajal oli üks naiste ametialasid teeniija, 1920.–1930. aastatel olid levinumad ametialad seotud põllumajandusega.

Tänapäeval on ametialade struktuuri määramise alus ametialade rahvusvaheline klassifikaator (*International Standard Classification of Occupations* – ISCO 08). Lisa tabelis 4 on esitatud klassifikaatori kolm kõrgemat taset (v.a klass alamtase teadmata, kuhu kuuluvate isikute arvu on iga taseme puhul võimalik leida lahutamistehte abil). Rahvaloendusel määrati ka ametialade neljas tase, mis on statistika andmebaasis avaldatud, kuid raamatus esitamiseks on see liiga mahukas. Klassifikaator on hierarhiline, kusjuures tasemed on märgitud nii, et esimese taseme nimetusele järgnevad sellesse kuuluvad teise taseme nimetused ja igale teise taseme nimetusele sellesse kuuluvad kolmanda taseme nimetused. Näiteks meeste veerus jaguneb juhtide ametiala teisel tasemel neljaks: 36 530 meesjuhtist kuulub 5% klassi seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid, 17% klassi juhid äri- ja haldusalal jne. Kolmanda taseme kõige arvukam rühm meesjuhtide seas on juhid tööstuses, kaevanduses, ehituses ja turustamises, kuhu kuulub ligi 40% kõikidest meesjuhtidest.

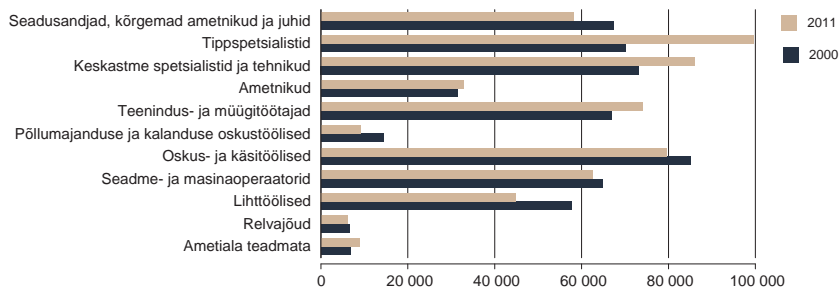
Kokkuvõttes on enam-vähem iga töötaja arvestatud kolm korda – esimese,

teise ja kolmanda taseme all. Päris täpselt nii see tabelis siiski ei ole, sest ruumi säästmiseks ei ole kolmandat taset esitatud, kui teisele tasemele vastab ainult üks kolmanda taseme väärtus täpselt sama nimetusega (nt sõjaväe ohvitserid), samuti on välja jäetud kõik teadmata read.

Meeste puhul on kõige populaarsem eriala (kolmandal tasemel) veoauto- ja bussijuht (ligi 18 000 töötajat), järgnevad üldkonstruktsioone ehitavad töötajad (üle 16 000), juhid tööstuses, kaevanduses, ehituses ja kaubanduses (üle 14 000) ning masinate mehaanikud ja lukksepad (üle 10 000 töötaja). Teistel kolmanda taseme ametialadel töötab mehi alla 10 000. Naiste puhul on ülekaalukalt populaarseim ametiala müüja, poodide müügipersonalina töötab ligi 22 000 naist. See on ühtlasi üldse populaarseim ametiala – töötajate üldarv (mehed ja naised kokku) ületab seal 25 000. Naiste populaarsuselt järgmised ametialad on maineskaalal peaaegu äärmused – finantsala tippspetsialistid (11 000 inimest) ning abilised ja koristajad hotellides, büroodes, kodudes (ligi 13 000 inimest). Ka õpetajate hulgas on naisi palju – alghariduse ja lasteaiaõpetajaid 9700, keskmaste õpetajaid üle 8000.

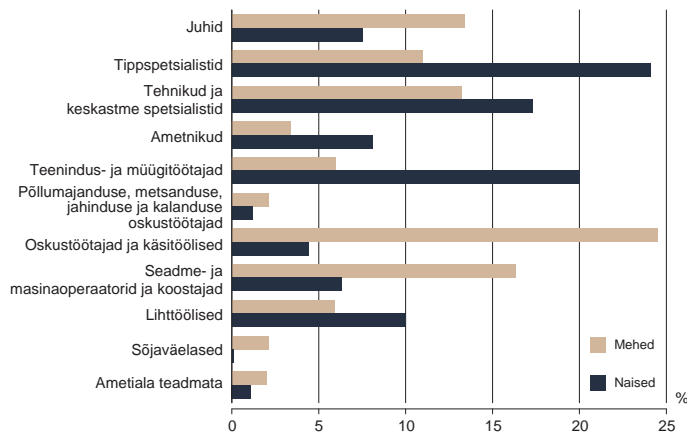
Elmise loendusega võrreldes on suurenenud tippspetsialistide ja keskmaste spetsialistide arv ning osatähtsus, samuti on lisandunud teenindus- ja müügitöötajaid. Vähenenud on niihästi juhtide kui ka lihttööliste arv, pisut on vähemaks jäänud ka oskustöölisi, seejuures eriti põllumajanduses.

Joonis 25. Ametialade struktuur, 2000 ja 2011

Eelmise loendusega võrreldes on ametialade sagedusjärjestus oluliselt muutunud. 2011. aastal oli Eestis kõige rohkem tippspetsialiste, teisel kohal olid keskastme spetsialistid ja alles kolmandal kohal oskus- ja käsitöölised. 2000. aastal oli tipus järjestus vastupidine – kõige rohkem oli oskus- ja käsitöölisi, siis tulid keskastme spetsialistid ja tippspetsialistid olid kolmandal kohal. Spetsialistide suur osatähtsus – neid on kolmandik (33%) kõigist hõivatutest eelmise korra veerandi vastu – on kooskõlas rahvastiku vahepeal oluliselt tõusnud haridustasemega. Võib oletada, et selles muutuses kajastub ka muutunud majanduse struktuur. Edasises ametieelistuste pingereas muudatusi ei ole, kuigi teenindustöötajate ja ametnike hulk on veidi suurenenud, seadusandjaid ning juhte ja lihttöölisi on võrreldes eelmise loendusega aga arvuliselt vähem. Endiselt on ametialadest kõige väiksema arvukusega sõjaväelased ja põllumajanduse oskustöölised.

Joonis 26. Hõivatud ametiala ja soo järgi, 2011

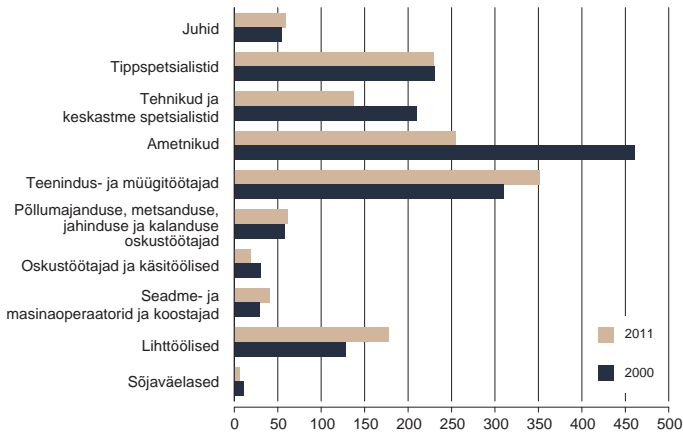

Ametialade struktuuri sõltuvus soost ja rahvusest

Meeste ja naiste ametite struktuur on võrdlemisi erinev, see tähendab, et Eestis on tööpõld endiselt sooliselt tugevasti segregeeritud.

Samas ei tähenda segregatsioon üldjuhul naiste tõrjutust. Naisi on küll juhtide seas mõnevõrra vähem, kuid nende ülekaal tippspetsialistide hulgas on enam kui kahekordne. Kui võtta kokku kaks kõrgemat ametialade kategooriat – juhid ja tippspetsialistid – on nende hulgas 100 mehe kohta 136 naist. Naised on üldiselt ülekaalus valgekraede seas – nad on spetsialistid, ametnikud ja teenindajad. Mehed on pigem oskustöötajad ja seadmeoperaatorid. Siiski on juhtide seas meeste ülekaal arvestatav. Väikesearvulises kõrgklassis – suurettevõtete direktorite seltskonnas – on naisi vähem kui veerand. Naisi on meestest rohkem lihttöölise seas.

Joonis 27. Naisi saja mehe kohta ametiala järgi, 2000 ja 2011

Üldiselt on loendustevahelisel perioodil ametialade sooline segregatsioon mõnevõrra vähenenud (joonis 27). Ametnike puhul, kus eelmise loenduse ajal naised väga oluliselt domineerisid, on nende ülekaal vähenenud, samasugune suundumus on keskastme spetsialistide seas. Naiste osatähtsus on suurenenud küll niigi naiselikus valdkonnas – müüjate ja teenindajate hulgas –, kuid see kasv ei ole eriti suur. Soolise ühtlustumise suunas liiguvad niisugused ametialad nagu seadus-andjad ja tippjuhid, põllumajanduse oskustöölised ning seadmeoperaatorid – kõigis neis valdkondades on naiste osatähtsus kasvanud.

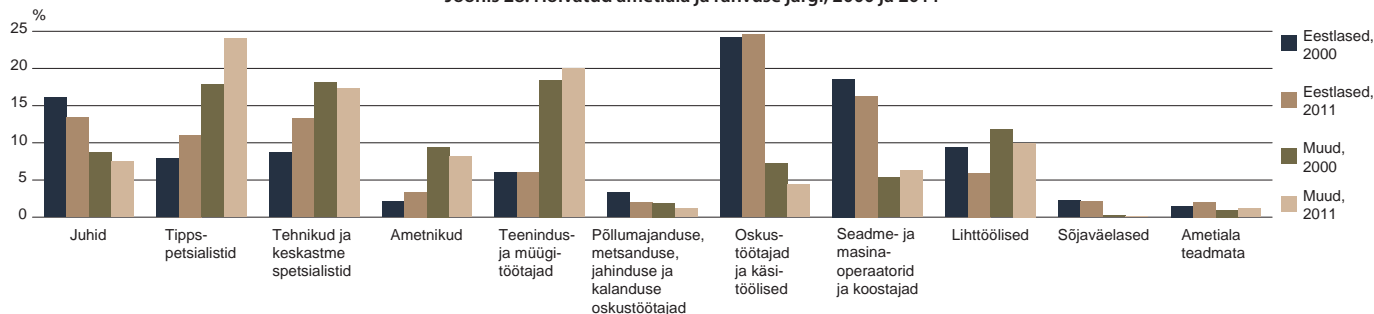
Ametialade jaotuses on teatav mõju rahvusel, kusjuures see mõju tuleneb ilmselt osaliselt rahvusrühmade erinevast paiknemisest ja vanusstruktuurist. Kõige suurem mõju on aga tõenäoliselt eri rahvusrühmade esindajate erineval keelteoskusel (sh riigikeele oskusel) ja kodakondsusel. Ometi on muutused ametialade struktuuris ja järjestuses 2000. ja 2011. aasta loenduse vahel põhiliselt samasuunalised nii eestlaste kui ka muust rahvusest hõivatute korral (joonis 28). Vähenenud on juhtide, oskus- ja lihttöölise osatähtsus, suurenenud aga tipp- ja keskastmespetsialistide oma. Väikesed erinevused eestlaste ja muude rahvuste vahel on ametnike ning seadme- ja masinaoperaatorite puhul – nendel aladel on eestlaste osatähtsus pisut vähenenud, muude rahvuste osatähtsus aga suurenenud. Ka teenindajate ja müüjate seas on muude rahvuste osatähtsus suurenenud rohkem kui eestlaste oma.

Tegevusala

Rahvaloenduse andmete esitamise alus on rahvusvaheline tegevusalade loetelu (*Statistical Classification of Economical Activities – NACE Rev. 2*), mis esimesel tasemel sisaldab 21 üldisemat valdkonda ja järgmisel tasemel 99 detailsemat klassi. Loendusel küsitud andmed liigendati veel ka järgmistesse klassidesse, nende arv on üle 250. Lisa tabelis 5 on esitatud esimese taseme valdkonnad (poolpaksum kirjas) ja teise taseme valdkonnad, kusjuures tabel ei kajasta valdkondi, mille esindajaid Eestis ei ole (näiteks tubakatoodete tootmine). Üldjuhul ei võrdu tegevusalade esimese taseme esindajate arv vastava tegevusala teise taseme esindajate arvude summaga, sest tabelisse ei ole märgitud eraldi rida tähistamaks olukorda, kus teine tase on teadmata.

2011. aasta loenduse andmetel töötas kõige rohkem inimesi töötlevas töötuses – 18% kõigist hõivatutest. Esikohal oli puidutöötlemine, teisel kohal toiduainete ja kolmandal kohal metalltoodete tootmine – igas neist töötas 12 000 – 14 000 inimest. Järgnes kaubandus, kus tooni andis 45 000 töötajaga jaekaubandus. Kolmandale kohale jäi tegevusalana haridus, kus hõivatuid oli ligi 52 000. Kui aga vaadelda tegevusalasid teise taseme liigituse järgi, oli 2011. aastal esikohal haridus (51 711 inimest), teisel kohal jaekaubandus (45 267), kolmandal kohal avalik haldus ja riigikaitse ning neljandal kohal tervishoid (26 179).

Joonis 28. Hõivatud ametiala ja rahvuse järgi, 2000 ja 2011

Et rahvusvahelist tegevusvaldkondade klassifikaatorit loendustevahelisel perioodil muudeti, ei saa kõiki tegevusalasid varasemaga võrrelda, kuid mõned olulised suundumused võib siiski esitada. Töötleva tööstuse osatähtsus on vähenenud 22%st 18%ni, põllumajanduse, kalanduse ja metsanduse osatähtsus 6%st 4%ni, kinnisvaraarenduse osatähtsus 6%st 2%ni, veonduse osatähtsus 9%st 8%ni ja kaubanduse osatähtsus 15%st 14%ni.

Suurenenud on ehituse (6%st 8%ni) ja hotellinduse (3%st 4%ni) osatähtsus. Iseseisvana on lisandunud uued valdkonnad – info ja side (3%) ning kunst ja vaba aeg (2%). Vaid protsendi murdosa võrra on suurenenud haridus- ja tervishoiutöötajate osatähtsus. Joonisel 29 on kujutatud 13 kõige levinumat tegevusala, mis katavad 91% hõivatutest.

Tegevusalade sõltuvus soost ja elukohast

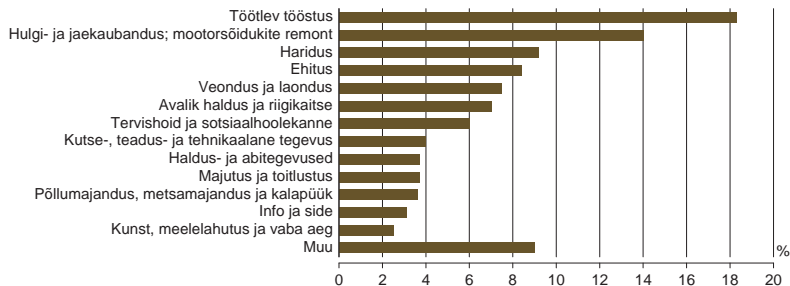
Linnalistes ja maa-asulates elavate inimeste tegevusalad ei erine üldjuhul kuigi oluliselt (joonis 30), kuid üks oluline erinevus siiski on. Traditsiooniliselt on maaelanikud teeninud oma leiba põhiliselt põllumajanduses. Ka tänapäeval puudutab suurim erinevus linna- ja maaelanike tegevusalades põllumajandust. Maal töötab põllumajanduses ligi 10% hõivatutest, linnas vaid 1%. Ka ehituses töötab maainimesi suhteliselt rohkem kui linnainimesi, kuid vahe pole kuigi suur

(8% ja 10%). Linnainimesed on ülekaalus n-ö valgekraelistes tegevustes – kinnisvara, info ja side, kutse ja teadus, haldus jne. Hariduse alal töötajate poolest on aga maa ja linn peaaegu tasakaalus.

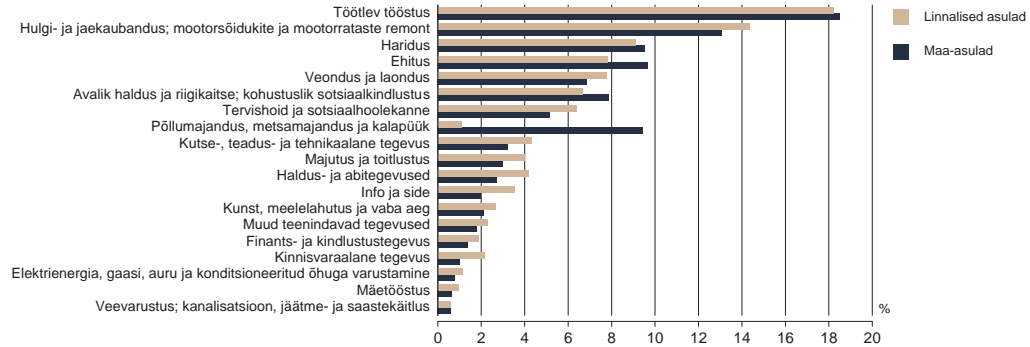
Meeste ja naiste jagunemine tegevusalade vahel on aga endiselt vägagi reljeefne. Osaliselt on selle põhjuseks naiste kõrgem haridustase, osaliselt traditsioon ja osaliselt ka palgapoliitika, mis haridust suhteliselt vähe väärtustab ja mehi seetõttu mõningatest valdkondadest peletab.

Ootuspäraselt domineerivad mehed ehituses, veonduses, töötlevas tööstuses ja põllumajanduses, sides, mäetööstuses, energeetikas ja veevarustuse alal. Valdavalt on need suuremat füüsilist jõudu või tehnilist võimekust nõudvad tegevusalad. Naistel on suur ülekaal hariduse ja tervishoiu valdkonnas, majutuses ja toitlustuses, kaubanduses, finantsalal ja ka meelelahutusäris. Valdkondi, kus mehed ja naised on enam-vähem võrdselt esindatud, on Eestis vähe. Olulistest valdkondadest kuulub nende hulka vaid avalik haldus (see tähendab, et nt kohalikes omavalitsustes on mehi ja naisi enam-vähem võrdselt, kuid tavapäraselt on vallavanemaks siiski mees). Teine võrdse esindatusega valdkond on kutse- ja teadusalane tegevus, mille sisu on üsna kirju, sisaldades nii juriidilisi toiminguid, teadus- ja arendustegevust kui ka arhitekti- ja inseneritegevust, reklaami ja veterinaariat.

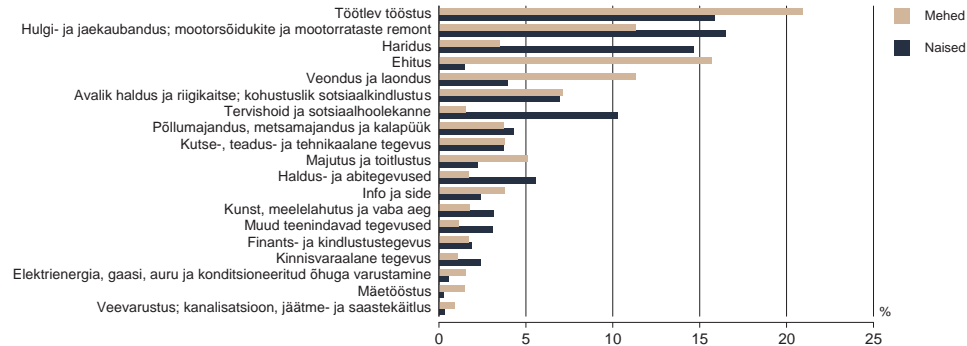
Joonis 29. Levinumad tegevusalad, 2011

Joonis 30. Hõivatud tegevusala ja elukoha järgi, 2011

Joonis 31. Hõivatud tegevusala ja soo järgi, 2011

Tegevusalade sõltuvus rahvusest

Selgub, et tegevusala valikul on oluline tegur ka rahvus (tabel 1). Suurel määral on aluseks tegevusalade paikkondlik eripära ja rahvastiku paiknemine, samuti rahvuste erinev vanusstruktuur, kuid ilmselt räägivad eriala ja tegevuste valikul kaasa ka rahvustraditsioonid.

Eestlaste ülekaal põllumajandusega seotud valdkondades on ootuspärane nagu ka venelaste ülekaal mäetööstuses ja energeetikaga seotud aladel. Ka tööstusliku tootmisega seotud valdkondades on venelaste osatähtsus suurem, eriti keemia-, metalli- ja elektroonikatööstuses. Seevastu puidu- ja mööblitööstuses on eestlaste osatähtsus suurem. Mis puutub teiste rahvuste esindajatesse, siis ukrainlaste ja valgevenelaste tegevusalade struktuur on sarnane venelaste omaga, teised rahvusrühmad on aga nii väikese esindajate arvuga, et nende puhul ei õnnestu tegevusalade stabiilset mustrit tuvastada.

Tööränne

Tööränne tekib olukorras, kus töötaja elu- ja töökoht paiknevad eri asulas, maakonnas või koguni riigis. Et Eestis on töökohad kontsentreerunud Harjumaale, suuresti Tallinna ja selle lähiümbrusse, on siin tööränne võrdlemisi levinud.

Tabelis 2 esitatud andmed ei ole päris hästi võrreldavad, sest 2000. aasta kohta puuduvad suure osa töötajate puhul töökohta paiknemise andmed. Suure töönaosusega töötas enamik neist siiski Eestis. Dokumenteeritud pendelrändajaid oli toona peaaegu kümme korda vähem kui viimasel loendusel.

95% hõivatutest töötas 2011. aastal Eestis. Välisriikidest oli populaarseim pendelrände sihtriik Soome, kus töötas üle 15 000 Eesti elaniku. Põhimõtteliselt võib pendelränne olla suuremgi, sest tabelis piirdatakse töörändega ega arvestata pendeldamist muudel põhjustel, näiteks õppimisega seoses. On arusaadav, et ülejäänud riikides töötamine ja samal ajal Eestis elamine on Soomega võrreldes märksa väiksema ulatusega, sest pikem regulaarne ränne on tülikam ja kallim, sel juhul jäädakse pigem välismaale elama. Teised Eesti naaberrigid – Läti ja Venemaa – ei ole aga töörände sihtkohana eriti ahvatlevad tagasihoidlikuma majandustaseme tõttu.

Tabel 1. Oluliselt erineva rahvuste hõivatuse tasemega tegevusalad, 2011

Tegevusala	Eestlased	% hõivatud eestlastest	Venelased	% hõivatud venelastest
Eestlasi hõivatute seas suhteliselt rohkem				
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	18 567	4,66	1 238	0,92
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	34 782	8,73	3 845	2,87
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	11 536	2,89	1 951	1,45
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	18 284	4,59	3 163	2,36
Venelasi hõivatute seas suhteliselt rohkem				
Töötlev tööstus	63 043	15,82	33 452	24,94
Kinnisvaraalane tegevus	5 617	1,41	3 519	2,62
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	3 085	0,77	2 403	1,79
Mäetööstus	1 621	0,41	2 747	2,05

Töökohtade ja hõivatute arv maakondades

Kuigi välismaal töötab napilt 5% hõivatutest, on kindla maakonnaga seotud vaid 86% Eesti hõivatutest – ülejäänute töökoha asukoht ei ole kindla maakonnaga seotud või on teadmata.

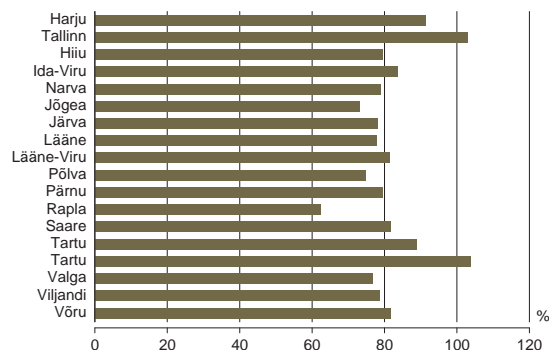
Jooniselt 32 on näha, et töökohti on rohkem kui linnas elavaid hõivatuid üksnes Tartus ja Tallinnas. Kõigis maakondades, samuti Narva linnas on töökoha leidnud vaid umbes 80% selle maakonna või linna hõivatutest. Suhteliselt kõige rohkem hõivatuid töötab elukohaga samas maakonnas Harju ja Tartu maakonnas (vastavalt koos Tallinna ja Tartu linnaga). Kõige rohkem töötab teises maakonnas Raplamaa elanikkond (Harjumaal). Seda soodustab Harjumaa lähedus ja hea transpordiühendus. Riigisisese töörände puhul on kaks tööalast tõmbekeskust: Harjumaa, mis on esimene rändesiht Hiiumaa (6,8% maakonna hõivatutest), Ida-Virumaa (3,4%), Järvamaa (8,1%), Läänemaa (9,7%), Lääne-Virumaa (6,6%), Pärnumaa (4%), Raplamaa (25,4%), Saaremaa (3,8%) ja Viljandimaa

(3,4%) hõivatute jaoks, ja Tartumaa, mis on esimene töörände sihtpunkt enamikule Lõuna-Eesti maakondadele – Jõgevamaa (9,7%), Põlvamaa (9,7%), Valgamaa (7,3%) ja Võrumaa (2,8%). Võrdlemisi vähestel juhtudel konkureeris nimetatud kahe tõmbekeskusega mõni naabermaakond – Lääne-Virumaal töötab 1,2% Ida-Virumaa ja 1,5% Järvamaa hõivatutest, Ida-Virumaal aga 1,6% Lääne-Virumaa hõivatutest. Võrumaal töötab 4% Põlvamaa ja 1,4% Valgamaa hõivatutest, Võrumaalt käib aga Põlvamaale tööle 1,8% ja Valgamaale 1% hõivatutest. Peale nimetatud rändesihtide on igas maakonnas keskmiselt 5,3% hõivatuid, kelle töökoha täpne asukoht Eestis ei ole teada, ja 3,5% selliseid, kes töö tõttu mööda Eestimaa (või merd) ringi liiguvad. Hõivatute töötamine Eestis, oma maakonnas ja põhilistes tööalastes tõmbekeskustes on kujutatud joonisel 33. Kahel juhul – Harju ja Tartu maakonnal – on kaks tulpa võrdsed (töötamine oma maakonnas ja ühes tõmbekeskustest). Nii see peabki olema, sest Harju ja Tartu maakond ongi pendelrände tõmbekeskused, mille mõju hinnatakse.

Tabel 2. Tööränne, 2000 ja 2011

	2000		2011	
	Arv	%	Arv	%
Hõivatud kokku	544 650	100	561 138	100
Töökoht Eestis	435 490	80,0	532 420	94,9
Töö- ja elukoht samas maakonnas	420 050	77,1	434 827	77,5
samas linnas/vallas	314 560	57,8	312 854	55,8
Töökoht oma kodus/talus	16 490	3,0	27 347	4,9
Töökoht eri maakonnas, Tallinnas	7 226	1,3	11 598	2,1
Töökoht välisriigis	2 646	0,5	24 907	4,4
Kindel töökoht puudub	36 052	6,6	17 701	4
Töökoht teadmata	67 256	12,3	31 857	5,7

Joonis 32. Hõivatute arvu ja maakonnas/linnas töötavate isikute arvu suhe, 2011

Töötamise koht

Eestis töötavate inimeste seas on naised ülekaalus peaaegu kõigis maakondades. Suuremates linnades – Tartus, Tallinnas ja Narvas – on hõivatute seas ülekaalus naised, kuid ümbritsevas maakonnas töötab rohkem mehi. Kui aga vaadata maakonda koos keskuslinnaga, on naistöötajad ikkagi ülekaalus. Selline tulemus on mõnevõrra üllatav, sest enamikus maakondades on tööelisi mehi rohkem kui naisi.

Joonisel 34 näitavad pikemad horisontaaltulbad seda, et vastavas maakonnas või linnas töötab naised rohkem kui mehi (100 mehe kohta on üle 100 naise). On näha, et naised eelistavad (nii linnalistes asulates kui ka maal) töötada võimalikult kodu läheduses: naiste arv on meeste arvust märksa suurem töökohtades, mis on elukohaga samas vallas ja linnas ning vähemalt samas maakonnas, aga ka pigem Eestis, mitte välismaal (joonis 35). Samuti kinnitab joonis 34 tuntud tõsiasja, et naised elab ja töötab rohkem linnalistes asulates. Mehed seevastu on altimad töötama kodukohast eemal – niihästi teises linnas, vallas kui ka maa-

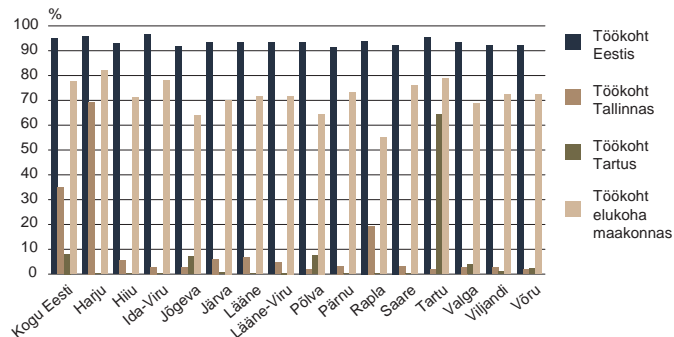
konnas, aga ka välismaal. Väike erand on kodus töötamine – maamehed töötavad naistest sagedamini oma talus, seevastu linnakodus töötamise puhul vahet peaaegu ei ole.

Välismaal töötamine

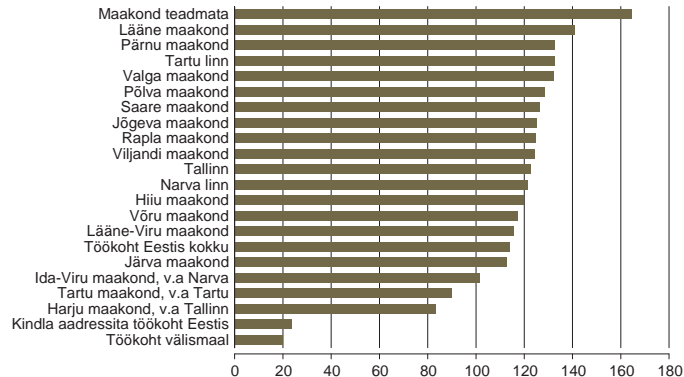
Mehed on naistest märksa agaramad välismaal töötajad, kuid nad ei ole tihti siiski valmis välismaale elama asuma. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis ligi 25 000 pendelrändajat ehk inimest, kelle alaline elukoht (perekonna elukoht, kus nad veetsid suurema osa töövabast ajast) paiknes Eestis, kuid töökoht välismaal. 80% pendelrändajatest olid mehed, kusjuures meeste ülekaal oli üsna suur peaaegu kõigis riikides, sh ka populaarseimas sihtriigis Soomes, erandiks oli vaid Suurbritannia (joonis 36).

Riigid, kus töötab üle 100 Eesti püsielaniku, on veel Saksamaa (491 meest ja 125 naist), Holland (267 + 23), Belgia (121 + 136), Läti (184 + 50), Ameerika Ühendriigid (110 + 73), Austraalia (104 + 56), Iirimaa (111 + 45), Prantsusmaa (94 + 58),

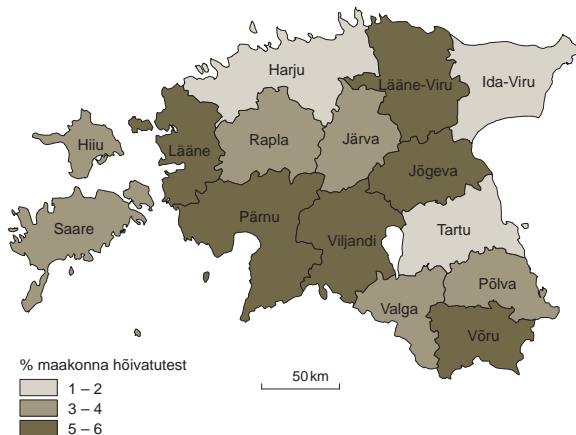
Joonis 33. Sisetöörände jagunemine maakonna järgi, 2011

Joonis 34. Hõivatud naised ja hõivatud mehed kohta töökohta asukoha järgi, 2011

Kaart 5. Soomes töötavate hõivatute osatähtsus maakonna hõivatutes, 2011

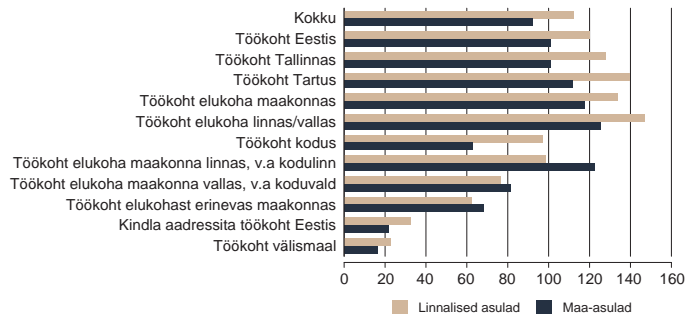

Taani (114 + 28), Hispaania (76 + 42) ja Itaalia (57 + 50). Loomulikult ei kajasta need arvad kõiki välismaal töötavaid eestlasi või Eesti kodanikke, vaid üksnes neid, kelle püsielukoht on endiselt Eestis.

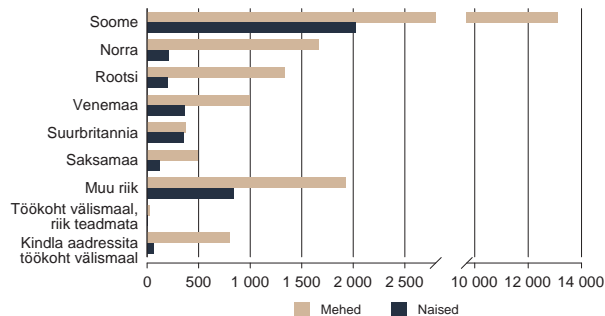
Välismaal töötavatest Eesti püsielanikest töötas 2011. aastal 61% Soomes. Soomes töötajate osatähtsus kõigi hõivatute seas ei ole aga maakondades ühesugune (kaart 5). Suurim ei ole Soomes töötajate osatähtsus mitte Põhja-Eestis, kus on tihedamad kontaktid Soomega ja keeleoskusi traditsiooniliselt parem, vaid pigem Kesk- ja Lõuna-Eestis, kus nähtavasti tasuvaid töökohti kõige enam napib. Üsna üllatav on, et niisuguste maakondade hulka kuulub ka kunagine Eesti kolmas tõmbekeskus Pärnumaa.

Peale Soome arvestatavad välismaised töörände sihtpunktid veel Venemaal, mis on esimene sihtpunkt Ida-Virumaa hõivatutele (1% Ida-Virumaa hõivatutest, Narva hõivatutest koguni 2% töötab Venemaal), ja Rootsi (1,7% Hiiumaa hõivatutest). Suhteliselt uuem pendelrände sihtkoht on Norra, kus töötab ligi 0,4% kõigist Eesti hõivatutest. Selgub, et välismaal töötavad peamiselt nooremad elanikud, vanemad eelistavad töötada kodumaa.

Joonis 35. Naisi saja mehe kohta töökohta ja elukoha erinevuse järgi, 2011

Joonis 36. Välismaal töötajad (pendelrändajad) soo järgi, 2011

Kokkuvõte

Eesti vähemalt 15-aastasest elanikkonnast on majanduslikult aktiivseid 58%, sh 51% hõivatuid ja 6% töötuid. 47% hõivatutest on palgatöötajad ja 4% ettevõtjad. Hõivatute arvu poolest on Eesti Euroopa edukamate hulgas, kuid ettevõtjate suhtarv on Eestis võrdlemisi väike, eriti Lõuna-Euroopa riikidega võrreldes. Töötute osatähtsus rahvastikus on Euroopa keskmise lähedal, kusjuures noorte töötus on Euroopa keskmisest väiksem. Majanduslik aktiivsus sõltub oluliselt vanusest ja veidi ka soost (nooremas tööeas naiste hulgas on meestest rohkem koduseid), kuid sõltuvus teistest tunnustest (rahvus, kodakondsus, elukoht) on võrdlemisi nõrk või puudub hoopis.

Elatusallikas tehti kindlaks kõigi püsielanike puhul. Selgus, et 40% puhul oli see töötasu, veerand elanikest (põhiliselt lapsed ja õppurid) elab teiste inimeste, valdavalt perekonnaliikmete ülalpidamisel, ligi 24% elatusallikas on pension ja asutuse ülalpidamisel on üks protsent elanikkonnast. Ülejäänud elatuvad ettevõtjatulust, toetustest ja muudest allikatest (nt säästudest). Elatusallikas sõltub väga oluliselt vanusest, kusjuures meeste ja naiste puhul on palgast elatujate vanusstruktuur erinev: palgast elatujate osatähtsus suureneb naistel 20.–50. eluaastani, meestel aga hakkab see alates 25. eluaastast vähenema. Muude rahvuste seas on pensionäride osatähtsus suurem kui eestlastel, sest nad on ka keskmiselt vanemad. Tervise- ja toimetulekuprobleemidega inimesed elatuvad enamasti pensionist, kuid 12%-l neist on peamine elatusallikas töötasu.

Ametialade struktuur on eelmise loendusega võrreldes oluliselt muutunud – suurenenud on spetsialistide ja tippspetsialistide osatähtsus ja vähenenud oskustöölise ja seadmeoperaatorite oma. Kõige levinumaks ametialaks on saanud tipp-

spetsialistid ja spetsialistid, neid on kõigist hõivatutest kolmandik ja selle ametiala ametid edestavad arvukuse poolest eelmise loenduse ajal esikohal olnud oskustöölisi. Endiselt on ametialade jagunemine meeste ja naiste puhul üpris erinev. Juhiametis on rohkem mehi, kuid tippspetsialistide ja spetsialistide seas on suur naiste ülekaal. Kui võtta juhid ja tippspetsialistid kokku, on nende seas iga 100 mehe kohta 136 naist.

Meeste kõige levinumad ametialad on oskustöölised, seadmeoperaatorid ja keskastme spetsialistid, ametitest on populaarseim bussi- ja veoautojuht. Naiste levinumad ametialad on tippspetsialist, teenindaja ja keskastme spetsialist, populaarseim amet on poemüüja.

Ka meeste ja naiste tegevusalade vahel on üsna suured käärid, mis suurel määral tulenevad hariduslikust erinevusest. Ei saa öelda, et naised oleksid oma valikutes tõrjutud, kuigi suur palgaerinevus võib sellele mõttele viia. Pigem näib, et Eestis väärtustatakse endiselt haridust suhteliselt madalalt. Meeste levinumad tegevusalad on töötlev tööstus, ehitus ja veonudus ning laonudus. Naiste tegevusalad on kõige sagedamini kaubandus, töötlev tööstus ja haridus. Naiste puhul on olulise tähtsusega ka meditsiin. Eestis on säilinud tegevusalade valikul ka mõningad rahvuslikud erinevused. Muude rahvuste esindajad, eriti venelased, töötavad mäetööstuses, samuti mõnes tööstusvaldkonnas, nt metalli- ja keemiatööstuses. Seevastu puidutööstuses töötavad pigem eestlased, samuti töötavad eestlased põllumajanduses.

Viimase kümmeaastaga on Eestis kasvanud töörande maht niihästi riigisiselt kui ka piire ületavalt. Kodumaakonnas töötab vaid 78% töötajatest. Välismaal töötavate pendelrändajate arv on ligi kümnekordistunud – välismaal käib tööil 25 000 inimest, neist 80% mehed. Kuigi ka naised osalevad töörandes, eelistavad nad pigem kodukohale lähemal töötada.

Leibkond ja perekond

Leibkond

Leibkond (nagu ka isik ja eluruum) on nüüdisaegse rahva ja eluruumide loenduse põhiline loendusobjekt. Leibkonna kohta on loendustel sageli eraldi ankeet, mille abil tehakse selgeks rida leibkonda iseloomustavaid tunnuseid, neist olulisimad on leibkonnaliikmete loetelu ja sugulussuhted. Leibkond on defineeritud kui tavaliselt koos elavate inimeste rühm, kellel on ühine kodune majapidamine – ühine eluruum, (vähemalt osaliselt) ühine eelarve ja toit. Leibkond erineb perekonnast peamiselt selle poolest, et leibkonnaliikmete vahel ei tarvitse olla sugulus- või partnerlussuhteid (kuigi tavaliselt on). Erinevalt perekonnast loetakse leibkonnaks ka üksinda elavad inimesed.

Leibkonna all mõistetakse enamasti tavaleibkonda. Tavaleibkond elab tavaeluruumis, see on tema kodu. Peale tavaleibkondade on olemas asutusleibkonnad ja kodutud (viimased on käsitletavad üheliikmelise leibkonnana). Asutusleibkond koosneb isikutest, kes elavad asutuses, mis tegutseb aasta ringi ööpäev läbi ja võimaldab seal elavatele inimestele ülalpidamist – majutust, toitu ja vajaduse korral ka hooldust ja ravi (nt asenduskodu, hooldekodu). Isik loetakse asutusleibkonna liikmeks, kui ta on selles elanud (kavatseb elada) vähemalt 12 kuud. Kodutu on isik, kellel puudub elukoht (eluruum) ja kes ööbib juhuslikes keldrites, trepikodades, mahajäetud hoonetes või kodutute varjupaigas, kus ei saa viibida ööpäev läbi. Niisiis ei ole kodutul elukohta, kus ta elaks pikemat aega.

Leibkondi on loendatud enamikul varasematest Eestis toimunud loendustest, kuigi on kasutatud erinevaid nimetusi. 1922. ja 1934. aastal loendati peresid, olemuslikult oli pere lähedane praeguse leibkonna mõistega. Perre kuuluvaks võidi lugeda näiteks ka talus elavad teenijad ja sulased. Nõukogude aja loendustel leibkonna mõistet ei kasutatud, kuid loendati perekondi. Tollane perekonna mõiste oli aga laiem kui praegu kasutatav, perekonda võis kuuluda ka mitmesuguseid lisaliikmeid, sh mittesugulasi, seega sisuliselt loendati leibkondi.

2000. aasta rahvaloendusel olid leibkonna ja perekonna mõiste määratletud samuti nagu viimasel loendusel. On täiesti võimalik, et lähitulevikus hakatakse ka Eestis kasutama leibkonna alternatiivset definitsiooni, mille puhul eeldatakse vaid leibkonnaliikmete ühist eluaset, mitte aga ühist majandustegevust.

Loendustevahelisel ajal on kodutute arv kasvanud enam kui kaks korda, kuid on siiski võrdlemisi väike, jäädes alla 0,1%. Asutusleibkondade liikmete arv on kasvanud 0,9%st 1,1%ni eeskätt mitmesuguste hooldusasutuste elanike arvu kasvu tagajärjel. Edaspidises on leibkondadena käsitletud põhiliselt tavaleibkondi. Nende liikmed moodustavad peaaegu 99% elanikkonnast.

Leibkonnatüüpide puhul mõeldakse alaealiste lastena alla 18-aastaseid, täisealiste lastena aga vähemalt 18-aastaseid lapsi. Laps leibkonnaliikmena tähendab suhet leibkonnaliikmete vahel – laps on vähemalt ühe sama leibkonna liikme lihane (või lapsendatud) laps, kusjuures tema vanus ei ole määrav. Näiteks täisealiste lastega üksikvanem võib olla ka ema 40-aastase pojaga, kui viimasel ei ole leibkonnas muid liikmeid. Alaealiste lastega leibkonnas võib olla ka täisealisi lapsi, kuid kindlasti on vähemalt üks alla 18-aastane laps. Täisealiste lastega leibkonnas alaealisi lapsi ei ole, kuid on vähemalt üks vähemalt 18-aastane laps. Kui leibkond ühendab mitut perekonda, näiteks kui leibkonnas on vanavanemad, lapsed ja lapselapsed, on tegemist mitmepereleibkonnaga. Leibkonda, kus on ainult üks vanema põlvkonna esindaja, näiteks vanaema, mitmepereleibkonnaks ei loeta. Mitmepereleibkond on selline, kus ei ole ei abielu-, partnerlus- ega ka vanemlus-suhetega seotud liikmeid, näiteks koos elavad õed või vennad.

Tabel 1. Püsielanikud leibkonna liigi järgi, 2000 ja 2011

	Tavaleibkond	Asutusleibkond	Kodutu
2000	1 354 193	12 625	369
2011	1 279 328	14 263	864

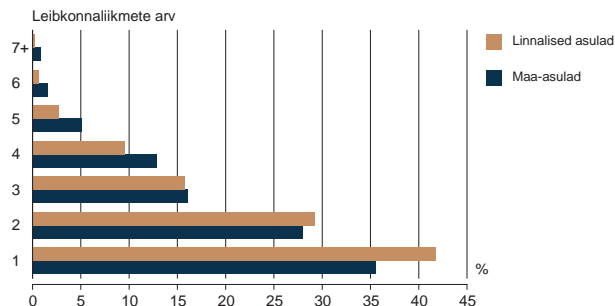
Leibkonna suurus

2011. aasta rahva ja eluruumide loendusel loendati Eestis ligi 600 000 leibkonda (599 832) ehk 3% rohkem kui eelmisel loendusel aastal 2000.

Linnalistes asulates suurenes leibkondade arv koguni 6%, maal aga kahanes 3%. Et rahvastiku koguarv vähenes, kaasnes sellega leibkonna keskmise suuruse vähenemine. Kogu riigis vähenes leibkonnaliikmete keskmine arv 2,33st 2,13ni ehk 8,6%. Linnaleibkondade suurus vähenes 2,28st 2,05ni ehk üle 10%, maa-asulates muutus aga leibkonna suurus võrdlemisi vähe, vaid 4% – 2000. aastal oli maa-asula leibkonnas keskmiselt 2,42 liiget, 2011. aastal aga 2,33.

Leibkondade väiksemaks muutumisel ja nende arvu kasvul on mitu põhjust. Väga oluline põhjus on alaealiste laste arvu ja seega ka lastega leibkondade arvu kahanemine. Kui 2000. aastal oli Eestis ligi 200 000 (197 934) alla 18-aastaste lastega leibkonda ehk üle kolmandiku kõigist leibkondadest, siis 2011. aastal oli alaealiste lastega leibkondi 151 168 ehk vaid veerand kõigist leibkondadest. Samal ajal kasvas üksikult elavate inimeste arv 195 000st eelmise loenduse ajal peaaegu 240 000ni viimasel loendusel. Ühelt poolt põhjustas seda tudengite arvu kasv (neid loendatakse valdavalt õppimiskohas omaette elavaks leibkonnaks), teiselt poolt

Joonis 1. Leibkonnad suuruse ja elukoha järgi, 2011

Tabel 2. Peamised leibkonnatüübid elukoha järgi, 2011

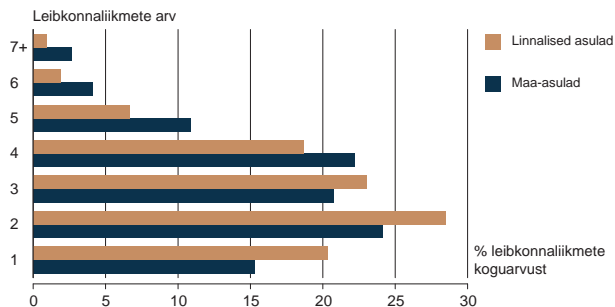
	Linnalised asulad		Keskmiselt liikmeid	Maa-asulad		Leibkonnad kokku	% leibkondadest	
	Leibkonnad	Liikmed		Leibkonnad	Liikmed			
Üksik	177 360	177 360	1	62 227	62 227	1	239 587	39,94
Lasteta abielupaar	59 544	122 709	2,06	26 848	55 587	2,07	86 392	14,40
Täisealiste lastega abielupaar	22 546	74 208	3,29	9 728	32 778	3,37	32 274	5,38
Alaealiste lastega abielupaar	40 835	158 149	3,87	21 012	87 744	4,18	61 847	10,31
Lasteta vabaabielupaar	23 321	48 187	2,07	10 048	20 962	2,09	33 369	5,56
Täisealiste lastega vabaabielupaar	3 348	10 855	3,24	2 288	7 633	3,34	5 636	0,94
Alaealiste lastega vabaabielupaar	25 388	92 392	3,64	17 129	66 364	3,87	42 517	7,09
Täisealiste lastega üksikvanem	31 194	69 148	2,22	10 594	23 811	2,25	41 788	6,97
Alaealiste lastega üksikvanem	27 086	71 457	2,64	9 130	26 252	2,88	36 216	6,04
Mittepeereleibkond	6 365	31 349	4,93	3 343	17 954	5,37	9 708	1,62
Mittepeereleibkond	7 652	16 139	2,11	2 846	6 063	2,13	10 498	1,75

suurenes ka üksi elavate eakate arv, mille taga on nii eluea pikenemine kui ka elutingimuste paranemine, mis andis mitmepereleibkondadele võimaluse lahku kolida.

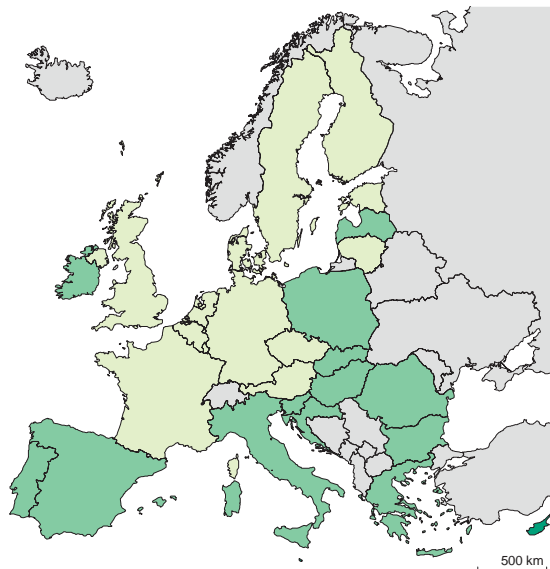
Inimese vaatenurk. Kui suure leibkonnas Eesti elanikud elavad?

Leibkondi saab liigitada suuruse või tüübi järgi niihästi leibkondade arvust lähtudes (jaotada liikidesse 600 000 leibkonda) kui ka inimestest lähtudes (jaotada leibkondade järgi 1 294 455 loendatud inimest). Arusaadavalt saab erinevaid objekte liigitades erinevad jaotused (protsendid), kuigi leibkonna tüübid on samad. Inimese poolt vaadates on oluline see, missuguse koosseisu ja suurusega leibkonnas ta elab. Leibkondade suurusjaotust neis elavate inimeste vaatenurgast ilmestab joonis 2. Selgub, et kõige sagedamini elavad inimesed kahe liikmega leibkonnas, niisuguses leibkonnas elab ligi veerand maa-asulate inimestest ja üle 28% linnainimestest. Linnaliste asulate elanike puhul domineeribki kahe ja kolme liikmega leibkond, seevastu maa-asulate elanikest elavad peaaegu sama paljud nelja liikmega leibkonnas ja kõigi suuremate leibkondade puhul on maaelanike tõenäosus niisuguses leibkonnas elada suurem kui linnaelanikel.

Joonis 2. Rahvastik leibkonna suuruse ja elukoha järgi, 2011

Kaart 1. Leibkonna suurus Euroopas, 2005

Keskmine leibkonnaliikmete arv
EL-27 keskmine 2,5

- 2,0 – 2,4
- 2,5 – 2,9
- 3,0 – 3,4
- Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

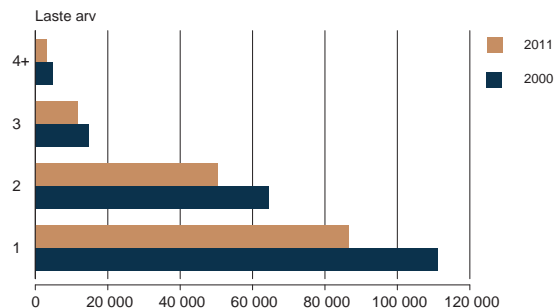
Leibkonna suurus ei sõltu Eestis kuigivõrd leibkonnaliikmete rahvusest – eestlaste ja venelaste ühest rahvusest leibkonnad on enam-vähem ühesuurused, muude vähemusrühvuste puhul domineerib üksikuna elamise kõrval mitmest rahvusest leibkond, kuid ka selle suurus ei erine oluliselt üherahvuselise leibkonna suurusest. Kui võrrelda Eesti leibkonna suurust Euroopa Liidu teiste riikide omaga, selgub, et meie leibkond on küll Euroopa Liidu keskmisest väiksem, kuid on suur hulk riike – eeskätt Põhjamaad –, kus keskmine leibkond on veel väiksem kui Eestis. Leibkonna suurus sõltub eeskätt traditsioonidest – kas riigis on kombeks, et mitu põlvkonda elab koos ühe perena või mitte. See traditsioon muutub suuresti põhja-lõuna telge mööda.

Lastega leibkonnad

Kõige olulisemaid näitajaid pere puhul on iidsetest aegadest tänapäevani olnud see, kui palju on peres lapsi. Joonisel 3 on näha, et laste arvu poolest on pered eelmise, 2000. aastal toimunud loendusega võrreldes jäänud märgatavalt vaesemaks.

Alaalistele (kuni 18-aastaste) lastega leibkondi oli 2000. aastal 195 396 ja neis elas 306 633 last ja noorukit. 2011. aastal oli alaalistele lastega leibkondi 151 168 ja neis elas 236 499 last ja noorukit. Seega on lastega leibkondade arv

Joonis 3. Lastega leibkonnad alaalistele laste arvu järgi, 2000 ja 2011

vähenenud eelmise loendusega võrreldes kolmveerandini. Selle põhjus on, et 2011. aastaks oli suhteliselt arvukas laulva revolutsiooni põlvkond saanud täisealiseks ja nooremad põlvkonnad on märksa vähem arvukad.

Eesti leibkond teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldes. Leibkonna tüübid

Kuidas näeb Eesti leibkond välja teiste Euroopa riikide leibkondadega võrreldes? Et sellele küsimusele vastata, on võimalik kasutada Eurostatist avaldatud Euroopa sotsiaaluuringu^a (EU SILC) andmeid, sest võrreldavaid andmeid viimase loenduse kohta ei ole veel avaldatud.

Hoolimata ühistest väärtustest, lähedastest elustandarditest ja ka religioossust kuuluvusest on Euroopa riikides perekonna koosseis üsnagi erinev. Ühelt poolt erinevad traditsiooniliselt perekesknne lõuna ja pigem individualistlik põhi, teiselt poolt on mõneti erinevad hoiakud ka nn vana Euroopa ehk lääne ja suhteliselt äsja totalitarismist vabanenud ida vahel. Kõiki neid erinevusi (mis pärinevad Euroopa sotsiaaluuringu andmestiku analüüsist) ilmestavad joonised 4–10. Siinjuures tuleb arvestada, et nendel joonistel on objektina arvestatud inimest, mitte leibkonda, st näidatakse vastavas leibkonnatüübis elavate inimeste osatähtsust. Et tegemist on valikuuringu andmetega, on need üldjuhul hinnangud, mis võivad sisaldada ka juhuslikkusest tingitud viga. Peale selle erineb ka leibkondade liigendus oluliselt rahvaloendustel kasutatavast, kuid siiski annab see pildi Euroopa leibkondade struktuurilistest omadustest.

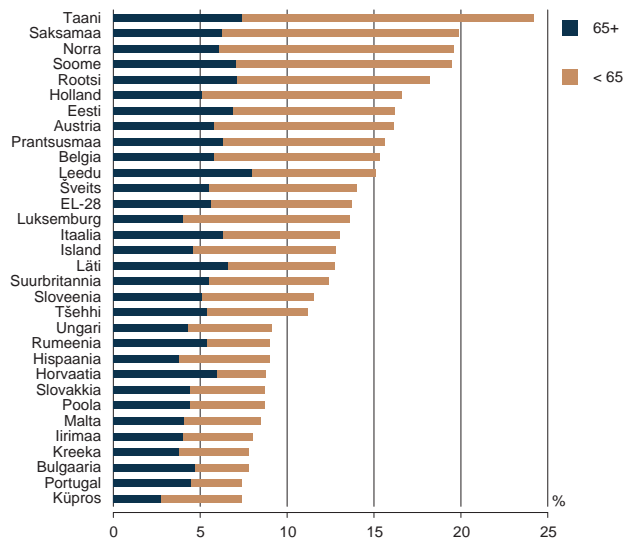
Ühe liikmega leibkonnad. Ühe liikmega leibkonnas elavate isikute osatähtsust on Euroopas pidevalt suurenenud – 2005. aastal oli EL-27 keskmine näitaja 12,5%, st et üksikult elas iga kaheksas inimene, 2012. aastal aga juba 13,7% ehk üksikult elas peaaegu iga seitsmes Euroopa Liidu elanik.

Joonisel 4 on eristatud vähemalt 65-aastased eakad ja alla 65-aastased üksikud. Esimesi on keskmiselt 5,5% rahvastikust ja nende osatähtsust elanikkonnas varieerub riigiti võrdlemisi vähe. Suhteliselt rohkem on neid riikides, kus meeste ja naiste oodatava eluea erinevus on suur, nii on see Baltimaades. Kuni 65-aastaseid üksikuid on rahvastikus keskmiselt 7,5% ja riigiti varieerub nende osatähtsust märksa rohkem (standardhälbe mõttes kolm korda enam).

^a http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Üksi elavate inimeste osatähtsus näitab selgelt elustiili erinevust Lõuna- ja Ida-Euroopa ning Põhja- ja Lääne-Euroopa vahel. Põhjamaades, aga ka Saksamaal, Austrias, Hollandis, Belgias ja Prantsusmaal, samuti Eestis ja Leedus, elab suhteliselt suur osa inimestest (vähemalt kuuendik) üksinda, seejuures on silmapaistvalt suur nooremate üksikute osatähtsus. Euroopa lõunapoolsetes maades – Maltal, Küprosel, Portugalis ja Kreekas on üksi elavaid inimesi peaaegu poole vähem. Suhteliselt vähem on üksi elavaid inimesi ka nn uutes liikmesmaades, näiteks Poolas ja Slovakkias, kus põhjuseks võib olla tagasihoidlikum majandusolukord, mis mõjutab inimesi tihedamalt koos elama. Eesti üksi elavate inimeste osatähtsus, mille järgi me paigutume seitsmendale kohale Põhjamaade, Saksamaa

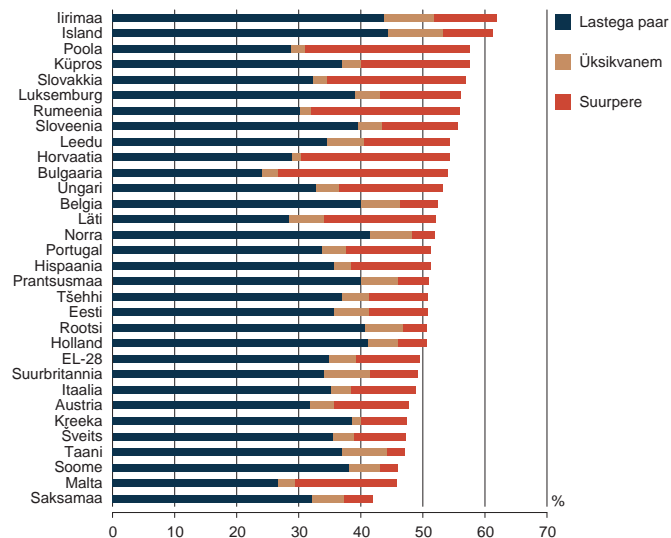
Joonis 4. Üksikult elavate inimeste osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

ja Hollandi järel, kinnitab ühelt poolt eestlaste pigem individualistlikke hoiakuid ja elustiili, teiselt poolt aga ka võimaluste avardamist, mis ei sunni inimesi elama suurperedena.

Alaealiste lastega leibkonnad. Alaealiste (alla 18-aastaste) lastega leibkondade liikmete osatähtsus elanikkonnas on alates 2005. aastast kahanenud Euroopa Liidus (EL-27) 52,3%st 49,6%ni, kuigi summaarne sündimuskordaja on samal ajal kasvanud. Sellel nähtusel on usna mitu põhjust. Esiteks oodatava eluea kasv, mistõttu laste osatähtsus rahvastikus väheneb, teiseks nähtavasti ka leibkondade struktuuri muutused. Niisiis elavad umbes pooled ELi elanikud leibkondades, kus on ka lapsi.

Joonis 5. Alaealiste lastega leibkonnas elavate inimeste osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

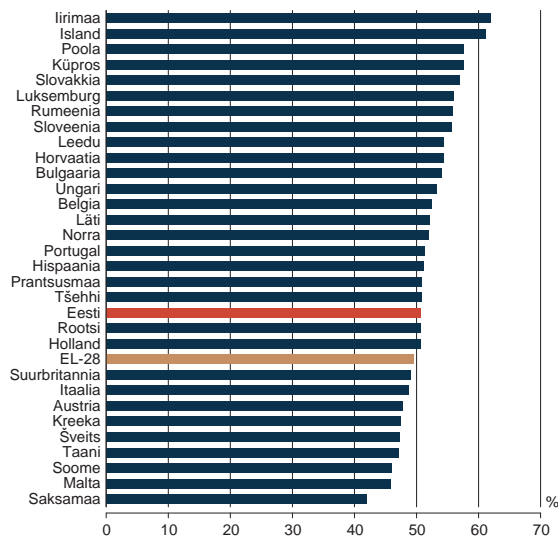

Riigiti on lastega peredes elavate inimeste suhtarv võrdlemisi erinev, kõikudes 42% ja 62% vahel. Veelgi suuremad on erinevused lastega perede koosseisus. Joonisel 5 on eristatud kolme tüüpi peresid. Kahe täiskasvanu ja alaealiste lastega peresid kirjeldab tulba esimene osa – põhiliselt on need leibkonnad, kus on abielu- või kooselupaar ja lapsed. Tulba järgmine lõik on üksikvanema pered ja viimane osa – muud alaealiste lastega leibkonnad, mille hulgas moodustavad kõige suurema osa pered, kus on rohkem täisealisi leibkonnaliikmeid, s.o vanavanemad, täiskasvanud õed-vennad või muud sugulased või mittesugulased. Kokkuvõtlikult on neid nimetatud suurperedeks. Just viimases leibkonna tüübis elavate isikute osatähtsus varieerub riigiti väga palju. Soomes, Rootsis, Norras ja Taanis elab suurperedes vaid 3% elanikkonnast, Bulgaarias, Poolas ja Rumeenias aga enam kui veerand. Kokkuvõttes on riikide lõikes näha tuttav pilt – Euroopa jaguneb põhja-lääne piirkonnaks, kus alla poole inimestest elab leibkondades koos alaealiste lastega, ja lõuna-ida piirkonnaks, kus alaealiste lastega leibkondades elab üle poole ehk enamik inimestest. Erandina kuuluvad viimati nimetatud piirkonda Iirimaa ja Island, mis on viimastel kümnenditel silma paistnud suhteliselt suure laste arvuga. Seda leibkondade jaotust mõjutab ühelt poolt ühe liikmega leibkondade, teiselt poolt aga ka suurperede osatähtsus. Eesti paikneb riikide järjestuses küll pigem väiksema osatähtsuse poolel, kuid lastega peredes elab siiski üle poole (50,7%) elanikest, mis pisut ületab keskmist taset.

Alaealiste lastega üksikvanem. Üksikvanema peres elavate inimeste osatähtsus varieerub Euroopa ulatuses väga oluliselt. Põhja- ja Lääne-Euroopa elustiil, mille juurde kuulub suhteliselt suur üksinda elavate inimeste kogukond, aktsepteerib keskmisest märksa rohkem lapsega üksikvanemate leibkondi, need on kujunenud ühikonna normaalseks osaks. Järjest rohkem on alaealiste lastega üksikvanemate hulgas isasid. Kui keskmiselt on Euroopa Liidus viimase kaheksa aasta jooksul üksikvanema ja alaealise lapse/lastega leibkondade osatähtsus püsinud peaaegu stabiilselt 4,5% juures, siis riikides, kus on suurem ükski elavate täiskasvanute osatähtsus, on ka last ükski kasvatavate üksikvanemate osatähtsus suurem – Taanis ja Suurbritannias üle 7%, Belgias, Rootsis, Norras ja Leedus üle 6%. Eestis on see näitaja 5,5%, seevastu Kreekas ja Rumeenias koguni alla 2%. Üksikvanemate osatähtsus on suur ka traditsiooniliselt lapserohketes riikides – Iirimaa ja Islandil.

Kahe täiskasvanu ja alaealiste lastega leibkond. Kuigi Lääne- ja Põhja-Euroopa riigid paistavad silma pigem suurema üksikute inimeste osatähtsusega, on neis siiski suhteliselt palju kahe täiskasvanu ja alaealiste lastega leibkondi, mis on kahtlemata lastele parim arengukeskkond. Lasterikaste riikide Iirimaa ja Islandi kõrval kuuluvad riikide hulka, kus vähemalt 40% inimestest elab kahe täiskasvanu ja alaealiste lastega leibkonnas veel Norra, Rootsi, Belgia, Holland ja Prantsusmaa. Kuigi ka Eesti on selles järjestuses keskmike hulgas ja eespool enamikust uutest liikmesriikidest, näitab graafik selgelt ka Eesti nõrkust – suhteliselt palju on ühe lapsega ja võrdlemisi vähe kolme lapsega leibkondi.

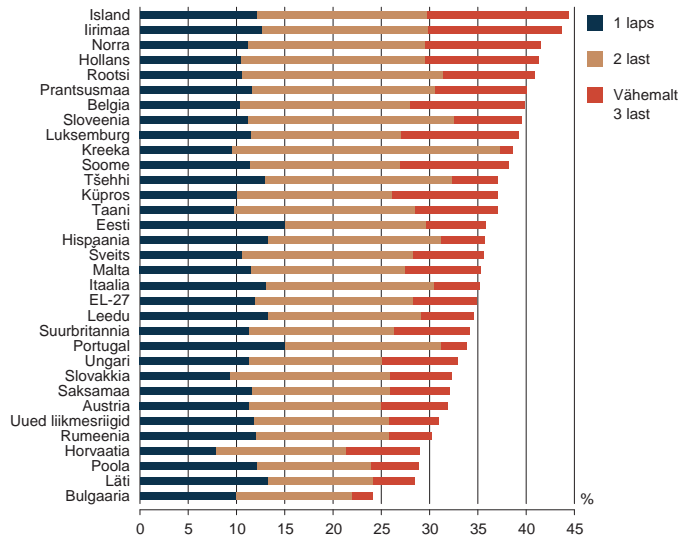
Joonis 6. Alaealiste lastega üksikvanema peres elavate isikute osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

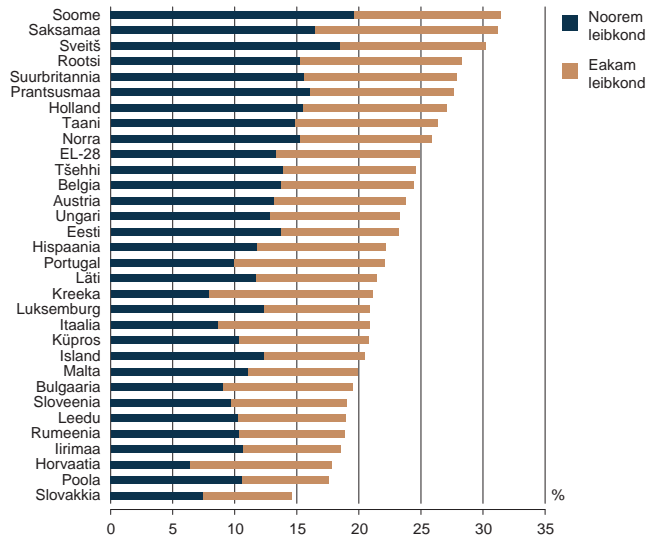
Kahe täiskasvanu leibkond. Enamasti on kahe täiskasvanu leibkond kas abielu- või kooselupaari leibkond. Nende vahel ei ole vahet tehtud, samuti ei ole eristatud, kas tegemist on sama- või erisooliste partneritega või koguni eri põlvkondade esindajatega. Küll aga saab eristada nooremaid ja keskealisi paare eakate paaridest. Viimaste hulka loetakse niisugused kahe täiskasvanuga leibkonnad, kus vähemalt üks liige on vähemalt 65-aastane, nooremate hulka

kuuluvad aga sellised leibkonnad, kus mõlemad liikmed on alla 65-aastased. Kahe täisealise liikmega leibkondadesse kuulub ligi veerand (23%) tavaleibkondade liikmetest, kuid see varieerub Euroopas taas üsna märkimisväärselt loode-kagu suunal, kusjuures erandiks on Iirimaa ja Island. Ka neis riikides on peamiselt lasterikkuse tõttu võrdlemisi vähe vaid kahe täiskasvanud liikmega leibkondi.

Joonis 7. Kahe täiskasvanu ja alaealiste lastega leibkonnas elavate isikute osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

Joonis 8. Kahe täiskasvanu leibkonnas elavate isikute osatähtsus Euroopa Liidus^a, 2011

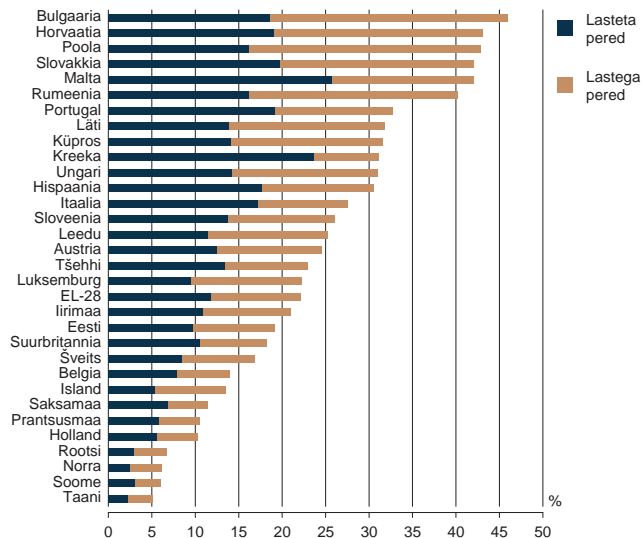
^a Noorem on leibkond, kus kumbki liige ei ole veel 65-aastaseks saanud, vanemas leibkonnas on vähemalt üks liige vähemalt 65-aastane.

Suurpere. Suurpereks on nimetatud leibkonda, milles on üle kahe täiskasvanu. Suurpere võib olla nii alaealiste lastega kui ka lasteta. Suurperesse kuuluvad täiskasvanud võivad olla vanematekoju elama jäänud täiskasvanud lapsed (õppurid või tudengid), vanema põlvkonna esindajad (vanavanemad, tädid-onud jne), kuid ka muud sugulased või mittesugulased. Suurperedes elavate inimeste osatähtsus varieerub Euroopas peaaegu kümnekordselt – viiest protsendist Põhjamaades kuni ligi pooleni (43–45%) Bulgaarias, Poolas ja Horvaatias.

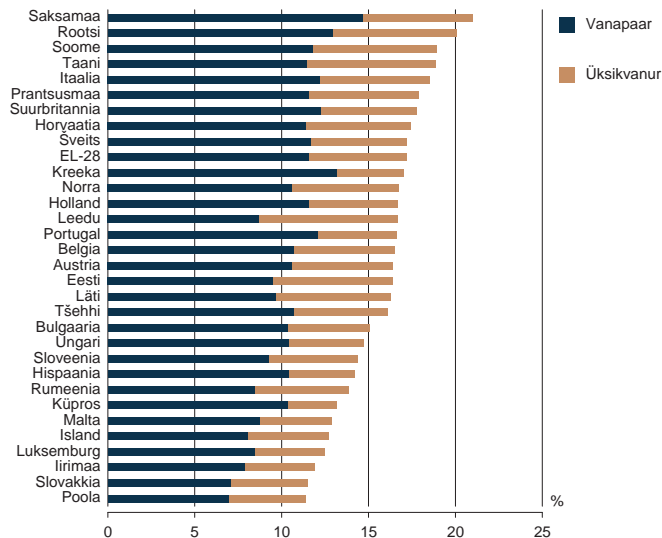
Keskmiselt elab Euroopas suurperedes 24% elanikkonnast, Eestis 19%. Nähtavasti on suurperede kooselamisel mitmesuguseid põhjuseid – traditsioonid ja eluhoiakud, majanduslik olukord (kas noored suudavad omaette eluruumi muretseda), aga ka rahvastiku struktuur ja sotsiaalse süsteem (kui paljudele eakatele võimaldab riik või omavalitsus omaette elamist).

Eestis ei ole mitme põlvkonna kooselamine kunagi eriti populaarne olnud, mõnevõrra erandiks on talupered, kus praegugi mitu põlvkonda koos elab ja

Joonis 9. Suurperes (vähemalt 3 täiskasvanut) elavate inimeste osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

Joonis 10. Eakate (nooremate liikmeteta) leibkonnas elavate inimeste osatähtsus Euroopa Liidus, 2011

töötab, kuid selliseid peresid on vähe. Olukord, kus ruumipuudusel koos elati, on elamistingimuste paremaks muutumisea lahenedud, kuid omaette eluruumi hankimine on noorte jaoks võrdlemisi raske ülesanne. Seetõttu elab suur osa õppureid (ka tudengeid) vanemate juures.

Eakate leibkond. Elanikkond vananeb kõigis Euroopa riikides, seetõttu on leibkondade seas olulisel kohal eakate leibkonnad. Peamised eakate leibkonna tüübid on vanapaar (paar, kus üks partneritest on vähemalt 65-aastane) ja üksikvanur.

Vanapaaride kui leibkonnatüübi osatähtsus ühiskonnas sõltub taas mitmest asjaolust – kõigepealt meeste ja naiste oodatava eluea vahest. Kui see vahe on väike, elavad paarid kaua koos (nt Saksamaal ja Rootsis). Kui vahe on aga väga suur (nagu see on Eestis, aga ka Lätis ja Leedus), peab suur osa kunagistest abielu-partneritest paratamatult oma eluõhtu lesena veetma. Teine oluline tegur on seotud traditsioonidega – kui ühiskonnas on levinud komme, et eakad vanemad elavad koos noorema põlvkonnaga, ei ole kuigi palju vanapaari tüüpi peresid. Ilmselt domineerib see põhjus katoliiklikes maades, nagu Poola, Slovakkia ja Iirimaa, aga ka Lõuna-Euroopa riikides.

Arvestatav hulk eakaid elab aga üksinda. Siin on vahe Põhja- ja Lõuna-Euroopa vahel üsna selge: Põhja-Euroopas (Baltimaades, Soomes, Rootsis ja Taanis) elavad eakad pigem omaette, Lõuna-Euroopas (Küprosel, Maltal, Hispaanias, Kreekas), aga on üksikult elavaid eakaid võrdlemisi vähe, sest eakad elavad enamasti koos nooremate põlvkondadega, mida näitab ka suurperena elavate inimeste suur osatähtsus.

Perekond

Perekond on nagu leibkondki rahvaloenduse põhilisi loendusobjekte, kuid loenduse käigus ei koguta perekonna kohta enamasti eraldi teavet, vaid perekond moodustatakse leibkonna kohta kogutud andmete ehk leibkonnaliikmete suhete abil.

Perekonna ehk perekonnatuuma moodustavad samas leibkonnas elavad isikud, kes on omavahel seotud kui abikaasad, vabaabielupartnerid (sh samast soost) või kui vanem ja laps. Seega perekonnatuumad on

- seaduslik abielus olev paar või vabaabielupaar ilma lasteta (lasteta paar);
- seaduslik abielus olev paar või vabaabielupaar koos lastega (lastega

paar; lapsed ei tarvitse olla ühised, kuid eeldatavasti on nad vähemalt ühe vanema lihased või lapsendatud lapsed);

- lapsega (lastega) üksikvanem.

Perekonnatuuma määramisel on veel mõned lisareeglid, mis teevad selle üheselt mõistetavaks. Iga leibkonnaliige saab kuuluda vaid ühte perekonnatuuma. Perekonnatuum ei saa koosneda rohkem kui kahe järjestikuse põlvkonna esindajatest. Kui leibkond koosneb vähemalt kolme põlvkonna liikmetest, kelle vahel on vanemlussuhted (näiteks laps, tema ema ja vanaema), moodustub perekonnatuum kahest nooremast põlvkonnast ja vanaema sellesse ei kuulu.

Sisuliselt on perekond ja perekonnatuum sünonüümid, kuid neid kasutatakse tavapäraselt erinevas kontekstis – kui perekonnatuum ja leibkond ühtivad, st leibkonnas on ainult perekonnatuuma kuuluvad liikmed, nimetatakse leibkonda ka perekonnaks. See on enamikus maades kõige levinum leibkonna ja perekonna tüüp. Perekonnatuuma mõistet kasutatakse eelkõige selleks, et eristada tuuma leibkondades, mis sisaldavad lisaliikmeid või mitut tuuma. Leibkondade tüpoloogia loomisel kasutatakse tegelikult perekondade tüpoloogiat.

Nii on ka tabelis 2 esitatud leibkondade tüpoloogia aluseks leibkonnas sisalduv perekonnatuum (või selle puudumine). Arusaadavalt ei ole ühe liikmega leibkonnas perekonnatuuma. Teine mittepereleibkonna tüüp esineb suhteliselt harvemini – selle puhul ei ole leibkonnaliikmeid vanemlusa-ega partnerlussuhetes. Mitmepereleibkonnas on aga mitu perekonnatuuma.

Perekonna puhul on oluline ka see, et sinna ei kuulu nn lisaliikmeid. Näiteks kui ühes leibkonnas on abielupaar ja kaks last, on see ühtaegu leibkond (abielupaar lastega) ja perekond (abielupaar lastega). Kui aga leibkonda lisandub vanaema, ei ole see leibkond enam perekond, vaid kuulub kategooriasse abielupaar lastega ja lisaliikmega.

Isiku seisund leibkonnas ja perekonnas

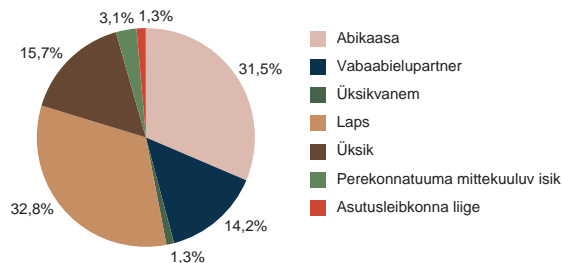
Loendusel määratakse iga isiku puhul tema seisund leibkonnas ja kui ta kuulub perekonda, siis ka perekonnas. Mõlemad tunnused on rahvusvaheliselt kohustuslikud, kuid neid ei küsita üldjuhul loendatavalt, vaid määratakse andmetöötluse käigus leibkonnaliikmete ja nendevaheliste suhete järgi.

Isiku seisund perekonnas on kas abikaasa, partner, üksikvanem või laps, kusjuures igal isikul on vaid üks seisund. Samad seisundid on isikul tavaliselt ka leib-

konnas. Erjuhul, kui inimene võiks kuuluda ühes leibkonnas kahte perekonnatuuma (nt kolme põlvkonnaga pere), loetakse ta nooremasse perekonnatuuma kuuluvaks. Leibkonnas võivad olla ka perekonnatuuma mittekuuluvad ehk nn lisaliikmed, perekonnas niisuguseid liikmeid ei ole. Niisiis on igal inimesel olemas seisund leibkonnas, kuid ei tarvitse olla seisundit perekonnas, kui ta ühtegi perekonda ei kuulu. See tähendab, et isik ei kuulu oma leibkonnas perekonnatuuma (on lisaliige) või tema leibkond ei sisaldagi perekonnatuuma, näiteks kui isik on üksik või elab koos oma õe või vennaga.

Mõneti üllatav on, et meeste kõige levinum seisund leibkonnas on laps, st et ligi kolmandik meestest on oma leibkonnas lapse seisundis. Tõsi, osa neist on täisealised, alla 18-aastaseid on 118 960 ehk 60,4%. Seega elab vanematekodus (koos vähemalt ühe vanemaga) ligi 78 000 täiskasvanud (vähemalt 18-aastast) meest. Neist ligi pooled on õppurid, sh tudengid, kuid on ka suhteliselt eakaid töoinimesi ja töötuid. Ilmselt on vanematega koos elada soodsam ja mugavam, omaette elu alustamine nõuab investeeeringuid ja pingutusi, kuigi erinevalt 25 aasta tagusest ajast eluruumikitsikust praegu ei ole. Naisi on leibkonnas lapse seisundis 20% võrra vähem kui mehi ja neist vähemalt 18-aastaseid on 112 414 ehk 72%. Nähtavasti on üks põhjus see, et naised on meestest sagedamini üksikvanemad. Pärast abielu või kooselu lõppemist läheb mees sageli vanematekoju ja jääb seal elama lapsena, naine aga moodustab koos lapse või lastega uue peretuuma.

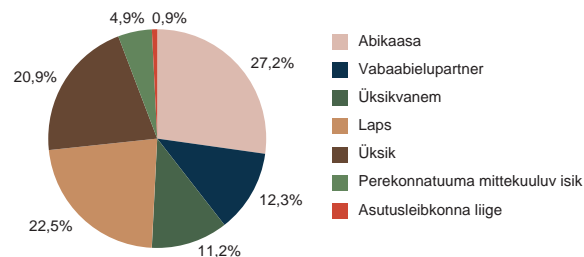
Joonis 11. Mehe seisund leibkonnas, 2011

Tabel 3. Rahvastik soo ja seisundi järgi leibkonnas, 2011

	Kokku	Mehed	Naised
Kokku	1 294 455	600 526	693 929
Tavaleibkonna liige	1 279 328	591 837	687 491
perekonnatuuma kuuluv isik	986 799	478 813	507 986
abikaasa	378 006	189 003	189 003
vabaabielupartner	170 214	85 099	85 115
üksikvanem	85 628	7 871	77 757
laps	352 951	196 840	156 111
perekonnatuuma mittekuuluv isik	292 529	113 024	179 505
üksik	239 587	94 385	145 202
muu	52 942	18 639	34 303
Asutusleibkonna liige	14 263	8 022	6 241
Kodutu	864	667	197

Joonis 12. Naise seisund leibkonnas, 2011

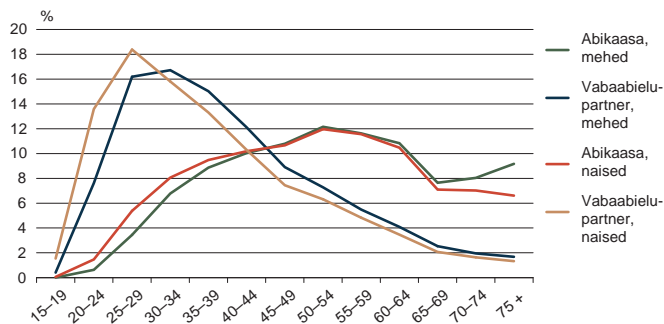
Abielus mehi ja naise arvuliselt võrdset, kuid kõigist meestest moodustab see arv üle 31%, naistest vaid 27%. Samasugune on olukord vabaabieli partneritega – neid on küll arvuliselt võrdset, kuid suhtarv on suurem meeste puhul. Üksi elavaid naise on üksik elavatest meestest rohkem nii arvuliselt kui ka suhtena, samasugune on olukord üksikvanematega. Naise elab meestest pisut rohkem leibkonna lisaliikmena, mehi on veidi rohkem asutusleibkondades ja ka kodutuid mehi on rohkem kui kodutuid naise.

Seisund leibkonnas ja vanus

Üsna ootuspäraselt sõltub inimese seisund leibkonnas vanusest – elukaare eri lõikudes on inimene üldjuhul leibkonnas ja perekonnas erinevas seisundis.

Abielu ja vabaabieli. Selgub, et abielus inimesed on keskmiselt 13–14 aastat vanemad kui vabaabieli olid. Keskmiselt on vabaabieli naise ja mehe vanus vastavalt 37,8 ja 40,2 aastat, abielus naisel ja mehel aga vastavalt 51,6 ja 53,7 aastat. Vahe on märkimisväärne, sest abielus naistest on viljakas eas (kuni 45-aastased) vaid 34,6% ja vabaabieli 72,9%. Arvuliselt on viljakas eas naise aga mõlemas staatuses peaaegu võrdset – 65 000 abielunaist ja 62 000 vabaabieli-naist. Esitatud arutelu aitab mõista ka lastetute abielupaaride suurt osatähtsust

Joonis 13. Abielus ja vabaabieli leibkonnaliikmete vanusjaotus, 2011

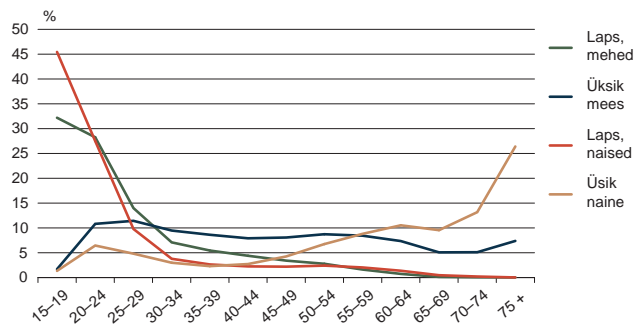

leibkondade hulgas – sageli on tegemist nn tühja pesa leibkondadega, kust lapsed on juba lahkunud ja eakad vanemad elavad kahekesi. Arvestades oodatavat eluiga ja perekonnasündmuste ajastust kestab niisugune periood inimeste elukaarel sageli aastakümneid.

Laps leibkonnas ja üksikud. Jooniselt 14 on näha, et enamik 15–19-aastaseid noori (tütarlapsi rohkem kui poisse) elab vanematekodus, olles leibkonnaliikmena lapse seisundis. 20–24-aastaselt nende osatähtsus väheneb, kuid noormehed jäävad üldjuhul kauemaks koju kui naised. Vahekorrad tasanduvad alles 50. eluaastates, kui osa inimesi elab endiselt vanematekodus ega ole oma perekonda loonud või on selle etapi elus läbinud ja elab taas koos vanema või vanematega.

Ka üksik elamise puhul arenevad meeste ja naiste elukaare mustrid vanuse järgi erinevalt: meeste elukäigus ei eristu üksik elamise perioode, alates 20. eluaastast elab ca 10% meestest üksik ja see suundumus jätkub väga väikeste võngetega kuni elu lõpuni. Naistel seevastu on küll noores eas (20–24-aastaselt) lühike üksik elamise periood, kuid enamasti jääb see võrdlemisi lühikeseks ja 30–44-aastased naised elavad võrdlemisi harva üksik. Alates sellest east hakkab aga üksik elavate naiste osatähtsus järjest suurenema.

Joonis 14. Perekonnas elavate laste ja üksikute vanusjaotus, 2011

Asutusleibkonna liige ja kodutu

Asutused, mille elanikud moodustavad asutusleibkonna (kui elavad asutuses vähemalt aasta), on järgmised.

- Hoolekandeaasutus (asenduskodu, hooldekodu jm)
 - laste hoolekandeaasutus – asenduskodu ehk lastekodu, SOS lasteküla, väikelastekodu, asenduskodu erivajadustega lastele, noortekodu, koolkodu, perekodu;
 - segatüüpi hoolekandeaasutus – asutus, kus osutatakse mitut hoolekandeteenust, nt hoolekandeaasutus nii enesega mitte toime tulevatele eakatele kui ka erivajadustega isikutele vanusest olenemata;
 - täiskasvanute üld- ja eritüüpi hoolekandeaasutus (sh vanadekodu).
- Haridusasutus – arvestatakse vaid sellist haridusasutust, mille kasvandikud on asutuse ülalpidamisel. Haridusasutus saab olla isiku püsielukoht juhul, kui selles asutuses on võimalik elada aasta ringi, nt kuuluvad siia erikoolid kasvatusraskustega lastele (Tapa ja Kaagvere erikool). Õpilaskodud siia üldjuhul ei kuulu.
- Tervishoiuasutus – haigla, kliinikum, hooldus(ravi)keskus, taastusravikeskus jm statsionaarset ravi osutav asutus, kus isikud elavad vähemalt aasta.
- Usuasutus – nt klooster.
- Kinnipidamisasutus – vangla, eeluurimisvangla, arestimaja ja -kamber ning

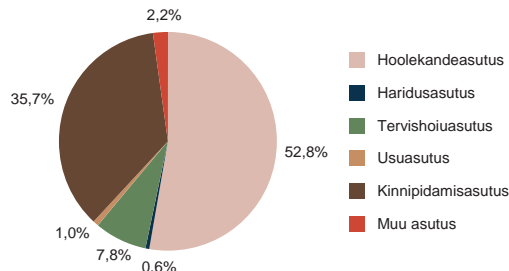
Politsei- ja Piirivalveameti väljasaatmiskeskus Harkus.

- Muu asutus – nt kaitseväge väljaõppekeskus.

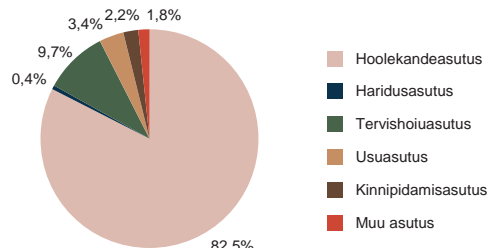
Rahvaloendusel loeti inimene asutusleibkonna liikmeks ainult juhul, kui ta elas asutuses kestvalt vähemalt aasta jooksul (või kavatses nii kauaks asutusse jääda). Asutusleibkonna liikmeid oli Eestis 2011. aasta rahvaloenduse ajal üle 14 000 ehk 1,1% püsielanikkonnast. Kodutuid oli viimase loenduse ajal üle 800 (0,06% elanikkonnast). Ilmselt on kodutute arv eelmise loendusega võrreldes mõnevõrra kasvanud, kuid kindlasti on loendatud kodutute arvu suurenemise taga ka arenenum toetusüsteem (öömajad, supiköögid) ja sellele tuginev loendusüsteem. Asutusleibkonnas elas loenduse andmetel 8022 meest ja 6241 naist, asutusleibkonna liikmetest 67,1% on eestlased, mis on võrdlemisi lähedane eestlaste osatähtsusele kogurahvastikus, kuid eri tüüpi asutuste puhul on rahvuste jagunemine mõnevõrra erinev. Üle kolmveerandi on eestlasi hoolekande-, haridus- ja tervishoiuasutustes, seevastu aga vaid 42% kinnipidamisasutustes ja 19% usuasutustes.

Meeste ja naiste jagunemist asutusleibkondadesse illustreerivad joonised 15 ja 16. Suurim erinevus meeste ja naiste vahel on kinnipidamisasutustes kuulumises – kõigist asutusleibkondades elavatest meestest 35,7% on kinnipidamisasutustes. Naistest viibib kinnipidamisasutustes vaid 2,2% asutusleibkondade liikmetest.

Joonis 15. Asutusleibkonda kuuluvad mehed asutuse tüübi järgi, 2011

Joonis 16. Asutusleibkonda kuuluvad naised asutuse tüübi järgi, 2011

Üsna erinev on ka meeste ja naiste keskmine vanus eri tüüpi asutustes. Keskmine asutusleibkonnas elava naise vanus on 65, mehe vanus aga 45 aastat. Hoolekandeaasutustes (kus elavad ka lapsed ja noorukid) on meeste keskmine vanus 53, naistel aga 66 aastat, kusjuures hooldekodudes on üle 3000 vähemalt 70-aastase naise. Haridusasutustes on nii meeste kui ka naiste keskmine vanus 18 aastat, kinnipidamisasutustes on mehed keskmiselt 34- ja naised 32-aastased, usuasutustes mehed 45- ja naised 59-aastased. Suur erinevus on ka tervishoiuasutustes elavate meeste ja naiste keskmise vanuse vahel – meestel on see 55 ja naistel 71 aastat.

Perekonnaseis ja kooselu vormid

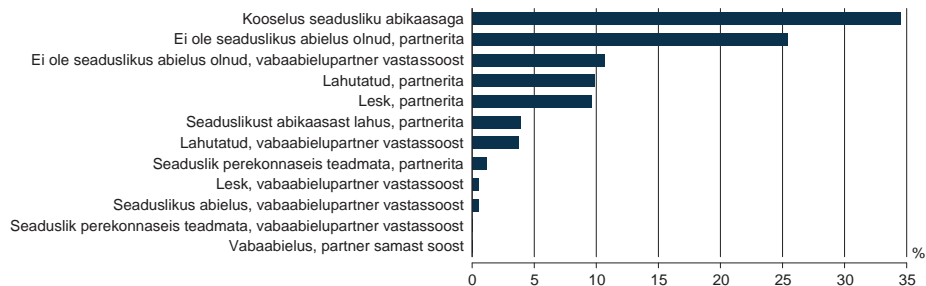
Suurema osa perekondade tuumas on paar – kas abielu- või kooselupaar. Kui aga jälgida paarisuhet detailsemalt, selgub, et tänapäeval on paarisuhte võimalused muutunud väga paljutahuliseks. Joonisel 17 on esitatud andmed kõigi vähemalt 15-aastaste Eesti püsielanike kohta, kusjuures kõigi rahvusvahelisel analüüsitava kooslusvormide hulgast on valitud välja vaid need, mis Eestis on esindatud (näiteks ei ole meil abielust erinevat registreeritud kooselu, samuti ei ole sama-

sooliste abielu). Kõige arvukam on meil siiski kooselu registreeritud abikaasaga – sel viisil elab üle kolmandiku vähemalt 15-aastastest. Teine arvukas kategooria on vallalised, kes ei ole seaduslikus abielus olnud ja kellel ka praegu partnerit ei ole. Rohkem kui kümnendik inimestest elab vabaabielus, kusjuures nad ei ole kunagi seaduslikus abielus olnud. Ligi kümnendik on lahutatuid ja peaaegu sama palju on ka leski. Kõige väiksema rühma moodustavad need ca 400 inimest, kes elavad vabaabielus samasoolise partneriga – neid on 0,04% kõigist püsielanikest, mees- ja naispartnerite paare enam-vähem võrdsetl.

Kooselu vorm sõltub väga oluliselt niihästi inimese soost kui ka vanusest. Meestest on abielus ja elab koos abikaasaga 38%, vabaabielus vastassoost partneriga 17%. Abielus ei ole olnud ja elab üksi ligi 30% meestest. 4% meestest on küll abielus, kuid abikaasaga koos ei ela. Lahutatud mehi on 7%, leski 3% ja 0,04% elab koos samasoolise partneriga. Lesknaisi on märksa rohkem kui leskmehi – põhjuseks on naiste pikem oodatav eluiga. Lahutatud naisi on samuti mõnevõrra rohkem kui lahutatud mehi. Abielus ja kooselavaid naisi on proportsionaalselt meestest vähem – põhjuseks naiste suurem osatähtsus rahvastikus.

2000. aasta rahvaloenduse ajaga võrreldes on pilt mõnevõrra muutunud. Joonisel 18 on esitatud kaks olulisemat paarisuhte vormi – kooselu seadusliku abi-

Joonis 17. Vähemalt 15-aastased Eesti püsielanikud kooselu vormi järgi, 2011

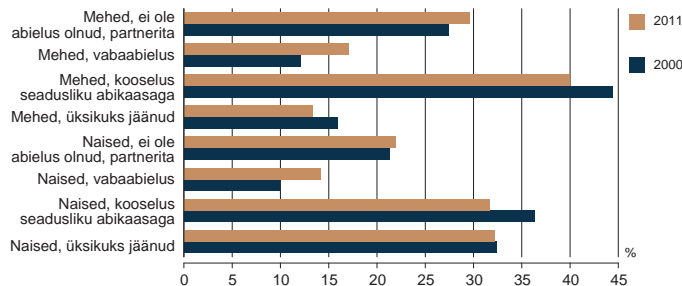

kaasaga ja vabaabieli ehk paarisuhe isikuga, kes ei ole seaduslik abikaasa. Peale selle on ka partnerita isikute jaoks esitatud kaks võimalust: kas isik ei ole kunagi seaduslik abielus olnud ja on praegu ükski või on ta üksikuks jäänud lahutuse, leestumise või ka seaduslikust abikaasast lahku kolimise tagajärjel. Samasooliste kooselu 2000. aasta loendusel võimaliku kooselu vormina ei registreeritud. Nihe on toimunud traditsiooniliste abielusuhete vähenemise ja registreerimata kooselu suurenemise suunas. Ilmselt lükkavad mehed viimasel ajal pereloomist edasi – veel mitte abiellunud või kooselu alustanute osatähtsus on pisut suurenenud, seevastu üksikuks jäänud mehi on jäänud vähemaks.

Kooselu vormide sõltuvus vanusest

20–24-aastastest noortest ligi kolmveerand on üksikud, viiendik elab koos partneriga vabaabieli ja ainult 5% on seaduslik abielus. Järgmiste aastate jaoks suureneb nii abielus kui ka vabaabieli elavate inimeste arv enam-vähem võrdse kiirusega, kuid pärast 30. eluaastat lakkab vabaabieli osatähtsuse kasv ja 35–39-aastaste hulgas on see isegi kahanenud. Selles vanuses inimestest on suurim hulk – ligi 40% – seaduslik abielus, umbes 35% vallalised ja alla 30% on vabaabieli. Kuid kooselu mustrid on meestel ja naistel oluliselt erinevad

Joonis 18. Partnerlussuhted leibkonnas, 2000 ja 2011

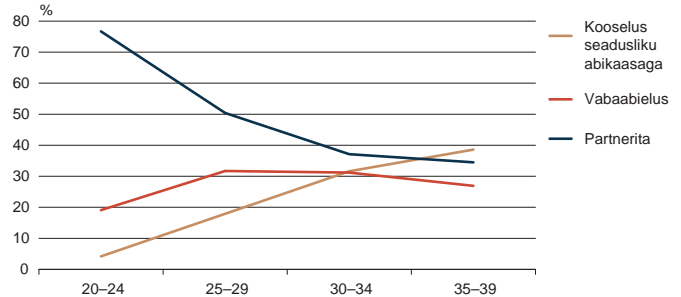

(joonised 20 ja 21). Tähelepanuväärne on see, et kuigi vabaabieli on tüüpiline noortele, esineb seda mingil määral ka eakate hulgas. Ühiskonna seisukohast on kindlasti positiivne, et ka kõrges eas ükski jäänud inimesed leiavad võimaluse alustada uut kooselu, mis enamasti vähendab oluliselt nende eluriske.

Joonisel 20 on näha, et kuni 32. eluaastani eelistavad mehed registreerimata kooselu abielule, sellest vanusest alates saavutab seaduslik abielu ülekaalu. Abielulisuse tippaeg on meestel 77-aastaselt, siis on meestest abielus üle 65%, koos vabaabieliuga elab partnerlussuhtes koguni üle 70% 77-aastastest meestest. Niiuguste meeste osatähtsus, kes ei ole abielus olnud ja elavadki ükski, kahaneb vanuse kasvades järjest ja jõuab 70. eluaastates meeste puhul 5%ni.

Naistest on seaduslik abielus ja elab koos abikaasaga vaid napilt 32%. Üheski vanuserühmas ei ole seaduslik abielus pooled naised, maksimumi saavutab naiste abielulisus (abikaasaga koos elavate naiste osatähtsus) 49. eluaastaks, siis on see 46,5%. Nagu ka meestel, ületab abielus naiste osatähtsus vabaabieli naiste oma alates 32. eluaastast. Samasoolisega kooselus olevaid naisi on meestega võrdselt 0,04% ehk umbes 200 inimest. Naiste seas on kõiki vanuseid kokku võttes meestest märksa vähem mitteabiellunud ja ükski elavaid inimesi – vaid 22%. Kuid niiuguseid naisi, kes ei ole kõrge eani abiellunud ja on kogu

Joonis 19. Peamised kooselu vormid vanuserühma järgi, 2011

elu üksi elanud, on naiste seas meestest rohkem, ligi 7–8%. Lahutatud meestest rohkem on lahutatud naised, kuid veelgi suurem vahe on leskede puhul – alates 77. eluaastast on üle poolte naistest lesed, leskmeeste osatähtsus ei ulatu üle 30% ka kõige kõrgemas eas.

Kooselu vormide sõltuvus elukohast ja rahvusest

Kuigi üldiselt peetakse maainimesi linnainimestest traditsioonilisemateks, on Eestis maal rohkem vabaabieliu inimesi kui linnades. Samuti on juonisel 22 näha, et linnalistes asulates on maa-asulatega võrreldes märksa rohkem üksi elavaid naisi. Viimatimainitud asjaolu põhjuseks on nähtavasti noorte naiste koondumine linnadesse õppima ja ka nende edaspidine jäämine linna, kus leidub haridusele vastavat tööd.

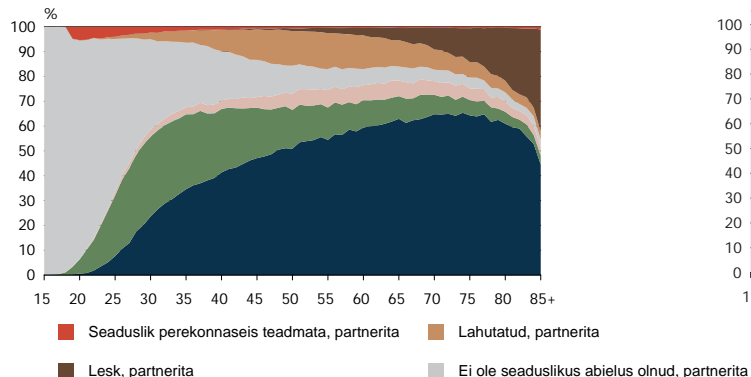
Vabaabieliu leviku poolest on Eestis elavad rahvused üsnagi erinevad – eestlastega võrreldes on teiste rahvusrühmade seas vabaabieliu märksa vähem populaarne. See seletab ka maa- ja linnainimeste erinevusi ja näitab, et Eestis määrab kooselu vormi pigem rahvus, mitte elukoht.

Kooselumustrite kujunemine Eestis

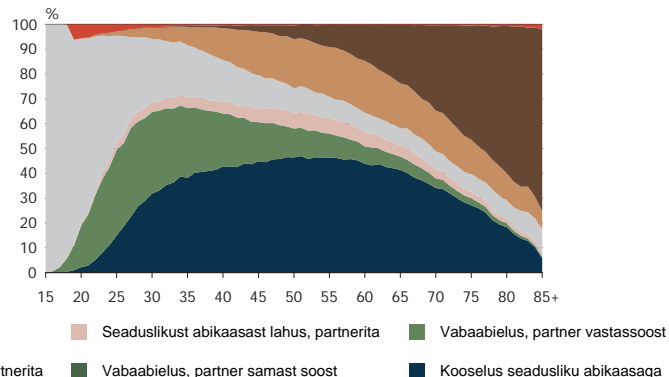
Joonisel 24 on esitatud abielude ja lahutuste koguarv Eestis läbi aastakümnete. Joonise tõlgendamisel tuleb arvestada, et kujutatud on niihästi esma- kui ka kordusabieliud ja et abiellumisealiste inimeste arv on aja jooksul üsna oluliselt varieerunud. Abiellumuse suur langus 1990. aastatel on seotud eeskätt registreerimata kooselu massilise levikuga – põhimõtteliselt oli Eesti ühiskond selleks valmis juba varem, kuid taasiseseisvumise järel kadus ka suur osa formaalsetest abielu seadusliku registreerimise ajenditest (nt korteri saamine ja noorte töölesuunamine).

Koos abiellumisega, mis tähistab seadusliku kooselu algust, on loomulik vaadata ka seadusliku kooselu lõppemist ehk lahutust. Sellest, et lahutuste andmed juonisel 24 algavad 1946. aastast, ei järeldu kaugeltki, et lahutus varem ei olnud. Kirikuraamatutes on märgitud üksikuid lahutusjuhtumeid juba 18. sajandil, aga 1930. aastate lõpul lahutati Eesti Vabariigis ligikaudu iga kümnes abielu. Kui võrrelda abiellumuse ja lahutumuse kõveraid, tuleb arvestada, et lahutused toimuvad abieludega võrreldes ajalise nihkega. Teravad tipud

Joonis 20. Mehed kooselu vormi ja vanuse järgi, 2011

Joonis 21. Naised kooselu vormi ja vanuse järgi, 2011

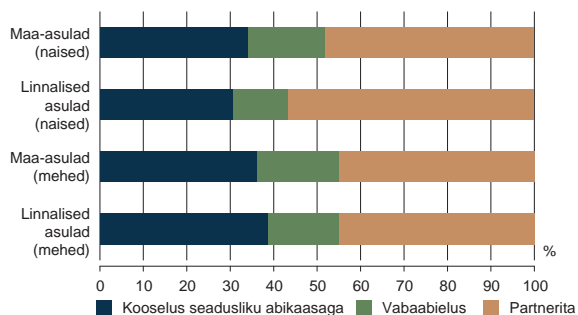
lahutuste kõveral tähistavad aga teatavaid seadusemuudatusi, mille tulemusena seadustati tegeliklahusel tagantjärele. Seda, et Eestis lõpeb vähemalt pool seaduslikest abieludest varem või hiljem lahutusega, tõdesid Eesti perekonnanuurijad juba eelmise sajandi 1980. aastatel. Tõenäoliselt ei ole see suhtarv tänaseni paranenud. Kooselu püsivuse hindamiseks tuleks aga vaadelda ka registreerimata kooselusi, kuid selleks ei ole vajalikke andmeid.

Ka meeste ja naiste abiellumisvanuse dünaamikast on võimalik välja lugeda hoiakute ja olude muutumist. Vaadeldud 85 aasta, keskmiselt kolme inimpõlve jooksul on peigmehe maksimaalse ja minimaalse aastakeskmise vanuse erinevus 7 aastat ja pruudil üle 6 aasta, kusjuures muutused ei ole olnud kaugeltki ühesuunalised. Põhjuste hulgas on kindlasti esikohal väärtushinnangute ja hoiakute muutumine – kui ühiskond aktsepteerib abieluväliseid ja -eelseid seksuaalsuhteid ja on olemas toimivad rasestumisvastased vahendid, ei kiirustata abielluma. Tihti abiellutakse (kui üldse) alles pärast ühiste laste sündi või ka laste koolimineku ajaks. Perioodi alguse suhteliselt hilist abiellumist

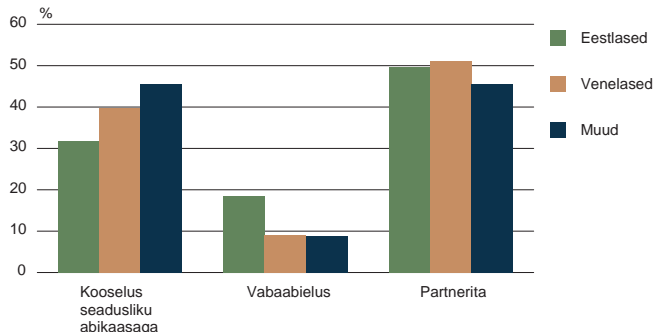
ning peigmehe ja pruudi suhteliselt suuremat vanusevahet seletab (eriti mehe) vajadus enne abiellumist end ja oma peret majanduslikult kindlustada – olukord, mis märgatavalt muutus nõukogude ajal, kui töökoht ja mingi eluase tagati riiklikult ja inimestel endil nappis võimalusi elutingimusi parandada. Kindlasti on abiellumisvanusele selle alanemise etapil avaldanud mõju ka tõsiasi, et inimeste bioloogiline küpsemine on perioodi algusest saadik nihkunud varasemasse aega. Viimase 30 aasta jooksul toimunud abiellumisvanuse kiiret tõusu seletab suuresti noorte soov enne pere loomist õppida, karjääri teha ja maailma vaadata – perekond ja lapsed ei ole enam kaugeltki ainus eneseteostamise viis. Abiellumise edasilükkamine on praegu üldine trend, mis valitseb kogu Euroopas, kuid Eestis võimendab seda tõsiasi, et 1980. aastatel abielluti meil Euroopa muude piirkondadega võrreldes suhteliselt varakult.

Peigmehe ja pruudi vanusevahe on Eestis olnud traditsiooniliselt 2–3 aastat, kusjuures varase abiellumise perioodidel oli vahe väiksem, hilise abiellumise perioodidel keskmiselt suurem.

Joonis 22. Kooselu vormid elukoha ja soo järgi, 2011

Joonis 23. Eri rahvusest inimesed partnerlussuhte järgi, 2011

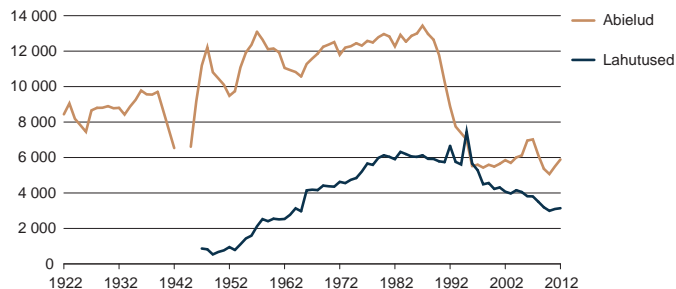

Eesti püsielanike abielukäitumine Euroopa Liidu taustal

Joonisel 26 on näha, et Euroopa Liidu riigid erinevad pereloo- ja lahutamiskäitumise poolest üksteisest üsna palju. Abiellumisaktiivsuse erinevus on enam kui kahekordne, lahutuste suhtarv abieludega võrreldes varieerub enam kui kümnekordselt. Eesti on keskmisest mõnevõrra väiksema abiellumisaktiivsusega, mis on igati ootuspärane, arvestades meie suurt vabaabielude osatähtsust. Lahutuste ja abielude suhtarv (56%) on mõnevõrra kõrgem ELi keskmisest (43%), kuid ei ole siiski ekstreemne nagu Portugalil või Lätil, kus lahutuste arv ulatub kolmveerandini abielude arvust.

Joonis 27 kajastab abiellumisvanust Euroopa Liidu riikides. Siin ilmnevad üsna selged regionaalsed seaduspärasused – hilja abielluvad Põhjamaade inimesed, kelle puhul abiellumise ja laste sünni vahe ei ole enam ammu üldsuse silmis oluline. Suhteliselt vara abiellutakse Ida-Euroopas, kus üleminek hilisema abiellumisega perestruktuurile alles toimub. Ka Eesti, kus abiellumisvanus on küll mitmekümne aasta jooksul tõusnud, on ikkagi veel suhteliselt varaste abielujatega riikide hulgas.

Joonis 24. Abielud ja lahutused, 1922–2012

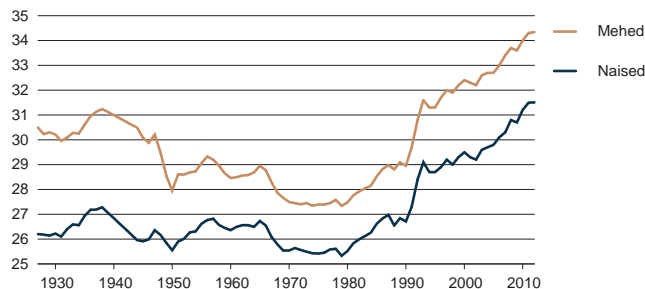

Sünnituskäitumine

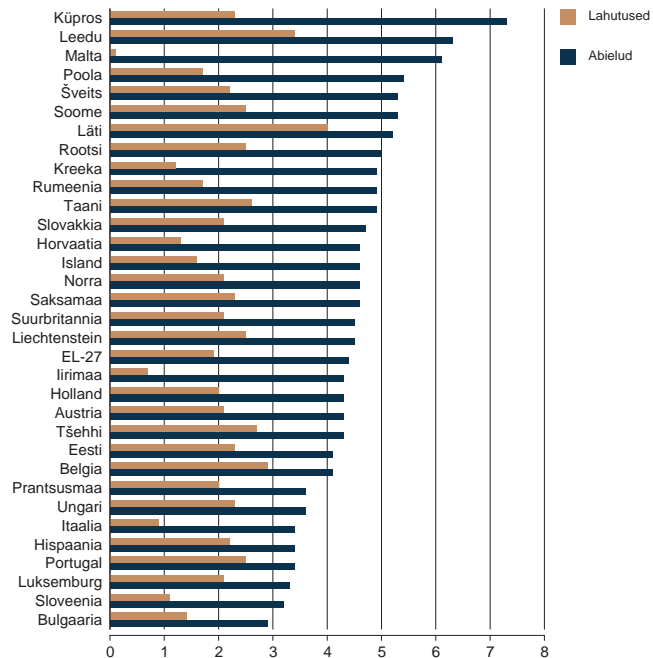
Sünnituskäitumisest oli juttu ka raamatu esimeses osas, kus on käsitletud loomulikke iivet rahva arvukust mõjutava olulise tegurina. Arusaadavalt sõltub sünnituskäitumine oluliselt perelooomega seonduvast – sellest, kuivõrd aktiivne on ühiskonnas pereloo kas registreeritud või registreerimata kooslude näol, kui kõrgelt väärtustatakse vanema rolli, missugused on noorte väärtushinnangud laste sünnitamise ja kasvatamise suhtes. Seetõttu pöördume tagasi sünnituskäitumise analüüsi juurde, jälgides eeskätt sünnituskäitumist mõjutavaid tegureid, sh eriti perekonnasuhete mõju.

Traditsioonilises ühiskonnas oli perekonnaseis sünnituskäitumise määrav tegur – abieluvälised sünnitused pälvivad ühiskonna hukkamõistu, seetõttu sünnitasid valdavalt vaid abielus naised. Tänapäeval erineb noorema põlvkonna puhul seaduslik abielus ja vabaabielus naiste sünnituskäitumine võrdlemisi vähe (joonised 28 ja 29). Võrdlemisi vähe erinevad seaduslikus abielus ja vabaabielus pered ka eri järjenumbriga laste osatähtsuse poolest peres.

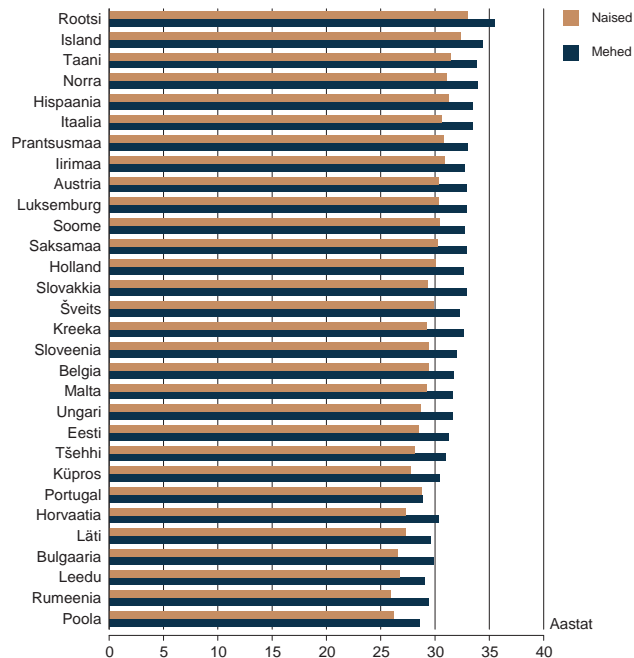
Joonis 25. Abiellumisvanus soo järgi, 1927–2012

Joonis 26. Abiellumus- ja lahutumuskordajad (suhtarv 1000 inimese kohta)
Euroopa Liidus, 2011

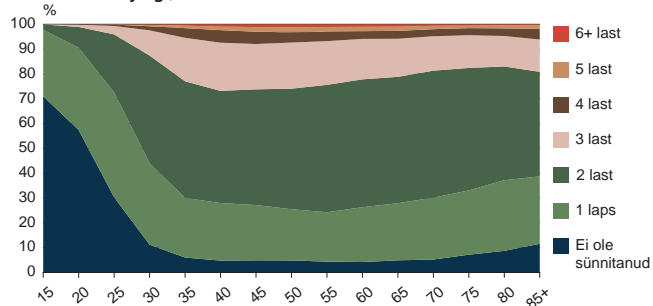

Joonis 27. Abiellumisvanus Euroopa Liidus, 2011

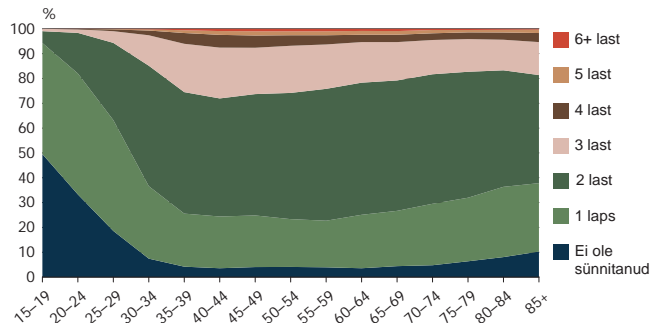

Olulise erinevusena abielus ja vabaabielus naiste vahel paistab silma vaid abielus naiste kiirem esimese lapse sünnitamine, samuti on abielus naiste seas vähem lastetuid. Seejuures ei ole selge mõju suund – mil määral langetati abiellumisotsus olemasoleva või peatselt sündiva lapse tõttu. Väike erinevus on ka kahe lapsega naiste puhul. Kaks last peres on Eesti jaoks olnud pikka aega põhiline peremudel ja abielus naistest on selle realiseerimiseni jõudnud pisut suurem osa kui vabaabielus naistest. Suurem kui registreeritud ja vabaabielus naiste erinevus on erinevus partneriga koos ja partnerita elava naise sünnituskäitumise vahel. Ka suur osa partnerita naise on sünnitanud, kuid keskmiselt märksa hiljem (joonis 30). Seejuures ei ole selge, kui paljud naistest, kes loendus- hetkel olid partnerita, tegelikult üksikemana sünnitasid.

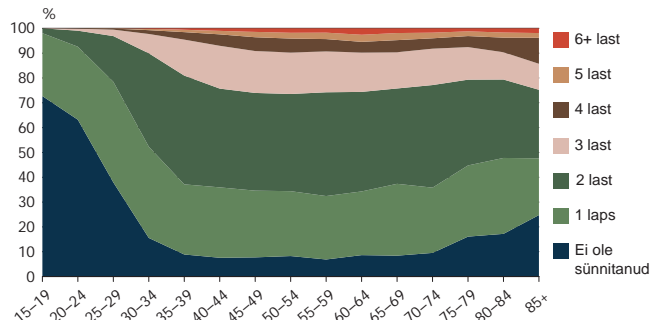
Joonis 28. Seadusliku abikaasaga kooselava naise sünnitatud laste arv vanuserühma järgi, 2011

Joonis 29. Vabaabielupartneriga kooselava naise sünnitatud laste arv vanuserühma järgi, 2011

Joonis 30. Partnerita elava naise sünnitatud laste arv vanuserühma järgi, 2011

Sünnitajate abielulisus Euroopas

Kas abieluväline sünnitamine on Eesti eripära? Eelmises peatükis käsitletud partnerlussuhete teemat sobib jätkama sünnitajate abielulisus. Enamikus riikides ei ole statistikat tegeliku kooselu kohta, mis võib tänapäeval üsna radikaalselt erineda seaduslikust abielust või ka registreeritud kooselust. Seda uuriti küll viimasel rahvaloendusel, kuid teema keerukuse tõttu ei ole selge, kas see küsimus kõigis riikides ka adekvaatseid vastuseid sai ja analüüsitulemustesse jõuab.

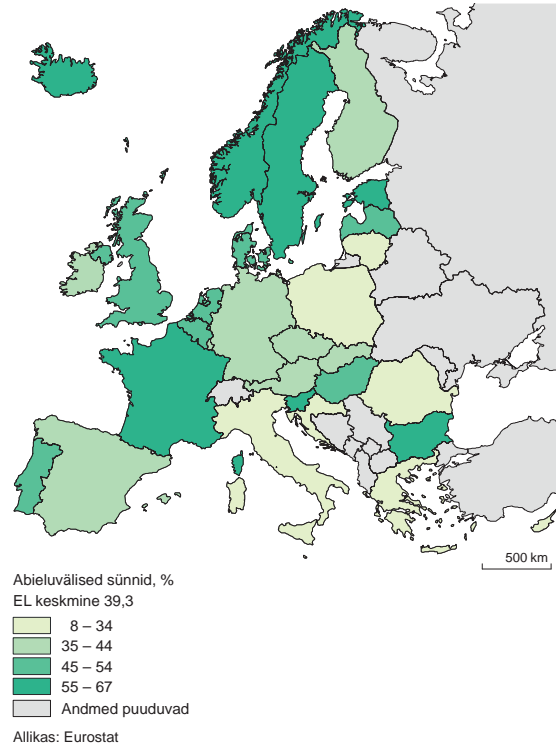
Kaudselt näitab registreerimata partnerlussuhete laia levikut Euroopas abieluvälise sündide suur osatähtsus, mille taga enamikul juhtudest on registreerimata kooselu ehk vabaabieli. Kaardilt 2 on näha, et ajalooliselt tolerantsete põhjamaade – Islandi, Norra, Rootsi, Eesti ja Taani kõrval on abieluväliseid sünde arvukalt ka Kesk- ja Ida-Euroopa maades nagu Sloveenia ja Bulgaaria. Ka Prantsusmaa ja Belgia on jõudnud riikide hulka, kus suurem osa lapsi sünnib perre, kus isa ja ema ei ole ametlikult abielus. Sõltumata geograafilisest paiknemisest on skaala teises otsas, kus abieluväliseid sünnitusi on suhteliselt vähem, valdavalt katoliiklikud maad – Kreeka, Poola, Leedu, Itaalia ja Horvaatia.

Viimase kümnendi jooksul (2003–2012) on Euroopa Liidus (28 liikmesriiki) abieluväliste sündide osatähtsus kasvanud 30,8%st 39,3%ni, seega on tegemist väga tugeva ja kõikehõlmava suundumusega, mis haarab nii vanu kui ka uusi ELi riike ja ühiskondi.

Sünnituste ajastus

Rahvusvaheliselt kohustuslike loendusküsimuste seas sünnituskäitumist iseloomustavaid tunnuseid ei olnud, kuid traditsioone austades ja järjepidevust jälgides lisati Eesti loendusküsimustikku kaks sünnituskäitumist iseloomustavat tunnust – naise vanus esimese lapse sünnil ja sünnitatud laste arv. Eriti viimane on rahvastiku jätkusuutlikkuse hindamisel väga oluline.

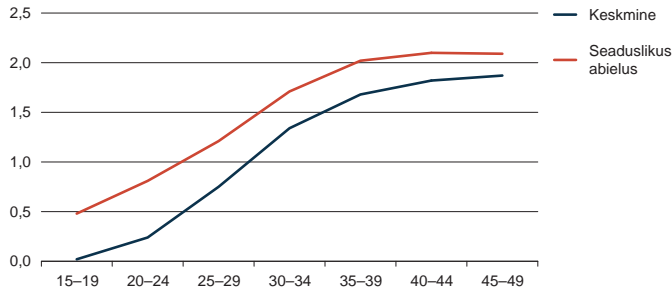
Kaart 2. Abieluvälised sündid Euroopa Liidus, 2011

Joonis 31 iseloomustab loendushetkel viljakas eas naiste sünnituskäitumist sõltuvalt nende seaduslikust perekonnaseisust. Kuigi Eesti on Euroopa riikide seas üks suurima abieluväliste sündide osatähtsusega riike, mõjutab perekonnaseis sünnituskäitumist siiski ka Eestis. Abielus naiste puhul on keskmine sünnitatud laste arv küll mõnevõrra suurem kui naiste puhul, kes ei ole seaduslik abielus, kuid viimase kümnendi jooksul on seaduslikust abielust sündinud alla poole lastest. Tähelepanuväärne on tõsiasi, et selliste naiste osatähtsus, kes ei ole viljaka ea lõpuni sünnitanud, on vaid kümnendik kohordist, see on kindlasti positiivne näitaja.

Keskmise elu jooksul sünnitatud laste arvu järgi saab omavahel võrrelda sünnitamiseast väljunud naise, st naise, kelle vanus on vähemalt 45–50 aastat. Selles eas naiste keskmine laste arv näitab vastava põlvkonna lõpetatud sündimuskordajat. Selgub, et äsja on sellesse ikka jõudnud Eesti keskmiselt kõige lasterikkamad naised, st naised, kes on sündinud aastail 1951–1968 ja kes said 20-aastaseks aastail 1970–1988. Jooniselt 32 on näha, et ainult selle põlvkonna eestlannad on taganud jätkusuutliku laste arvu. Vanemate põlvkondade naiste puhul on keskmine sünnitatud laste arv väiksem, jäädes allapoole taastaset. Loomulikult ei osale selles võrdluses kõik varasematel aastatel sündinud

Joonis 31. Sünnitatud laste arv kõigil naistel ja seaduslikus abielus naistel vanuserühma järgi, 2011

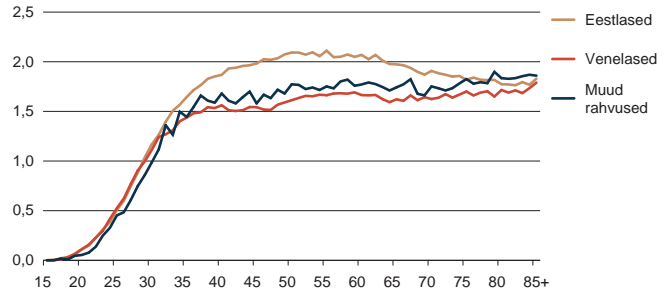

naised, vaid üksnes need, kes olid loendusmomendil elus. Oletatavasti nad siiski esindavad varasemaid põlvkondi adekvaatselt, sest tänapäeva Eestis ei ole mittesünnitanud naiste ja sünnitanud naiste elukestus oluliselt erinev. Venelannad ja muude rahvuste esindajad on üldiselt olnud vähem viljakad, kusjuures rahvusrühmade väikse arvukuse tõttu mõjuvad siin aastate väikesed erinevused, mistõttu on graafiku jooned sakilised.

Jooniselt 33 on näha, et vähemalt 31-aastaste naiste seas on kõige rohkem neid, kes on sünnitanud kaks last. See on peremudel, mis Eestis on olnud armastatuim väga pikka aega. Näha on ka seda, et kõige lasterikkamate kohortide puhul jääb lastetute naiste osatähtsus alla 10%, olles mõne aastakäigu puhul koguni 8–9%, mis on võrdlemisi lähedane bioloogilisele piirile ja näitab vabatahtliku lastetuse väga väikest populaarsust Eesti naiste seas.

Sünnitamisvanus, nagu ka mitmed muud demograafilised protsessid, muutub laineliselt. Jooniselt 34 on see laineliselt hästi näha esimese lapse sünnitamise aja järgi. Vaadates kõige alumist joont on näha, et praegusest 25–29-aastaste naiste põlvkonnast on esimese lapse enne 25. eluaastat sünnitanud vaid 38%, nende emadest aga, kes praegu lähenevad 50. eluaastale, olid esimese lapse 25 aasta vanuses sünnitanud juba kaks kolmandikku. Hoopis teistmoodi oli aga olukord

Joonis 32. Keskmine sünnitatud laste arv vanuse ja rahvuse järgi, 2011

nende enam kui 80-aastaste vanaemade nooruses – siis ei ulatunud 25-selt emaks saanute osatähtsus 30%ni. Sarnane suundumus iseloomustab ka esimese lapse sünnitamist enne järgmisi lävendvanuseid, nt 30. ja 35. eluaastat, kuid ootuspäraselt vanusepiiri suurenedes erinevused põlvkondade vahel vähenevad. Igal juhul on näha, et sünnituste ajastus muutus samasuunaliselt abielude ajastusega.

Kõige vanemate põlvkondade puhul võib sünnituste info olla osaliselt ebatäpne, sest siin analüüsitakse ainult neid naisi, kes vastavast põlvkonnast rahvaloenduse ajal veel elus olid.

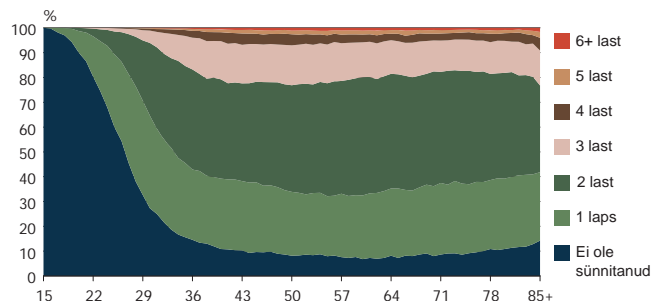
Sünnitaja ja esmasünnitaja vanus Euroopa Liidus

Kuigi Eestis on viimase kahekümne aasta jooksul sünnitaja vanus järjest kasvanud nii esmakordse sünnituse kui ka kordussünnituse puhul, on meie noored emad võrreldes enamiku Euroopa riikide sünnitajatega veel suhteliselt noored. Kui võrrelda Šveitsi ja Hispaania 30-aastase esmasünnitajaga, on 26-aastaselt esimese sünnituseni jõudnud keskmine eestlanna üsna noor. Tähelepanuväärne on ka võrdlus Iirimaa ning Bulgaaria ja Rumeenia esmasünnitajate vahel – kui üldiselt arvatakse, et mida nooremalt naised sünnitamist alustavad, seda suurema laste arvuni nad jõuavad, siis siin see reegel ei kehti. Iirimaa naised, kes küll alustavad sünnitamist 29-aastaselt, sünnitavad keskmiselt üle 2 lapse, 25-aastaselt sünnitamist alustanud rumeenlannad ja bulgaarlannad aga jõuavad keskmiselt 1,5 lapseni naise kohta. Ka suhteliselt vara sünnitamist alustanud Slovakkia, Läti ja Poola naised jäävad summaarse sündimuskordaja poolest märgatavalt alla hoopis hiljem alustanud Rootsi, Hollandi ja Taani naistele. Seega võib öelda, et tänapäeva Euroopas kõik varasemad sündimusega seotud seaduspärad ja mustrid ei kehti.

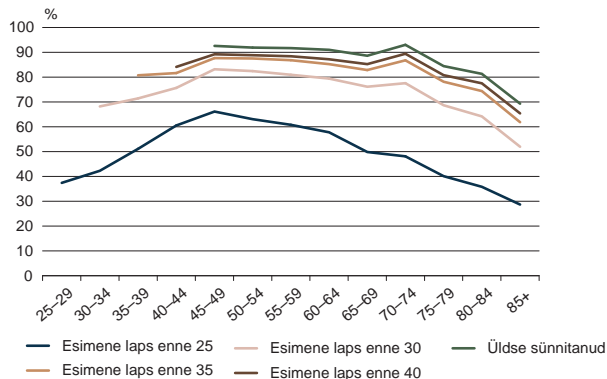
Põlvkondade arv leibkonnas

Üsna sageli on meedias avaldatud mõtet, et Eestis peaks taaselustama mitme põlvkonna pered, kus vanavanemad tegeleksid aktiivselt laste kasvatamisega. On esitatud ka vastupidiseid arvamusi – tänapäevane elulaad muutub nii kiiresti, et isegi vanemate ja laste väärtushinnangud ja tõekspidamised on väga erinevad, seda enam on vanavanematel ja lapselastel raske ühist keelt leida.

Joonis 33. Sünnitatud laste arv naise vanuse järgi, 2011

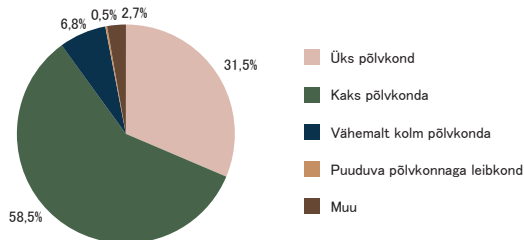
Joonis 34. Esimese lapse sünnitamise vanus vanuserühma järgi, 2011

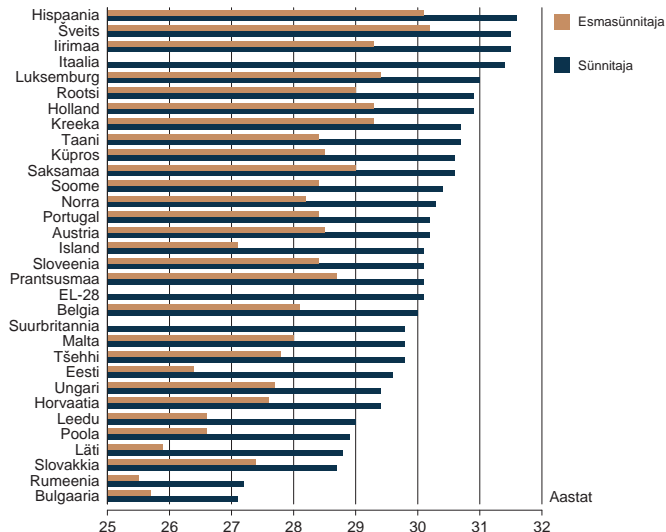
Rahvaloenduse andmed võimaldavad analüüsida leibkondade struktuuri ka põlvkondade arvu järgi. Leibkondade jaotamisel põlvkondade arvu järgi arvestatakse põlvkondi otseses järgnevuses, kusjuures arvesse läksid kõik vähemalt kahe liikmega leibkonnad. Puuduva põlvkonnaga leibkond on üksik vanavanem lapse- või lapselastega. Muude leibkondade hulka kuuluvad leibkonnad, kus on liikmeid, kes ei ole perekonnatuuma kuuluvate liikmetega otseses järgnevuses, kuigi võivad olla sugulased.

Joonistelt on näha, et Eestis domineerivad ülekaalukalt kahe põlvkonna leibkonnad, kus leibkonnaliikmed on omavahel seotud vanemlussuhtega. Leibkondade üldarvust on neid ligi 60% ja niisugustes leibkondades elab ligi kaks kolmandikku Eesti püsielanikest. Ühe põlvkonna leibkondi on ligi kolmandik, kuid et need on tüüpiliselt väiksema liikmete arvuga, elab neis alla veerandi inimestest. Mitme põlvkonna leibkonnad on Eestis suhteliselt ebapopulaarsed, neid on kõigest leibkondadest alla 7%, kuid et need on suhteliselt suured leibkonnad, elab üle kümnenädiku Eesti elanikest mitme põlvkonna leibkonnas. Puuduva põlvkonnaga leibkond, kus lapsi kasvatab vanavanem, on pigem erand, kuigi neist on eriti seoses vanemate töörandega meedias võrdlemisi palju räägitud. On muidugi võimalik, et nende registreerimisel on ebatäpsusi, kuid vähemalt rahvaloenduse andmetel ei ole neid kuigi palju. Üldine leibkondade struktuur on olnud Eestis võrdlemisi püsiv.

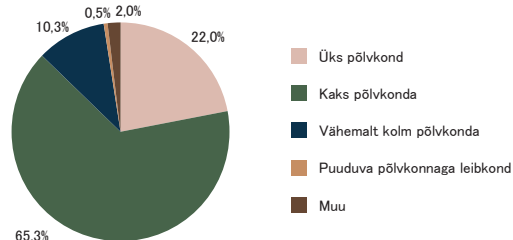
Joonis 35. Leibkonnad põlvkondade arvu järgi, 2011

Joonis 36. Süninitaja ja esmasüninitaja keskmine vanus Euroopa Liidus, 2011

Joonis 37. Rahvastik põlvkondade arvu järgi leibkonnas, 2011

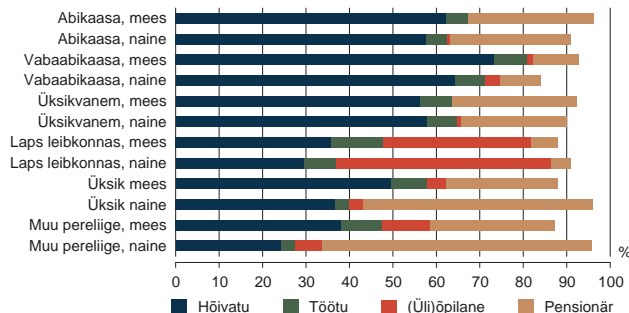

Leibkondade majanduselu

Leibkondadest rääkides ei saa mööda minna nende majanduselist ja elatusallikatest, sest olemuslikult on leibkond majandusüksus, mis tagab oma liikmete majandusliku toimetuleku.

Joonisel 38 on kujutatud leibkonnaliikmete sotsiaal-majanduslik seisund lähtuvalt isiku seisundist leibkonnas. Joonisele on kantud vaid kõige olulisemad ja levinumad sotsiaal-majandusliku seisundi kategooriad. Puuduvad näiteks kodune ja muu mitteaktiivne – nende arvel on mõned horisontaaltulbad lühemad. Leibkondade majanduslik tase sõltub kõige suuremal määral leibkonnaliikmete tööalasest seisundist. Üldiselt on majanduslikus mõttes kõige paremini kindlustatud hõivatud. Kõigist vähemalt 15-aastastest tavaleibkonna liikmetest (välja jäetakse asutusleibkondade liikmed ja kodutud, kokku pisut üle 1% rahvastikust) on üle poole hõivatud. Hõivatute osatähtsus on meestel 56% ja naistel 49%. Leibkonnaliikmetest kannavad töötades suurimat vastutust leibkonna majandusliku toimetuleku eest abikaasad ja vabaabikaasad – hõivatuid on abielumeestest 62% ja vabaabielumeestest 73%, abielunaistest 58% ja vabaabielunaistest 64%. Vahe abielus ja vabaabielus partnerite vahel on tingitud eeskätt

Joonis 38. Leibkonnaliikmete tööalane seisund isiku seisundi järgi leibkonnas, 2011

vanuse erinevusest – abieluinimeste seas on märksa rohkem eakaid. Niihästi abielus kui ka vabaabielus naiste seas on 9–10% mitteaktiivseid, need on nähtavasti kodused, kes hooldavad lapsi või muid leibkonnaliikmeid. Suur on hõivatute osatähtsus ka üksikvanemate seas – meestel 56%, naistel koguni 58%. Kõigis nendes leibkonnaliikmete kategooriates on ka arvestatav hulk töötuid – keskmiselt 5–8%, kõige rohkem (8%) vabaabielumeeste seas. Abikaasadest on üle veerandi pensionärid (29% meestest ja 28% naistest), õppureid aga alla 1%. Vabaabikaasadest on pensionäre kümnendik (10% meestest ja 9% naistest), õppureid aga naistest 3% ja meestest 1%.

Leibkonda kuuluv laps on kõige sagedamini õppur – 49% naistest ja 34% meestest. Siiski on ka suur osa leibkonda kuuluvatest lastest (need ei ole üldjuhul alaealised, vaid lapsed seisundi poolest) hõivatud – meestest 36% ja naistest 30%. Ka töötuid on nende seas võrdlemisi palju – meestest 12%, naistest 7%. Siinkohal tasub meenutada, et suurim on töötus Eestis (nagu ka mujal Euroopas) nimelt noorte hulgas. Muude (st perekonnatuuma mittekuuluvate) pereliikmetehulkeioleeritusuur, neid on kokku ca 50000 ehk alla 5% tavaleibkondade liikmetest, naise ligi kaks korda rohkem kui mehi. Nende tööalane seisund on üsna mitme-kesine, naiste puhul domineerivad pensionärid (61%), hõivatuid on 24% ja õppureid 6%; meestest on hõivatuid 38%, pensionäre 28% ja õppureid 11%. Ka töötuid on nende seas üle 9%. Üksi elavatest naistest on 53% pensionärid ja 37% hõivatud. Üksikutest meestest töötavad pooled, pensionäre on 26% ja töötuid 8%. Üksikud töötud kuuluvad väga oluliselt riskirühma, sest ei saa tuge ka teistelt leibkonnaliikmetelt. Töötuid üksikuid naise suhteliselt vähem, vaid 3%. Kokku on üksikult elavaid töötuid 12 000 ehk ca 1% elanikkonnast. Suhteliselt vähesed õppurid elavad üksi – neid on üksikute meeste seas vaid 4% ja naiste seas 3%, kokku ca 9000 inimest, kõigist õppuritest hõlmab see vaid kümnendiku. Ilmselt ei ole omaette elamine jõukohane inimestele, kelle põhitegevus on õppimine ja kellel puudub sissetulek.

Leibkondade elatusallikad

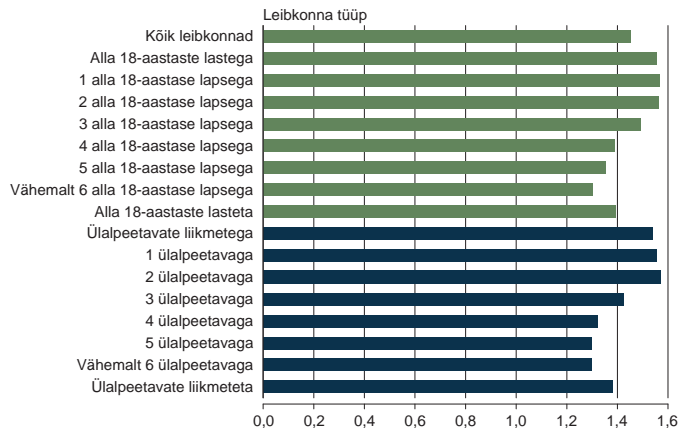
Leibkondi peavad üleval enamasti ikka need inimesed, kes elatuvad oma tööst. Tavaleibkondadest 62,4% on selliseid, kus on tööst elatuvaid liikmeid, ülejäänud 37,6% leibkondades peamiselt tööst elatuvaid liikmeid ei ole. Nende hulgas

domineerivad pensionäride leibkonnad – kõigist leibkondadest on 29,1% selliseid, kus elatusallikaks on pension. Üle jääb 51 000 leibkonda 81 000 leibkonnaliikmega, kus ei ole ei töötajaid ega ka pensionisaajaid. See tähendab, et 8,5% kõigist leibkondadest ja 6,3% Eesti rahvastikust elab peamiselt toetustest. Nende leibkondade hulgas on ka ligi 12 000 lastega peret, kus elab kokku ligi 20 000 last. Peale selle elab 8000 alla 18-aastast last leibkondades, kus ainus sissetulekuallikas on pension.

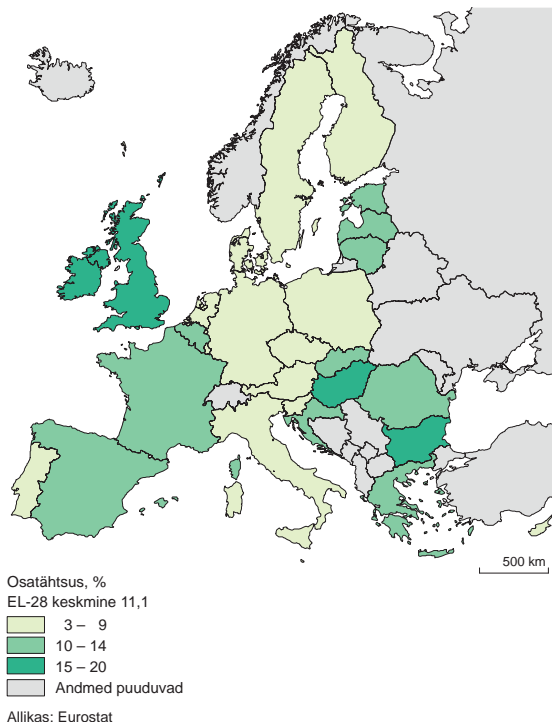
Töötuse mõju lastele Euroopas iseloomustab kaart 3, mis näitab ilma töötavate liikmeteta leibkondades elavate alaealiste laste osatähtsust kõigi laste hulgas. Selgub, et ka selle näitaja poolest on Eesti Euroopa keskmike seas – ligi kümnendik kõigist alaealistest elab peredes, kus ei ole töötavaid liikmeid ja kus elatakse toetustest (Eestis ka vanemahüvitisest).

Leibkondades, kus elatakse peamiselt töötasust, on keskmiselt 1,45 töötajat ja see arv varieerub võrdlemisi vähe sõltuvalt ülalpeetavate leibkonnaliikmete arvust (joonis 39). Keskmiselt kõige suurem on töötajate arv (ligi 1,6) ühe ja kahe

Joonis 39. Töötajate keskmine arv ülalpeetavate arvu järgi leibkonnas, 2011

Kaart 3. Ilma töötavate liikmeteta peredes elavad lapsed ja noorukid (vanus 0–17) Euroopa Liidus, 2011

ülalpeetavaga leibkonnas, järgneb ilma ülalpeetavate liikmeteta leibkond (1,4 töötajat) ja suhteliselt kõige vähem – ca 1,3 töötajat – on peredes, kus on üle kolme ülalpeetava. See on ka mõistetav, sest kahtlemata on nii suure pere elu korraldamine töö, mis ei võimalda kõigil tööealistel leibkonnaliikmetel palgatööd käia.

Kokkuvõte

Eestis elab ligi 600 000 leibkonda, leibkonna keskmine suurus on loenduste vahelisel ajal vähenenud 2,3 liikmest 2,1 liikmeni. Leibkonnaliikmete arvu vähenemise peamine põhjus on lastega leibkondade arvu kahanemine veerandi võrra: laulva revolutsiooni arvukas põlvkond on saanud täiskasvanuks ja iseseisvat elu alustanud, kuid uus laste põlvkond on märksa väiksem. Seevastu on leibkondade seas rohkem üksikisiku leibkondi, sh ka noori tudengeid. Et eluruumi on piisavalt, on vähenenud ka mitmepereleibkondade osatähtsus, st sunnilt kooselamine. Kuigi leibkondade seas on kõige rohkem üheliikmelisi, elab siiski suurem osa inimestest mitme liikmega leibkonnas – linnalistes asulates elatakse kõige sagedamini kahe ja kolme liikmega leibkonnas, maa-asulates aga kahe ja nelja liikmega leibkonnas. Suurema liikmete arvuga leibkondi esineb maal märksa sagedamini kui linnas. Lisaks tavaleibkondade liikmetele elab umbes üks protsent ehk 14 000 Eesti püsielanikku asutusleibkondades (hooldekodud, vanglad, pikaravihaiglad, erikoolid, kloostrid) ja alla 900 on kodutuid.

Rahvaloenduse tulemusel on iseloomustatud ka perekondi ehk perekonnatuumi, mis koosnevad paarist, paarist koos lastega või üksikvanemast koos lapse või lastega. Perekonda kuulub 77% Eesti püsielanikest.

Leibkonna ja perekonna keskmis on üldjuhul paar. Tänapäeva Eestis on partnerid 69% juhtudest abielus ja 31% juhtudest vabaabielus. Abielupaaris on naine ja mees keskmiselt 52- ja 54-aastased, vabaabielus 38- ja 40-aastased. Vabaabielusid tolereerivad eestlased märksa rohkem kui teised Eestis elavad rahvused, seetõttu on vabaabielud maal (kus elavad peamiselt eestlased)

levinud kui linnalistes asulates (kus teiste rahvuste osatähtsus on märksa suurem). Abielu hakkab vabaabielu üle domineerima alates partnerite 32. eluaastast. Perekonnaseisu mõju sündimuskäitumisele on Eestis võrdlemisi nõrk – 58% lastest sünnib leibkonda, kus partnerid ei ole abielus. See trend on viimasel ajal kiiresti levinud kogu Euroopas (v.a katoliiklikud maad), 2012. aastal sündis Euroopa Liidus ligi 40% lastest mitteabielus emadele.

Oluline pereelu suundumus on järjest hilisem abiellumine – noortel on kalduvus pikendada oma elus seda etappi, mille vältel omandatakse haridus ja tehakse karjääri, tutvutakse maailmaga ja valitakse partner. On võimalik, et see on kaudselt seotud oodatava eluea pikenedamisega. Suhteliselt hilises eas sõlmitud abielu ei ole enamasti elukestev – kogu Euroopas lahutatakse 43% abieludest, Eestis 54%. Üksinda elab Euroopas keskmiselt 14% täisealistest, Eestis 16%.

Sündimuskäitumises ei ole viimasel kümnendil väga olulisi muutusi toimunud, kuid jätkub sündide edasilükkamine, nagu see on viimaste kümnendite jooksul omane kogu Euroopa Liidule. Mõnekümne aasta taguse ajaga (laulva revolutsiooni aeg) võrreldes, kui Eesti naiste sündimusnäitajad jõudsid rekordtasemele ja lõpetatud sündimuskordaja ületas taastetaseme, sünnitavad naised oma esimese lapse mitme aasta võrra hiljem. Sünnitusotsuse langetamisel on naise jaoks abikaasa olemasolust olulisem partneri olemasolu. Üksikemadel on paarina koos elavatest naistest märksa vähem lapsi, sageli piirduakse üheainsa lapsega, kes sünnib võrdlemisi hilja. Alaealiste lastega üksikemede osatähtsuse poolest on Eesti Euroopas keskmisel tasemel, sünnitatakse endiselt veidi varem kui Euroopas keskmiselt.

Mitme põlvkonna leibkonnad on Eestis üsna ebapopulaarsed, selliseid leibkondi on alla kümnendiku ja sellises leibkonnas elavaid inimesi on Eesti kogurahvastikust vaid pisut üle 10%. Samasugune on olukord kogu Põhja-Euroopas erinevalt Lõuna-Euroopa riikidest, kus traditsiooniliselt on sugukondlikud sidemed kõrgelt hinnatud ja üsna tugevad.

Eluruum ja elamistingimused

Eluruumid

Rahva ja eluruumide loendusel on isikute kõrval oluline loendusobjekt eluruum. Eluruum on aasta ringi elamiseks sobiv eramu, ridaelamu- või paarismajaboks või korter. Üldjuhul suvilaid, aiamaaju ja muid kergetisi ei loendata, kuid sellel reeglil oli üks erand. Loendusel loeti peale ülalnimetatud eluasemete eluruumiks ka muu elamiseks kasutatav ruum (eluaese), mis oli loendusmomendil vähemalt ühe isiku püsielukoht (nt ühiselamutuba; suve- või aiamaaja, mis ei sobi aasta ringi elamiseks jm). Arvestust peeti üksnes tavaeluruumide üle. Asutuseluruume (hooldekodud, kloostrid, kus elavad nn asutusleibkonna liikmed) tavaeluruumide hulka ei loetud, kuigi nende puhul võis olla tegemist korteri või eramuga, mis väliselt tavaeluruumist ei erine. Peale tavaleibkondadega asustatud eluruumide loeti tavaeluruumide hulka ka asustamata või hooajaliselt asustatud elamiskõlblikud eluruumid. Edaspidises mõeldakse eluruumi all üksnes tavaeluruume.

Kõigi eluruumide arv oli 2011. aastal võrreldes 2000. aastaga suurenenud 4,6% ja eluruume oli kokku 657 791. Arvestades, et inimesi oli 5,5% vähem, oli eluruumide arv inimese kohta kasvanud 10,7%. Niisiis oli Eestis 2011. aastal eluruume rohkem kui leibkondi (599 832) ja iga kahe (täpsemalt 1,97) püsielaniku kohta tuli üks eluruum – kas korter või elamu, erandjuhul ühiselamutuba. Näiliselt on pilt väga ilus, eluruumi probleemi ei peaks Eestis enam olema. Kui aga vaadata eluruumide paiknemist ja asustatust, ilmnevad ka probleemid (tabel 1).

Eestis on 14% eluruumidest asustamata (maal koguni 21%). Hoolimata asustamata eluruumide suurest hulgast elab 5% eluruumidest mitu leibkonda ja 0,6%

on selliseid eluruume, kus elab isegi üle kahe leibkonna (muidugi võib nende seas olla ka ühe liikmega leibkondi, nt tudengeid). Püsieluruumina kasutatavaid ühiselamutube on ligi 7000, põhiliselt asuvad need linnades. Eluruumina on kasutusel ka üle 1000 mitteiluruumi, need paiknevad peamiselt maal (nt suvilad).

Eluruumi tüüp ja asustatus

Tavaeluruumide puhul kasutatakse rahvusvahelist liigendust, mis eristab eramuid, kortereid ja mõnd väikeelamu tüüpi (ridaelamu, paariselamu jne). Eraldi kategooria on nn majutusruumid, mille hulgas levinuimad on ühislamutoad. Selgub, et 97,7% Eesti elanikest elab tavaeluruumis, neist 1,1% ühiselamutubades. Asutustes elab 1,1% inimestest ja 0,3% puhul on eluruumi tüüp teadmata (tegemist on loendusel esitatud puudulike andmetega). Mitteiluruumides elab 2000 inimest ja kodutuid on üle 800. Tavaeluruumide puhul tähistab „isoleeritud osa eramust“ olukorda, kus eramu on jagatud osadeks, mis on kasutatavad omaette korterina (eraldi sissekäik). Enamasti on sel juhul tegemist vanemate majaga, mis on ehitatud pereelamuks, kuid hiljem osadeks jaotatud.

Kuigi nõukogude ajal ehitati ka maale rohkesti korterelamuid (ehitatakse linnalähedastesse asumitesse praegugi), elab ligi 60% maa-asulate elanikest pere-majades. Koos rida- ja paarismajade elanikega tõuseb privaatsest elavate maa-elanike osatähtsus 65%ni. Linnaliste asulate elanikest elab eramutes vaid 17% ja nende osatähtsus jääb alla 20% ka koos rida- ja paarismajade elanikega. Seega on paljude perede jaoks linnast maale kolimise stiimul võimalus elada korteri asemel pereelamu.

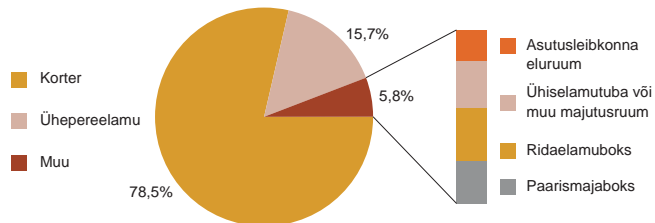
Tabel 1. Eluruumid asustatuse ja paiknemise järgi, 2011

	Kogu Eesti	Linnalised asulad	Maa-asulad
Kõik eluruumid	657 791	449 948	207 843
asustatud	544 967	386 150	158 817
ühe leibkonnaga	508 248	361 309	146 939
kahe leibkonnaga	32 877	22 283	10 594
vähemalt kolme leibkonnaga	3 842	2 558	1 284
püselaniketa	93 442	49 818	43 624
teadmata asustatusega	11 337	7 284	4 053
Ühiselamutuba või muu majutusruum	6 905	6 465	440
Elamiseks kasutatav mitteiluruum	1 140	231	909

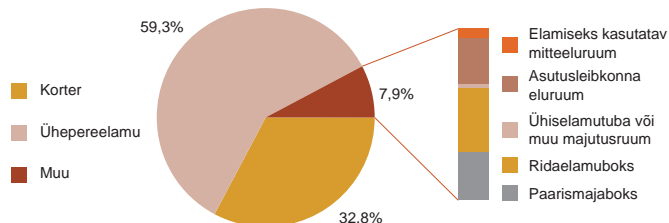
Tabel 2. Rahvastik eluruumi tüübi järgi, 2011

	Kogu Eesti	Linnalised asulad	Maa-asulad
Kõik eluruumid	1 294 455	879 157	415 298
Tavaeluruum	1 263 326	859 355	403 971
korter	824 983	689 044	135 939
ühepereelamu	383 318	137 616	245 702
isoleeritud osa eramust	15 761	12 722	3 039
paarismajaboks	17 417	9 031	8 386
ridaelamuboks	21 847	10 942	10 905
Ühiselamutuba või muu majutusruum	10 345	9 585	760
Elamiseks kasutatav mitteiluruum	2 056	425	1 631
Asutusleibkonna eluruum	14 263	6 456	7 807
Eluruum puudub (kodutu)	864	748	116
Eluruumi tüüp teadmata	3 601	2 588	1 013

Joonis 1. Linnaliste asulate elanikud eluruumi tüübi järgi, 2011

Joonis 2. Maa-asulate elanikud eluruumi tüübi järgi, 2011

Eluhooned ja eluruumid

Eluruumide andmed on aluseks ka eluhoonete kohta tehtavale statistikale. Eluhoonete hulka arvestatakse hooned, milles paikneb tavaeluruume. Peale eramute (ja muude väikeelamute) ja kortermajade loetakse eluhooneks ka muuks otstarbeks ehitatud hooned, milles paikneb eluruume (näiteks koolimaja, milles on direktori või kojamehe korter).

Rahvaloenduse andmetel oli Eestis 215 620 eluhoonet, neist paiknes linnalistes asulates ligi 80 000 (37%) ja maa-asulates 136 000 (63%). Eluruumide arvu ja kogupindala puhul oli suhe peaaegu vastupidine – linnalistes asulates asus eluruumidest üle 68% ja elamispinnast 60%.

Elamispinda oli kõigis eluhoonetes kokku 44 815 576 ruutmeetrit ehk 34,6 ruutmeetrit elaniku kohta. Kui võrrelda iga püsielaniku kohta tulevat elamispinda 12 aasta taguse ajaga (2000. aasta loenduse andmed), selgub, et see on kasvanud 26 ruutmeetrist ligi 36 ruutmeetriini ehk 32,3%.

Märgatavalt on kasvanud keskmine elamispind pereelamutes, mis on hästi mõistetav, sest nõukogude ajal oli elamispinna suurus eramutes ja väikeelamutes seadusega piiratud, enam selliseid piiranguid ei ole. Kvantitatiivne kasv on suurim

muude väikeelamute puhul, kuid nende osatähtsus tavaeluruumide hulgas on üsna väike (joonis 4).

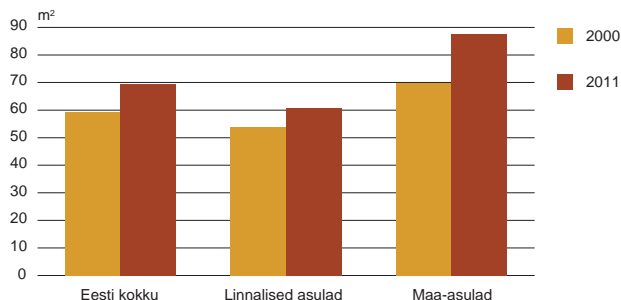
Kõige rohkem elamispinda paikneb tänapäeva Eestis endiselt korterelamutes (51,3%). Maa-asulates on korterelamuid 7000, neist igaühes on keskmiselt 10,5 korterit suurusega 55 ruutmeetrit. Linnalistes asulates on 16 600 korterelamut, kuid need on keskmiselt kaks korda suuremad kui maa-asulates – igaühes on keskmiselt 22,5 korterit, mis on maa-asulate korteritest pisut väiksemad, keskmine korteri suurus linnalises asulas on 51 ruutmeetrit.

Ühepereelamud on linnalistes asulates märksa suuremad kui maa-asulates – 120 ruutmeetrit maa-asulate 106 ruutmeetri vastu, muude väikeelamute puhul on erinevus väiksem, kuid vastupidine – maa-asulates on nende suurus 102, linnas aga 99 ruutmeetrit.

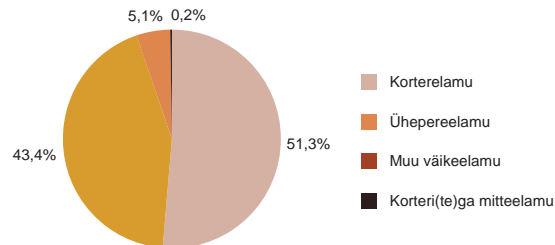
Eluruumide asustus

2011. aasta loendusel oli asustatud 83,9% eluruumidest, ülejäänud olid kas tühjad või ajutiseks kasutamiseks reserveeritud (nt maakodud). Eelmise loendusega võrreldes asustatud eluruumide osatähtsus vähenes, 2000. aastal

Joonis 3. Eluruumi keskmine pind, 2000 ja 2011

Joonis 4. Elamispind eluhoone tüübi järgi, 2011

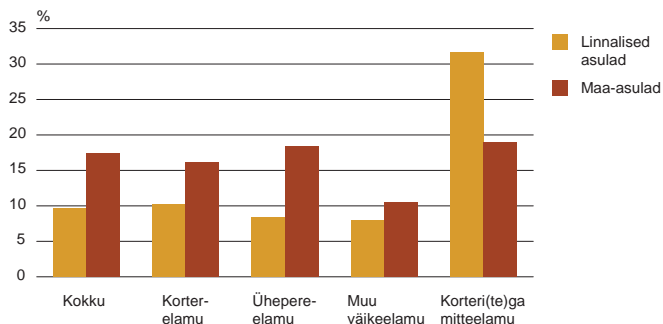

oli asustatud 87,1% eluruumidest, kuid ka asustatud eluruumide arv suurenes 1% ehk rohkem kui 7000 eluruumi võrra. Loendusel selgitati välja enam kui 98% eluruumide asustatus, selgitamata jäi see vaid 1,7% eluruumide puhul, mis on parem tulemus kui eelmisel korral (2% teadmata asustusega eluruum) ja näitab loendajate head tööd ka hõreda asustusega piirkondades.

Valdavalt paiknevad asustamata eluruumid piirkondades, kust elanikkond on suhteliselt suuremal määral lahkunud (Jõgevamaa, Hiiumaa). Peale selle on asustamata eluruumide hulgas rohkem maa- ja suvekodusid, kus elatakse vaid osa aastast. Niisuguseid asustamata eluruumi paikneb niihästi Saare- ja Hiiumaal kui ka looduskaitsekohtades Lõuna-Eestis. Esivanemate talusid taastatakse maakodudena üle Eesti ka neis kohtades, kus peamine väärtus on omaette olemise võimalus, värske maaõhk ja rohkem või vähem puutumatu loodus. Nii ongi Eestis külasid, kus küll puudub püsiasustus, aga kus osa aastast – enamasti suveperioodil – siiski elutegevus toimub.

Kui pideva asustuse ühepereelamud, sh talumajad, on maa-asulates tihti kasutusel suvekoduna, siis 16% asustamata korterelamuid (millele lisandub veel ligi 2% selliseid, mille asustatus ei ole teada) viitab pigem probleemidele maal

Joonis 5. Asustamata eluruumid hoone liigi ja asukoha järgi, 2011

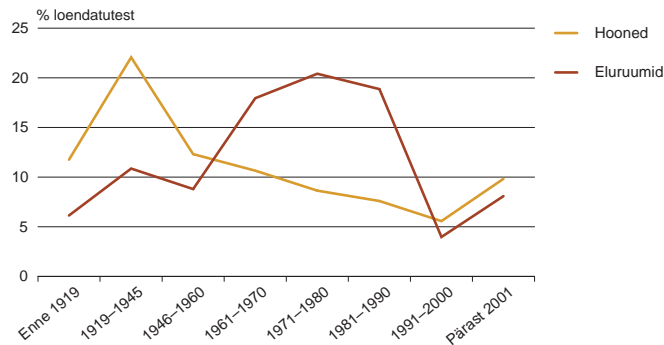
paiknevates kortermajades, kus elanike hulk väheneb ja tekivad raskused kommunaalteenuste ja hoone korrashoiuga. Suurim on asustamata eluruumide osatähtsus küll korteritega mitteilamute puhul, kuid need hõlmavad kõigist elamutest vaid 0,2%, mistõttu siin olulist probleemi ei ole (joonis 5).

Eluruumide vanus

Eluhoonete vanus (ehitamise või valmimise aeg) osati täpselt määrata 88% hoonete korral, kuid seeläbi selgus enam kui 95% eluruumide ehitusaeg – teadmata on peamiselt vanade hoonete ehitusaeg (seal on eluruumi vähe, enamasti üksainus). Hoolimata info puudulikkusest saab selle põhjal teha huvitavaid järeldusi.

Üldiselt on eluruumidega hooned Eestis võrdlemisi vanad. Veel praegugi on kõige rohkem aastail 1919–1945, st eelmise iseseisvuse ajal ehitatud hooneid. Jättes välja sõja-aastad, mil ehitustegevust ei toimunud, valmis tollal ligi 2400 hoonet aastas – enamasti olid need talumajad, aga ka kuni 10 üürkorteriga linnamajad. Keskmine eluruumide arv sel perioodil ehitatud hoone kohta on 1,5.

Joonis 6. Hooned ja eluruumid ehitusaja järgi, 2011

Kõige rohkem eluruumi lisandus aga aastail 1971–1980, kui iga aasta kohta valmis üle 13 000 eluruumi valdavalt suurtes korterelamutes – eluruumide arv oli üle seitsme korra suurem kui valminud hoonete arv. Veelgi suurem oli see järgmisel kümnendil, kuid sel perioodil ehitatud hooneid on siiski pisut vähem. Alates taasiseseisvumisest on taas asutud ehitama väiksemaid hooneid, eluruumide arv hoone kohta oli 1990. aastate lõpus 2,1, viimasel kümnendil 2,5.

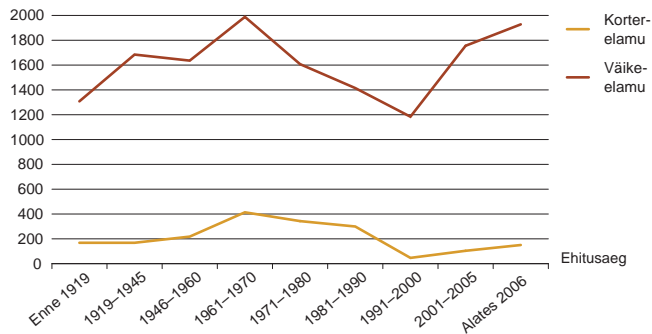
Kui võrrelda hoonete ja eluruumide vanust eelmise ja viimase loenduse ajal, selgub ootuspäraselt, et kõige enam on eluruumide loetelust kadunud enne 1919. aastat ehitatud hooneid ja eluruumi – mõlemaid üle 18%. Järgmisel perioodil ehitatud hoonetest ja eluruumidest on alles ca 90%. Et eluruumi on alles suhteliselt rohkem kui hooneid, tähendab see, et kadunud on peamiselt eramud (talumajad), mitte korterid. Järgmistel perioodidel ehitatud hoonete arv ei ole märkimisväärselt muutunud, eluruumide arv on vähenenud 1–3%, seda võib põhjustada ka ümberehitus. Hinnates loenduse andmetel Eesti ehitiste ja eluruumide vanust, võib öelda, et 2000. aastal oli Eesti pinnal keskmise eluruumidega hoone ehitusaasta 1948, 2011. aastal aga 1957. Seega ei ole hoonete

keskmine vanus muutunud. Eluruumide kohta on vastavad näitajad 1962 ja 1967, niisiis olid eluruumid 2011. aastal eelmise loendusega võrreldes keskmiselt kuus aastat vanemad.

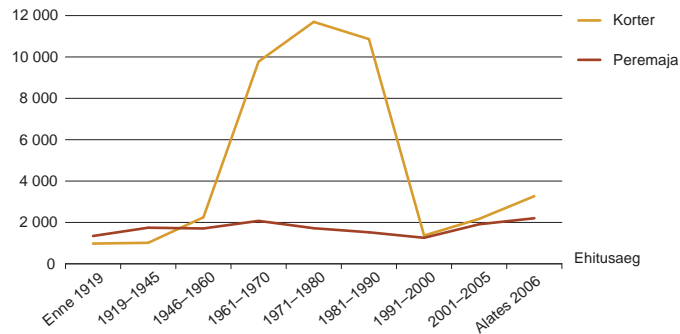
Ehitamine eri ajalooperioodidel

Eluruumide ehitusaeg oli jagatud üheksaks eri kestusega perioodiks, kusjuures osa antud hinnangutest olid täpsemad, osa aga umbmäärasemad. Ka viimased on jaotatud võrdeliselt ehitusintensiivsusega ja arvatud iga perioodi jaoks aastakeskmine ehitatud hoonete, eluruumide ja elamispinna suurus (joonised 7–10). Arusaadavalt saab rääkida ainult neist hoonetest, mis on siiani (loendushetkeni) kasutuskõlblikud, kindlasti ehitati perioodi algaastail rohkem, kuid osa tollastest hoonetest on juba maapinnalt kadunud. Lihtsuse mõttes on siin räägitud kahest hoonekategorias – kortermajadest ja väikeelamutest. Viimaste hulka kuuluvad peale pereelamute (eramute) ka kaht eluruumi sisaldavad väikeelamud ning paaris- ja ridamajad.

Joonis 7. Keskmine aastas ehitatud (ja siiani kasutatavate) hoonete arv ehitusaja järgi, 2011

Joonis 8. Keskmine aastas ehitatud (ja siiani kasutatavate) eluruumide arv ehitusaja järgi, 2011

Kogu vaatlusaja keskmisena ehitati aastas ca 1800 eramut ja 220 kortermaja, kuid periooditi oli ehitusaktiivsus üsna erinev.

Joonis 8 näitab, et aastail 1961–1990 ehitati Eestis massiliselt kortereid – aasta jooksul lisandus üle tuhande korteri. Ühelt poolt oli selle taga kiiresti kasvav kortermajade ehitus, kuid veelgi mõjusam tegur oli see, et kiiresti kasvas keskmine korterite arv kortermajas (joonis 9). Kui sajandi alguses olid kortermajad keskmiselt kuue korteriga ja pärast II maailmasõda kasvas keskmine korterite arv majas esialgu kümneni, siis 1960ndatel hakati ehitama kortermaju, milles oli üle 20 korteri ja järgmistel kümnenditel ületas keskmine korterite arv majas juba 30. Alates 1990ndatest on korterite arv maja kohta taas vähenenud 20ni.

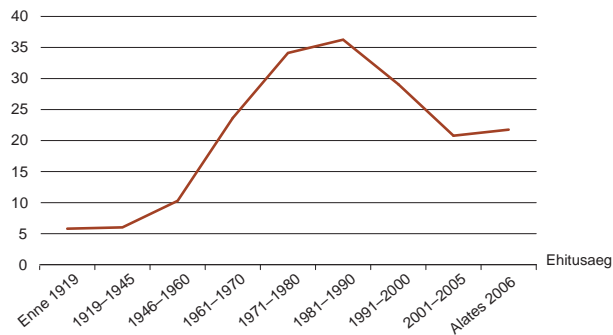
Pikka aega olid keskmised korterid ligikaudu 50-ruutmeetrised, kõige väiksem oli korteri keskmine pindala 1960ndatel ehitatud kortermajades. Alles alates 1990ndatest on korteri keskmine suurus kasvanud 60 ruutmeetri. Seevastu eramute keskmine pind on üldiselt kasvanud. Väike langus oli sõja-järgsel perioodil, mil ehitati kõige väiksemaid peremaju. Kõige suuremad pere-

majad kerkisid 1990. aastatel, kui üldine ehitusaktiivsus oli võrdlemisi väike.

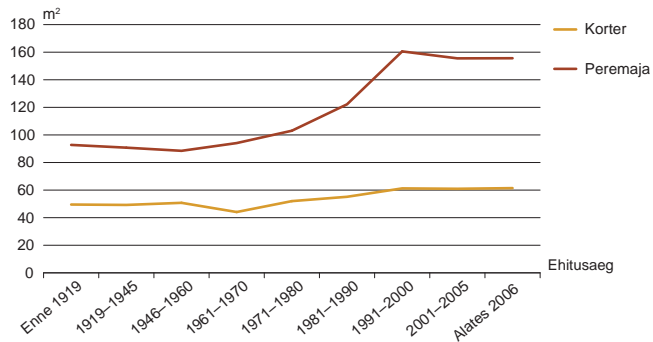
Kõige intensiivsem oli elamuehitus aastail 1970–1990, mil aastas valmis 1200–1300 eluruumi, kuid seegi ei katnud massiivse sisserände vajadusi. Jooniselt 11 on näha, et aastail 1960–1990 ületas ehitatavate korterite pindala mitmekordselt eramute pindala, ülejäänud ajaperioodidel on suhe olnud vastupidine. Siiski ületas 2011. aasta loendushetkel kasutamiseks sobivate korterite kogupindala eramute ja väikeelamute kogupindala, kuigi erinevus oli võrdlemisi väike – korterite pindala hõlmas 51,3% kõigi eluruumide pindalast.

Keskmine eluruumi pind oli loenduse andmetel 69,3 ruutmeetrit (arvestatud on vaid neid eluruume, mille pind saadi loendusel teada, kuid neid oli üle 99% eluruumide koguarvust). Eluruumide ruumikus on linnas ja maal endiselt üsna erinev – maal on eluruumi pindala keskmiselt 87,5 m² ja linnas 60,9 m², niisiis on maa-asulate eluruumid linna omadest 1,44 korda ruumikamad. Eelmise loendusega võrreldes on keskmine eluruumi pindala suurenenud 17% (joonis 12).

Joonis 9. Keskmine korterite arv kortermaja kohta ehitusaja järgi, 2011

Joonis 10. Eluruumi keskmine suurus ehitusaja järgi, 2011

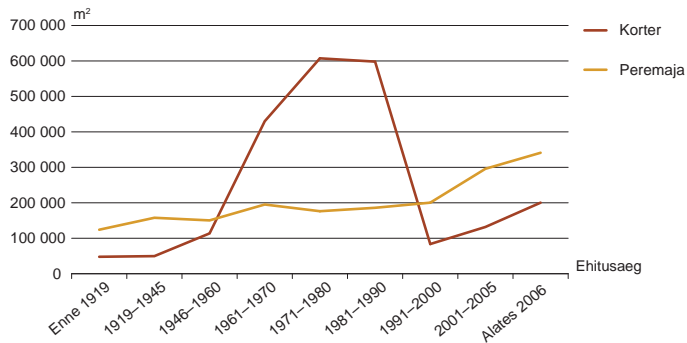
Eluruumide kvaliteet võrdluses teiste Euroopa Liidu riikidega

Eluruumide kehva kvaliteeti põhjustab terve rida tegureid, mis suuresti seonduvad eluruumi vanuse ja ehitustasemega – katuse lekkimine, niiskus, ehituskonstruksioonide kõdunemine jne. Et Eestis on suur osa eluruume üsna vanad, esineb eluruumiga seotud kvaliteediprobleeme peaaegu viiendikul Eesti elanikest ja selle näitaja poolest on Eesti pingerea lõpuosas, tagantpoolt seitsmes (kaart 1).

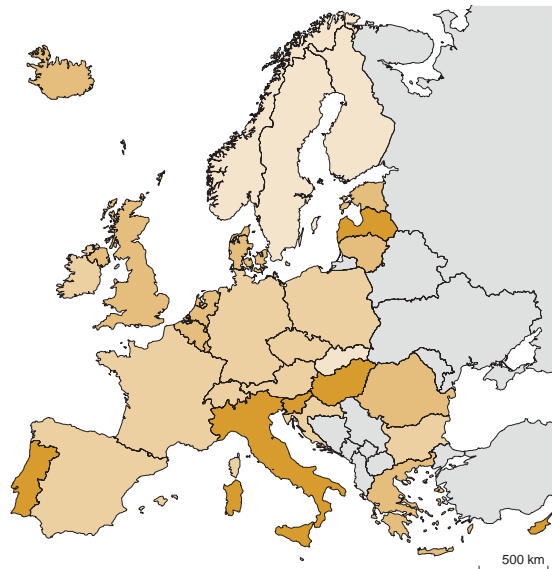
Eluruumi omanik ja kasutamise alus

Kõigist eluruumidest kuulub Eesti elanikele 96% (maa-asulates koguni 97%). Riigile või kohalikele omavalitsusele kuulub 1,7% eluruumidest (2000. aastal 4%). Enamasti kuuluvad riigile või omavalitsusele korterid, mitte eramud. Riigi või omavalitsuse omandis olevate korterite osatähtsus on linnades 2,1% ja maal 3,8%. Välisriigi elanikele kuulub 1,2% Eestis paiknevatest eluruumidest (6600), need on valdavalt linnakorterid (5100 ehk 1,6% linnakorteritest). 2000. aastaga võrreldes on see arv kasvanud enam kui 2000 eluruumi võrra – siis kuulus välismaalastele 0,7% Eesti eluruumidest.

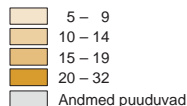
Joonis 11. Aastas ehitatud elamispinna summaarne suurus

Kaart 1. Probleemsetes eluruumides elavad isikud Euroopa Liidus, 2011

Probleemsetes eluruumides elavad inimesed, % elanikest
EL-28 keskmine 15,1

Allikas: Eurostat

Kuigi Eestis on endale kuuluvates eluruumides elavate inimeste osatähtsus suur, ei ela siiski kõik inimesed oma isiklikus eluruumis. Endale või leibkonnaliikmele kuuluv asuruumis elab 79% inimestest (maa-asulates 82%, linnalistes asulates 78%). Eluruumi üürib 9% leibkondadest – linnades 11%, maal 5%. Osa inimesi kasutab eluruumi muul alusel (sotsiaalkorterid, sugulasele kuuluvad ja tasuta kasutatavad eluruumid jne). Sellistes eluruumides elab 11% leibkondadest (linnas 10%, maal 12%).

Elamistingimused

Elamistingimuste puhul on eluruumi küllaldase ruumikuse kõrval tähtis ka tubade ja abiruumide arv ning tehovarustus. Ka nende teemade kohta koguti infot rahva ja eluruumide loendusel.

Ruumikus

Tubade arvult on korterid Eestis võrdlemisi väikesed, kõige sagedamini kahe- toa. Enam kui kolme toaga kortereid on vaid 8% korterite koguarvust. Eramud on see-eest märksa avaramad – kõige sagedamini viietoalised, muud väikeelamud neljatoalised. Kuigi eramute ja väikeelamute ehitamisel hinnatakse

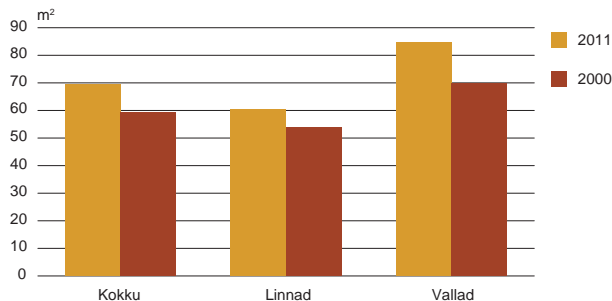
kõrgelt avarust ja privaatsust tagavat tubade arvu, on rohkem kui viis tuba vaid 16% väikeelamutest ja elumajadest. Ilmselt on siin üks põhjuseid nõukogude ajal kehtinud piirang – eramus tohtis olla kuni 5 tuba.

Võrreldes 2000. aastaga on korteri keskmine tubade arv kasvanud 0,08 toa võrra, väikeelamus aga 0,8 toa võrra (joonis 14). Ühelt poolt on selle põhjuseks uute, avaramate korterite ja eramute lisandumine, teiselt poolt aga ka ümberehitused, mis alati küll ei tähenda tubade arvu suurenemist, vaid mõnikord ka vähenemist vaheseinte kõrvaldamise tõttu.

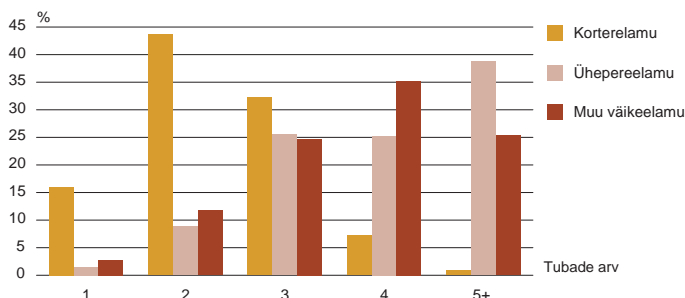
Näib, et üldiseks standardiks on kujunemas vastavus – nii palju, kui on pere- liikmeid, peaks olema ka tube. Tõepoolest, kui vaadata rahvaloenduse andmetel eluruumi tubade arvu ja inimeste arvu vastavust, on näha, et ühetoalises eluruumis elab kõige sagedamini üks inimene, kahe- toalises kaks inimest, kolme- toalises kolm inimest ning nelja-, viie-, kuue-, seitsme- ja kaheksatoalises neli inimest.

Natuke teistmoodi pilt kujuneb siis, kui lähtuda elanike arvust. Ühe liikmaga leibkonna eluruumis on kõige sagedamini kaks tuba, samuti on kahe liikmaga leibkonnal kõige sagedamini kaks ja kolme liikmaga leibkonnal kolm tuba. Edasi aga tubade arv vastavalt elanike arvu suurenemisele ei kasva – kolm tuba on kõige sagedamini ka nelja, viie, kuue, seitsme, kaheksa ja üheksa elaniku käsutuses. Leidub ka üsna ekstreemseid olukordi: 8000 inimest elab üksi

Joonis 12. Eluruumi keskmine pindala asukoha järgi, 2000 ja 2011

Joonis 13. Eluruumid tubade arvu ja hoone liigi järgi, 2011

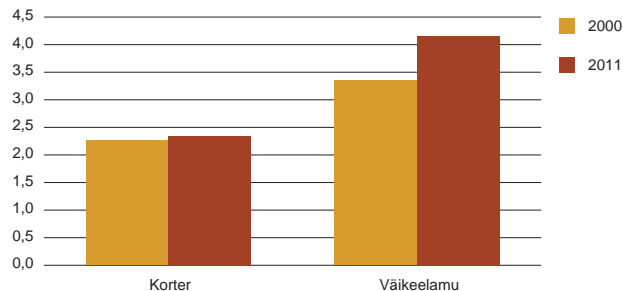
vähemalt viie toaga eluruumis ja vastupidi, on 2666 sellist ühetoalist eluruumi, kus elab vähemalt viis inimest. Kokku elab nii kitsastes tingimustes üle 15 000 inimese.

Tubade arv ja eluruumi pindala inimese kohta sõltub üsna palju leibkonna tüübist (joonis 15). Kõige rohkem tube (keskmiselt üle kahe) on üksikult elavatel inimestel, järgnevad lasteta abielupaar ja lasteta vabaabielupaar. Alla ühe toa inimese kohta on alaealiste lastega abielu- ja vabaabielupaaridel. Täisealiste lastega paaridel on keskmiselt iga inimese kohta tuba olemas. Ka üksikvanema eluruumis on iga inimese kohta tuba. Suhteliselt kitsastes tingimustes elavad mitmepereleibkonnad, alla ühe toa inimese kohta on ka juhul, kui eluruumis elab mitu leibkonda. Joonis 16 näitab keskmist eluruumi pinda isiku kohta ja on eelmisega väga sarnane. Keskmiselt on Eestis inimese kohta üle 30 ruutmeetri elamispiinda ja ainult mitmepereleibkondade puhul (mida esineb võrdlemisi harva) jääb keskmine eluruumi pindala inimese kohta alla 20 ruutmeetri. Tuleb siiski arvestada, et iga leibkonnatüübi sees on varieeruvus üsna suur ja esineb ka keskmisest märksa kitsamates tingimustes elavaid leibkondi.

Eurostati ülerahvastatuse määratlus. Eurostat loeb eluruumi ülerahvastatuks (tiheli asustatuks), kui eluruumis elava leibkonna puhul kehtib üks järgmistest tingimustest:

- leibkonna kohta on üksainus tuba;

Joonis 14. Keskmine tubade arv eluruumi tüübi järgi, 2000 ja 2011

- abielu- või kooselupaari kasutuses on üks tuba;
- iga vähemalt 18-aastase leibkonnaliikme kohta on vaid üks tuba;
- iga 12–17-aastaste samasooliste noorte paari kohta on vaid üks tuba;
- kahe kuni 12-aastase lapse kohta on vaid üks tuba.

Joonisel 17 on kujutatud riigiti nende täiskasvanute ning lastega leibkondade liikmete osatähtsus rahvastikus, kes elavad Eurostati määratluse kohaselt üle-rahvastatult. Jooniselt on näha, et Eesti elamistingimused on ruumikuse mõttes üsna keskmisel tasemel, kuigi jäävad maha Lääne-Euroopa rikkamate riikide omadest. Ainult 14% Eesti täiskasvanutest ja 22% lastega leibkondade liikmetest elab tingimustes, mis ei vasta Eurostati standardile.

Eluruumide tehnovarustus ja mugavused

Eluruumide tehnovarustuse kohta on Eesti riigi korraldatud rahva ja eluruumide loendustel esitatud rohkesti küsimusi, mille hulk ja sisu on üsna palju varieerunud vastavalt tehnovarustuse üldisele arengule. Nüükgodude loendustes pöörati eluruumidele märksa vähem tähelepanu, tehnovarustuse kohta küsimusi ei esitatud.

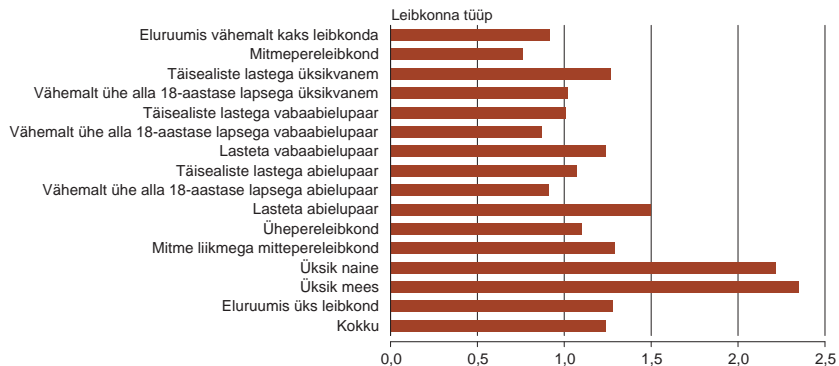
Elekter. Elektriga varustatust 2011. aasta rahva ja eluruumide loendusel ei küsitud, sest juba 2000. aastal oli elektriga varustatud 99,4% kõigist eluruumidest ja see näitaja on vahepeal veelgi suurenenud.

Köök ja kööginurk või kööginišš. 2011. aastal oli 99,4% eluruumidest kas köök või kööginurk. See näitaja on võrreldes 2000. aastaga paranenud, sest toona ei ulatunud köögi või kööginiššiga eluruumide osatähtsus veel 99%ni. Siinjuures on huvitav suundumus – kööginurga osatähtsus on võrreldes 2000. aastaga, mil kööginurk oli vaid 3% eluruumides, kasvanud kuni 16%ni. Tegemist on uue moesuundumusega, mis soosib avatud ruume, sh kööki elutoa osana.

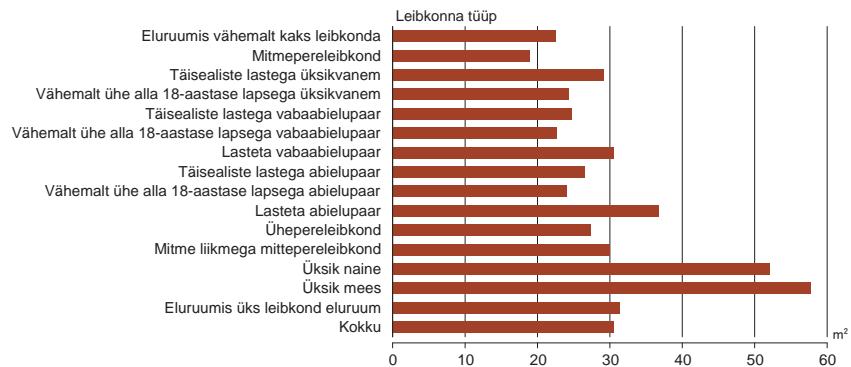
Veevärk. Veevärgiga eluruumide osatähtsus on väga oluliselt suurenenud – kui 2000. aastal oli veevärgiga eluruumide osatähtsus 83,2%, siis 2011. aastal oli neid juba 94,6%. Eraldi sooja vee olemasolu 2011. aastal ei küsitud.

Pesemisvõimalus. Rahvusvaheliselt loetakse pesemisvõimaluseks eluruumis kas vanni või duši olemasolu. Eestis lisati sellele eriküsimusena ka sauna olemasolu, kusjuures 2011. aastal küsiti sauna olemasolu üksnes nendelt leibkondadelt, kelle eluruumis vanni või duši ei olnud. Seega ei ole kahe loenduse andmed pesemisvõimaluste kohta hästi võrreldavad. Vann või dušš oli 2000. aastal 83,6% ja 2011. aastal 87,1% eluruumidest. Sellele lisandub pesemisvõimalus saunas –

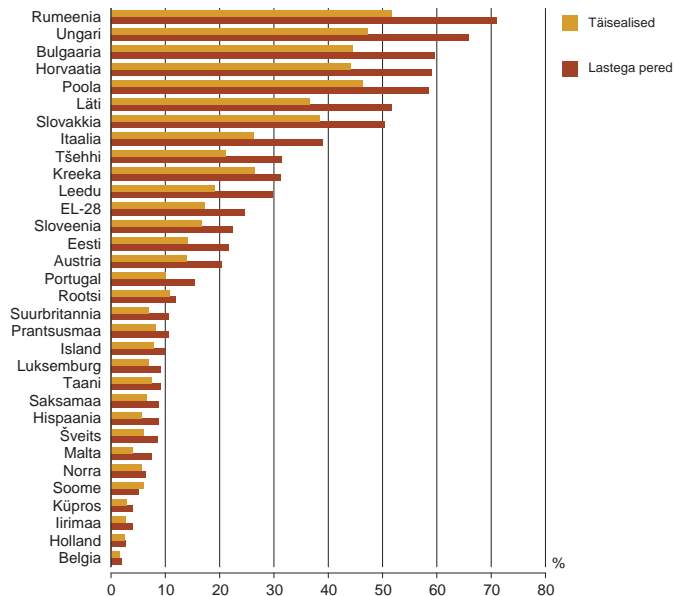
Joonis 15. Tubade arv inimese kohta leibkonna tüübi järgi, 2011

Joonis 16. Keskmine eluruumi pind elaniku kohta leibkonna tüübi järgi, 2011

Joonis 17. Ülerahvastuse tingimustes elavad leibkonnad Euroopa Liidu riikides, 2011

Allikas: Eurostat

kokku oli 2000. aastal saun 16% eluruumidest, 2011. aastal said end kas vannis, duši all või saunas pesta 93,1% eluruumide elanikud.

Tualett. Loendusel küsiti ainult eluruumis paikneva tualeti olemasolu, õues asuv käimla jäi arvestusest välja. Tualett oli 2011. aastal 88,3% eluruumidest, 2000. aastal 73,2%.

Kõige vähem on tehovarustust maa-asulate peremajades – need on valdavalt talumajad, mis on ehitatud eelmise sajandi esimesel poolel (ehitusaja mediaan on 1945). Kõige sagedamini puudub neis tualett, seda asendab lumajast väljaspool omaette paiknev käimla. Kortermajades on üldiselt tehovarustus olemas, seda eriti linnades.

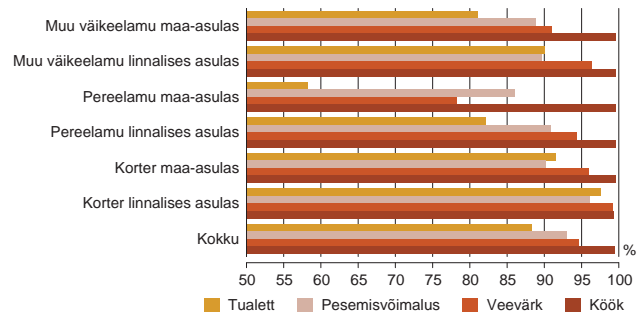
Joonised 18 ja 19 on üpris sarnased, kuigi statistika objekt on erinev: joonisel 18 on esitatud suhtarvud eluruumide hulgas, joonisel 19 aga inimeste hulgas. Erinevus kahe joonise vahel siiski on – kõik suhtarvud on joonisel 19 suuremad. Siit järeldub, et halvema tehovarustusega eluruumides elab keskmiselt vähem inimesi, ilmselt on nende hulgas ka tühje eluruumi. Kõige suuremad erinevused eluruumide jaotuse ja elanike jaotuse vahel ongi maa-asulate peremajade puhul – ilmselt ei ole oluline osa maa-asulates paiknevaid puuduliku tehovarustusega eramuid aastaringses kasutuses, vaid toimivad suve- või maakoduna.

Vanade talumajade suure osatähtsuse tõttu eluruumide hulgas on Eesti elanikud hügieenivõimaluste poolest Euroopa riikide lõppviisikus koos Rumeenia, Bulgaaria, Läti ja Leeduga.

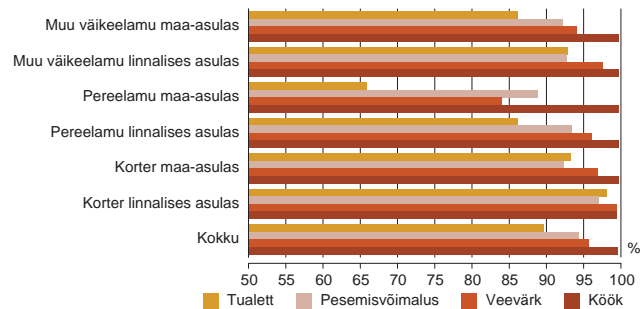
Küttesüsteem. Küttesüsteemi kohta esitati küsimusi ka 2000. aasta rahva ja eluruumide loendusel, kuid küsimuste ja vastusevariantide erineva sõnastuse tõttu ei ole tulemused omavahel võrreldavad.

2011. aastal olid kaugküttele peaaegu pooled eluruumid – 49,9%, sellele lisandus 14,2% kohalikku keskkütet kasutavaid eluruumi. Seega oli keskküttele osatähtsus 2011. aastal suurem kui 2000. aastal, kui keskküttega (eristamata kaug- ja kohalikku kütet) köeti 60,4% eluruumidest. Elekterküttele osatähtsus on ühe protsendi võrra vähenenud – 2000. aastal oli elekterküttele 5,4% eluruumidest, 2011. aastal 4,3%. Maa-asulates domineerib endiselt ahiküte, kohalik keskküte on populaarseim väikeelamutes, eriti maal.

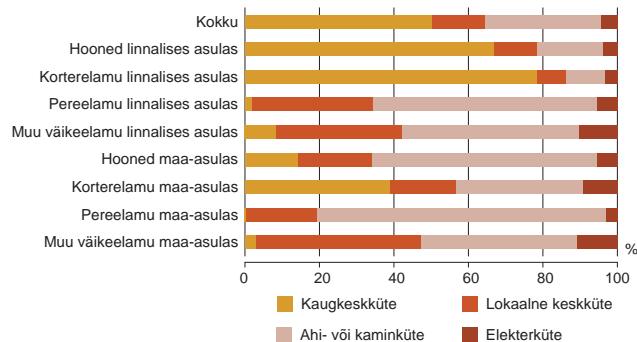
Joonis 18. Eluruumide tehnovarustus eluruumi tüübi ja paiknemise järgi, 2011

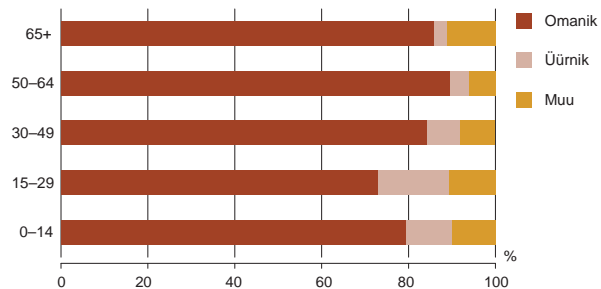
Joonis 19. Rahvastik tehnovarustuse kasutamise võimaluse, elukohta ja eluruumi tüübi järgi, 2011

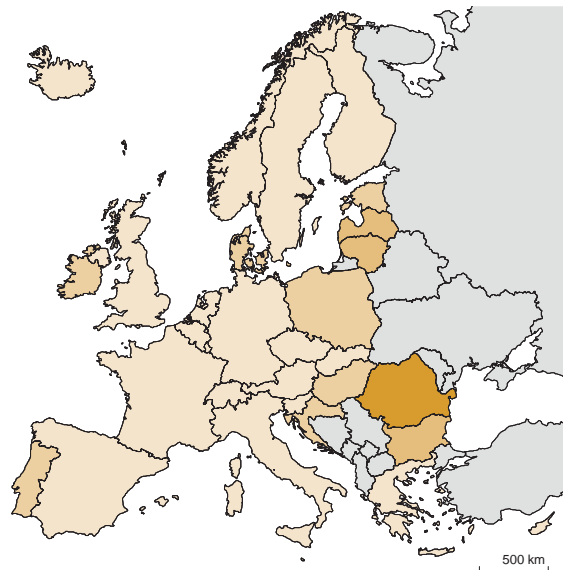
Joonis 20. Kütte liik eluruumi tüübi ja asukoha järgi, 2011

Joonis 21. Eluruumi kasutamise alus elanike vanuserühma järgi, 2011

Kaart 2. Elanike pesemisvõimalused Euroopa Liidu riikides, 2011

Pesemisvõimalusi ei ole,
% elanikest

EL-28 keskmine 2,7

< 1

1 – 9

10 – 19

20 – 35

Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

Kaart 3. Tualeti kasutamise võimalused Euroopa Liidu riikides, 2011

Eluruumis ei ole tualetti,
% elanikest

EL-28 keskmine 3,0

< 1

1 – 9

10 – 19

20 – 37

Andmed puuduvad

Allikas: Eurostat

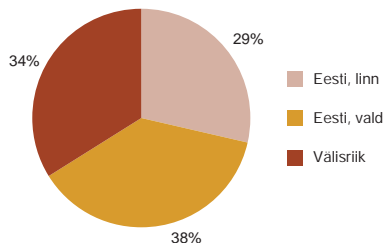
Eluruumi seos valdaja sotsiaalse seisundi ja vanusega

Ootuspäraselt peaks eluruum mingis mõttes vastama selles elavate inimeste seisundile ühiskonnas.

Eesti oludes see päris nii ei ole, sest erastamise käigus said inimesed eluruumi omanikuks mingis mõttes juhuslikult, suuresti ei olnud see nende teadlik valik ei eluruumi asukoha ega ka omaduste puhul. Seevastu need, kes eluruumide erastamise ajal ei olnud veel täisealised, jäid sellest võimalusest ilma. Sellepärast ongi eri vanuses inimeste eluruumi omandisuhe erinev – vanem põlvkond on valdavalt oma eluruumi omanik, nooremal tuleb seda aga sagedamini üürida (joonis 21). Olgu märgitud, et noorim põlvkond ei ole küll ise eluruumi omanikud, kuid enamasti elavad nad eluruumis, mis kuulub nende vanematele, st leibkonna liikmele.

Kui võrrelda erineva sotsiaalse seisundiga inimesi, on nende jaotus eluruumi tüüpide vahel üsna sarnane: enamik elab korteris, väiksem osa pereelamus või muus väikeelamus. Viimastes elab keskmisest pisut rohkem alla 15-aastaseid, st et pereelamutes elavad pigem suuremad leibkonnad. Pereelamu on sagedamini ettevõtja eluruum, seda eriti maa-asulates, kus ettevõtjate hulka kuuluvad peamiselt talupidajad. Pereelamutes elab keskmiselt rohkem ka pensionäre (ligi kolmandik, elanikkonna keskmine on 28%).

Joonis 22. Teise elukoha paiknemine, 2011

Teine eluruum

Esimest korda esitati 2011. aasta rahva ja eluruumide loendusel küsimusi teise elukoha kohta. Teine eluase (elukoht) on isiku põhielukohast erinev (teises asulas paiknev) eluase, milles ta veedab vähemalt kolm kuud aastas. Kui isikul on leibkond, on põhielukohaks leibkonna ühine eluruum. Kõrgkooli õppurite puhul, kes elavad õpingute kohas, võib teiseks eluruumiks olla vanematekodu.

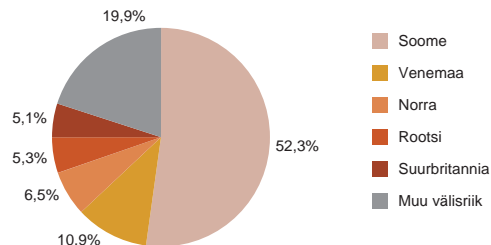
Rahvaloenduse andmete põhjal selgus, et teine elukoht oli ligi 80 000 Eesti püsielanikul (6,2%). Need andmed on tagasihoidlikumad, kui üldiselt arvatakse, sest teise elukohana ei läinud arvesse suve- ja maakodud, kus enamasti elatakse vähem kui kolm kuud aastas.

Teise elukoha paiknemine. Kolmandik teistest elukohtadest asub välismaal, kaks kolmandikku Eestis (joonis 22). Maa-asulates on teisi elurume veidi rohkem kui linnalistes asulates.

Välismaal on teine eluruum soetatud kõige sagedamini Soome, sellele järgneb Venemaa. Üle tuhande eluruumi on Eesti elanikud soetanud ka Norrasse, Rootsi ja Suurbritanniasse, kuid neid leidub teisteski riikides (joonis 23).

Teise eluruumi omanik/kasutaja. Teine eluruum on sagedamini linnalistest asulatest pärit inimestel (70%) ning teise eluruumi kasutajate soo-vanusjaotus

Joonis 23. Välismaal paiknev teine elukoht riigi järgi, 2011

on võrdlemisi hästi kooskõlas rändesuundumustega – teine eluruum on kõige sagedamini 15–29-aastastel noortel.

Teise eluruumi kasutajatest 57% on mehed ja 80% eestlased. Eestiskasutajate teisi eluruume on aga meestel ja naistel võrdsest. Kõige sagedamini on teine eluruum õppimisealistel noortel, kuid teise eluruumi olemise põhjusena märgitakse kõige sagedamini siiski töö (joonis 25). Võib oletada, et neil, kes üksnes õpivad ega tööta, ei ole võimalik endale teist eluruumi soetada.

Kokkuvõte

Eluruumide ruumikuse ja tehovarustatuse olukord on eelmise loendusega võrreldes oluliselt paranenud. Eestis on iga püsielaniku kohta 35 ruutmeetrit eluruumi pinda, seda on 32% rohkem kui eelmise rahva ja eluruumide loenduse ajal. Elamisest 51% paikneb kortermajades, 49% eramutes ja väikeelamutes (paaris- ja ridamajad).

Eestis on üle 215 000 eluhoone (eramu, kortermaja ja muu hoone, kus paikneb vähemalt üks korter) ja 660 000 eluruumi (eramu või korter). Enamik

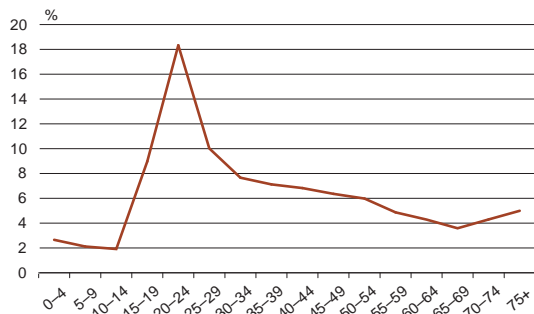
(63%) eluhoonetest paikneb maa-asulates, kuid eluruumidest on maa-asulates vaid 32% ja eluruumide kogupinnast 40%. Kõigist eluruumidest on asustatud 84% – linnalistes asulates 87% ja maa-asulates 77%. Siinjuures on asustamata eluruumide hulka loetud ka sellised eluruumid, mida kasutatakse vaid perioodiliselt, näiteks suve- ja maamajad. Asustamata eluruumide seas on aga ka suur hulk maa-asulates paiknevaid kortereid, kust inimesed on lahkunud. Samal ajal kasutatakse elamiseks 1400 mitteeluruumi (nt suvila).

Keskmiselt on Eesti eluruumides iga inimese kohta tuba ja Eurostati tiheduse kriteeriumi järgi on Eesti Euroopas keskmise hulga. Siiski ei vasta kaugeltki kõik eluruumid tubade arvu poolest neis elavate leibkondade vajadustele. Üle 8000 üksiku elab vähemalt viie toaga eluruumis ja üle 15 000 inimese elamistingimused on nii napid, et ühes toas elab viis või rohkem elanikku.

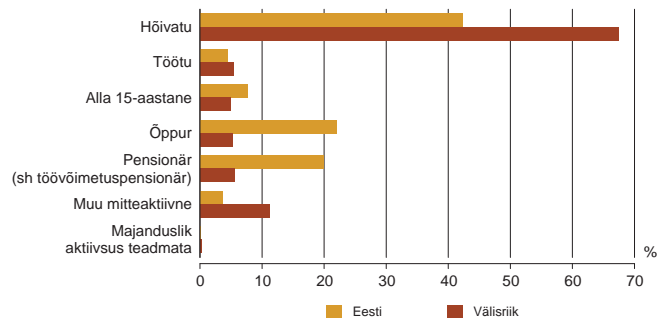
Erinevus korterite ja eramute vahel on võrdlemisi suur – korteris on keskmiselt 2,3 tuba (kõige sagedamini 2 tuba) ja eramutes 4,1 tuba. Viimasel ajal ehitatavad eluruumid on varasematest üldiselt ruumikamad.

Eluruumide tehovarustus on loendustevahelisel perioodil tublisti paranenud. 95%-s eluruumidest on veevõrk, 87%-s pesemisvõimalus (vann või dušš, kui lisada

Joonis 24. Teise eluruumi kasutajad vanuserühma järgi, 2011

Joonis 25. Teise eluruumi kasutajad sotsiaal-majandusliku seisundi ja eluruumi asukoha järgi, 2011

saun, tõuseb see näitaja 93%ni) ja 88%-l juhtudest paikneb eluruumis veeklosett. Siiski on Eesti pesemisvõimaluste ja tualeti olemasolu poolest Euroopa riikide pingereas punase laterna rollis – hinde tõmbavad alla eelmise sajandi esimesel poolel ehitatud hoopiski teistele standarditele vastavad talumajad, millest oluline osa on endiselt kasutusel, sh ka üksnes suveperioodil.

Keskmiselt on Eesti eluhooned ehitatud 1962. aastal (loendushetkel olid need ligi 50 aastat vanad), kuid kõige rohkem eluruumi ehitati aastail 1971–1980. Sel ajal olid ehitatavad kortermajad nii maal kui linnas väga suured, sisaldas keskmiselt üle 20 korteri. Keskmise eluruumi ehitamise aeg on aasta 1967. Seetõttu on Eestis üsna paljude eluruumide puhul mitmesuguseid kvaliteediprobleeme märksa rohkem kui Euroopas keskmiselt.

Valdav osa Eesti elamutest on Eesti elanike eraomanduses ja ligi 80% leibkondadest elab enesele kuuluvas eluruumis. Vähem kuulub eluruumi noorematele inimestele, nemad ongi valdavalt need 9%, kes eluruumi üürivad.

2011. aasta loendusel küsiti esimest korda ka teise eluruumi olemasolu, kusjuures piirduti vaid selliste eluruumidega, mida kasutatakse vähemalt kolm kuud aastas. Niisuguseid teisi eluruumi oli 6%-l Eesti elanikest, kolmandikul neist oli teine eluruum välisriigis, kõige sagedamini Soomes. Teise eluruumi olemise peamine põhjus oli töö ja teist eluruumi kasutavad valdavalt suhteliselt noored inimesed, mehed ja naised enam-vähem võrdselt. Teise eluruumina ei arvestatud suvilaid ega ka selliseid maa- või suvekodusid, kus elati vähem kui kolm kuud aastas.

Milline on tegelik rahvaarv?

Rahvaarvu täpsustamine ja ennustamine

See raamatu osa jätkab esimeses peatükis käsitletud teemat – Eesti (tegeliku) rahvaarvu hindamist, kuid nüüd juba olulisel määral loendusjärgsete tegevuste kirjeldamise kaudu. Kuigi kohe pärast loenduse lõppu sai selgeks, et tegelik rahvaarv oli loendustulemusest suurem, ei parandatud loendustulemusi (kõigi vajalike tunnuste jaoks puuduvate väärtuste hindamine olnuks liiga tömahukas) ja otsustati kasutada parandatud andmeid üksnes rahvastikustatistikas, kus tunnuste arv on võrdlemisi väike.

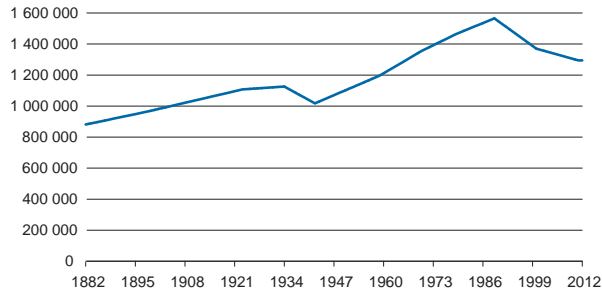
Mitu rahvaarvu?

Aastail 2004–2011 võis eri allikatest leida vähemalt kolm erinevat Eesti rahvaarvu. Suurim neist oli rahvastikuregistri antu, Statistikaameti andmebaasis oli sellest mõnekümne tuhande võrra väiksem rahvaarv ja sellest veel väiksem oli rahvaarv märkusega – arvestatud rännet. Nii mitme arvu esitamise peamine põhjus on

tõsiasi, et taasiseseisvumisega kadus Eestis kontroll elukoha registreerimise üle ja see jäi üksnes elanike lojaalsuse küsimuseks. Kuigi sündide ja surmade registreerimine oli endiselt väga täpne, oli Eestist lahkumise registreerimine puudulik, mistõttu arvestatav hulk lahkunuid jäi rahvastikuregistri andmestikku kirja Eesti elanikuna. Et rändestatistika oli puudulik, ei olnud seda võimalik arvesse võtta ka täpse rahvaarvu arvutamisel ja nii kujuneski kaks rahvaarvu – üks, kus taotluslikult ei olnudki rännet arvestatud, vaid lähteandmeid parandatud ainult loomuliku iibe arvel, ja teine, kus arvestati rändeandmeid (nii palju, kui neid olemas oli).

Eesti rahvaarv loendustel. Üldiselt on rahvaarvu hindamise aluseks rahvaloendused. Viimase kolme rahvaloenduse andmed (1,56 miljonit, neist 960 000 eestlast 1989. aastal, 1,37 miljonit, neist 930 000 eestlast 2000. aastal ja 1,29 miljonit, neist 900 000 eestlast 2011. aastal) põhjustavad muret Eesti rahva tuleviku pärast. Põhiline küsimus on – kas ja kuivõrd on rahvastiku arvukuse muutumine

Joonis 1. Eesti rahvastik, 1882–2012

Tabel 1. Rahvaarvu muutus loendustevahelistel perioodidel

	Vahe, aastat	Muutus	Muutus aasta kohta	Territoorium
1881–1897	15,1	76 896	5 126	Sama
1897–1922	25,9	168 062	5 720	Suurem
1922–1934	11,2	19 354	1 759	Veidi väiksem
1934–1941	7,7	-108 938	-13 617	Sama
1941–1959	17,1	179 316	10 548	Väiksem
1959–1970	11	159 288	14 481	Sama
1970–1979	9	108 398	12 044	Sama
1979–1989	10	101 185	10 119	Sama
1989–2000	11,2	-195 606	-17 782	Sama
2000–2011	11,8	-75 601	-6 873	Sama

(kahanemine) fataalne protsess? Kui suure ulatuses on see protsess suunatav? Kui see on suunatav, siis missugused on tõhusaimad meetmed? Missugune on tulemus siis, kui mingeid meetmeid ei rakendata, st protsess kulgeb isevoolu teed?

On teada, et rahvastikuareng toimub kindlate seaduspärasuste järgi ja seda protsessi ei ole võimalik tagasi keerata aega, mil sündimus oli kõrge ja peredes palju lapsi. Teiselt poolt näitab aga ka tänapäevaste riikide võrdlus, et erinevate kultuuritraditsioonide, väärtuste ja perepoliitiliste meetmete tõttu on iibenäitajad ja demograafiline olukord riigiti üsna erinev isegi juhul, kui riigid paiknevad lähestikkuna ja on poliitiliselt ja majanduslikult arengult võrdlemisi sarnased. Veelgi enam on riigiti erinevad rändenäitajad, mis rahvastiku suurus ja koosseisu kiiresti ja vahetult mõjutavad. Seda, kuidas toimub rahvastikuareng tulevikus ja missugused nähtused seda edaspidi mõjutavad, on küll püütud ennustada, kuid usaldusväärset teooriat ei ole (veel) välja töötatud ja vaevalt see õnnestubki, sest maailma majanduslik ning veelgi enam poliitiline areng on suurel määral ettearvamatu. Ometi tehakse kõigis riikides ja ka rahvusvahelistes organisatsioonides rahvastikuprognose, sest rahva arvukuse ettenägemine on igasuguse poliitika kavandamisel hädavajalik.

Tabel 2. Loendushetk ja lähim aastavahetus

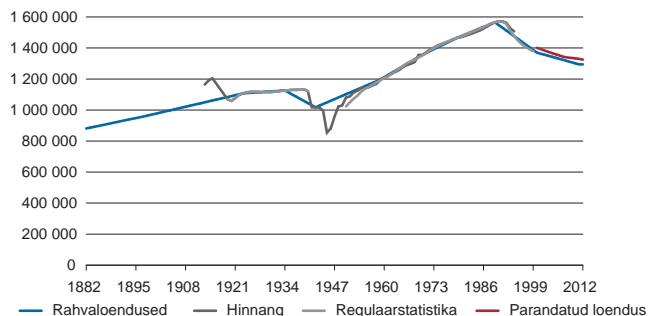
Loendushetk	Lähim aastavahetus	Loendushetk	Lähim aastavahetus
29.12.1881	01.01.1882	15.01.1970	01.01.1970
28.01.1897	01.01.1897	17.01.1979	01.01.1979
28.12.1922	01.01.1923	12.01.1989	01.01.1989
01.03.1934	01.01.1934	31.03.2000	01.01.2000
01.12.1941	01.01.1942	31.12.2011	01.01.2012
15.01.1959	01.01.1959		

Et rahvastiku kasvu ja kahanemist ning seda mõjutavaid tegureid objektiivselt hinnata, on kindlasti tarvis teada rahvastiku tegeliku suurust ja koosseisu eri ajahetkedel. Esmast ja kõige tõepärasemat infot rahvastiku arvukuse ja olukorra kohta pakuvad rahvaloendused. Eestis on rahvaloendusi seni toimunud 11 ja nende alusel on võimalik hinnata rahvastiku arvukuse muutusi, aga ka teisi arengunäitajaid. Alates 20. sajandi kolmandast kümnendist on rahvaloenduste vahelise aja kohta võimalik teavet saada ka regulaarstatistikast, kuid kahjuks ei ole see teave täielik – kõigil ajaperioodidel ei ole peetud täielikku rändearvestust ja sõdade ajal on arvestus lühemaks ajaks isegi katkenud.

Eesti rahvaarvu hinnangud loendustevahelistel perioodidel. Joonisel 1 on eeldatud, et igal loendustevahelisel perioodil on rahvaarv muutunud ühtlaselt, seetõttu on loendushetkedele vastavad punktid (rahvaarvud) ühendatud sirg-lõikudega. Lihtsuse mõttes on joonisel märgitud loendushetkeks lähim aastavahetus (tabel 2).

On selge, et mehaaniline rahvaloenduse andmete laiendamine vahepealsetele andmetele ei anna usaldusväärseid tulemusi, seda enam, et rahvastikku tegelikult vapustavad sündmused jäävad tavaliselt loendustevahelisse perioodi. Joonisel 2

Joonis 2. Eesti rahvastik rahvaloenduste ja muude allikate andmetel, 1882–2012

on esitatud loendusandmetele lisaks täielikumad andmed, mille puhul on arvesse võetud ka regulaarstatistikat – sündide ja surmade registreerimist (mida on Eestis alates omariikluse kehtestamisest väga täpselt tehtud) ja rändeandmeid nii suures ulatuses, kui need on olemas. Regulaarstatistika andmed ei kata kõiki keerulisi ajaperioode Eesti rahvastiku arengus. Nende kohta on esitatud hinnangud, mis on saadud eri autorite arvamuste koondamisel ja mis tõenäoliselt ei ole täpsed, kuid näitavad oletatavaid suundumusi (Tiit 2011b).

Viimase Tsaari-Venemaa loenduse ja esimese Eesti Vabariigi loenduse vahele jäi enam kui 25-aastane vahe, mis ajalisel lõppes I maailmasõja ja Vabadussõja ning Eesti iseseisvumisega. On teada, et Eestisse, peamiselt Tallinna, oli sõja eel koondunud suur osa Tsaari-Venemaa tööstust, sh eriti sõjatööstust, mis sõja lõppedes siit koos töötajatega ära viidi. Selle põhjal võib oletada, et rahvastiku arvukus oli tol perioodil mõnevõrra suurem, kui seda näitas 1922. aasta loendus. Rahvastiku muutuseid II maailmasõja päevil, eriti selle lõpuperioodil (sügis 1944 – kevad 1945), ei ole kusagil süsteemselt dokumenteeritud, kuid on teada, et Eesti küljest eraldati Petserimaa koos kõigi oma elanikega, ning et peale balti-sakslaste olid Saksa okupatsiooni ajal lahkunud ka rootslased. Kõige suurem rahvastikukadu seostub aga nn paadipõgenikega – hinnanguliselt lahkus Eestist 1944. aasta sügisel kuni 70 000 inimest, osa neist laevadega Saksamaale, osa paatidega Rootsi. Nii oligi sõja lõpukuudel Eesti lühikest aega elanikest võrdlemisi tühi, oletatavasti langes elanike arv alla 900 000.

Eesti tegelik rahvaarv saadi teada alles 1959. aasta loenduse tulemusena (Eesti ENSV rahvamajandus). Sellest ajast peale on Eesti rahvaarv, soo-vanusjaotus, paiknemine ja jagunemine rahvuse järgi võrdlemisi täpselt teada, kuigi loendusandmed ei olnud nõukogude ajal avalikult kasutatavad. Siiski ilmus mõningaid trükiseid, kus rahvaarv ja ka mõned teised Glavlit (riiklik tsensor) lubatud andmed on fikseeritud (Nõukogude Eesti). Rahvaloendustevahelise perioodi rahvaarvu puhul on arvestatud aasta jooksul toimunud sünde, surmasid, sisse- ja väljarännet, mida üldiselt võrdlemisi täpselt registreeriti. Sünni- ja surmaandmed on Statistikaameti veebilehel vabalt kättesaadavad, rändeandmed algavad statistika andmebaasis aastast 2000..

Rahvaloenduse andmete täpsustamine

Enamasti loetakse rahvaloenduse andmed täpseks, sest nende täpsuse hindamiseks ja kontrollimiseks ei ole eriti palju võimalusi. Kõige levinum meetod on seni olnud rahvaloenduse andmete võrdlemine regulaarstatistikaga, mis sisuliselt kontrollib kahe rahvaloenduse omavahelist kooskõla. Sellisel viisil on hinnatud Eestis 1922. ja 1934. aasta loenduse kooskõla, mis oli küllalt hea – 1500 inimese suurusel erinevusest suurem osa suudeti seletada vastsündinute hilinenud registreerimisega (I.III 1934 rahvaloendus). Ka osa nõukogudeaegsete loenduste omavaheline kooskõla oli Lembit Teppi hinnangul väga hea (Hansen 2000).

2000. aasta rahvaloenduse kvaliteedi kontrollimiseks tehti järeloendus, mis näitas, et vähemalt 1,5% potentsiaalsetest loendatavatest olid jäänud loendamata (Tamm 2001a, b, c). Selgus muudski riikides täheldatud tõsiasi – kõiki loendamisele kuuluvaid inimesi on tänapäeval raske kätte saada. Olukord erines radikaalselt varasematest loendustest, kui inimesed olid suhteliselt paiksed ning elasid eluruumides, kuhu nad olid registreeritud.

2011. aasta rahvaloenduse kontrollimiseks oli välja töötatud meetodika, mis kasutas Eestis juba üsna hästi arendatud registreerimise süsteemi (Tiit 2012; Tiit, Meres, Vähi 2012; Tiit, Vähi 2012). Kohe pärast loendust selgus, et kuigi loendus kulges üldiselt edukalt, jäi loendamata ca 2% loendamisele kuulunud isikutest. Esimest korda õnnestus 2011. aasta loendusel peaaegu kõik loendatud isikud oodi abil identifitseerida.

Siiski ei täiendatud rahvaloenduse väljundit nende isikutega, kes olid küll Eestis viibinud, aga jäänud loendamata. Seetõttu on kõigi 2011. aasta rahvaloenduse tulemusi kajastavate tabelite puhul rahvastiku koguarv 1 294 455. Sellel on mitu põhjust. Kõigepealt teatav konservatiivsus – varem on samuti tehtud. Teiseks ka pragmaatiline põhjus – kõigi loendamata jäänud, ent registreeritud põhjal identifitseeritud isikute kohta ei olnud kõigi loendusel esitatud küsimuste vastuseid. Sama loendustulemust kasutati ka järgmise aastavahetuse (1.01.2013) rahvaarvu hindamiseks, mis osutus negatiivse välisrände saldo ja loomuliku iibe tõttu veelgi väiksemaks.

2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse kaetuse hindamine

Tegelik rahvaarv 2011. aasta loendusmomendil ja loenduse alakaetus. Siiski otsustati hinnata tegelikku rahvaarvu, täpsustades selleks 2011. aasta loendusandmeid. See tähendab loendamata jäänud isikute (alakaetuse) hindamist.

Alakaetuse hindamiseks on tänapäeval väga head võimalused, sest Eestis on hästi toimiv registrite süsteem, milles kõik isikud on isikukoodiga identifitseeritud. Loomulikult ei ole kõrvalistel isikutel, sh ka statistikud, võimalik näha kellegi isikuandmeid. Statistikas kasutatakse krüptitud isikukode, mis võimaldavad siduda eri allikate andmeid omavahel, kuid mitte isikuga. Nii saab registrite põhjal lugeda kokku isikud, kes jäid loendamata, kuid kelle kohta on olemas kaudne teave, et nad 2011. aastal aktiivselt Eestis tegutsesid – nt õppisid Eestis paiknevas õppeasutuses, käisid Eesti ravikindlustusega arsti juures, said töötasu Eestis paiknevast ettevõttest, olid töötuna arvel või said sotsiaaltoetust. Kuigi mõnes registris võib inimene aktiivne olla ka juhul, kui ta enamiku ajast välismaal viibib, muutub tõenäosus, et isik on Eestist lahkunud, suhteliselt väikeks siis, kui ta on aasta jooksul olnud aktiivne mitmes registris.

Alakaetuse hindamise meetodika. Loenduse alakaetuse hindamiseks peab teadma loendamata jäänud isikute (objektide) arvu V , aga ka tegelikult loendamisele kuulunud isikute arvu ehk üldkogumit N . Loenduse tulemusena on teada loendatud isikute arv K ehk nn loenduskogum. Üldkogumi jaoks on võimalik saada hinnang (nn hinnatav üldkogum, arvatades summa $N = K + V$. Alakaetuse määr on siis $V / (K+V)$, see avaldatakse tavaliselt protsentides ja näitab, kui suur osa loendamisele kuulunud isikutest jäi loendamata. Niisiis on alakaetuse hindamine põhiline eesmärk hinnata loendamata jäänud, kuid loendamisele kuulunud isikute arvu V .

Alakaetuse hindamiseks on mitmeid meetodeid, neist kõige populaarsem on järelloendus, mille käigus loendatakse vahetult pärast loendust spetsiaalselt disainitud valimisse kuuluvad isikud uuesti (lühendatud ankeediga) ja leitakse, missugune osa neist esines mõlemas loenduses ja missugune puudus põhilooenduses – see teave võimaldab hinnata ka loendamata jäänud isikute arvu. Meetodi puudus on, et see võimaldab küll avastada juhuslikult loenduselt välja jäänud isikud, kuid mitte süstemaatiliselt eemalehoidjaid. Eesti jaoks sobib praegu aga kõige paremini administratiivsete registrite kasutamine, sest järgmine rahva ja eluruumide loendus on kavas teha registripõhiselt ja seetõttu on

registrite kvaliteedi proovimine ja nende rahvastikuanalüüsis kasutamine igati asjakohane. Registrite kvaliteedi analüüsimisega on rahva ja eluruumide loenduse (REL) meetodid tegelenud juba alates 2008. aastast, kui arutati võimalust teha rahvaloendus registripõhiselt. Analüüs näitas toona, et Eesti registrid ei olnud veel vajalikul tasemel, et tavapärasest loendusest loobuda, sest kõik Eurostati väljundis nõutud tunnused ei olnud registritega kaetud. Analüüsi on jätkanud aastail 2010–2013 registripõhise rahva ja eluruumide loenduse (REGREL) tööühm. Igal juhul pakuvad registrid tänuväärset abimaterjali loenduse korraldamise mitmel etapil. Eriti sobiv on registreid kasutada loendamata jäänud püsielanike arvu väljaselgitamiseks.

Kasutatavatest registritest olulisim on rahvastikuregister, mis eeldatavasti sisaldab kõiki Eestis elavaid inimesi, kuid mille Eesti elanike osa on mõnevõrra ülekaetud, sest kõik väljarännanud ei ole enda lahkumist rahvastikuregistris registreerinud. Registreerimata illegaalsest immigrantide arv on Eestis hinnanguliselt võrdlemisi väike, sest riigi immigratsioonipoliitika on olnud üsna karm ja Eesti ei ole ka eriti ahvatlev sihtriik. Ülejäänud registritest on olulisemad ravikindlustuse andmekogu, mis sisaldab üle 90% Eesti inimestest, maksukohustuslaste register, mis katab olulise osa tööealisest elanikkonnast, Eesti Hariduse Infosüsteem (EHIS), mis sisaldab peaaegu kõikselt õppijate andmeid. Lisainfo pakuvad veel riiklik pensionikindlustuse register (sisaldab nii pensionide, peretoetuste kui ka hüvitiste saajaid), sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister (STAR) ning liiklusregister. Kokku kasutati loendamata jäänud residentide arvu määramiseks enam kui tosinat registrit ja alamregistrit, kusjuures otsustamise aluseks oli isiku aktiivsus analüüsitava registrite andmestikes 2011. aastal.

Potentsiaalsete residentidena käsitleti ja analüüsiti kõiki neid isikuid, kelle püsielukoht oli 1. jaanuaril 2012 rahvastikuregistri järgi Eesti ja kes ei olnud loendusel loendatud ei püsielanike ega ka lahkunutena. Isikuid, kellel oli küll Eesti isikukood, kuid kes loendusmomendil rahvastikuregistri andmetel püsivalt Eestis ei elanud, potentsiaalsete residentide hulka ei arvatud ja neid ei analüüsitud. Niisuguste isikute lisamine analüüsitavatele lubanuks potentsiaalsete residentide arvu suurendada ligi ühe protsendi võrra tegelikust rahvaarvust, kuid oleks suurendanud kaasamisvea tõenäosust.

Kõigi analüüside aluseks olid samad lähteandmed – analüüsitava isikute

aktiivsus administratiivsetes registrites 2011. aasta jooksul. Analüüsimiseks kasutati viit mudelit, neist kaks olid lineaarsed ja kaks mittelineaarsed, kusjuures need erinesid ka eeldatava lubatava vea suuruse poolest. Mudelid valisid automaatselt optimaalse tunnustekomplekti, mis koosnes sõltumatult määratud tunnustest ja eristas residentide ning mitteresidentide kõige paremini. Viies mudel tugines eksperthinnangule, mille korral lähtuti tunnuste valikul sisulisest analüüsist. Kõigi mudelite puhul olid tulemused võrdlemisi sarnased. Loendamata jäänud isikute arvule anti suhteliselt konservatiivne hinnang. Residentide loeti isik, kes kuulus residentide hulka vähemalt nelja kriteeriumi järgi viiest. Sellise hinnangu kohaselt oli eksliku kaasamise tõenäosus kokkuvõttes väiksem kui 0,05.

Pärast loenduse lõppu, 2012. aasta alguses, tehti järelkontroll – kontrolliti püselanike hulka arvatud ja lahkunuks loetud isikute aktiivsust registrites 2012. aasta esimeste kuude jooksul. Tulemused kinnitasid langetatud otsuseid. Enamiku residentideks loetud isikute kohta oli võimalik registritest saada oluline osa loendusel küsitud infost.

Rahvusvaheliselt ei ole alakaetuse parandamiseks ühtset meetodikat välja töötatud ja soovitatud (ilmselt pole see lähijal võimalikki), seetõttu esitab enamik riike loendustulemused parandamata kujul. Nii otsustati toimida ka Eestis – kõigi loendustulemuste avaldamisel on aluseks loenduskoogum (1 294 455 inimest), kuid täpsustatud andmeid kasutatakse rahvastikuarvestustes.

Hindamise tulemused. Esitatud meetodika tulemusena hinnati loendamata residentideks esialgu ligikaudu 28 000 isikut, hiljem täiendati tulemusi ja suurendati rahvastikuarvestusse lisatavate isikute arvu 30 760ni. Kokkuvõttes saadi Statistikaameti ja Tartu Ülikooli teadlaste ühistöö tulemusena 2012. aasta 1. jaanuari Eesti rahvaarvu hinnanguks 1 325 217. Just see arv on edasiste rahvastikuarvutuste alus ja see on ka võrdlemisi heas kooskõlas jooksva rahvastikuarvestusega.

Siit saadi ka täpsustatud alakaetuse hinnang. Et loenduskoogumi suurus on 1 294 455 isikut, on alakaetuse määr $30\,760 / 1\,294\,455 = 2,3\%$ ja kaetuse määr vastavalt 97,7%.

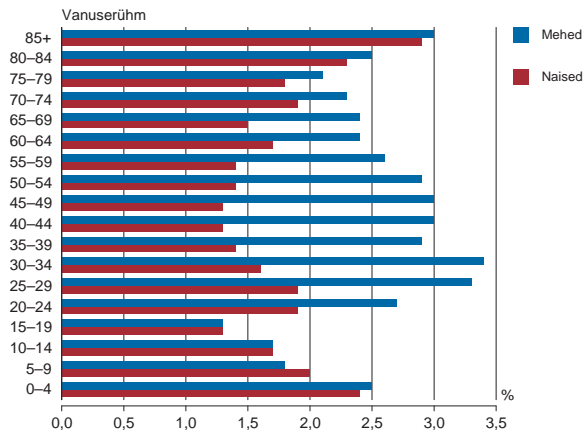
Kes olid need loendamata jäänud inimesed? Alakaetus ei ole geograafilises mõttes päris ühtlane, vaid varieerub maakonniti peaaegu kaks korda. Selgub, et keskmisest suurem oli alakaetus Valga ja Ida-Viru maakonnas ehk piiriäärsetel

aladel, kus elab suhteliselt rohkem teiste rahvuste esindajaid.

Loendamata jäänud isikute soo-vanusjaotuse uurimine näitas, et kooliõpilased olid suhteliselt hästi loendatud, kuid loendamata oli jäänud niihästi väikeselapsikuikatöөөalisi. Tööealistes seadmes loendamata jäänud mehi peaaegu kaks korda rohkem kui naisi. See on seletatav meeste üldiselt väiksema motiveeritusega uuringutes (sh ka loendusel) osaleda ja võimalik, et ka ühe osa meeste hoolimatusega (sotsiaalsete) normide suhtes.

Selgus, et loendamata jäänud inimestest olid rahvastikuregistris eestlasena kirjas vähem kui pooled (48%), emakeeleks oli eesti keel märgitud 46%-l. Eesti kodakondsus puudus veerandil loendamata jäänud isikutest. Niisiis võib loenduse eemalejäämist vähemalt osaliselt seletada sellega, et eesti keelt mitteoskavad inimesed olid loenduse toimumisest kehvemini informeeritud. Kinnitust ei leidnud oletus, et valdavalt jäid loendamata Eestist lahkunud eestlased, kes varasemate sidemete toel kasutavad Eesti riigi teenuseid ja esinevad seetõttu Eesti registrites.

Joonis 3. Loendamata jäänud isikud soo ja vanuse järgi, 2011

Rahvaarvude täpsustamine aastaks 2000–2010

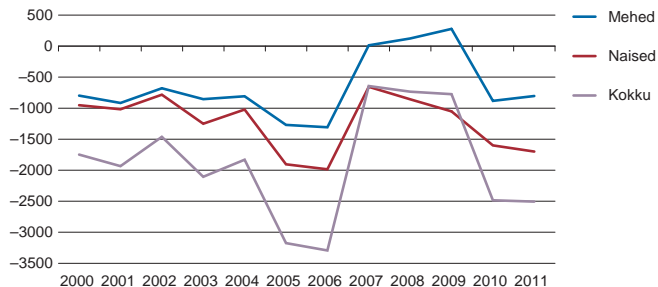
Eesti rahvaarv on 1989. aasta (1 565 662 inimest) ja 2011. aasta rahvaloenduse (1 325 215) vahelise 23 aastaga vähenenud 240 000 inimese võrra ehk enam kui 10 000 inimest aastas. Sellest 75 000 inimese kadu (31%) on põhjustatud negatiivsest loomulikust iibest, 165 000 inimese võrra (69%) on rahvastik aga vähenenud negatiivse rändesaldo tulemusena. Põhiline osa vähenemisest toimus mõne aasta jooksul 1990. aastate esimesel poolel, kui Eestist lahkus hinnanguliselt ligi 100 000 inimest.

Esialgu on vastuseita kaks omavahel seotud küsimust:

- kui palju inimesi elas 2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal Eestis tegelikult?
- kui palju Eesti elanikke on viimastel kümnenditel asunud välismaale ilma oma lahkumist registreerimata?

Pärast 2011. aasta rahvaarvu täpsustamist tuli teha järgmine samm. Rahvaarvu ei saa parandada ainult ühel aastal, sest inimene, kes elas Eestis aastal 2012 ja ei olnud sel aastal sündinud ega siia rännanud, elas siin ka eelmisel aastal. Niisiis oli kõigi rahvastikku juurde arvatud inimeste puhul tarvis kontrollida, kas nad ka eelmistel aastatel Eestis elasid või millal nad saabusid. Seega eeldas 2011. aasta

Joonis 4. Registreeritud rände saldo, 2000–2011

loendustulemuste parandamine paratamatult ka 2000. aasta loendustulemuste parandamist ja kõigi vahepealsete aastate rahvastikuandmete ümberarvutamist.

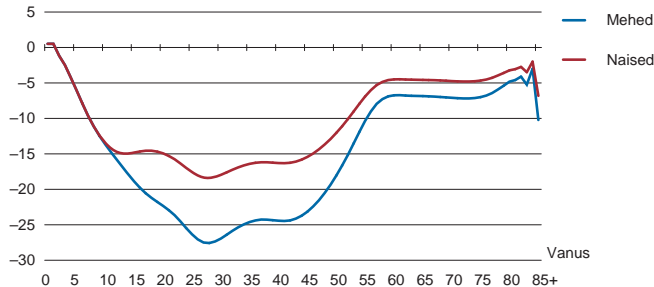
Loendustevahelise perioodi rahvastikuandmete ümberarvutamine ei ole midagi tavatut, sedatehakse tihti, kui rahvaloenduse andmed ei lange kokku reguleeritavastatistikaga. Sellisel juhul loetakse õigeks rahvaloenduse andmed ja mineviku erinevused tasandatakse.

Registreerimata välisrände hindamine

Vastust vajas aga ka teine küsimus, nimelt kui paljud 2000. aastal Eestis elanud inimestest on siit lahkunud ilma lahkumist registreerimata.

Kahjuks ei ole sellele küsimusele vastamiseks täielikku infot. Veel vähem on andmeid registreerimata lahkunud isikute soo-vanusjaotuse kohta. Teatava hinnangu sellele sai loendusel, sest leibkondadelt küsiti teavet lahkunud lähisugulaste kohta. Kontrollimine näitas aga, et see info ei olnud kuigi täpne – ühelt poolt ei märgitud kõiki lahkunuid (kõigil kodumaalt lahkunuid ei olnudki Eestis lähisugulasi), teiselt poolt selgus, et osa inimesi, kes lähedaste teada olid välismaale läinud, elasid siiski Eestis (Tiit 2013). Registreerimata välisrände saldo hindamiseks kasutati mudelit, mille eeldused fikseeriti, lähtudes teadaolevast registreeritud välisrände saldost ja registreerimata väljarände mahu hinnangust.

Joonis 5. Registreerimata välisrände hinnanguline saldo soo ja vanuse järgi, 2000–2003

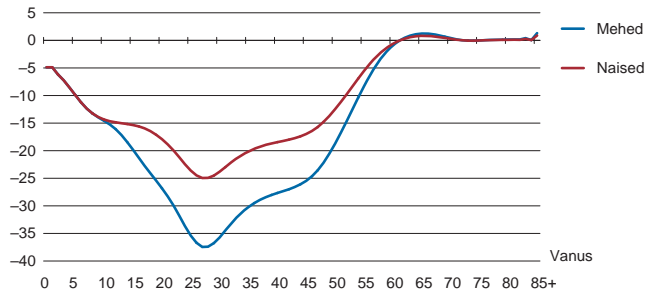

Eeldati, et

- registreerimata rände kogumaht oli aastatel 2000–2011 ligikaudu võrdne registreeritud rände kogumahuga;
- registreerimata rände osatähtsus (suhtarvuna registreeritud rändest) kahaneb vaatlusperioodi jooksul mõõdukalt;
- ajavahemikku 2000–2011 käsitletakse rändesaldo vanusjaotuse mõttes kolme perioodina: aastad 2000–2003, 2004–2007 ja 2008–2011. Iga perioodi jooksul eeldatakse registreerimata rände saldo ja registreeritud rände saldo suhte konstantsust;
- registreerimata rände saldo vanusjaotus (viieaastaste vanuserühmade kaupa) on võrdeline registreeritud rände saldo perioodikeskmise vanusjaotusega samas soo-vanuserühmas;
- registreerimata rändes on mehed väikses ülekaalus (keskmine suhe 56 : 44), registreeritud rände puhul domineerivad aga naised; laste ja alaealiste registreerimata rände puhul on sood tasakaalus.

Jooniselt 4 on näha, et registreeritud ränne ei olnud kogu 12-aastase perioodi vältel kaugeltki ühesugune, seetõttu oli otstarbekas jagada periood kolmeks suhteliselt sarnase rändestruktuuriga osaks. Rändesaldo oli aastail 2000–2003, 2004–2007 ja 2008–2011 üsna erineva suuruse ja struktuuriga. Viimasel perioodil

Joonis 6. Registreerimata välisrände hinnanguline saldo soo ja vanuse järgi, 2004–2007

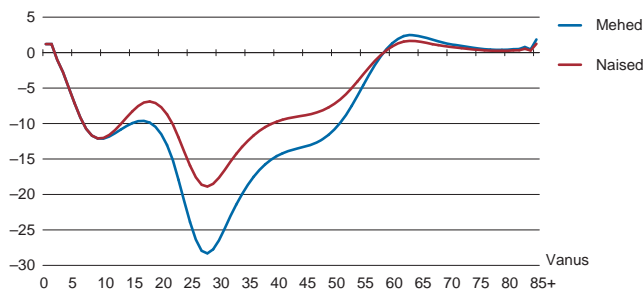

oli meeste rändesaldo mõnel aastal koguni positiivne (sisseränne ületas väljarännet), kuid viimastel vaatlusaastatel muutus see taas negatiivseks. Registreerimata välisrände saldot hinnati nelja-aastaste perioodide jaoks, kasutades registreeritud välisrände soo-vanusjaotust samal ajaperioodil. Tulemusi esitavad joonised 5–7, mis illustreerivad välisrände muutumist – kui aastail 2000–2003 ei sõltunud rändajate arv eriti vanusest, vaid oli 15–45-aastaste puhul üsna ühtlane, siis edaspidi kujunes välja peamiselt noorte ränne, viimasel perioodil lisandus pere-ränne, kus oluline osa on ka lastel.

Esitatud mudeli kohaselt leiti iga aasta jaoks perioodil 2000–2011 kogu-rahvastiku soo-vanusjaotus, lähtudes täpsustatud rahvaarvust 1.01.2012 ja toimunud rahvastikusündmustest. Seejuures arvestati kõiki rahvastikusündmusi: sündne, surmasid, registreeritud rännet ja esimest korda ka hinnangulist registreerimata välisrännet. Niiviisi samm-sammult tagasi arvutades jõuti parandatud rahvaarvuni aastal 2000. Selgus, et rahvaarv 1. jaanuaril 2000 oli 1 401 250 ehk umbes 30 000 võrra suurem, kui varem avaldatud (pressiteade 17.01.14).

Ühtlasi selgus, et 2000. aasta loenduse alakaetus oli enam-vähem sama suur kui 2011. aastal, hinnanguliselt 2,2%. See alakaetuse hinnang on kooskõlas ka vahetult pärast loendust avaldatud hinnanguga, mida autor Ebu Tamm soovitas käsitleda alakaetuse alampiirina.

Joonis 7. Registreerimata välisrände hinnanguline saldo soo ja vanuse järgi, 2008–2011

Rahvastikukao analüüs

Edaspidi on kasutatud loenduskuupäevade asemel rahvastikuarvestuses üldiselt rakendatavat esimest jaanuari. 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse puhul tähendab see küll aastaarvu muutust, kuid ajaliselt erineb aastavahetus loendus- hetkest vaid ühe päeva võrra. 2000. aasta loenduse puhul ei muutu aastaarv, kuid ajavahe on kolm kuud, mis tähendab rahvaarvu mõningast muutust. Kokkuvõttes selgus pärast hinnangute täpsustamist, et 2000. aasta 1. jaanuarist kuni 2012. aasta 1. jaanuarini kahanes Eesti rahvaarv 76 035 inimese ehk 5,4% võrra. See tähendab aastas keskmiselt 0,45%-list rahvastikukadu.

Negatiivse loomuliku iibe arvel vähenes rahvastik 32 000 inimese võrra, ülejäänud 44 000 inimese kadu tuleneb negatiivsest rändesaldost. Hinnanguliselt on registreeritud ja registreerimata rände mõju rahvaarvule ligikaudu võrdne, kumbki suurusjärgus 22 000 inimest. Eri komponentide mõju rahva arvukusele on aga 12 aasta jooksul väga oluliselt varieerunud (joonis 9).

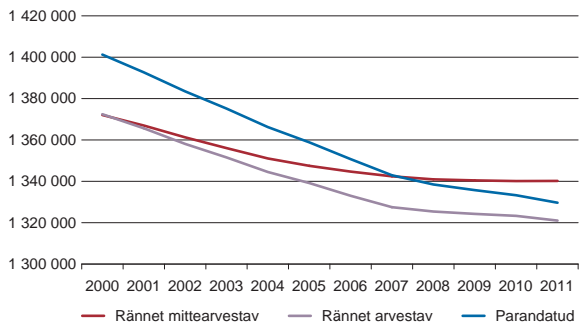
Välisrände struktuur soo ja kodakondsuse järgi

Rändesaldo on teatavasti sisse- ja väljarände vahe, kuid rahvastikuarengu seisukohast on oluline ka sisse- ja väljarändajate soo-, vanus- ning rahvuskoosseis.

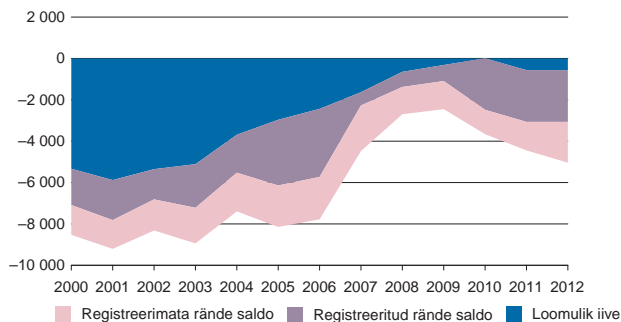
Joonisel 10 on välisrände maht esitatud rändajate soo, kodakondsuse ja rändeaasta järgi. Aastate 2000–2003 kohta on teada küll rände maht soo järgi, kuid puudub info rändajate kodakondsuse kohta. Kokkuvõttes võib kinnitada, et aastail 2000–2011 oli registreeritud väljaränne (47 090 inimest) absoluutväärtuselt üle kahe korra suurem kui rändesaldo (–22 690) absoluutväärtus. Registreeritud sisse- rände oli sel perioodil 24 400 inimest, neist omakorda ligi pooled (2004.–2012. aasta andmetel 47,2%) olid Eesti kodanikud, st tagasirändajad. Väljarännanute oli Eesti kodanikke 88,5%.

Välisrändajate sooline struktuur on aga eripärane. Kui ajalooliselt on aktiivsemad väljarändajad olnud pigem noored mehed, siis tänapäeva Eestis see seaduspära ei kehti. Mehed on küll aktiivsemad pendelrändajad (rahvaloenduse andmetel on ligi 80% pendelrändajatest mehed), kuid registreeritud välisrände puhul on olukord vastupidine. Kui võtta aluseks naiste arv 100 mehe kohta, siis sisse-rändajate puhul tuleb 100 mehe kohta 75 naist, väljarändajate puhul aga 116 naist 100 mehe kohta ja saldo, st välisrändest põhjustatud puudujääk on koguni 187 naist 100 mehe kohta. See tähendab, et registreeritult on lahkunud ligi 7000 naist rohkem kui mehi. Registreerimata rände puhul hinnati üksnes saldot, jälgimata isikute võimalikku edasi-tagasi liikumist.

Joonis 8. Eesti rahvaarv, 2000–2012

Joonis 9. Rahvastiku vähenemise komponendid, 2000–2011

Välisränne aastal 2012

Ka registreeritud rände puhul ei tarvitse info rände kohta tegelikku rändekäitumist täpselt kajastada. On võimalik, et inimene registreerib oma lahkumise alles mitu aastat pärast seda, kui ta tegelikult välismaale siirdus. Samuti on võimalik, et inimene ületab mingi ajavahemiku jooksul riigipiiri mitu korda, registreerides iga kord piiriületuse välismaale lahkumisena ja saabumisena – sündmusstatistika näitab seda samaväärselt mitme inimese rändamisega. Niisugune olukord tekitab rände arvestusel paratamatult segadust. Tüüpiline näide selle kohta on 2012. aasta välisrände arvestus, mille esmased avaldatud andmed viitasid ligi 10 000 lahkunule. Täpsem analüüs, mille puhul võrreldi kõiki rändes osalenuid krüptitud isikukoodide järgi Eesti püselanike loeteluga loendushetkel, näitas aga, et sellel aastal lahkunute hulka oli märgitud mitu tuhat inimest, kes olid juba rahvaloenduse ajal välismaal elanud ja keda seetõttu ei olnud 2012. aastal Eesti elanikena arvestatud. Nii selguski, et 2012. aasta registreeritud välisrände saldo oli –3682, kusjuures lahkunuid oli 6321 ja saabunud 2639. Siiski oli selle aasta registreeritud välisränne oma mahult suurim alates 2000. aastast. Samal viisil on kavas rändearvestust teha ka edaspidi – selgitada isikupõhiselt kõik lahkunud ja saabunud, mitte loendada üksikuid

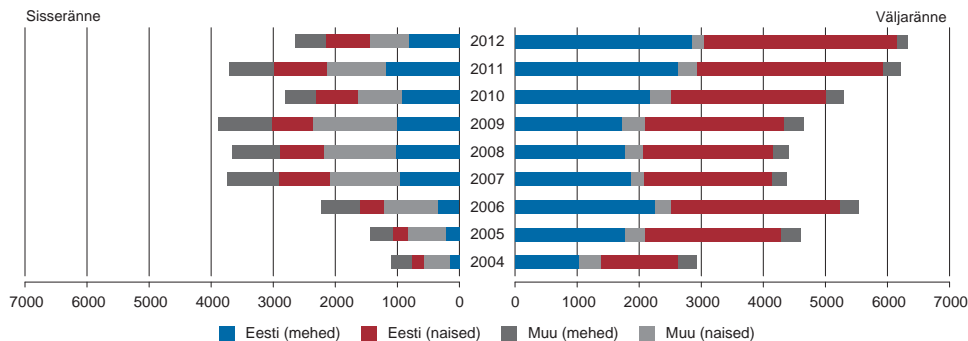
rändesündmusi, nagu varem. Lahkunuks loetakse seejuures üksnes need inimesed, kes enne lahkumist Eestis elasid, ja saabunuks need, kes vahetult enne saabumist Eestis ei elanud.

Eluruumide kaetuse hindamine

Et 2011. aasta loendusel olid loendusobjektiks ka eluruumid, oli tarvis hinnata, kas ka neid jäi loendamata, kuigi selleks otsest rahvusvahelist kohustust ei olnud. Eluruumide loendamata jäämise põhjused võisid olla osalt seotud isikute loendamata jäämise põhjustega, kuid ilmselt jäi loendamata ka asustamata eluruume. Nii nagu isikute, on ka eluruumide kaetuse hindamise juures põhiprobleemiks eluruumide üldkogumi määramine. Eesti 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse puhul ei tehtud järeloendust, vaid hinnati üldkogumit, kasutades selleks riiklike (administratiivsete) registreerimisinfot. Kui isikute üldkogumi hindamiseks kasutatavate registreerimiste arv oli piisavalt suur ja ülesanne seetõttu lahendatav, siis eluruumide üldkogumi hindamise ülesanne osutus mõnevõrra keerukamaks. Seda põhjustasid järgmised asjaolud.

- Eluruumide kaetust (ega ka üldkogumi mahtu) ei ole Eestis ühegi varasema

Joonis 10. Registreeritud välisrändajad soo, kodakondsuse ja rändeaasta järgi, 2004–2012

loenduse korral hinnatud.

- Eluruumid on Eestis märksa halvemini identifitseeritud kui isikud (kelle puhul peaaegu kõikselt olemasolev isikukood võimaldab siduda eri registrite andmeid).
- Aadresside standardkuju (ADS) töötati küll enne rahvaloendust välja, kuid see ei olnud ametkondades veel kõikselt kasutusel ja kaugeltki mitte inimeste teadvusse jõudnud.
- ADS ei taga kõigil juhtudel eluruumide ja aadresside üksühest vastavust. On eluruume, millel on mitu aadressi (nt nurgamajad), ja aadresse, millele vastab mitu eluruumi (nt ühel krundil paiknevad). Õnneks on selliseid hälbeid suhteliselt vähe, kuid kogu riigis on ebatäpsete aadresside arv siiski üsna suur.
- Eluruume sisaldavates registrites kasutatakse mõnevõrra erinevaid eluruumi definitsioone, klassifikatsioone ja tüpoloogiaid, mis ei kattu omavahel ja erinevad ka rahvaloendusel kasutatavatest.
- Isikute eluruumide aadresse sisaldavaid sõltumatuid registreid on vähe, sest suurem osa isikuandmeid sisaldavaid registreid kopeerib eluruumide näitajad rahvastikuregistrist.
- Eluruume sisaldavate registreite kvaliteeti ja kooskõla on suhteliselt vähe hinnatud. Autorile on teada vaid üks Statistikaametis möödunud kümnenäädri keskel tehtud ehitisregistri (EHR) analüüs, mis andis sellele võrdlemisi kriitilise hinnangu. Et vahepeal on EHR väga oluliselt arenenud, sh lõimunud kinnistusraamatu ja maakatastriga, on olukord oluliselt paranenud, kuid kõik probleemid ei ole siiski lahenenud.

Eluruumide tegeliku arvu hindamine registrite põhjal

Rahvaloenduse eluruumide üldkogumi hindamise aluseks valiti järgmised registrid.

- Rahvastikuregister (RR), millest kasutati 1.01.2012 Eestis püsival elanud isikute andmeid, st 1 360 000 isikut, kellest 89,6% on olemas täielik aadress. Nende isikute eluruumidena on RR-s märgitud ligi 500 000 elamuüksust, neist 353 000 on eluruumid.
- Ehitisregister (EHR), mis sisaldab 673 000 hoonet. Tavaeluruume on selles registris pisut üle 200 000, sh ka korteritega hooned.

Kasutatud registritega seonduvad olulised probleemid – nt rahvastikuregistri puuduvad asustamata eluruumid, mis samuti loendamisele kuuluvad. Ehitisregistris on aga loetud ka sellised eluruumid, mis ei ole ametlikult kasutusel, kuid on asustatud. Probleemiks on ka erinevad klassifikaatorid. Siiski on ehitisregistri andmekvaliteet võrreldes varasema ajaga märgatavalt paranenud, enamik hooned on indekseeritud ja andmed üldiselt kasutatavad.

Rahvastikuregistri 485 046 eluruumist õnnestus ehitisregistri andmetega ühildada 96%. Eluruumide andmestikku lisati ka need ehitisregistri andmetel kasutusel olevad eluruumid, mida rahvastikuregistris ei olnud. Registritulemusi loendustulemustega võrreldes selgus, et kõigist registrites olnud eluruumidest loendati 99,6%, sh tavaeluruumidest 98,4%. Arvestades tavaeluruumide hulka ka ühiselamutoad, osutus loendatuks 99,4% eluruumidest. Seega oli alakaetus vaid 0,6%, mis on üldiselt väga hea tulemus.

Mis võis olla eluruumide alakaetuse põhjuseks? Kõige tõenäolisemalt on loenduse ja registritulemuste erinevuse taga vähemalt osaliselt ehitisregistri ülekaetus, sest eluruumide arvu ei olnud loendushetkeks täpsustatud niisuguste toimingute arvel nagu naaberkorterite kokkuhitamine või korterite kasutuselevõtt ateljee, töökoja või kontorina. On võimalik, et registris sisaldus ka (tühje) eluruume, mis tegelikult ei vastanud enam elamiskõlbliku eluruumi määratlusele, samuti on võimalikud muud vead. Kõigist hoolimata oli viga suhteliselt väike, st et eluruumide arv oli piisavalt täpne ja mingeid arvutusi selle täpsustamiseks ei ole tarvis ette võtta.

Rahvastiku prognoosimine

Rahvastiku arvukuse ennustamine on levinumaid prognoose, mida on tehtud juba sajandeid – see on üks esimesi matemaatiliselt põhjendatud mudeleid ja prognoose inimkonna ajaloos. Kui vaadata varasemaid Maa elanike arvu prognoose, siis enamasti on need alahinnatud – Maa rahvastiku nii kiiret kasvu, nagu see on viimase sajandi jooksul toimunud, ei osatud ennustada. Seevastu üksikute riikide kohta tehtud prognoosid on olnud täpsemad, kuid ei neis on arvestatud rahvastikuprotsesse mingil ajahetkel ja neid paarikümne aasta peale ette ekstrapoleeritud, on needki aja jooksul üsna palju muutunud. Rahvastikuprognoose teevad nii rahvusvahelised organisatsioonid kui ka riigid ise. See, et pikema-

ajalised rahvastikuprognosid mõne aasta jooksul arvestatavalt muutuvad, ei ole põhimõtteliselt üllatav, üldjuhul täpsustatakse kõiki prognoose perioodiliselt.

Siin on lähemalt vaadatud ÜRO prognoose, Euroopa Liidu statistikaameti prognoose ja Eesti teadlaste (Statistikaamet ja Tartu Ülikool) tehtud prognoose, põhiliselt on piiratud prognoosidega kuni aastani 2040.

Loomulik iive rahvastikuprognosi osana

Esmapilgul tundub rahvastikuprognosi tegemine isegi mõnekümne aasta peale ette üsna lihtne – suurem osa rahvastikust, keda tuleb arvesse võtta, on ju riigis juba olemas. Selge on ka see, kui palju need inimesed vananevad. Lisada tuleb ainult juurde sündivad lapsed, aga seegi ei tundu väga keerukas olevat, sest nende laste potentsiaalsed vanemad on ju ka juba olemas. Oletatavasti käituvad nad laste sünnitamisel umbes samal viisil, kui on käitunud nende eelkäijad. Samuti on arenenud riigis olemas korralik surmade statistika, seda tuleb lihtsalt ekstrapoleerida tulevastele aastatele. Nii tehaksegi kõige lihtsamad rahvastikuprognosid, oletades, et rahvastiku sündimuskäitumine ja suremusnäitajad jäävad prognoositava perioodi vältel muutumatuks. Kui rahvastik on suhteliselt noor ja peredes lapsi palju, näitab ennustus rahva kasvamist, kui aga rahvastikus on suhteliselt palju vanureid, kes lähitulevikus tõenäoliselt surevad, ja sünnitus-ealisel naisi vähe, näitavad ennustused rahvaarvu kahanemist.

Sündimuskäitumist iseloomustab summaarne sündimuskordaja, mis näitab keskmist sünnitatavate laste arvu naise kohta eeldusel, et sündimuskäitumine jääb põlvkonna vältel muutumatuks. Summaarse sündimuskordaja väärtust 2,1 nimetatakse taastetaseks, sest see tagab arenenud maades rahvastiku taastootmise. Arengumaades, kus on suur imikusuremus, on ka taastetase kõrgem.

Suremist iseloomustab oodatav eluiga sünnil ja selle muutumine. Kui oodatav eluiga kasvab, võib loomulik iive olla positiivne ka siis, kui sündimus on allpool taastetaset. Niisugune on olnud viimasel kümnendil olukord suures osas Euroopa riikidest. Oodatava eluea kahanemise puhul ei tarvitse positiivset iivet tagada aga ka taastetasele sündimus, kuid selline olukord on tänapäeva maailmas pigem haruldane.

Kuid isegi ainult loomulikku iivet arvestav rahvastikuprognos ei ole nii lihtne, kui esmapilgul paistab. Põhjus on selles, et inimeste demograafiline käitumine muutub. Oodatav eluiga üldiselt pikeneb, seda kinnitab nii Eesti viimaste aastate

kogemus kui ka üldised suundumused kogu arenenud maailmas. Mõnevõrra raskem on mõistatada noorte naiste sünnitamiskäitumist, mis sõltub nii majandusest, ühiskonna avatusest kui ka valitsevatest meeleoludest ja väärtushinnangutest. Kui otsustatakse sünnitusi edasi lükata, vähenevad kohe kõik sündimust kirjeldavad näitajad. Ning vastupidi, sünnitamisvanuse alanemisel sündimusnäitajad paranevad. Eestis, kus sünnitamist on rea aastate jooksul edasi lükatud, võib oletada, et see protsess lähikümneleil ammeldub ja siis lõpeb ka selle mõju summaarsele sündimuskordajale, mistõttu sündimuskordajad paranevad (suurenevad).

Rände arvestamine rahvastiku prognoosimisel

Rahvastiku arvukuse prognoosimise teeb märksa keerukamaks see, kui on tarvis arvestada ka välisrännet. Arusaadavalt vähendab rahvastiku arvu negatiivne ja suurendab positiivne välisrände saldo, kuid need näitajad ei tarvitse olla kaugeltki konstantsed (vt näiteks jooniseid 2 ja 5). Eriti oluline on see, et välisrände mõju rahvastiku arvukusele sõltub väga oluliselt rändajate soost ja vanusest. Kui sisse või välja rändavad viljakas eas naised, mõjub ränne oluliselt ka sündimusele ja selle kaudu loomulikule iibeel. Eakate inimeste ränne mõjutab seevastu suremus näitajaid. Et rahvastikuprognosi puhul rännet arvestada, on tarvis eeldada teatud rändesuundumusi. Rändesuundumused võivad muutuda mitmesuguste tegurite mõjul, nt oodatav majandusareng ning rahvastiku tihedus ja juurdekasv oma riigis ja naaberriikides. Suuri ja isegi katastroofilisi muudatusi rahvastikuarengus võib põhjustada poliitika, selliseid muutusi ei saa rahvastikuprognosid üldiselt ennustada ega arvestada.

Eesti on pärast taasiseseisvumist olnud domineerivalt väljarände riik, kusjuures välisrände saldo on üsna oluliselt muutunud niihästi poliitika (ühinemine ELiga, avanenud piirid) kui ka majanduse (madalseis aastail 2007–2010) tõttu. Oluline on aga endiselt väljarändajate noorus ja ka see, et naisi ja mehi on väljarändajate seas samas suurusjärgus, kuid tagasipöördujate seas on naisi märksa vähem. Neid suundumusi tuleb rände puhul arvestada, kuid see on võrdlemisi keerukas. Erinevate eeldustega saadakse erinevad prognoosid, mida on järgnevalt lühidalt vaadeldud.

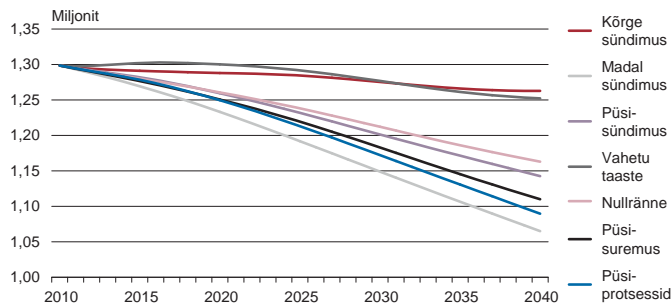
ÜRO prognoosid. ÜRO rahvastikuteadlased on teinud kõigi Maa riikide jaoks tõenäosuslikke prognoose (Bayesi meetodil) kuni käesoleva sajandi

lõpuni, modelleerides niihästi summaarse sündimuskordaja kui ka oodatava eluea muutumist. Joonisel 11 on esitatud ÜRO prognoosid Eesti rahvastiku jaoks aastaks 2010–2040.

ÜRO pikaajaliste prognooside puhul arvestatakse, et summaarne sündimuskordaja ei tarvitse pidevalt alaneda, vaid pärast alanemisperioodi algab taastumisperiood, mille vältel summaarne sündimuskordaja stabiliseerub ja hakkab pikkamisi suurenema. Joonisel 11 esitatud eri stsenaariumid arvestavad madalat, keskmist ja kõrget sündimust, konstantset ja muutuvat suuremust ning võimalikku lisatud välisrände mõju, kusjuures rände mõju on hinnatud Eesti puhul nullilähedaseks, seega ei mõjuta see rahvaarvu. On vaadeldud ka olukorda, kus kõik protsessid kogu perioodi vältel toimuvad täpselt samal viisil nagu algmõndil.

Kõigi ÜRO prognooside alguspunkt – 1 299 000 inimest aastal 2010 – on ca 30 000 inimese võrra väiksem, kui näitas Eesti parandatud rahvaarv, seetõttu peaksid ka 2040. aasta rahvaarvud olema peaaegu sama palju suuremad. Joonisel 11 on näha, et eri eelduste puhul erinevad prognoosid aastaks 2040 ligi 200 000 võrra. Sajandi lõpuks (prognoosid on tehtud kuni aastani 2100) kasvavad need erinevused veelgi suuremaks. Summaarse sündimuskordaja väärtuseks on aastal 2010 kõigil juhtudel 1,59, see jääb peaaegu samaks madala sündimuse ja püsisündimuse mudelites ning suureneb aastaks 2040 väärtuseni 1,81 ning 2,02

Joonis 11. ÜRO Eesti rahvastiku prognoosid, 2010–2040

vastavalt keskmise ja kõrge sündimusega mudelid. Elukestuse kasvu on mudelites arvestatud võrdlemisi tagasihoidlikult, meeste oodatava eluea tasemeks aastal 2040 on ette nähtud 74,5 ja naistel 82,8 aastat. Joonisel on näha, et kõige negatiivsemad on need prognoosid, mille puhul arvestatakse, et rahvastikuprotsessid ei muutu ja kõik parameetrid jäävad lähtetasemele.

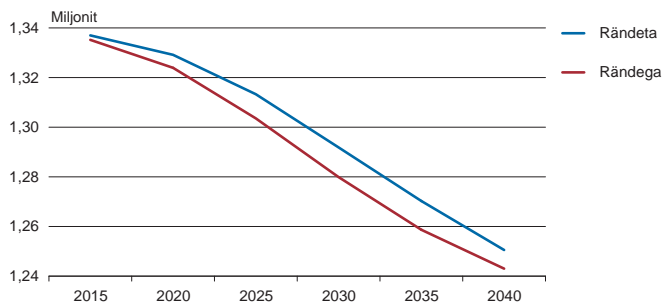
Eurostati prognoosid. Rahvastikuprognoose teeb kõigi liikmesriikide jaoks ka Euroopa Liidu statistikaamet, esitades kaks stsenaariumi – rännet arvestava ja rännet mittearvestava. Prognoosid on tehtud aastani 2060, siin on esitatud Eesti rahvastiku prognoosid aastani 2040.

Loomuliku iibe parameetrid muutuvad ka selle prognoosi puhul. Summaarne sündimuskordaja kasvab 1,63st 1,69ni ning meeste ja naiste oodatav eluiga jõuab vastavalt 79,6 ja 86,6 eluaastani.

Rändesaldo muutub, esialgu on see negatiivne, keskmiselt –650 inimest aastas, alates 2030. aastast muutub rändesaldo aga positiivseks, ulatudes 500 inimeseni aastas. Eurostati prognooside puhul on algtase ca 20 000 inimese võrra suurem kui Statistikaameti rahvaarvu hinnang, selle võrra on ka lõpphinnang ülehinnatud.

Eesti teadlaste (Statistikaamet ja TÜ) prognoosid. Eesti majanduse korraldamiseks ja kavandamiseks on vaja üksikasjalikumalt rahvastikuprognoosi kui kogu riiki hõlmav, mida pakuvad ÜRO ja Eurostat. Selle eesmärgi nimel asus

Joonis 12. Eurostati Eesti rahvastiku prognoosid, 2010–2040

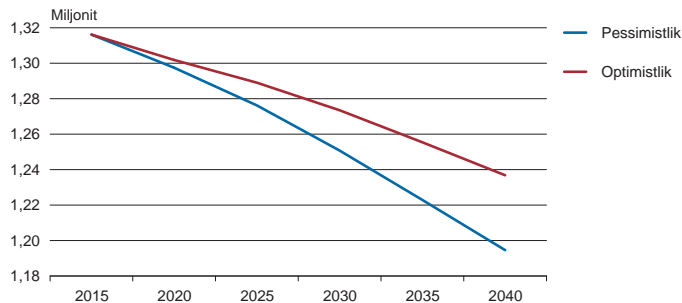

2013. aasta lõpul tööle meeskond koosseisus Alis Tammur, Mare Vähi, Kadri Leetmaa ja Ene-Margit Tiit. Eesmärk oli anda detailne rahvastikuprognosis kõigi maakondade ja suuremate linnade jaoks koos rahvastiku soo-vanusjaotusega aastani 2040.

Prognoosi aluseks oli loendusjärgselt hinnatud rahvaarv, mis oli 2012. aasta 1. jaanuari seisuga 1 325 215 ehk suurem ÜRO hinnangu alusest ja väiksem Eurostati omast. Prognoosimisel eeldati, et perioodi lõpuks on sündide edasilükkamine pidurdunud ja selle tagajärjel on summaarne sündimuskordaja kasvanud kuni väärtuseni 1,8. Oodatav eluiga sünnil kasvab tasemeni, mis praegu on kõrgharidusega elanike rühmal ehk meestel 78,2 ja naistel 83,7 aastani.

Välisrände puhul eeldati viimase 12 aasta jooksul ilmnenu rändesuundumuste jätkumist, kusjuures registreeritud rändele lisati ka hinnatud registreerimata rände komponent. Rändesaldo arvutati soo-vanusrühmade järgi ja selliselt leitud suhtelist rännet ekstrapoleeriti, kusjuures alates aastast 2020 loeti registreerimata rände komponent võrdseks nulliga (eeldati, et registreerimata tagasirände tasakaalustab registreerimata väljarände). Koostati kaks stsenaariumi, mis arvestasid ühtviisi loomuliku iivet, kuid eeldasid erinevat rändekäitumist (pressiteade 26.02.2014).

Joonis 13. Eesti teadlaste rahvastikuprognosisid, 2015–2040

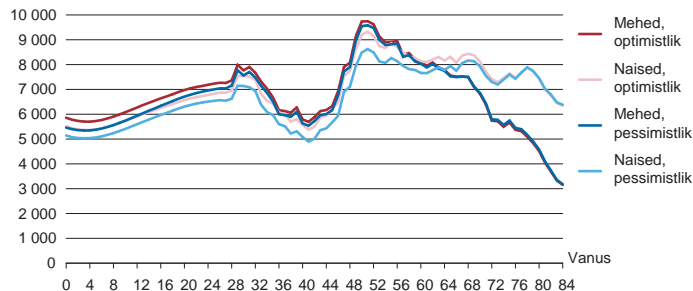
Esimese, pessimistliku stsenaariumi korral eeldati välisrände püsivust prognoosi-perioodi lõpuni. Teise, optimistlikuma stsenaariumi korral eeldati, et negatiivse välisrände saldo maht kahaneb alates aastast 2015 võrra ja alates aastast 2021 saab võrdseks nulliga ehk sisse- ja väljaränne tasakaalustuvad.

Praktilise kasutamise vajadusi arvestades oli tarvis hinnata rahvastiku paiknemist riigi territooriumil maakondade kaupa, samuti ka rahvastiku soo-vanusjaotust mitte ainult prognoosi lõpuks, vaid ka kõigil vahepealsetel aastatel.

Joonisel 14 on kujutatud rahvastiku soo-vanusjaotus aastal 2040 nii optimistliku kui ka pessimistliku stsenaariumi järgi. Joonisel on näha niihästi laulva revolutsiooni aegne tipp (50-aastaste piirkonnas) kui ka iseseisvumisaastate üleminekušoki põhjustatud madalik (30–40-aastaste seas). Eakama põlvkonna puhul (alates 70. eluaastast) optimistlik ja pessimistlik prognoos peaaegu ühtivad, sest seda rahvastikurühma puudutab ränne võrdlemisi vähe.

Maakondade jaoks arvutati üksnes pessimistlik prognoos, mis arvestas välisrände ja loomuliku iibe kõrval ka siserännet, kusjuures taas eeldati olemasolevate suundumuste jätkumist. Nendel eeldustel hõlmab 2040. aastal Harjumaa elanikkond 49% Eesti elanikkonnast ja kõik maakonnad peale Tartu ja Harju on oma elanikkonda kaotanud nii absoluutses kui ka suhtelises arvestuses (kaart 1).

Joonis 14. Eesti rahvastiku soo-vanusjaotus Eesti teadlaste prognoosi kohaselt, 2040

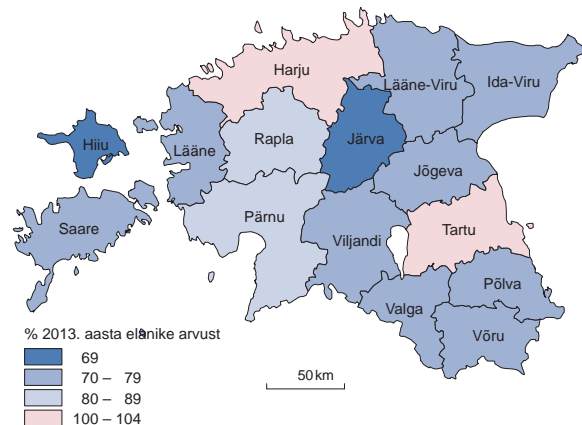
Optimistlikum väljavaade. Esmapilgul paistab pilk tulevikku Eesti rahvastiku seisukohast üsna tume. Tegelikkus ei tarvitse siiski nii nukker olla. Enamik prognoose on tehtud eeldusel, et praegused suundumused jätkuvad, kuid rahvastikuprotsessides ei ole sugugi kõik suundumused ühesuunalised. Nii näiteks on sünnitamisvanus muutunud pigem laineliselt – möödunud sajandi algupoolel, samuti vahetult pärast II maailmasõda oli Eestis sünnitaja keskmine vanus 30 aasta läheduses, 1990. aastate alguseks alanes see 25 eluaastani, seejärel hakkas tõusma ja on nüüd taas ligi 30 aastat. ÜRO rahvastikuprojektsioonide autorid Adrian E. Raftery, Leontine Alkema ja Patrick Gerland oletavad, et arenenud maades lõpeb sündimusnäitajate alanemine, summaarne sündimuskordaja hakkab kasvama ja jääb tulevikus püsima taastetaseme lähedusse, võnkudes selle ümber. See protsess on juba toimunud või toimumas reas riikides, Euroopas nt Põhjamaades, Prantsusmaal ja Suurbritannias.

Selline asjade käik on üsna ootuspärane, sest summaarse sündimus-

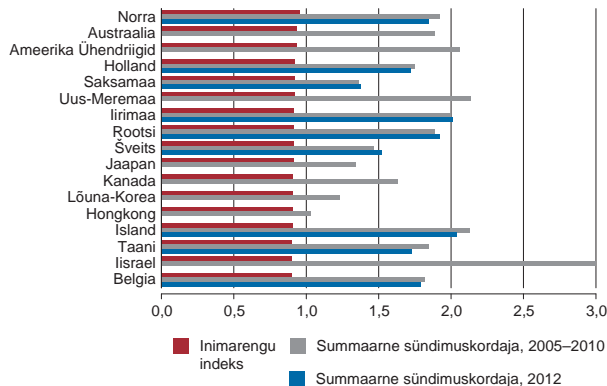
kordaja muutumine on oluliselt seotud keskmise sünnitamisvanusega, mis seni on arenenud riikides (sh Eestis) pikka aega tõusnud. Siin on ilmselt põhjuseks see, et tänapäeval on naistel vaja enne pere loomist haridus omandada, karjääri teha, maailma näha jne. Siiski on selge, et sünnitamisvanus ei saa piiramatult tõusta, olgugi et tänapäeva meditsiin võib pakkuda ka üsna kõrges eas naistele sünnitamise võimalust. Ootuspärane on, et mingil hetkel sündide edasilükkamine lõpeb ja keskmine sünnitamisvanus jääb püsima ühele tasemele. Selle tulemusena hakkab summaarne sündimuskordaja suurenema. Ilmselt ongi see etapp kätte jõudnud neis arenenud maades, kus naiste keskmine sünnitamisvanus kõigub 30 aasta ümber, mis on ligikaudu viljaka ea keskpunkt, ja summaarne sündimuskordaja on viimasel viiel aastal võnkunud 1,8 ja 2,0 vahel.

Sama teemat on käsitlenud ka Soome demograaf Myrskylä, kelle juhitud uurimisrühm leidis seose summaarse sündimuskordaja ja inimarengu indeksi (HDI) väärtuste vahel. Myrskylä oletab, et kui mingis riigis ületab inimarengu

Kaart 1. Eesti rahvastiku prognoos maakonna järgi, 2040

Joonis 16. Summaarne sündimuskordaja kõrgeima inimarengu indeksiga (HDI) riikides

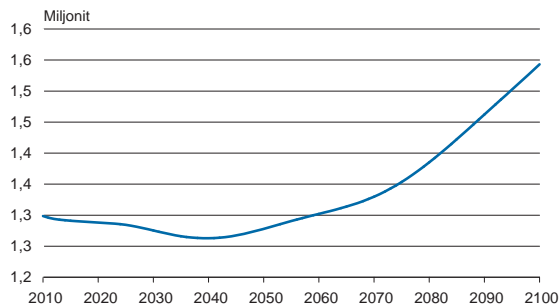

indeks taseme 0,9, pöördub ka summaarne sündimuskordaja tõusule. Tõepoolest, nende 16 riigi seas, kus inimarengu indeks ületas 2013. aastal väärtuse 0,9, on terve rida niihästi Euroopas kui ka mujal maailmas paiknevaid riike, kus sündimus on viimasel ajal tõusnud ja on taastetasele võrdlemisi lähedal (joonis 16).

Maailmajagude järgi vaadates näib, et see seaduspära ei tarvitse (veel) kehtida Aasia riikide puhul, sest sündimus on väga madal Singapuris ja Hongkongis, samuti Jaapanis, kuid üllatavalt kõrge Iisraelis. Küll aga on see üsna hästi kooskõlas Euroopa andmetega: 2012. aastal oli Euroopa keskmine summaarne sündimuskordaja 1,58, kuid riikides, kus inimarengu indeks oli üle 0,9, oli keskmine summaarne sündimuskordaja 1,77. Ainsad kõrge inimarengu indeksi ja madala sündimusega riigid Euroopas on Saksamaa ja Austria. Ka nende Euroopa riikide puhul, mis ülaltoodud 16 sekka ei mahtunud, käis kõrge sündimusega üldjuhul kaasas kõrge inimareng. Niisuguseid riike oli Euroopas veel kolm: Prantsusmaa (HDI 0,89, sündimuskordaja 2,01), Soome (HDI 0,89, sündimuskordaja 1,80) ja Suurbritannia (HDI 0,87, sündimuskordaja 1,97). Ka Eesti on väga kõrge inimarengu tasemega riikide seas, asudes indeksi väärtusega 0,846 igati korralikul 33. kohal, mis annab lootust, et ka sündimuse näitajad võivad paraneda.

Joonisel 17 on esitatud ÜRO positiivne rahvastiku prognoos Eesti jaoks aastani

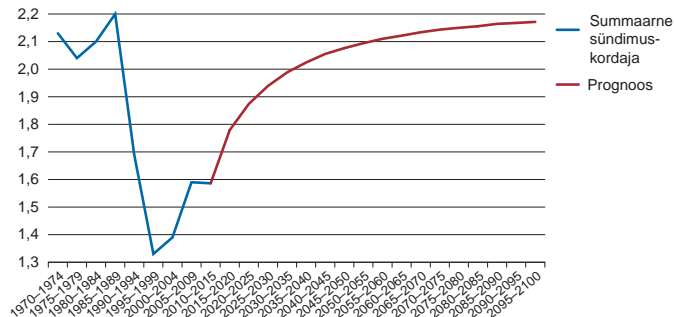
Joonis 17. ÜRO optimistlik Eesti rahvastiku prognoos, 2010–2100

2100, mille kohaselt kasvaks Eesti rahvaarv järgmiseks sajandivahetuseks taas poolteise miljonini, kusjuures ei eeldata olulist sisserännet. Missugustel eeldustel võiks niisugune prognoos realiseeruda? Selle aluseks on summaarse sündimuskordaja pidev kasv kuni väärtuseni 2,17 aastaks 2100, oodatava eluea kasv mees- tel tasemeni 81 aastat ja naistel 88,5 aastat ning välisrände nullsaldo.

Kas need rahvastikuarengu näitajad on ebareaalsed? Oodatava eluea kasv meestel 10 ja naistel 8 aasta võrra ligi 90 aasta jooksul ei ole ületamatu ülesanne, arvestades, et viimase tosina aastaga on oodatav eluiga nii meestel kui ka naistel kasvanud enam kui viis aastat. Summaarse sündimuskordaja tegelikke väärtusi ja prognoosiks vajalikke eeldatud väärtusi illustreerib joonis 18. Ka siin tuleb tõdeda, et saavutatav eesmärk ei tähenda tagasipöördumist kaugesse minevikku, vaid stabiliseerumist tasemel, mis valitses Eestis vaid üks põlvkond tagasi. Positiivsete rahvastiku prognooside realiseerumise võti on Eestis aga välisrände. Kui väljarände maht hakkab vähenema, nagu näitab hiljuti avaldatud Sotsiaalministeeriumi uuring (Tarum 2013), muutuvad kõik prognoosid positiivsemaks ja võimalik on isegi rahvaarvu kasvamine, nagu näitab ÜRO optimistlik prognoos. Oluline on siin üks asjaolu – niihästi loomuliku iibe kui ka välisrände saldo positiivseks pöördumise aluseks on sama eeldus – inimarengu olukorra paranemine. Niisiis on tulevikus

Joonis 18. Summaarne sündimuskordaja: Eesti tegelikud andmed, 1970–2013 ja optimistliku prognoosi eeldus, 2010–2100

reaalselt võimalik mitte üksnes rahvaarvu stabiliseerumine, vaid ka mõõdukas kasv, kusjuures selle aluseks on rahvastiku üldine areng – hariduse, tervise ja majanduse kasv, mis peegeldub ka inimarengu indeksi paranemises. Inimarengu indeks on Eestis seni üldiselt kasvanud, seega on tegemist realistliku eeldusega.

Järgmine loendus – REGREL

ÜRO initsiatiivil korraldatakse rahva ja eluruumide loendusi regulaarselt ja järgmine loendusvoor toimub kavakohaselt 2020. aastal või selle lähiümbruses.

Registrid ja registripõhine loendus. Registreid seostatakse tänapäeval kindlasti arvutiga. Üsna levinud on arvamus, et registrite kasutuselevõtmine saigi võimalikuks tänu arvutustehnika arengule. Tegelikult ei ole see nii. Registri puhul ei ole infokandja oluline, register võib olla ka raamatutena köidetud paberlehtede kogum või kartoteegikapis paiknevad kaardid. Registreid ajalugu ulatub Vana-Roomasse, kus loendusandmete põhjal koostati registreid. Mitmesuguseid registreid, sh ka rahvastikuregistreid, on riikides loodud aastasadu. Tõsi, arvutite abil muutus nende kasutamine käepärasemaks, kuid see ei muutnud nende põhiolemust.

Enamikus riikides on tänapäeval loetelusid ja andmekogusid, mis sisaldavad inimeste, aga ka perede ja elamute kohta mitmesuguseid andmeid. Eestis on vanimad andmekogud kirikuraamatud, kuhu pandi kirja kirikutoimingud – sünnid, surmad, leeriskäimised, abiellumised. Niiuguseid andmekogusid saab kasutada küll mitmesuguste uuringute ja hinnangute tegemiseks, kuid tervikpilti kogu rahva kohta selliste andmekogude põhjal siiski kokku panna ei saa.

Et isikuandmeid sisaldav andmekogu oleks register, peab ta rahuldama järgmisi tingimusi:

- kõik kirjed peavad olema identifitseeritavad;
- andmekogu peab olema kõikne, st sisaldama andmeid riigi või piirkonna kõigi elanike (objektide) kohta;
- andmeid värskendatakse regulaarselt.

Tänapäeval püütakse jälgida, et kõigi isikute (objektide) kohta käivad andmed oleksid ühesugused (sisu ja vormi mõttes), kuid see nõue ei ole siiski mõõdapääsmatu. Loomulikult on esitatud nõuded väga ranged ja arvatavasti ei vasta sajaprotsendiliselt neile ükski olemasolev register, kuid et registreid saaks

kasutada, peavad esitatud tingimused olema suurema osa kirjete puhul täidetud.

Isikuregistrite kõrval on loodud ka mitmesuguseid muid registreid. Väga paljudes riikides on pika aja jooksul peetud kinnisvara- ja maaregistreid (katastreid), mis peaksid andma iga maatüki kohta teada selle omaniku ja kasutaja. Eestiski on esimene registritaoline loetelu (Taani hindamisraamat) kirja pandud just talude kohta.

Eesti Vabariigis loodi 1920. aastatel perekonnaseisu büroodes perekondade register, st võeti kasutusele perekonnaseisu raamatud, kus ühele leheküljele kanti kõik selle pere rahvastikusündmused. Lehekülj loodi abiellumise puhul (mis võis olla kiriklik või ilmalik, st üksnes perekonnaseisuametis registreeritud), leheküljele kanti abiellunute isikuandmed ja samale leheküljele aja jooksul kõigi perekonda sündinud laste andmed ning samuti surmajuhtumid.

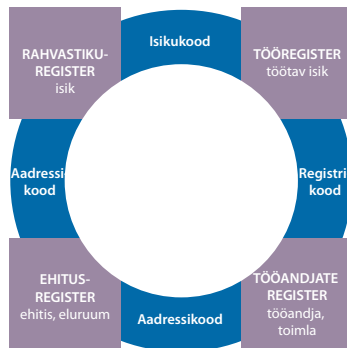
Tekib küsimus, kuivõrd on niisugused andmekogud käsitletavad registrina või registri eelkäijana. Peamine probleem on siin kirjete identifitseeritavus. Maatükk on identifitseeritav kaardipildi ja koordinaatide järgi (mõõtmistäpsuse piires) ja otseseks takistuseks ei ole tõsiasi, et sama kohanimi võib esineda korduvalt. Isikute identifitseerimine on aga märksa keerukam.

Enne perekonnanime panemist (Eestis toimus see 19. sajandi alguses) oli

isikute identifitseerimine üsna problemaatiline, kuigi Eestis kasutatavate isikunimede loetelu on võrdlemisi pikk. Kuigi kirikukirjades kasutati peale eesnime veel ka isa (vahel ka vanaisa), talu või/ja perepea nime, mõnikord ka hüüdnime, ei olnud need alati püsivad – näiteks hakati naist pärast abiellumist kutsuma tema abikaasa nime järgi, seega sai näiteks Jaani tütrest Marist Peetri naine Mari.

Omaette probleem on ka andmete täielikkus – kirikute registrid ei ole täies ulatuses säilinud, seetõttu ei saa rääkida ka mitmesaja aasta

Joonis 19. Põhiregistrite seosed

vanustest rahvastikuregistritest, nagu seda teevad rootslased, kuigi rahvastiku-sündmuste kirjapanemise algusaeg on meil lähedane. Erinevus sõltub ka kiriku- test – õigeusu kirikutes ei registreeritud isikuid samal viisil nagu luteri kirikutes.

Registripõhise loenduse korraldamiseks ei piisa kindlasti üksnes väga heast rahvastikuregistrist, kuigi see võib sisaldada üsna palju andmeid. Ei ole mõeldav, et rahvastikuregistrisse kantaks näiteks isiku kogu tööalane karjäär, veelgi enam – tema töökohtade paiknemine jne. Samuti ei ole rahvastikuregistri teema inimese elukoha (korterit või eluruumi) üksikasjaline iseloomustus. Niisiis on registripõhise loenduse korraldamine mõeldav vaid siis, kui on olemas teatav hulk nõuetele vastavaid põhiregistreid, kusjuures need peavad olema omavahel seotud identifikaatorite tasemel. Üks võimalik põhiregistrite seosele tuginevaid skeme on esitatud joonisel 19.

Eeldatakse, et rahvastikuregistris on kõik isikud identifitseeritud isiku- koodidega (ID) ja nende eluruumid aadressikoodiga (ADS). Kõik töötavad ja/ või õppivad isikud on kirjas töeregistris, kus nende staatust vajadusel muude- takse. Selles registris on isikud identifitseeritud isikukoodiga, nende töökohad (tööandjad) aga registrikoodiga. See register sisaldab isiku ametiala ja asutust (või selle osakonda), kus ta töötab. Registrikoodi kaudu on tööregister seotud asutuste (tööandjate) registriga, milles on kirjas asutuse tegevusala, selle tege- vust iseloomustavad näitajad ja paiknemine. Aadressi kaudu on see register ühen- datud ehtisregistriga. Põhilise tähtsusega on selles skeemis registreid ühendavad identifikaatorid – isikukood, aadress (mis samuti võib olla kood) ja asutuse registri- kood. Loomulikult võib põhiregistrite süsteem olla ka teisiti üles ehitatud (ka Eestis ei ole süsteem täpselt selline), kuid oluline on, et eri registrite objektid on omavahel seotud ühetähenduslike identifikaatoritega.

Põhiregistriga on seotud terve rida lisaregistreid, näiteks haridusdokumente koondav register, terviseandmeid sisaldav register jne, mis on seotud rahvastiku- registri kui põhilise isikuandmete registriga. Seejuures on oluline märkida, et kõik need registrid ei ole loodud statistika tarbeks, vaid igal registril on oma eesmärk. Nimetatud registrid kannavad üldnimetust administratiivne register. Üldjuhul eeldatakse, et administratiivses registris paiknevad andmed on dokumenteeritud ja neid registreid on seetõttu võimalik kasutada juriidilistel ja administratiivsetel eesmärkidel.

Registripõhise loenduse korraldamise eeldused. Kui registreid on küllalt

palju, nende kvaliteet piisavalt hea ja nad ühilduvad korrektselt, on neid võima- lik kasutada ka loenduste korraldamiseks. 2011. aasta rahvaloendusel kasutati registreid võrdlemise paljudes riikides, kuid registrite kasutamise määra erine- riigiti väga oluliselt. 2010. aasta rahva ja eluruumide loenduse suutis 51 UNECE riigist (mille hulgas on ka kõik Euroopa Liidu riigid) üksnes registripõhiselt korraldada vaid kuus riiki: Austria, Norra, Rootsi, Sloveenia, Soome ja Taani. Registreid varasemate uuringutega kombineerides said vajalikud andmed kätte veel Belgia, Holland ja Island, ülejäänud riikides tuli siiski teha (ka) küsitlus- loendus. Kuues riigis täiendati registritest võetud andmeid loenduse jaoks tehtud lisauuringuga osa loendustunnuste puhul, need riigid olid Hispaania, Iisrael, Poola, Saksamaa, Šveits ja Türgi. Kombineeritud meetodit, kus üks komponent oli tavaloendus, kasutasid Eesti, Leedu, Liechtenstein ja Läti. (UNECE-UNFPA 2012)

Eestis alustati juba 2010. aastal eeltöid, et järgmine rahvaloendus õnnestuks teha elanikkonda küsitlemata ehk üksnes registrite andmeid kokku pannes. Kavandatava registripõhise rahvaloenduse ja sellega seotud arendusprojekti lühinimetus on REGREL. Registripõhise loenduse väga suur eelis peale loenduse korraldamise loendatavaid tülitamata ning kulukaid välitöid tegemata on ka see, et loendust on võimalik korraldada märksa tihemini, kas või igal aastal, mis tähendaks rahvastiku kui riigi väärtuslikema ressursi pidevat jälgimist.

Pragueuseks on võrdlemise põhjalikult läbi analüüsitud loenduse korralda- miseks vajalikud registrid ja kavandatud ka prooviloenduse korraldamine. Kokku on registreid mitukümmend, kuid põhitähtsad on neist kaks – rahvastikuregister ja ehtisregister. Registripõhise loenduse korraldamine esitab registrite korrekt- susele ja nüüdisajastamisele väga kõrged nõuded, ei ole veel selge, kas õnnes- tub 2020. aastaks vajalik tase saavutada. Ka riigid, kes on registripõhise loenduse korraldanud, kinnitavad, et eeltööd selleks kestsid üle kümne aasta. Eestis on praegu suurim probleem kehv registreerimiskultuur – elanike tegeliku ja regist- reeritud elukoha lahknemine.

Registripõhise loenduse korraldamine. Rahvaloenduse puhul on vahetuks loendustulemuseks andmestik, milles iga loendatu kohta on olemas kõigi esitatud küsimuste vastused – seda võib kujutleda suure tabelina, kus igale isikule vastab rida ja igale tunnusele veerg. Loenduse käigus see tabel täidetakse ja sellest samast tabelist tehakse ka loenduse väljundtabelid. Kui tegemist on rahva ja eluruumide loendusega, on tarvis samasugust tabelit ka eluruumide ja

leibkondade jaoks. Selline andmestik (mis võib loomulikult koosneda osadest) on statistilineriister. Statistilisi registreid peavad statistikaametid ja enndeesmärkon üksnes statistika tegemine. Statistiliste registreite põhinoe on, et neist ei anta teavet välja, kuid infot neisse saadakse üldiselt regulaarselt administratiivsetest registritest. Väga oluline erinevus administratiivse ja statistilise registri vahel on ka see, et statistilise registri andmete käitlemine toimub statistikaseaduste, mitte juriidiliste seaduste järgi. See tähendab, et statistilistes registrites on võimalik andmeid uute tunnuste moodustamiseks teisendada, tühikuid täita (imputeerida), ilmseid vigu parandada jne, mida administratiivsetes registrites üldiselt teha ei saa.

Registripõhise loenduse korraldamise esimene samm ongi luua asjakohane statistiline register, mis sisaldaks kõiki loendamisele kuuluvaid objekte ja igaihe kohta neist kõiki vajalikke tunnuseid. Objektide loetelu aluseks on põhiregister, kuid see loetelu ei tarvitse olla päris õige – näiteks rahvastikuregistris on teatud hulk liigseid isikuid, kes on Eestist registreerimata lahkunud. Arusaadavalt ei ole õige neid ka registripõhise loenduse käigus Eesti püsielanikeks lugeda, see põhjustaks taas arusaamatusi. Niisiis on tarvis statistilise registri isikute loend kooskõlastada jooksva rahvastikuarvestusega. Seejärel tuleb tabel võimalikult täies ulatuses täita, kasutades kõiki ülejäänud registreid. Üks keerukamaid tunnuseid on sotsiaal-majanduslik seisund, selle jaoks saadakse infot üsna mitmest registrist – inimese on kas palgatöötaja, pensionär või õppur, aga võib olla ka ettevõtja või ajateenija jne. Registripõhise rahvaloenduse suur eelis tavapärase loenduse ees on võimalus korraldada seda regulaarselt märksa tihedamini kui kümneaastane periood, sest tänapäevane ühiskonna ja majanduselu kiire areng vajab mõistmiseks ja juhtimiseks senisest märksa operatiivsemat teavet rahvastiku arvukuse, paiknemise ja kvaliteedi kohta.

Eestis on käimas aktiivne ettevalmistustöö, et järgmisesse loendustsükklisse kuuluv 2020. või 2021. aastal toimuv rahvaloendus korraldada registripõhiselt.

Kokkuvõte

Selles peatükis oleme taas jõudnud hindamise juurde. Selgub, et rahvastiku hindamist on tarvis ka loendamise täienduseks, mitte üksnes loendamise asemel ajal, kui loendusi veel ei korraldatud. Loomulikult on hindamine seda täpsem

(aga mitte alati seda lihtsam), mida rohkem ja mida paremad on olemasolevad andmed, st loendustulemused.

Põhiliselt on siin keskendutud kolmele hindamisülesandele, mida võib veidi lihtsustatult lugeda oleviku, mineviku ja tuleviku hindamiseks.

Esimene ja matemaatilises mõttes kõige suurem ja mahukam ülesanne oli oleviku hindamine (nimetus on tinglik, sest raamatu ilmumise ajaks on 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse kriitilisest hetkest juba üle kahe aasta möödunud). Eesti registreite põhjal ja mitmeid analüüsimeetodeid kasutades suutis loendusandmetega töötav matemaatikute-statistikute meeskond kindlaks teha, et loendushetkel elas ja tegutses Eestis lisaks loendatutele veel ca 30 000 inimest. Tehti selgeks ka nende põhilised näitajad – registrijärgne elukoht, sugu, vanus, kodakondsus ja rahvus. Kuigi neid inimesi ei lisatud juurde loenduskogumile (kõik loendusväljundid käsitlevad üksnes neid inimesi, kelle kohta oli olemas loendusel saadud teave), arvestatakse neid edaspidi rahvastikuarvestuses. Hindamise tulemusena leiti, et Eesti rahvaarv oli 2011. aasta rahvaloenduse loendusmomendile järgneval päeval ehk 2012. aasta 1. jaanuaril 1 325 217. Kuigi juba kaks aastat oli elatud teadmiseaga, et Eesti rahvaarv on langenud alla 1,3 miljoni, sai selgeks, et nii see siiski ei olnud.

Oleviku hindamine tingis paratamatult ka mineviku hindamise. Seekordne mineviku hindamine ei ulatunud küll kuigi kauele minevikku, vaid piirdus tosina-aastase tagasivaatega kuni eelmise rahvaloenduseni 2000. aasta alguses. Minevikku tuli hinnata, sest rahvastikuarvestuses põhjustab iga parandus mingil aastal enamasti vastava paranduse ka eelmisel aastal, sest arvestatavad inimesed ei teki ega kao – nad sünnivad ja surevad või rändavad sisse ja välja. Kui nüusuguseid sündmusi ei ole toimunud, peab aastal n rahvastikus olnud inimese olema seal ka aastal $n - 1$, $n - 2$ jne. Sellise tagasiulatuva rehkenduse tulemusena leiti, et 2000. aastal oli Eestis inimesi seni arvatust enam kui 30 000 võrra rohkem ehk 1 401 250. See tähendab, et mõlemad viimased rahvaloendused sisaldasid alakaetust, 2000. aastal hinnanguliselt 2,1% ja 2011. aastal 2,3%. See on igati ootuspärane, sest tänapäevases maailmas on alakaetus rahvaloenduste puhul üks suuremaid probleeme.

Kui täpne olla, ei ole mineviku hindamine sellega lõppend, sest ka 2000. aastal kehtib reegel, et parandades selle aasta andmeid, tuleb parandada ka eelmiste aastate andmeid. Siin on aga olukord pisut erinev. On alust arvata, et

1989. aasta andmed on enam-vähem õiged, kuid rahvastikum muutust põhjustas massiivne väljaränne perioodi 1989–1999 algusaastatel. Nähtavasti tuleb seda arvestades mõnevõrra ümber arvutada ka 1989. ja 2000. aasta loenduse vahepealse aja rahvaarvud. Seejuures on vaieldamatult korrektsed sünni- ja surmaandmed, kuid ka sellel perioodil ei kajasta registreeritud välisränne kogu välisrännet.

Kõige põnevam ja mõnes mõttes ka ehmavam osa on tuleviku hindamine ehk rahvastiku prognoosimine või rahvastikuprojektsiooni arvutamine. Selles osas on refereeritud nii ÜRO, Eurostati kui ka Eesti teadlaste tehtud ennustusi 2040. aastaks ja tutvustatud põgusalt ka ÜRO rahvastikuprognose sajandi lõpuni. Kõiki prognoose kõrvutades selgub, kui oluliselt sõltub tuleviku rahvaarv praegusest olukorrast ja arengueeldustest. Seega ei ole ükski ennustus fataalne, vaid rahvaarv paarikümne aasta pärast on väga suurel määral meie praegu-sest käitumisest ja hoiakutest. Väga oluline uus moment, mida rahvastiku tulevikku ennustades tuleks arvestada, on sündimusnäitajate sõltuvus inimarengu indeksist – alates teatavast inimarengu tasemest (indeksi väärtus 0,9) hakkavad sündimusnäitajad, sh summaarne sündimuskordaja, paranema ja võivad ulatuda taastetasemeni. Seda suundumust kinnitab maailma arenumate riikide kogemus, kus viimasel ajal on summaarne sündimuskordaja tõusnud. Summaarse sündimuskordaja tõus seostub ka sünnituste edasilükkamise pidurdumisega.

Eesti jaoks on inimarengu indeksi tõusu seotus rahvastiku arenguga igati ahvatlev väljakutse – ühelt poolt on Eestis inimarengu indeks üldiselt kasvanud ja viimane, 2012. aasta andmetel arvatud väärtus 0,846 ja 33. koht pingereas

on võrdlemisi hea lähtepositsioon edasiseks tõusuks. Teiselt poolt võib oletada, et nimelt inimarengu taseme tõus võiks olla kõige tõhusam massilist väljarännet piirav vahend.

Samas tasub mõtiskleda ka selle üle, kas rahvaarvu kahanemine tähendab rahvuslikku katastroofi, nagu mõnigi kord arvatakse. Üks (kahtlusi tekitavaid) käibetõdesid on arvamus, et Eesti majanduse arenemiseks on kindlasti tarvis palju töökäsi ja tööealiste inimeste arvu kahanemine mõjub majandusele hävitavalt. Kas see ikka on nii? Võib-olla tuleks arvesse võtta, et tehnoloogia arenedes ongi töökäsi vähem vaja. Hea näide on siin põllumajandus (koos metsanduse ja kalandusega). Kui sajand tagasi oli põllumajanduses hõivatud üle poole Eesti elanikkonnast, siis tänapäeval vaid 3,6%, kusjuures toodangu suurus on võrreldav – ikka see hulk toodangut, mis on vajalik Eesti elanikele põhitoidude kindlustamiseks. Võib-olla on mure töökäte nappuse pärast vaid vanaviisi mõtlemise tulemus ja elu vaid miljonilise rahvana ongi meie jaoks õige valik?

Selle mõttega haakub ka raamatu kõige viimane osa, kus räägitakse uutviisi rahvaloendusest. Selle jaoks ei ole tarvis tuhandetesse ulatuvat loendajate armeed ega reklaamikampaaniat. Uutviisi tehtav registripõhine loendus hakkab toimuma senisest märksa tihemini, rahvaarvu, aga ka muid olulisi rahvastikunäitajaid on võimalik pidevalt jälgida. Traditsioonilisest loendusest erineb registripõhine loendus sama palju nagu tänapäevane auto hobukaarikust. Tavaloomine võib olla küll südantsoojendavalt nostalgiline loendajate uksele koputamise ja koduse vestluse näol, kuid paratamatult jääb traditsiooniline loendus ajale jalgu oma ebaefektiivsuse ja pikkade tähtaegade tõttu.

- 1.III 1934 rahvaloenduse andmed. (1935). Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.
- Eesti NSV rahvamajandus 1970. aastal. (1971). Tallinn.
- Eesti Statistika Kuukiri. (1922). Nr 6–8, Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.
- Euroopa Komisjoni määrus. (2010). (EL) nr 1151/2010, artikkel 2, lõige (8).
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu (EÜ) määrus nr 763/2008, 9. juuli 2008, rahva ja eluruumi-de loenduse kohta. Euroopa Liidu Teataja, L 218, 13.8.2008, lk 14–20.
- Hansen, R. (2000). Rahvaloendus nõukogude moodi. – Eesti Päevaleht 18.03.2000. <http://epl.delfi.ee/news/melu/rahvaloendus-noukogude-moodi.d?id=50784962>.
- Komisjoni määrus (EÜ) nr 1201/2009, 30. november 2009, millega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrust (EÜ) nr 763/2008, rahva ja eluruumide loenduste kohta seoses andmete ning nende jaotuste tehniliste spetsifikatsioonidega. Euroopa Liidu Teataja, L 329, 15.12.2009, lk 29–68.
- Krusell, Siim. (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. – Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots. Lk 129–139. Tallinn: Statistikaamet.
- Lember, J., Kollo, T. (2010). 1881. aasta rahvaloendus Eesti- ja Liivimaal. – ESS teabevihik nr 20, lk 61–73, Tallinn.
- Malthus, T. R. (2011). Essee rahvastiku printsibist. – Akadeemia nr 12, lk 2177–2191.
- Missiakoulis, S. (2010). Cecrops, King of Athens, the first (?) recorded population census in history. – International Statistical Review, vol 78, no 3, pp 413–418.
- Myrskylä, M., Kohler, H.-P., Billari, F. C. (2009). Advances in development reverse fertility declines. Nature, 460 (7256). Pp. 741–743.
- Nõukogude Eesti. Entsüklopeediline teatmeteos. (1975). Tallinn: Valgus.
- Pressiteade 17.01.2014. Statistikaamet korrigeeris aastate 2000–2013 rahvaarvu. <http://www.stat.ee/72428>.
- Pressiteade 26.02.2014. Statistikaamet koostas uue rahvastikuprognooosi aastani 2040. <http://www.stat.ee/76319>.
- Tamm, E. (2001a). 2000. aasta rahvaloenduse kaetuse hindamine järelküsitluse põhjal. Eesti Statistika. Estonian Statistics, nr 10, Tallinn: Statistikaamet.
- Tamm, E. (2001b). Rahvaloenduse andmete kvaliteedi hindamisest. – ESS teabevihik nr 12. Rahvastikustatistika ja registrid, lk 8–14, Tallinn.
- Tamm, E. (2001c). Sample Design for the Evaluation Study of the 2000 Year Census in Estonia http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/research_methodology/documents/60.pdf.
- Tarum, H. (2013). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013 http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Toovaldkond/uuringud/Eesti_valjarandepotentsiaal_2013.pdf.
- Tepp, L. Rahvaloendus 2000. Materjale. Käsikiri Statistikaameti arhiivist.
- Tiit, E.-M. (2010). 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus Eestis. Internetis loendajate osakaalu prognoos. Ettekanne konverentsil „Sotsiaal-majanduslikud ruumsüsteemid ja territoriaalne haldus“, 3.03.2010.
- Tiit, E.-M. (2011a). Statistika ajaloost. – Eesti Statistika Kvartalikiri. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia, nr 2, lk. 6–56, Tallinn: Statistikaamet.
- Tiit, E.-M. (2011b). Eesti rahvastik. Viis põlvkonda ja kümme loendust. Tallinn: Statistikaamet.
- Tiit, E.-M. (2012). 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse alakaetuse hinnang. – Eesti Statistika Kvartalikiri. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia, nr 4, lk 110–119. Tallinn: Statistikaamet.
- Tiit, E.-M. (2013a). Eesti rahvaarvu ja Eestist lahkunute arvu hinnangud. – Riigikogu Toimetised, 27, lk 153–169.
- Tiit, E.-M. (2013b). Eesti elanike pereloome- ja sünnituskäitumise suundumused. – Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots. Tallinn: Statistikaamet, lk 32–38.
- Tiit, E.-M., Meres, K., Vähi, M. (2012). Rahvaloenduse üldkogumi hindamine. – Eesti Statistika Kvartalikiri. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia, nr 3, lk 79–108. Tallinn: Statistikaamet.
- Tiit, E.-M., Vähi, M. (2012). Rahvaloendajate tegevus küsitluse järel. – Eesti Statistika Kvartalikiri. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia, nr 2, lk 102–111. Tallinn: Statistikaamet.
- UNECE-UNFPA Workshop on Censuses Using Registers. (2012). 21. mai, Geneva. <http://www.unecce.org/index.php?id=3214>.
- World Population to 2300 (2004). United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York. [www] <https://www.un.org/esa/population/publications/longrange2/WorldPop2300final.pdf> (27.03.2014).

Tabel 1. Eestis 2011. aastal elanud rahvused
(lisandub 1635 teadmata rahvusest inimest)

Rahvus	Arv	Rahvus	Arv	Rahvus	Arv	Rahvus	Arv	Rahvus	Arv	Rahvus	Arv
Eestlased	902 547	Usbekid	121	Türkmeenid	29	Bengalid	10	Abasiinid	4	Guaraniid	1
Venelased	326 235	Prantslased	117	Pakistanlased	27	Flaamid	10	Altailased	4	Gudžaratid	1
Ukrainlased	22 573	Baškiirid	113	Dargid	25	Karatšaid	10	Jorubad	4	Hausad	1
Valgevenelased	12 579	Lesgid	113	Šveitslased	25	Slovakid	10	Nanaid	4	Honduraslased	1
Soomlased	7 589	Hollandlased	107	Mehhiklased	24	Tagalogid	10	Vadjalased	4	Hueid	1
Tatarlased	1 993	Kasahhid	107	Austerlased	23	Hakassid	9	Adõgeed	3	Igbod	1
Juudid	1 973	Hiiinlased	104	Kurdid	23	Horvaadid	9	Ecuadorlased	3	Jugoslaavlased	1
Lätlased	1 764	Hispaanlased	100	Liivlased	23	Islandlased	9	Indoneeslased	3	Jukagiirid	1
Leedulased	1 727	Komid	95	Pärslased	23	Kolumbialased	9	Rutulid	3	Kannadad	1
Poolakad	1 664	Osseedid	93	Kirgiisid	22	Eskimod	8	Tabassaraanid	3	Karakalpakid	1
Sakslased	1 544	Rumeenlased	91	Šotlased	21	Pandžabid	8	Agulid	2	Kašmiirid	1
Armeenlased	1 428	Hindud	90	Burjaadid	20	Sloveenid	8	Akanid	2	Korjakid	1
Aserbaidžaanid	940	Türkklased	86	Serblased	20	Tamilid	8	Evengid	2	Kõmrid	1
Moldovlased	511	Taanlased	81	Ingusiid	19	Vietnamlased	8	Friisid	2	Lazid	1
Grusiinid	490	Beduiinid	80	Permikomid	19	Argentiniinlased	7	Khmeerid	2	Maiad	1
Mustlased	482	Taatlased	75	Afrikandrid	18	Balkaarid	7	Kongod	2	Makedoonlased	1
Mordvalased	436	Norralased	70	Lakid	17	Mongolid	7	Letseburglased	2	Malailased	1
Rootslased	380	Isurid	56	Nepallased	17	Puštud	7	Saamid	2	Mansid	1
Tšuvašid	373	Vepslased	54	Abhaasid	15	Talõšid	7	Somaalid	2	Neenetsid	1
Ingerisoomlased	369	Tšetseenid	51	Jakuudid	15	Tšiilased	7	Trinidadlased	2	Nikaraagualased	1
Karjalased	363	Tšehhid	39	Tšerkessid	15	Usumeremaalased	7	Uruguailased	2	Orotšid	1
Inglased	270	Austraallased (inglisekeelsed)	35	Afroameeriklased	14	Assüürlased	6	Amharad	1	Puertoriikolased	1
USA ameeriklased	245	Avaarid	35	Kabardid	13	Guatemalalased	6	Berberid	1	Ruandad	1
Marid	241	Gagauusid	35	Kumõkid	13	Karaiimid	6	Boliivlased	1	Russiinid	1
Itaallased	230	Jaapanlased	35	Albaanlased	12	Katalaanid	6	Bretoonid	1	Salvadorlased	1
Bulgaarlased	201	Tadžikid	35	Kalmõkid	11	Kuubalased	6	Dominikaanlased	1	Sindhid	1
Udmurdid	193	Irlased	32	Peruulased	11	Handid	5	Eveenid	1	Singalid	1
Ungarlased	165	Portugallased	32	Taid	11	Nogaid	5	Fidžilased	1	Soorid	1
Korealased	159	Brasiillased	29	Tšuktšid	11	Valloonid	5	Fäärilased	1	Tuareegid	1
Kreeklased	148	Kanadalased	29	Uiguurid	11	Venezuelalased	5	Gandad	1	Tõvalased	1

Tabel 2. Rahvusrühmad, mille esindajaid oli aastal 2000 Eestis üle 250, 2000 ja 2011

Rahvus	2000	2011	%, 2000 = 100
Eestlased	930 219	902 547	97,03
Venelased	351 178	326 235	92,90
Ukrainlased	29 012	22 573	77,81
Valgevenelased	17 241	12 579	72,96
Soomlased	11 837	7 589	64,11
Tatarlased	2 582	1 993	77,19
Lätlased	2 330	1 764	75,71
Poolakad	2 193	1 664	75,88
Juudid	2 145	1 973	91,98
Leedulased	2 116	1 727	81,62
Sakslased	1 870	1 544	82,57
Armeenlased	1 444	1 428	98,89
Aserbaidžaanid	880	940	106,82
Moldovlased	645	511	79,22
Mordvalased	562	436	77,58
Mustlased	542	482	88,93
Tšuvašid	495	373	75,35
Grusiinid	430	490	113,95
Karjalased	430	363	84,42
Ingerisoomlased	358	369	103,07
Rootslased	300	380	126,67

Tabel 3. Keeled, mille kõnelejaid on Eestis vähemalt 100, 2011

Keel	Arv	%	Rahvuskeele % ^a
Eesti	887 216	68,54	97,41
Vene	383 118	29,60	98,73
Ukraina	8 016	0,62	33,67
Soome	2 621	0,20	31,07
Valgevene	1 664	0,13	12,50
Läti	999	0,08	51,25
Leedu	905	0,07	49,28
Inglise	878	0,07	95,93
Tatari	806	0,06	38,13
Armeenia	717	0,06	49,02
Aserbaidžaaani	656	0,05	67,13
Saksa	522	0,04	27,59
Poola	435	0,03	22,06
Mustlaskeel	361	0,03	70,33
Rootsi	285	0,02	52,37
Gruusia	262	0,02	50,61
Moldova	237	0,02	43,25
Itaalia	215	0,02	87,83
Hispaania	189	0,01	89,00
Tšuvaši	151	0,01	38,61
Eesti viipekeel	148	0,01	
Prantsuse	124	0,01	82,91
Mari	116	0,01	45,23
Ungari	115	0,01	64,24
Hollandi	110	0,01	85,98

^aNäitab, kui suur osa rahvusrühma esindajatest peab rahvuskeelt oma emakeeleks.

Tabel 4. Hõivatud ametiala ja soo järgi, 2011

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
Juhid	36 530	21 541	58 071	10,35
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid	1 819	1 629	3 448	0,61
seadusandjad ja kõrgemad ametnikud	1 758	1 612	3 370	0,60
suureettevõtete tegev-direktorid ja -juhatajad	61	17	78	0,01
Juhid äri- ja haldusalal	6 265	4 629	10 894	1,94
juhid äriteeninduses ja haldusalal	3 429	2 581	6 010	1,07
juhid müügi-, turundus- ja arendusalal	2 829	2 043	4 872	0,87
Juhid tegevusalade järgi	20 178	8 414	28 592	5,10
juhid põllumajanduses, metsanduses ja kalanduses	532	154	686	0,12
juhid tööstuses, kaevanduses, ehituses ja turustamises	14 443	2 592	17 035	3,04
juhid info- ja kommunikatsioonitehnoloogias	1 994	477	2 471	0,44
juhid erialateenuseid osutavates asutustes	3 206	5 191	8 397	1,50
Juhid majutuses, toitlustuses, kaubanduses ja muid teenuseid osutavates asutustes	8 247	6 866	15 113	2,69
juhid majutuses ja toitlustuses	924	1 377	2 301	0,41
juhid hulgi- ja jaekaubanduses	4 733	4 076	8 809	1,57
juhid muid teenuseid osutavates asutustes	2 588	1 412	4 000	0,71
Tippspetsialistid	30 155	69 332	99 487	17,73
Loodus- ja tehnikateaduste tippspetsialistid	8 714	5 865	14 579	2,60
füüsika ja muude loodusteaduste tippspetsialistid	404	431	835	0,15
matemaatikud, aktsuaarid ja statistikud	97	284	381	0,07
bioteaduste tippspetsialistid	806	1 265	2 071	0,37
tehnoloogia tippspetsialistid (v.a elektrotehnika tippspetsialistid)	3 379	1 461	4 840	0,86
elektrotehnikainsenerid	1 730	370	2 100	0,37

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
arhitektid, planeerijad, maamööttjad ja disainerid	2 264	2 029	4 293	0,77
Tervishoiu tippspetsialistid	1 586	9 313	10 899	1,94
arstid	993	3 152	4 145	0,74
õenduse tippspetsialistid ja ämmaemandid	46	3 147	3 193	0,57
täiendmeditsiini ja loodusravi tippspetsialistid	10	27	37	0,01
erialase kõrgharidusega parameedikud	10	27	37	0,01
loomaarstid	159	270	429	0,08
muud tervishoiu tippspetsialistid	360	2 667	3 027	0,54
Pedagoogika tippspetsialistid	4 796	25 638	30 434	5,42
üliskoolide ja kõrgkoolide õppejõud	1 791	1 864	3 655	0,65
kütseõpetajad	614	857	1 471	0,26
üldhariduskoolide vanema astme õpetajad	1 407	8 255	9 662	1,72
alghariduse ja lasteaia-õpetajad	66	9 740	9 806	1,75
muud hariduse tippspetsialistid	895	4 748	5 643	1,01
Äri- ja haldusala tippspetsialistid	4 541	17 066	21 607	3,85
finantsala tippspetsialistid	1 671	11 039	12 710	2,27
haldusala tippspetsialistid	1 520	3 810	5 330	0,95
müügi-, turundus- ja avalike suhete tippspetsialistid	1 339	2 190	3 529	0,63
Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tippspetsialistid	5 724	1 707	7 431	1,32
tarkvara ja rakenduste arendajad ning analüütikud	3 994	1 095	5 089	0,91
andmebaaside ja arvuti-võrkudega tegelevad tippspetsialistid	1 614	557	2 171	0,39
Õigus-, sotsiaal- ja kultuuri-valdkonna tippspetsialistid	4 755	9 722	14 477	2,58
õigusvaldkonna tippspetsialistid	1 210	1 937	3 147	0,56

Tabel 4. Hõivatud ametiala ja soo järgi, 2011

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
raamatukoguhoidjad, arhivaarid ja kuraatorid	178	1 732	1 910	0,34
sotsioloogid ja religiooni valdkonna tippspetsialistid	728	2 381	3 109	0,55
kirjanikud, ajakirjanikud ja keeleteadlased	1 123	2 207	3 330	0,59
loomingulised töötajad	1 512	1 446	2 958	0,53
Tehnikud ja keskkastme spetsialistid	36 154	49 830	85 984	15,32
Loodus- ja inseneriteaduste keskkastme spetsialistid	15 143	4 093	19 236	3,43
füüsika ja inseneriteaduste tehnikud	3 389	1 399	4 788	0,85
kaevanduse, tööstuse ja ehituse töödejuhatajad	7 945	1 720	9 665	1,72
tööstuse protsessi-juhtimistehnikud	1 572	596	2 168	0,39
bioteaduste tehnikud jms keskkastme spetsialistid	259	318	577	0,10
laevade ja õhusõidukite juhid ning tehnikud	1 974	53	2 027	0,36
Tervishoiu keskkastme spetsialistid	933	8 792	9 725	1,73
meditsiinitehnikud ja abi-apteekrid	151	1 597	1 748	0,31
õenduse ja sünnitusabi keskkastme spetsialistid	81	4 757	4 838	0,86
täiendmeditsiini ja loodusravi keskkastme spetsialistid	13	42	55	0,01
abiloomaarsid	49	148	197	0,04
muud tervishoiu keskkastme spetsialistid	639	2 241	2 880	0,51
Äri- ja haldusalal töötavad keskkastme spetsialistid	14 612	31 019	45 631	8,13
finantsala töötajad ja muud matemaatikaga tegelevad keskkastme spetsialistid	575	6 651	7 226	1,29
ostu- ja müügiagendid ja vahendajad	9 388	9 821	19 209	3,42
äriteenuste agendid	2 104	2 502	4 606	0,82

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
Ametialad sekretärid-asmaajajad jms sekretärid	675	9 289	9 964	1,78
valituse haldusalade ametnikud	1 861	2 750	4 611	0,82
Õigus-, sotsiaal-, kultuuri- jms alade keskkastme spetsialistid	2 489	5 197	7 686	1,37
õigus-, sotsiaal- ja religiooni-valdkonna keskkastme spetsialistid	389	2 651	3 040	0,54
spordivaldkonna keskkastme spetsialistid	1 131	764	1 895	0,34
kunsti-, kultuuri- ja kulinaaria-valdkonna keskkastme spetsialistid	967	1 780	2 747	0,49
Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tehnilised töötajad	2 967	724	3 691	0,66
info- ja kommunikatsioonitehnoloogia operaatoreid ja kasutajatoe tehnikud	1 672	508	2 180	0,39
telekommunikatsiooni ja ringhäälingu tehnikud	1 251	214	1 465	0,26
Ametnikud	9 225	23 484	32 709	5,83
Lihtametnikud ja arvuti-ametnikud	385	3 194	3 579	0,64
kontoriametnikud	83	391	474	0,08
üldsekretärid	30	1 291	1 321	0,24
arvutioperaatorid	270	1 508	1 778	0,32
Klienditeenindajad	1 699	9 552	11 251	2,01
tellerid, laekurid jms ametnikud	440	2 689	3 129	0,56
kliendinõustajad	1 192	6 670	7 862	1,40
Arve- ja laomametnikud	6 226	7 295	13 521	2,41
arveametnikud	119	1 288	1 407	0,25
lao- ja transpordiametnikud	6 107	6 003	12 110	2,16
Muud teenindusala liht-ametnikud	913	3 438	4 351	0,78
Teenindus- ja müügitöötajad	16 371	57 589	73 960	13,18
Isikuteenindajad	4 025	16 760	20 785	3,70
reisisaatjad, konduktorid ja giidid	238	1 115	1 353	0,24

Tabel 4. Hõivatud ametiala ja soo järgi, 2011

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
kokad	1 203	5 408	6 611	1,18
kelderid, ettekandjad ja baarmenid	867	4 033	4 900	0,87
juuksurid, kosmeetikud jms alade töötajad	80	4 205	4 285	0,76
majapidamistööde juhatajad ja majahoidjad	1 215	1 681	2 896	0,52
muud isikuteenindajad	417	297	714	0,13
Müüjad	4 244	28 000	32 244	5,75
tänaval ja turul müüjad	106	752	858	0,15
poodide müügipersonal	3 445	21 777	25 222	4,49
kassapidajad ja piletimüüjad	136	2 575	2 711	0,48
muud müügiga tegelevad teenindajad	530	2 745	3 275	0,58
Isikuhooletustöötajad	369	10 536	10 905	1,94
lapsehoidjad ja õpetajaabid kodus või lasteasutuses	58	4 912	4 970	0,89
hooldustöötajad tervishoius	311	5 620	5 931	1,06
Kaitseteenindajad	7 727	2 273	10 000	1,78
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	5 599	3 455	9 054	1,61
Turule orienteeritud aia- ja põllusaaduste kasvatajad	3 102	3 343	6 445	1,15
põllu- ja aiasaaduste kasvatajad	926	659	1 585	0,28
loomakasvatajad ja mesinikud	1 071	2 330	3 401	0,61
põllusaaduste ja loomakasvatajad	1 084	350	1 434	0,26
Turule orienteeritud metsanduse, kalanduse ja jahinduse oskustöötajad	2 472	106	2 578	0,46
metsanduse jms oskustöötajad	1 860	85	1 945	0,35
kalurid, jahimehed ja karusnahakütid	611	20	631	0,11
Ainult oma tarbeks talupidamise, kalapüügi, jahi ja korilusega tegelevad isikud	8	3	11	0,00
ainult oma tarbeks põllusaadusi tootvad talunikud	2	1	3	0,00

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
ainult oma tarbeks loomi kasvatavad talunikud	2	1	3	0,00
ainult oma tarbeks kalapüügi, jahi ja metsasaaduste korjamisega tegelevad isikud	4	0	4	0,00
Oskustöötajad ja käsitöölised	66 958	12 549	79 507	14,17
Ehitustöölised, v.a elektrikud	26 720	1 083	27 803	4,95
üldkonstruktsioone jms ehitavad töötajad	16 623	113	16 736	2,98
ehitusviimistlejad jms alade töötajad	6 661	141	6 802	1,21
maalrid, ehitustarindite puhastajad jms alade töötajad	2 662	815	3 477	0,62
Metallitöötlemise, masinaehituse jms alade oskustöötajad	23 100	755	23 855	4,25
metalli töötajad, metallitarindite valmistajad, keevitajad jms töötajad	8 084	276	8 360	1,49
sepad, tööriistavalmistajad jms alade oskustöötajad	4 244	337	4 581	0,82
masinate mehaanikud ja lukksepad	10 695	139	10 834	1,93
Käsitöölised ja trükitöötajad	1 303	1 480	2 783	0,50
käsitöölised	493	638	1 131	0,20
trükitööstuse töötajad	808	838	1 646	0,29
Elektri- ja elektroonikatööstuse töötajad	8 509	437	8 946	1,59
elektriseadmete paigaldajad ja hooldajad	6 620	227	6 847	1,22
elektroonika- ja telekommunikatsiooniseadmete paigaldajad ja hooldajad	1 815	208	2 023	0,36
Toiduainete ja puidutöötajad, rõivatööstuse ja muude käsitöölade töötajad	7 231	8 777	16 008	2,85
toiduainetööstuse jms alade töötajad	1 016	2 947	3 963	0,71
puidutöötajad, tislirid jms töötajad	4 840	2 041	6 881	1,23
rõivatööstuse jms alade töötajad	643	2 213	2 856	0,51

Tabel 4. Hõivatud ametiala ja soo järgi, 2011

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
muud käsi- ja oskustöötajad	729	1 575	2 304	0,41
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	44 447	18 086	62 533	11,14
Seadme- ja masinaoperaatorid	8 328	11 989	20 317	3,62
mäeseadmete operaatorid	1 249	193	1 442	0,26
metallitootmis- ja -töötlus- seadmete operaatorid	765	291	1 056	0,19
keemia- ja fotograafiasead- mete ja -masinate operaatorid	240	232	472	0,08
kummi-, plasti- ja paberitoot- mismasinate operaatorid	975	688	1 663	0,30
tekstiili-, karusnahk- ja nahk- toodete masinate operaatorid	403	6 756	7 159	1,28
toiduainete jms toodete masinate operaatorid	705	1 146	1 851	0,33
puidutöötlemis- ja paberitoot- mismasinate operaatorid	2 004	565	2 569	0,46
muud seadme- ja masina- operaatorid	1 953	2 105	4 058	0,72
Koostajad	3 008	5 187	8 195	1,46
Mootorsõidukite ja liikur- masinate juhid	33 094	897	33 991	6,06
veduri- ja rongijuhid ning raudtee liiklustöötajad	945	37	982	0,18
sõiduauto-, pakiauto- ja mootorrattajuhid	3 280	154	3 434	0,61
veoauto- ja bussijuhid	17 815	414	18 229	3,25
liikurmasinate juhid	9 719	274	9 993	1,78
laeva tekimeeskond jms töötajad	634	6	640	0,11
Lihttöölised	16 185	28 726	44 911	8,00

Ametialad	Mehed	Naised	Kokku	% hõivatuist
Koristajad ja abilised	1 342	13 474	14 816	2,64
abilised ning koristajad	923	12 852	13 775	2,45
kodudes, hotellides, kon- torites jms asutustes				
sõiduki-, akna- ja pesupesijad	405	567	972	0,17
ning muud käsitsi puhastajad				
Lihttöölised põllumajanduses, metsanduses ja kalanduses	1 640	1 023	2 663	0,47
lihttöölised põllumajanduses, metsanduses ja kalanduses	1 640	1 023	2 663	0,47
Mäe-, ehitus-, tootmis- ja veonduslihttöölised	7 064	5 103	12 167	2,17
mäe- ja ehituslihttöölised	1 989	159	2 148	0,38
tootmislihttöölised	3 063	3 778	6 841	1,22
veonduse ja laonduse abitöölised	2 002	1 159	3 161	0,56
Toitlustuse abitöölised	337	3 476	3 813	0,68
Tänaval jms kohtades teenuse osutajad	22	19	41	0,01
tänaval jms kohtades teenuse osutajad	17	13	30	0,01
välimüüjad (v.a toidu- ja joogimüüjad)	5	6	11	0,00
Prügivedajad jms lihttöölised	5 692	5 536	11 228	2,00
prügivedajad	2 291	3 481	5 772	1,03
muud lihttöölised	3 398	2 053	5 451	0,97
Sõjaväelased	5 691	362	6 053	1,08
Sõjaväe ohvitserid	703	62	765	0,14
Sõjaväe allohvitserid	947	136	1 083	0,19
Sõjaväe reakoosseis	3 589	68	3 657	0,65
Ametiala teadmata	5 587	3 282	8 869	1,58
Kokku	272 902	288 236	561 138	100

Tabel 5. Eesti püsielanike tegevusalad, 2011

Tegevusala	Hõivatud
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	20 284
Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavad tegevusalad	13 777
Metsamajandus ja metsavarumine	5 354
Kalapüük ja vesiviljelus	1 130
Mäetööstus	4 779
Kivi- ja pruunsöe kaevandamine	4
Põlevkivi, toornafta ja maagaasi tootmine	3 153
Metallimaakide kaevandamine	9
Muu kaevandamine	1 578
Kaevandamist abistavad tegevusalad	33
Töötlev tööstus	102 751
Toiduainete tootmine	13 272
Joogitootmine	1 307
Tekstiilitootmine	3 573
Rõivatootmine	7 670
Nahatöötlemine ja nahktoodete tootmine	1 248
Puidutöötlemine, puit- ja korktoodete, punutiste tootmine, v.a mööbel	14 429
Paberi ja pabertoodete tootmine	1 325
Trükindus ja salvestiste paljundus	2 673
Koksi ja puhastatud naftatoodete (sh turbabriketi) tootmine	1 496
Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	2 237
Põhifarmaatsiatoodete ja ravimpreparaatide tootmine	306
Kummi- ja plasttoodete tootmine	3 671
Muude mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine	3 887
Metallitootmine	602
Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed	12 554
Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine	6 583
Elektriseadmete tootmine	4 760
Mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine	2 723
Mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine	3 209
Muude transpordivahendite tootmine	946
Mööblitootmine	7 768

Tegevusala	Hõivatud
Muu tootmine	2 198
Masinate ja seadmete remont ja paigaldus	4 188
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	5 803
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	5 796
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	3 324
Veekogumine, -töötlus ja -varustus	1 105
Kanalisatsioon	227
Jäätmekogumine, -töötlus ja -kõrvaldus; materjalide taaskasutusevõtt	1 966
Saastekäitlus ja muud jäätmekäitlustegevused	26
Ehitus	47 008
Hoonete ehitus	19 657
Rajatiste ehitus	7 824
Eriehitustööd	17 392
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	78 335
Mootorsõidukite ja mootorrattaste hulgi- ja jaemüük ning remont	10 761
Hulgikaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad	21 996
Jaekaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad	45 267
Veondus ja laondus	42 137
Maismaaveondus ja torustransport	23 888
Veetransport	3 834
Õhustransport	475
Laondus ja veondust abistavad tegevusalad	10 136
Posti- ja kulleriteenistus	3 695
Majutus ja toitlustus	20 776
Majutus	5 725
Toidu ja joogi serveerimine	15 030
Info ja side	17 134
Kirjastamine	2 769
Kino-, videofilmide, telesaadete tootmine; helisalvestiste, muusika kirjastamine	1 125
Programmide ja ringhääling	1 091
Telekommunikatsioon	4 001

Tabel 5. Eesti püsielanike tegevusalad, 2011

Tegevusala	Hõivatud
Programmeerimine, konsultatsioonid jms tegevused	6 780
Infoalane tegevus	1 336
Finants- ja kindlustustegevus	9 723
Finantsteenuste osutamine, v.a kindlustus ja pensionifondid	6 994
Kindlustus, edasikindlustus ja pensionifondid	1 711
Finantsteenuste ja kindlustustegevuse abitegevusalad	1 006
Kinnisvaraalane tegevus	10 072
Kinnisvaraalane tegevus	10 072
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	22 377
Juriidilised toimingud ja arvepidamine	5 922
Peakontorite tegevus; juhtimisalane nõustamine	2 447
Arhitekti- ja inseneritegevused; teimimine ja analüüs	6 349
Teadus- ja arendustegevus	2 252
Reklaamindus ja turu-uuringud	2 510
Muu kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	2 463
Veterinaaria	431
Haldus- ja abitegevused	21 013
Rentimine ja kasutusrent	1 448
Tööhõive	1 466
Reisibüroode ja reisikorraldajate tegevus, reserveerimine jms tegevus	1 578
Turvatöö ja juurdlus	5 841
Hoonete ja maastike hooldus	7 716
Büroohaldus, büroode ja muu äritegevuse abitegevused	2 964
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	39 412

Tegevusala	Hõivatud
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	39 412
Haridus	51 711
Haridus	51 711
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	33 644
Tervishoid	26 179
Hoolekandeesutuste tegevus	4 943
Sotsiaalhoolekanne majutuseta	2 509
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	13 984
Loome-, kunsti- ja meelelahutustegevus	3 727
Raamatukogude, arhiivide, muuseumide ja muude kultuuriasutuste tegevus	4 394
Hasartmängude ja kihlvedude korraldamine	898
Sportitegevus ning lõbustus- ja vaba aja tegevused	4 958
Muud teenindavad tegevused	12 022
Organisatsioonide tegevus	3 592
Arvutite ning tarbeesemete ja kodutarvete parandus	1 185
Muu teenindus	7 229
Kodumajapidamised tööandjana; kodumajapidamiste oma tarbeks kaupade tootmine	119
Kodumajapidamised majapidamispersonalitööandjana	114
Kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud kaupade tootmine ja teenuste osutamine	5
Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus	381
Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus	381
Tegevusala teadmata	4 349